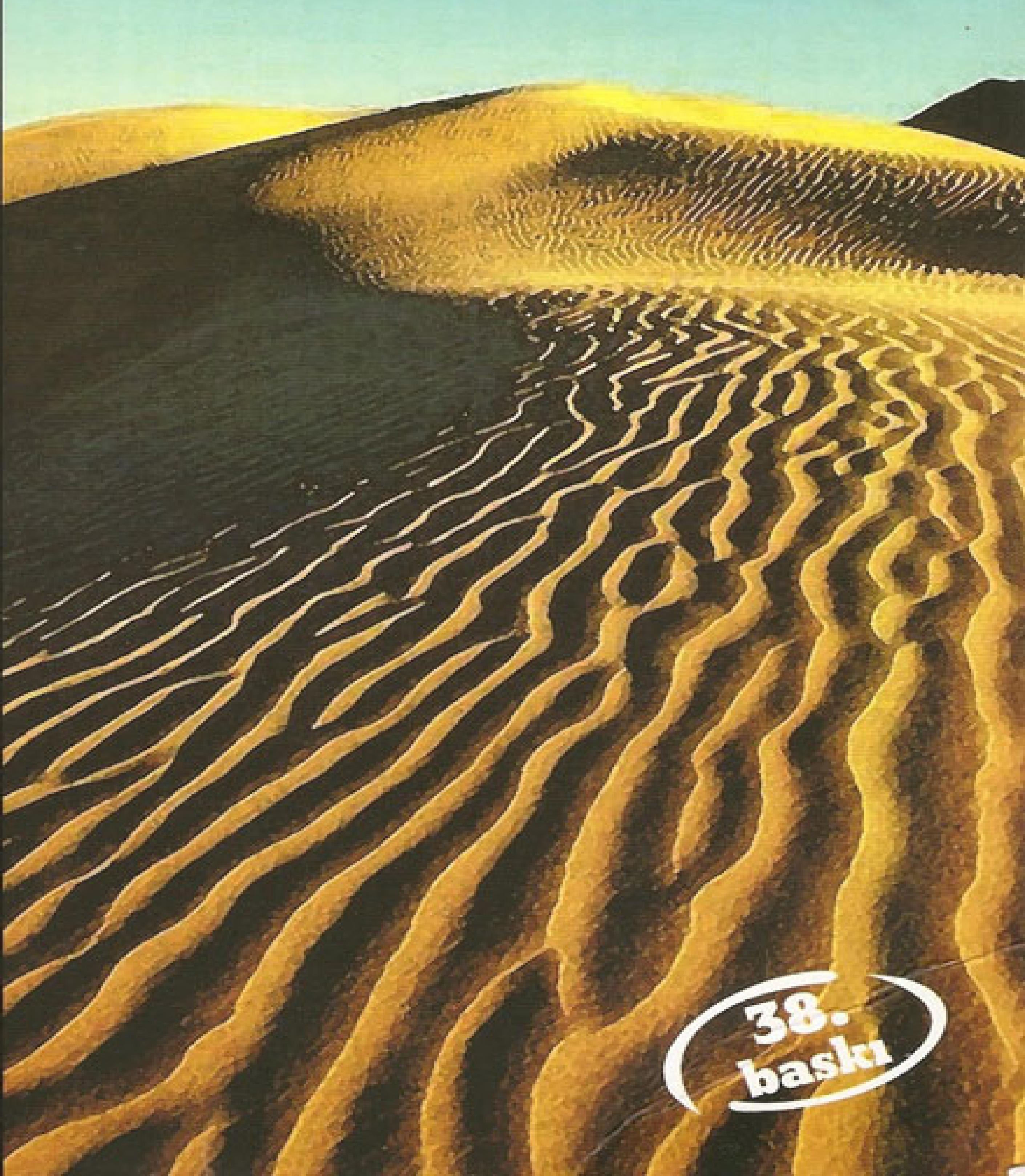
Amin Maalouf

Afrikalı Leo

ROMAN

Çeviren: Sevim Raşa

38. baskı

YKY
Yapı Kredi Yayınları

Amin Maalouf

Afrikalı Leo

Çeviri : Sevim Raşa

Yapı Kredi Yayınları

Yine de hiç kuşkunuz olmasın,
Afrikalı Leo, gezgin Leo, benim.

W. B. Yeats.

İrlandalı şair (1865-1939)

Ben, Hasan, tartıcıbaşı Muhammet'in oğlu, ben, Giovanni Leone de Medici; bir berberin sünnet ettiği, bir papanın vaftiz ettiği ben. Şimdi Afrikalı diye anılıyorum ama Afrikalı değilim. Avrupalı da, Arabistanlı da değilim. Bana Granadalı, Faslı, Zeyyath da derler, ama ben hiçbir ülkeden, kentten ya da boydan değilim. Ben yolların oğluyum. Ülkem kervan, yaşamımsa yolculukların en beklenmedik olanları.

Bileklerim ipeğin okşayışlarını duyumsadı, kaba yünden incindi, prenslere özgü bilezikleri ve ayrıca kölelik zincirlerini taşıdı. Parmaklarım bin tane peçe araladı, dudaklarım bin tane el değmemiş kızın kızarmasına neden oldu; gözlerim kentlerin yok olduğunu, imparatorlukların silindiğini gördü.

Benim Arapça, Türkçe, Kastilya dili, Berberi dili, İbranice, Latince, sokak İtalyancası konuştuğumu duyacaksınız; çünkü bütün diller ve bütün dualar benim dillerim ve dualarım. Fakat ben hiçbirine ait değilim. Ben yalnızca Tanrı'ya ve dünyaya aidim ve yakında bir gün yine onlara döneceğim.

Fakat oğlum, sen benden sonra yaşayacaksın; senin anılarında olacağım. Kitaplarımı okuyacaksın. Baban bir Napolili gibi giyinmiş olarak, onu Afrika'ya götürmekte olan geminin güvertesinde, tıpkı uzun bir yolculuğun sonunda hesaplarını tutan bir tüccar gibi, bir şeyler karalamakta.

Fakat benim de yaptığım bir tür hesap değil mi? Ne kazandım, ne yitirdim? Ulu Tanrı'ya ne diyeceğim? Bana, türlü yolculukların beni alıp götürdüğü yerlerde geçirdiğim kırk yıl bağışladı: zekâm Roma'da gelişti, tutkum Kahire'de, üzüncüm Fas'ta, Çocukluk saflığımsa daha Granada'da.

I

GRANADA KİTABI

SELMA EL-HÜRRE YILI

Hicri 894
(5 Aralık 1488 - 14 Kasım 1489)

O yıl kutsal ay Ramazan yaz ortalarına rastlamıştı. Granada halkı günün sıcağında çabuk öfkeye kapıldığı için babam, çok seyrek olarak, gece basmadan önce sokağa çıkardı. Sık sık kavga olduğu için ağırbaşlı anlamlı bir yüz Tanrı'ya saygı işareti sayılırdı. Bunaltıcı sıcak altında, iç çatışmalardan bunalmış, dıştansa inançsızlarca tehdit altında bulunan bu kentte, ancak oruç tutmayan, ya da, Müslümanların yazgısıyla hiçbir ilgisi olmayan biri gülümseyebilir veya dostça davranabilirdi.

Ulu Tanrı'nın sonsuz kayrasıyla Ramazan'dan bir gün önce, Şaban ayının son günü doğmuşum. Annem Selma iyileşene değin oruç tutmayacaktı. Babam Muhammet'se, açlıkla geçen sıcak günlere karşın homurdanmıyordu. Çünkü, adını taşıyacak, bir gün silahlarını kuşanacak bir oğlu olmak her erkek için bir sevinç nedenidir. Dahası ben ilk oğuldum; kendisine Ebu'l Hasan (Hasan'ın babası) dendiği zaman göğsü kabarmış, eliyle bıyıklarını düzeltmiş, yukarıdaki odada benim yatmakta olduğum bölmeye bakarken iki elinin başparmaklarını sakalı arasında yavaşça gezdirmişti. Yine de babamın sevinci, annem Selma'nınki denli derin ve yoğun değildi. Annem bedensel olarak henüz güçsüzdü, şanoları kesilmemişti ama bütün bunlara karşın benim dünyaya gelişimle o da

yeniden doğmuştu; çünkü ev halkı arasında birinci kadın durumuna yükselmiş, ayrıca önünde uzanan uzun yıllar boyunca babamın ilgisini sağlama almış oluyordu.

Uzun yıllar sonra bana, doğuşumla birlikte korkularının, tümüyle silinmeseler bile gitgide azaldığını söylemişti. Babamla ikisi kardeş çocuklarıydılar; evlenmelerine daha onlar çocukken karar verilmişti. Evlendikten dört yıl sonra gebe kalmıştı.

Selma. Evliliğinin daha ikinci yılında çevresinde küçük düşürücü dedikodular yapıldığının ayırımına varmıştı. Bir gün Muhammet, satın aldığı, örgülü kara saçlı güzel bir kızla gelmişti. Askerler, Mursiya yakınlarına yaptıkları bir baskında ele geçirmişlerdi kızı. Babam kıza Verda adını vermiş, yukarı katta, iç avluya bakan bir odaya yerleştirmiş. Dahası onu, ut çalmayı, dans etmeyi ve yazmayı öğrenmesi için Mısırlı İsmail'e göndermekten söz etmeye başlamış. Tıpkı sultanların gözdelerini gönderdikleri gibi.

Annem, şöyle diyordu:

"Ben özgürdüm, o ise köleydi. O nedenle karşılaştırılamazdık, eşit koşullarda değildik. Verda durumu gereği, her türlü baştan çıkarıcı oyunu ve düzeni biliyordu; peçesiz dışarı çıkabiliyor, şarkı söyleyip dans edebiliyor, şarap doldurup göz kırpabiliyor, soyunabiliyordu. Oysa ben bir eş olarak utanıyor, babanı hoşnut edecek şeylere en küçük bir ilgi duymuyordum. Bana 'Dayıkızı', ya da saygıyla, el-Hürre' (Özgür) veya el-Arabiyye' (Arap) derdi. Verda ise bana, bir hizmetçinin hanımına duyduğu saygıyı gösterirdi."

"Bir sabah," diye annem sözünü sürdürdü, aradan uzun yıllar geçmiş olmasına karşın sesi boğuluyor, titriyordu. "Bir sabah Süslü Sara kapıyı vurup geldi. Dudakları ceviz köküyle boyanmış, gözlerinden sürme neredeyse akmakta; elleri kınalı, baştan ayağa bürümcük ipekler içinde; tatlı kokular sürünmüş. Sık sık beni görmeğe gelirdi. Her neredeyse Tanrı onu korusun! Muska, bilezik, limon, amber, yasemin, suzambağı esansları satar, fal bakardı. Birden benim kıpkırmızı olmuş gözlerimi ayırt etti; daha ben ona derdimi anlatmadan, avcuma baktı, açık bir kitabın sayfalarını okur gibi okumaya başladı.

Gözlerini avcumdan ayırmadan bu güne değin unutmadığım şu sözleri söyledi: 'Biz Granada kadınları için özgürlük, köleliğin aldatıcı bir biçimidir, kölelikse özgürlüğün kurnazca bir biçimi.'

Sonra daha bir şey demeden saz sepetinden, yeşilimsi, ağzı tıpalı bir küçük şişe aldı, 'Bu gece bir bardak orjat[1] şurubuna bu sıvıdan üç damla karıştır, kendi elinle dayıoğluna ver. Kelebek ışığa doğru nasıl koşarsa o da sana öyle koşacak. Üç gece sonra bunu yine yap, yedi gece sonra yinele.'

"Birkaç hafta sonra Sara geldiğinde aşermeye başlamıştım bile. O gün ona elimdeki bütün parayı verdim. Bir avuç dolusu dirhem. Sevinçten oynuyordu. Odamda paraları avuçlarında tutarken ayaklarını hızlı hızlı yere vuruyor, kalçalarını oynatıyor, paraların sesiyle, bütün Yahudi kadınların takmak zorunda oldukları cülcülün ince sesi birbirine karışıyordu.

* * *

Gerçekten de Selma tam zamanında gebe kalmıştı, çünkü Tanrı Verda'nın da o günlerde gebe kalmasını uygun bulmuştu. Gerçi kız özel durumundan ötürü gebeliğini gizliyordu ama iki ay sonra gerçek ortaya çıkınca, ikisi arasında hangisi erkek çocuk doğuracak diye bir tür yarış başladı. Her iki bebek de erkek olursa hangisinin daha önce doğum yapacağı önem kazanıyordu.

Selma kuruntularla kıvranıyor, rahat uyuyamıyordu; Verda ise daha geç doğursa bile, bir erkek çocuk dünyaya getirirse çok mutlu olacaktı, çünkü yasalarımıza göre, kölelikten geldiği için tatlı hoppalıklarından vazgeçmesi beklenmeden Özgür bir kadın olabilecekti.

Babama gelince, erkekliğinin bu çifte kanıtından ötürü pek mutluydu. Öyle ki çatısı altındaki bu olağandışı yarışma havasını sezinlememişti bile. Bir akşam güneş batmadan önce, her iki eşinin de kendisiyle birlikte, arkadaşlarıyla buluştuğu, Bayrak Kapısı yakınındaki hana kadar gitmelerini istedi. Eşlerinin durumu artık gözlerden gizlenemiyordu. İki kadın el ele, evlerinin üst kat pencerelerinden, perdelerin arasından gizlice bakan kadınların alaylı gülüşleri arasında ve erkeklerin meraklı, araştırıcı bakışları altında, -el Bayyazin'de en dedikoducu ve en boş işlerle zaman öldüren semt bizimkiydi- özellikle annem, utançtan neredeyse büzüşmüş olarak babamın birkaç adım arkasından yürüyorlardı. Onları yeterince gösterdiğine karar verince, kendisi de gizli bakışlardan yeterince etkilendiğini duyumsayınca, evde bir şey unuttuğunu ileri sürdü, el Bayyazin'in karanlık, ilkbahar yağmurlarıyla kimi çamurlu, kimi kaygan, kimi taşlı, iki anne adayı için bin bir tehlike gizleyen yollarından -oynayan bir kaldırım taşı hepsinden bile daha tehlikeli olabilirdi- gerisin geri eve yürüdüler...

Yorgun ve zihinleri karışmış iki kadın, Selma ve Verda, dayanabilecekleri en son noktaya varmış olarak, ve ilk kez gerçek bir birliktelik duygusuyla kendilerini aynı yatağa, köle kızın yatağına, zor attılar, çünkü el-Hürre'nin kendi odasına gitmek için merdivenleri çıkacak gücü kalmamıştı. Babam, her iki çocuğunu da aynı anda yitirebileceği olasılığının bilincinde olmadan yeniden hana dönmüş. Anneme göre, doğacak iki oğlu için arkadaşlarının iyi dileklerinin tadını çıkarmak ve komşumuz Berber Hamza'yla tavla oynayabilmek amacıyla, hiç kuşkusuz koşa koşa gitmiş.

Kilitte anahtarın döndüğünü duydukları zaman iki kadın da kahkahalarla gülmeye başlamışlar, sakinleşmeleri için epey bir zaman geçmesi gerekmişti. On beş yıl sonra annem o günü anımsayınca, böyle bir çocukluktan dolayı yüzü kızardı ve biraz da utanarak o günlerde Verda'nın on altı, kendisininse yirmi bir yaşında olduğuna dikkatimi çekti. Bu olaydan sonra aralarında, ilişkilerini yumuşatan bir bağ oluştu. Süslü Sara aylık ziyaretlerinden birine geldiği zaman Selma, bu gezici falcı, gerektiği zaman ebe, masajcı, berber olan ya da istenmeyen tüyleri söken bu kadına karnını göstermesi için köle kızı da çağırdı. Süslü Sara, haremlerde kapalı kalan sayısız müşterisine, kentte ve bütün sultanlıkta yer alan yüzlerce, yüzlerce skandalın öykülerini anlatırdı. Sara, yeminler ederek anneme çok çirkinleştiğini, bunun oğlan doğuracağı anlamına geldiğini, Verda'ya ise acıyarak çok güzel olduğunu söyledi.

Selma, Sara'nın söylediklerine öylesine inanıyordu ki o gece bunları Muhammet'e anlatmaktan kendini alamadı. Ayrıca çok utanarak Sara'nın bir uyarışını aktarmak zorunluğunu duydu. Bebeğe zarar vermemek ya da erken doğuma neden olmamak için Muhammet her iki karısından da artık uzak durmalıydı. Uzun ve çok dolaylı yollardan anlatılmış olmasına karşın bu uyarı babamın kuru bir çıra gibi parlamasına yetti. İçinde "zibil" (süprüntü, gübre), "bunalmış büyücüler", "şeytan karı" gibi sözlerin de bulunduğu bir sövgüler denizine dalmasına, havanelinin havanda çıkardığı tekdüze sesler benzeri tekdüze homurtularla bunları yinelemesine, ilaçlar, kadın aklı ve Yahudilere ilişkin daha nice, çok da övücü olmayan sözcükler sıralamasına neden oldu.

Selma eğer gebe olmasaydı kocasının onu döveceğini, bir yandan da gebe olmasaydı böyle bir sorunun ortaya çıkmayacağını düşündü kendi kendine. Kendi kendini rahatlatmak için çok akıllıca davranıp anne olmanın getireceği mutluluğun böylesi tatsız durumları unutturacağım yineledi.

Muhammet, bir tür ceza olsun diye o "Zehirleyici Sira"nın eve gelmesini yasakladı. Babanım şivesi, tipik Granada şivesiydi, ölünceye değin de konuşması değişmedi. Örneğin anneme Silma, odalığına Virda, kapıya "bab"yerine "bib", kentimize "Girnata", sultanın sarayına da "Elhimra" derdi. Öfkesine eşdeğer bir özen göstererek her iki eşinin de yatak odalarından lohusalık dönemlerinin bitimine dek uzak durdu.

Bu olaydan iki gün sonra, Verda'nın sancıları başladı. Akşama doğru sancılar seyrekleşti, ancak sabaha karşı sancılar sıklaşınca kendini tutamayıp bağırmaya başladı. Babam, komşumuz Hamza'ya koşup kapısını vurdu ve çok değerli, becerikli, yetenekli olan annesine Verda'nın doğum yapmak üzere olduğunu haber vermesini istedi. Yaşlı kadın birkaç dakika sonra beyaz bir çarşaf giymiş olarak, elinde geniş bir tas, bir havlu ve bir parça sabunla geldi. Elinin uğurlu olduğu, doğumlarında bulunduğu bebeklerin kızdan çok oğlan olduğu söylenirdi.

Öğlene doğru kız kardeşim Meryem doğdu; babam ona zor baktı. Şimdi gözleri "Seni düş kırıklığına uğratmayacağım" diyen Selmaya çevrilmişti. Selma da, Saranın yanılmaz tahminlerine ve onu pek çok kez inandırmaya çalışmasına karşın kesinkes emin olamazdı elbette. Daha ilk gün kuşkular içinde en büyük dileğinin gerçekleşmesi için dualarla geçti. İki günün sonunda dayıoğlu ona Ümmü'l Hasan (Hasan'ın annesi) dediği zaman bütün sıkıntısı son buldu.

Doğumumdan bir hafta sonra babam Berber Hamza'yı beni sünnet etmesi için çağırdı, bütün arkadaşlarına bir şölen verdi.

Annemle Verda daha iyileşmedikleri için konukları iki büyükanne ve hizmetçiler ağırladılar. Annem törende bulunamadı fakat sonradan bana konukları görmek ve konuştuklarını duymak için odasından gizlice çıktığını söyledi. O gün Öylesine coşkuluydu ki en küçük ayrıntılar bile belleğine kazınmıştı. Fıskiyeden fışkıran sularıyla, çevreye yayılan binlerce, binlerce damlacıkla havayı serinleten oymalı mermer havuzun çevresinde toplanmış olan konuklar, Ramazan başlangıcı olduğu için, inananlar arasına katılışımı kutlarken bir yandan da oruçlarını açıyor olduklarından sağlıklı bir iştahla yiyip içtiler.

Ertesi günü, bir gün önceden kalan yemeklerden yiyen annemin anlattığına göre şölen, ancak bir sultan sofrasına denk tutulabilirdi. Baş yemek yeni başlayan mevsime uygun olarak, bal, kişniş, nişasta, badem, armut ve cevizle pişirilmiş kuzu eti maruziya idi. Ayrıca oğlak eti ve yeşil

kişniş otuyla pişirilen yeşil tafaya ile kişniş tohumları ve oğlak etiyle pişirilen beyaz tafaya vardı. Sarımsaklı ve peynirli salçalarda güvercin, tarla kuşu, safran ve sirkeyle terbiye edilip fırında pişirilmiş adatavşanı, ve daha en azından bir düzine yemek türü. Tanrının kendisinin ve ailesinin üstüne yağdırdığı felaketlerden önce evinde yer alan bu görkemli şöleni bütün ayrıntılarıyla sık sık anlatırdı annem. Çocukluğumda onun anlattıklarını dinlerken, yumuşak beyaz peynirle yapılıp üstüne tarçın serpildikten sonra balla tatlandırılan sıcak tatlı mücebbenat'a, badem ve hurma ezmesiyle yapılan kurabiyelere, gülsuyuyla kokulandırılmış, çam fıstığı ve fındıkla doldurulmuş böreklere sıra gelmesini sabırsızlıkla beklerdim.

Annem bu şölende konukların içki adına yalnızca orjat içtiklerine yemin ederdi. Şarap içilmemesinin nedeninin kutsal ay Ramazan olduğunu belirtmeyi unutmazdı. Endülüs'te sünnet törenleri, dinsel amaçların tümüyle unutulduğu törenlerdi. Bu törenlerin en ünlüsü, günümüzde bile dilden dile dolaşan, pek çok kişinin öykündüğü ama tüm çabalara karşın benzerini yapamadığı düğün, Toledo'lu Emir İbn Zünnun'un torunu için yaptırdığı sünnet düğünüdür. Bu düğünde şarap ve her türlü içki su gibi akmış, yüzlerce güzel köle kız Yahudi Dani'nin çalgıcıları eşliğinde dans etmiş.

Annemin anlattığına göre benim sünnetimde de çalgıcılar ve ozanlar varmış. Babamın onuruna okunan dizeleri bile anımsıyordu annem.

Oğlunun sünnetiyle ışık daha parlak şimdi. Tıpkı fitili düzeltilen mumun daha çok ışık verdiği gibi Erken dönem Saragossa ozanlarından birinin yazmış olduğu bu beyti, berberin kendisi birkaç tondan söyleyip yemeğin sona erdiğini ve gerçek törenin başladığını belirtmiş. Babam balkona çıkıp beni kucağına almış. Bu arada konuklar berberle, henüz sakalı çıkmamış bir delikanlı olan çırağının çevresinde toplanmışlar. Hamza çırağına işaret vermiş, çırak elindeki fenerle her konuğun önünde durarak bütün avluyu çepçevre dolaşmış. Berbere küçük armağanlar verilmesi gerekiyormuş. Geleneğe göre herkes önünde duran çırağın alnına paralar yapıştırıyor, çırak da yüksek sesle parayı verenin adım söylüyor, teşekkür ediyor ve yanındakine geçiyormuş. Herkesten para toplandığı zaman berber iki büyük lamba istemiş, bıçağını kınından çıkarmış, Kur'an'dan duruma uygun birkaç ayet okumuş ve bana doğru eğilmiş. Annemin sık sık anlattığına göre o anda sanki önlem almak istiyormuşum gibi attığım çığlık bütün mahallede çınlamış, sonra da daha ben küçücük bedenimin bütün gücüyle sanki

gözlerimin önünden şeytanların tümü geçiyormuşçasına bağırırken şenlikler, lavta, flüt, rebap ve tef sesleriyle sahura dek sürmüş.

Fakat evdeki şenliklere katılamayacak koşullarda olanlar da vardı. Her zaman Hâlî (Dayım) dediğim ve o sıralar Elhamra Sarayı kâtiplerinden olan dayım Ebu Mervan, şölene çok geç ve yüzü asık gelmiş. Herkes merakla çevresini almış, annem kulak kabartmış. Kulağına çarpan bir cümle, artık basma gelmez sandığı bir karabasan gibi gelmiş ona, sırtından aşağıya kaynar sular dökülmüş.

"Büyük Yürüyüşten beri mutlu geçirdiğimiz bir tek yıl bile olmadı"

"O uğursuz yürüyüş"ten söz ettikçe annemin tıpkı gebeliğinin ilk haftalarındaki gibi midesi bulanıyor, bulanık anıları arasında kendini, ıssız, dar bir sokakta, çamur içinde oturmuş, ıslanıp buruşmuş, çamurlara batmış kırmızı giysisinin eteğini gözyaşlarıyla ıslanmış yüzünü örtmek için kaldırmış, on yaşındaki bir kız çocuk olarak görüyordu. "El-Bayyazin'de en güzel, en çok övülen kız bendim, ve büyükannen -Allah rahmet eylesin- beni kem gözden korusun diye biri giysimin içine, biri de dışına, tıpatıp benzeyen iki muska takmıştı. Fakat o gün hiçbir şeyin yararı olamazdı."

* * *

"O sıralar sultan olan Ebu'I Hasan Ali gücünü dünyaya göstermek için iki günde bir, iki haftada bir, askerlerine gösterişli yürüyüşler yaptırmaya karar vermişti; fakat tek büyük olan Tanrı'dır ve Tanrı böbürlü insanları sevmez. Sultan kendisi ve maiyetindekiler için Elhamra'da, kırmızı tepede, Hayınlık Kapısı yanında, özel yerler yaptırmıştı. Ziyaretçileri orada kabul ediyorlar, ülke sorunlarını orada konuşup çözümlüyorlardı. Bu arada sultanlığın her köşesinden, Ronda'dan Besta'ya, Malaga'dan Almeria'ya kadar her yerden birlikler geliyor, sonu gelmez yürüyüşler yapıyorlar, sultana sağlık ve uzun bir yaşam diliyorlardı. Granada'dan ve çevre köylerden insanlar erkenden Elhamra'nın eteğinde, gömütlüğün yakınındaki Sabika sırtlarında yukarıda yer alacak törenleri görebilmek için toplanıyordu. Sokak satıcıları, terlik, şeker, kurabiye ve portakal çiçeği satmak için erkenden tepede kendilerine yer arıyorlardı,"

Yürüyüşün onuncu günü, Hicri 882 yılının son gününe rastlıyordu. Her zaman gösterişsiz kutlamalarla karşılanan yeni yıl, bu sürekli törenlerin geliş gidişleri arasında neredeyse unutulup gitti. Bu törenler yılın ilk ayı olan Muharrem ayında da sürecekti; kardeşleri ve yeğenleriyle her sabah Sabika sırtlarına giden annem, izleyicilerin sayısının günden güne arttığının

ve her gün yeni yüzler gördüğünün ayrımına varmıştı. Sokakları sarhoşlar dolduruyor, hırsızlıklar çoğalıyor, gençlerin oluşturduğu çeteler arasında kan dökülesiye çatışmalar ve kavgalar oluyordu. Bir kişi öldürülmüş, bir çoğu yaralanmış, tüccarların inzibat amiri olan "muhtesib", polis çağırmak zorunda kalmıştı.

Olaylar bu noktaya varınca sultan daha çok kan dökülmesinden ve daha büyük kargaşanın yer almasından korktuğu için bu törenleri durdurmak gereğini duymuştu. Böylece Hıristiyan takvimine göre 25 Nisan1478 gününe rastlayan 22 Muharrem 883 günü törenlerin sona ermesini fakat son gün törenlerinin önceki haftalarda yer alanlardan çok daha büyük ve çok daha görkemli olmasını buyurmuştu. O gün Sabika'da çevredeki köy ve kasabalardan gelen peçeli veya peçesiz kadınlarla her sınıftan erkekler bir aradaydı. Kentin, aralarında annemin de bulunduğu çocukları, yeni giysileri içinde sabahın erken saatlerinden beri sokaktaydılar ve bakır paralarla Malaga'nın ünlü kuru incirlerinden satın alıyorlardı. Gitgide büyümekte olan kalabalıklar arasında hokkabazların, ip cambazlarının, akrobatların, maymun besleyicilerin, dilencilerin, Sabika'nın her yanında her zaman görülebilecek gerçek veya yalana körlerin, ilkbahar olduğu için para karşılığında kısraklarla çiftleştirdikleri aygırları iplerinden tutmuş köylülerin dolaştıkları görülüyordu.

Annem anılarını anlatmayı sürdürüyordu: "Bütün sabah boyunca eğlenmiş, dört nala koşan atları üstünde ayağa kalkıp, tahtadan yapılmış bir hedefe çomaklar atan tabla oyuncularını izlemiştik. Kimin en başarılı olduğunu göremiyorduk fakat tepeden, el-Tabla diye bilinen yerden bize kadar gelen sesler kimin kazandığı veya yitirdiği konusunda hiç yanılmadan bilgi edinmemizi sağlıyordu.

"Birden gökyüzünde kapkara bulutlar belirdi. Öylesine apansız gelmişlerdi ki güneşin ışığı, bir cinin üfleyip söndürdüğü lamba gibi kararıvermişti. Gün ortasında gece olmuştu. Sultan buyruk vermeden oyun durdu, çünkü herkes evrenin ağırlığını omuzlarında duyuyordu.

"Şimşek çaktı, yıldırım düştü, bir şimşek daha çaktı, boğuk boğuk gürlemeler duyuldu, arkasından gök delinmişçesine bir yağmur başladı. Bunun bir afet değil de bir fırtına olduğunu bildiğimden o denli büyük bir korku duymadım; Sabika'yı dolduran binlerce kişi gibi ben de sığınacak bir yer aradım. Ağabeyim elimden tuttu, onun bu davranışı bana güven verdi. Ağabeyimle birlikte daha şimdiden çamur denizine dönüşmüş yolda

koşmaya başladık. Birden bizden birkaç adım ötede, birkaç yaşlıyla birkaç çocuk yere düştü; onların ayaklar altında çiğnendiğini gören kalabalık korkuya kapıldı. Hava daha kapkaranlıktı. Korku çığlıklarıyla acıdan kaynaklanan çığlıklar birbirine karıştı, benim de adımlarım karıştı. Ağabeyimin elini bıraktım.

Sırılsıklam olmuş giysimin eteklerini toplamaya çalışıyor, başaramıyordum. Su dizlerime yükselmişti; sanıyorum, herkesten çok ben bağırıyordum.

"En az beş altı kez düştüm ama ayak altında çiğnenmeden kalkmayı başardım. Bir ara çevremdeki kalabalığın azaldığını ve yavaşladığını ayrımsadım, çünkü yol tepeye doğru çıkıyordu, tepeden inen dalgalarsa büyüyerek iniyordu. Hiç kimseyi ve bulunduğum yeri tanımadığım için durup kardeşlerime ve yeğenlerime bakındım. Sonra kendimi bir sundurmaya atarak yorgunluktan ve umutsuzluktan bitkin, derin bir uykuya daldım.

"Bir iki saat sonra uyandığımda hava biraz daha az karanlıktı. Yağmur daha bardaktan boşanırcasına yağıyordu. Her yandan gelen ve kulakları sağır edercesine güçlü bir gök gürültüsü, üstünde oturmakta olduğum büyük taşı bile titretti. Bu sokaktan aşağı daha önce birçok kez yürümüştüm. Fakat şimdi sokağı bomboş ve akmakta olan selle ikiye bölünmüş olarak görünce nerede olduğumu bilemedim. Giysilerim sırılsıklamdı, soğuktan titriyordum, koşarken sandallarımı yitirmiştim, saçlarımdan aşağı buz gibi sular akmakta, ağlamaktan yanan gözlerime dolmaktaydı. Titriyordum. Öksürmeye başladım. Bir ara bir kadın sesinin beni çağırdığını duydum. 'Buraya gel, kızım!' Çevreye bakındım. Benden çok yüksekte, kemerli bir pencereden bana el sallamakta olan, çizgili bir şal örtünmüş bir kadın gördüm.

"Annem bana tanımadığım bir eve girmememi ve o yaşımda yalnızca erkeklere değil, kimi kadınlara da güvenmemem gerektiğini birçok kez söylemişti. Az önce beni çağıran kadın aşağı inip, benden otuz adım ötede ve yolun benim bulunduğum kıyısındaki ağır bir tahta kapıyı açtı, bana güven vermek için hemen, 'Seni tanıyorum,' dedi.

'Kitapçı Süleyman'ın kızısın sen. Allah'tan korkan, Onun yolundan ayrılmayan iyi bir adam o.' Kadın konuşurken ona doğru yürüdüm. 'Seni birçok kez onunla Konasyer çıkmazında, avukatın karışma, teyzen Tamime'ye giderken gördüm.' Görünürde hiçbir erkek olmamasına karşın

peçesiyle yüzünü kapatmıştı. Ben girdikten sonra kapıyı kapatınca açtı yüzünü. Elimden tuttu, az ilerde bir açı yaparak kıvrılan dar bir geçitten geçirdi; yine el ele, yağmur altında küçük bir avludan koşarak geçtik, dar ve dik bir merdivenden odasına çıktık.

Beni yavaşça pencerenin önüne çekti. 'Bak, görüyorsun,' dedi, 'Tanrı'nın öfkesi bu.' Merakla pencereye yaslandım. Mauror Tepesindeydim. Sağımda Elhamra'nın yeni 'kasba'sı, solumda, uzakta mahallemiz el-Bayyazin'in kenti çevreleyen duvarlar üstünde yükselen beyaz minareleriyle eski 'kasba'. Sokaktan sağır edici bir gürültü geliyordu şimdi. Sesin nereden geldiğini anlamak için aşağıya baktığım zaman korkuyla bağırmaktan kendimi alamadım. Beni kurtaran hanım, 'Tanrım, sen bize acı. Nuh Tufanı bu,' diye mırıldandı."

O yürüyüş gününün korkunç uğursuzluğunu ne annem unutabildi, ne de o gün Granada'da bulunanlar. Gitgide kabaran seller, köpüklü fakat durgun akan Darro, geçtiği koyağı, yolunun üstündeki her şeyi, bahçeleri ve bağları silip süpürerek, binlerce ağacı, dev gibi karaağaçları, yüz yıllık ceviz ağaçlarını, badem ağaçlarını, meşe ağaçlarını, dağ meşelerini köklerinden söküyor, kente girmeden önce tıpkı bir Tatar akıncısı gibi, yolunun üstünde bulduğu her şeyi yağmalayarak kent merkezine doğru ilerliyor, karşısına çıkan her şeyi yutuyor, yüzlerce evi, dükkânı, depoyu yerle bir ediyor, köprüleri aşarak evleri yıkıyordu.

"Akşama doğru, selin sürükledikleri ırmak yatağını doldurduğu için Büyük Cami'nin avlusu, tüccarların 'Kasariye'si, kuyumcularla demirciler arastası sel sularından oluşmuş büyük bir göl içinde kalmışlardı. Kimse kaç kişinin boğulduğunu, kaç kişinin yıkıntılar altında kaldığını veya sel sularıyla sürüklendiğini bilmiyordu. Akşamleyin, Tanrı, karabasanın kalkmasına izin verdi. Seller yıkıntı, döküntüyü kent dışına taşıdı, sular geldiklerinden daha çabuk çekilip gitti. Gün doğarken, kurbanları daha güneşte parlamakta olan toprak üstünde durmaktayken, ölüm bizlerden hayli uzaklaşmıştı."

Annem, "Granada'nın günahlarına bir karşılıktı bu," dedi, çok bilinen bir sözü yineleyerek: "Tanrı, kendisinin eşiti olmadığını göstermek için, böbürlü, yoz, adaletsiz, ahlakı bozuk, Nasri Sa'd'ın oğlu Ebu'l Hasan Ali'yi, Granada'nın adı batasıca yirmi birinci sultanını cezalandırmak istemişti."

Tahtı ele geçirmek için babasını hapse attırmış, yalnızca kendisi güçlü olsun diye sultanlığın en soylu ailelerinin oğullarının, bu arada kahraman

İbni Süreyç'in de kafalarını kestirmiş. Anneme göre sultanın en iğrenç suçu, özgür doğmuş bir kadın olan eşi, amcası Solak Muhammet'in kızı Fatma'yı yüzüstü bırakıp, Isabel de Solis adındaki köle bir Hıristiyan kızın adını Süreyya olarak değiştirerek onunla evlenmesiydi.

Annem bana şöyle anlatmıştı: "Söylenenlere göre tam o sabah sultan, Rumiyye'nin hamamına gitmek için saraylıların Mersinli Bahçe'de toplanmalarını buyurmuştu." Annem onun o insanlığa sığmaz davranışını anımsarken bile şaşkınlıktan şaşkınlığa düşüyordu. Gözlerini gökyüzüne kaldırıp, "Tanrım, beni bağışla." diye yineledi, öyküsünü sürdürmeden önce.

Yıkanmaları bittikten sonra sultan herkesi Süreyya'nın giderken bıraktığı hamam tasından su içmeye çağırmış. Herkes sudan içtikten sonra suyun tastan aldığı olağanüstü tadı öven dizeler, şarkılar söylemiş. Sedirde gururla oturup yerinden kıpırdamayan vezir Ebu'l Kasım dışında herkes. Onun davranışı sultanın gözünden kaçmamış, vezire davranışının nedenini sormuş. Ebu'l Kasım "Efendimiz," diye yanıt vermiş, "eğer o salçadan tadarsam, keklik için de iştahım açılır, diye korkuyorum." Annem, "Tanrım, beni bağışla," diye yineledi; bir yandan da gülmekten kendini alamıyordu.

Bu öyküyü Endülüs'ün ileri gelenlerinin birçoğundan dinledim, ama gerçekte kimin kastetildiğini bilmiyorum. Granada'da herkes o uğursuz yürüyüş gününden sonra sultanın uygunsuz yaşamından ötürü sonunda Yüce Tanrı'nın sabrının taştığını düşündü.

Herkes bu konuda düşündüğünü söyledi, şiirler yazıldı, bilmeceler soruldu, ya da eski atasözleri o güne uydurularak yeniden söylendi.

Sultanın başkent üstüne yağan felaket karşısındaki tepkisi dedikodulardan daha tedirgin ediciydi. Bu korkunç sel baskınını Yüce Tanrı'nın bir uyarısı sayacak yerde dünyasal tatların geçici olduğu, yaşamın çabuk geçip gittiği, dolayısıyla gününü gün etmek gerektiği sonucuna vardı. Böyle bir sav bir ozan için akıllıca sayılabilirdi ama ülkesi tehlikede olan elli yaşına varmış bir yöneticiye yakışmıyordu.

Sonunda, hekimi İshak Hamun'un tüm uyarılarına karşın kendini tümüyle eğlenceye verdi. Çevresine güzel cariyeler, ahlak anlayışları kuşku götürür ozanlar topladı. Bu ozanlar çıplak danseden kızları, gencecik oğlanları öven, afyonu zümrütle, esrar dumanını buhurla karşılaştıran şiirler yazdılar, geceleri yıllanmış beyaz ve kırmızı şarap için şarkılar söylediler.

Altından yapılmış kocaman bir şarap kâsesi elden ele, dudaktan dudağa dolaştırılıyor, son damlasına kadar şarabı içip kâseyi boşaltan, sakiyi çağırıp kâseyi ağzına kadar doldurtmakla böbürleniyordu. Konuklara tabaklar içinde badem, çam fıstığı, fındık, kuru ve yaş meyveler, enginar, fasulye, türlü türlü börekler, turşular sunuluyordu. Bu sunuların doymak için mi yoksa susuzluğu artırmak için mi yapıldığı belli değildi. Çok sonraları Roma'da bulunduğum sıralar öğrendiğime göre içki içerken çerez yeme alışkanlığı eski Romalılarda da yaygınmış ve bu tür yiyeceklere nucleus adı verilirmiş. Granada'da bu tür yiyeceklere verilen nukl adı acaba nucleus'tan mı gelmekteydi? Her şeyin kökenini yalnızca Tanrı bilir!

Kendini tümüyle eğlenceye veren sultan devlet işlerini yasadışı yollarla vergiler toplayan kişilere bıraktı, ücretlerini alamayan askerler ailelerini geçindirmek için giyeceklerini, atlarını ve silahlarını satmak zorunda bırakıldı. Güvensizliğin ve gelecek korkusunun egemen olduğu, her subayın yükselişinin ve düşüşünün nedenlerinin bilindiği ve bu konuda türlü yorumların üretildiği, içkili eğlence dedikodularının hizmetçiler ve konuklarca saray duvarlarının dışına sızdırıldığı kentte, sultanın ve Süreyya'nın adlarının anılması bile söygülere ve ilenmelere neden oluyor, insanları başkaldırı sınırına getiriyordu. Kimi Cuma vaizleri, inananlar önünde, ahlak bozukluğuna, yoldan çıkmışlara verip veriştiriyor, kuşku duyulmasına yer bırakmayacak biçimde, dolaylı yollardan durumu anlatıyor, cemaatten ise, imamın "Allahüekber" seslenişlerine yanıt verircesine, kin dolu bakışları Elhamra'ya çevrilmiş olarak, değişik ve uyumsuz tınılarda "Tanrı elini onlardan çekmiyor" haykırışları yükseliyordu.

Herkesçe kötülenmesine karşın sultan gözlerini halktan ayırmıyor, halk arasında konuşulanları kendisine iletenlere kulak veriyordu. Bu tür davranışı halkın onu daha da güvenilmez, acımasız ve adaletsiz bir insan olarak görmesine neden oluyordu.

Annem, "Kaç değerli kişi, kaç vatandaş, bir fesat ya da kıskanç bir komşunun karaçalması ya da söz iletmesi yüzünden, sultanı küçük düşürmekle suçlanarak tutuklandı, zindana atılmadan ya da başları kesilmeden önce bir eşeğe ters oturtularak kent sokaklarında dolaştırıldı. Ebu'l Hasan, Süreyya'nın etkisiyle karısı Fatma ile iki oğlunun, Ebti Abdullah ya da Boabdil denen büyük oğlu Muhammed ile küçük oğlu Yusuf'un, Elhamra'nın kuzeydoğusunda, kente tepeden bakan kare

biçimindeki Komares Kalesinin bir kulesinde tutuklu olarak yaşamalarını buyurdu. Sultanın kapatması böylece kendi oğullarının tahta çıkacağını umuyordu. Saray böylece, Fatma'dan yana olan, sayıları çok, fakat sakınımlı davranmak zorunluğu duyanlarla, sultandan çıkar umdukları için Süreyya'nın yanında yer alanlar arasında bölünmüştü," diye anlatıyordu.

Saraydaki yıpratıcı çekişmeler halkın uzun, soğuk gecelerde sıkıntılarını dağıtmalarına yarıyorsa da sultana karşı gitgide büyüyen nefretin haklılığı Ebu'l Hasan'ın Kastilya'ya karşı tutumuyla kanıtlandı. Amca kızının üstüne bir Rumiyye almakla, orduya gereken ilgiyi göstermemekle, ahlaka aykırı bir yaşam sürmekle suçlanan Ebu'l Hasan fiziksel gözüpeklikten pek yoksun olmadığından Hıristiyanlarla savaşmaya karar verdi İleri görüşlü danışmanları, Fernando'yla İsabel'in evlenmesinden sonra Aragon ve Kastilya'nın birleştiklerini, Müslüman sultanlığına saldırmalarına neden olacak herhangi bir hareketten kaçınmaları gerektiğini anlatmasına karşın, o bütün bu uyarılara hiç kulak asmadan, Granada ile güçlü komşuları arasındaki ateşkesi bozarak yüz atlıyı üç çeyrek yüzyıldan beri Hıristiyanların elinde bulunan kaleyi kuşatmaları için gönderdi.

Granada'daki ilk tepki, halkın büyük sevinç gösterileri oldu. Ebu'l Hasan halkın gözünde azıcık saygınlık kazandı. Fakat kısa bir süre sonra sonu belirsiz bir savaşa girmekle sultanın sorumsuzca davranıp davranmadığı düşünülmeye başlandı.

Kastilyalılar, ülkenin batıdaki en güçlü kalesi olan, kayalık bir dağda ele geçirilmez gibi görünen Alhama Kalesini aldılar; sultanın askerleri ise kaleyi geri almak için boşuna savaştılar.

Müslümanların kazanma olasılığı bulunmayan büyük bir savaş başladı. Yenilgi kaçınılmazdı, geciktirilemezdi bile. Savaş on yıl sürdü ve olabilecek en onursuz biçimde sona erdi. Ayrıca da birçok sultanlığın yıkılmasına neden olan kanlı bir iç savaş başladı.

Gerçekten Zahara'daki başarısından iki yüz gün sonra Ebu'l Hasan tahttan indirildi. Devrim, 887 yılının Cemaziyelevvel ayının yirmi yedinci günü, 14 Temmuz 1482 de oldu. Yine o gün Fernando Genil Irmağı kıyılarında beş gün önce kuşattığı Loja kasabasının surları altında konaklıyordu. Derken Granada'nın en deneyimli komutanlarından Ali el-Attar komutasındaki bir Müslüman birliğin saldırısına uğradı. Gerçekten de unutulmayacak bir saldırıydı. Ebu'l Hasan'ın övünebileceği, Hıristiyan ordusunda şaşkınlık yaratan, birçok silah ve top, birçok çuvalun, yüzlerce ölü ve tutsak

bırakarak Kordoba'ya doğru çekilmesine neden olan bir saldırı. Fakat artık çok geçti. İyi haberler Granada'ya ulaştığı zaman devrim tamamlanmak üzereydi. Fatma'nın oğlu Boabdil'in Komares Kalesinden bir ipe tutunarak kaçmayı başardığı söyleniyordu. Boabdil hemen el-Bayyazin'e geldi, ertesi gün yandaşları onun El-hamra'ya girmesini sağladı. "Tanrı, Ebu'l Hasan'ın utku kazandığı gün tahttan indirilmesini uygun görmüştü.

Yaratan'ın, önünde dize gelmesi için, büyük yürüyüş günü her yeri sele boğduğu gibi."

"Fakat yaşlı sultan yenilgiyi kabul etmedi," diye belirtti Selma. "Yandaşlarını çevresine toplayıp Malaga'ya kaçtı, oğlundan öç almak için hazırlığa girişti. Böylece ülke Kastilyalıların sevinçle bakan gözleri önünde, birbirinin kuyusunu kazan iki bölüme ayrıldı."

Annem, "Yedi yıl süren bir iç savaş," dedi, "oğulların babaları öldürdüğü, kardeşin kardeşi boğazladığı, komşuların birbirine kuşku duyup hayınlık ettiği, el-Bayyazin'de kimsenin yolda tartaklanmadan, aşağılanmadan, kimileyin de boğazı kesilmeden Granada'nın Büyük Cami'sine ulaşamadığı yedi yıl."

Anılan, sanki bir düşteymiş gibi, bulunduğu yerden birkaç adım ötedeki sünnet töreninden, tokuşturulan bardakların tok sesinden, uzaktan gelen seslerden başka olaylara kaymıştı. "O uğursuz yürüyüş," diye mırıldandı ve yarı uykulu, derin derin içini çekti.

* * *

"Selma, kardeşim, uyanıkken düş mü görüyorsun?"

Hâlî'nin sesi annemi küçük bir kız olduğu günlere götürdü. Ağabeyinin boynuna sarıldı, alnına, omuzlarına, kollarına öpücükler yağdırdı. Bu gösteriden duygulanan, ama yine de utanan, ciddi görünüşünün bozulacağından korkan dayım, geniş yenli ipek cübbesi ve omuzlarını güzel bir biçimde saran kat kat "taylasan"ı içinde, yüzünde koruyucu ve mutlu bir gülümseyişin izi, kaskatı duruyordu. Onun görünürdeki soğukluğu Selma'yı hiç etkilemedi. Nitelikli bir erkeğin, durumuna uygun düşmeyen bir biçimde hafifleşmeden duygularını açığa vuramayacağını çok iyi biliyordu. "Ne düşünüyorsun?"

Bu soruyu babam sormuş olsaydı annem kaçamak bir yanıt verirdi; fakat Hâlî, karşısında başını örtmediği ve yüreğini tümüyle açabildiği tek erkekti.

"Günümüzde yer alan kötülükleri, yürüyüş gününü, sonu gelmez savaşı, bölünmüş kentimizi, her gün ölen insanları düşünüyordum."

Hâlî başparmağıyla kız kardeşinin yanağındaki bir damla gözyaşını sildi.

"İlk oğlunu dünyaya getiren bir annenin düşünceleri bunlar olmamalı," dedi dayım ve ağırbaşlı fakat içtenlikli bir sesle, "Peygamber, size layık yöneticileriniz olacak, der," diye ekledi...

Selma ağabeyinin sözlerini yineledi. "Kemâ tekûnû yuvellâ aleykum." Sonra da, Ne demek istiyorsun? Sen şimdiki sultandan yana değil miydin? El-Bayyazin'in ondan yana olmasını sen sağlamamış mıydın? Elhamra'da büyük saygı gören sen değil misin?" diye sordu.

Bu kadar soru karşısında Hâlî, biraz da küçümseyen bir kızgınlıkla kendisini savunmaya hazırlanırken karşısındakinin hasta ve yorgun küçük kız kardeşi olduğunu ve onu dünyada herkesten daha çok sevdiğini anımsadı.

"Hiç değişmedin Silma," dedi. "Basit bir kızla konuşuyorum sanıyorum. Oysa konuşmakta olduğum kişi kitapçı Süleyman'ın kızı. Tanrı, ondan aldığı ömrü sana versin! Ve onun dilini uzun yaratan Tanrı seninkini kısaltsın."

Babalarının sözü geçince her ikisi de kahkahalarla gülmeye başladılar. Şimdi artık, her zaman olduğu gibi suç ortağıydılar. Hâlî, cübbesinin eteklerini toplayarak kız kardeşinin yatak odasının girişindeki hasır üstüne bağdaş kurup oturdu.

"Soruların, yumuşaklıklarıyla yüreğimi parça parça etti, tıpkı Koler Dağı'nın çöl güneşinden daha yakıcı olan karları gibi."

Selma bir giz paylaşmak istercesine, biraz da ağabeyinin ağzından laf almaya çalışarak, "Ne demek istiyorsun?" diye sordu.

Selma, çok da doğal olmayan bir davranışla başını eğdi, ağabeyinin taylasanının ucunu alarak kızarmış gözlerine kapattı.

Sonra, yüzü daha kapalı, tıpkı bir kadı gibi, "Bana her şeyi anlat," dedi.

Hâlî'nin sözleri kısaydı.

"Bu kent, onu yağma etmek isteyenlerce korunmakta, kendisine düşman olanlarca yönetilmekte. Çok yakında, kardeşim, denizin ötesine göçmek zorunda kalacağız."

Sesi titredi, duygularını açığa vurmamak için Selma'yı bırakıp oradan uzaklaştı. Selma öylesine yıkılmıştı ki ağabeyini durdurmaya yeltenmedi. Gittiğinin farkında bile değildi. Sundurmadakilerin seslerini, kahkahalarını, kadeh tokuşturmalarını artık duymuyordu. Işık da yoktu. Tören sona ermişti.

MUSKALAR YILI

Hicri 895
(25 Kasım 1489 -13 Kasım 1490)

O yıl, dayım bir gülümseme uğruna Granada'dan ayrılmak zorunda kaldı. Uzun yıllar sonra kervanımız Güney Sicilmase'de uçsuz bucaksız Sahrayı geçerken, çakalların ulumalarının tedirgin edici değil de, sanki ninni gibi geldiği, güzel, sakin bir gece, Granada'dan ayrılmaya nasıl karar verdiğini bana anlattı. Hafif bir esinti nedeniyle öyküsünü yüksek sesle anlatmıştı. Sesinin tınısı doğduğum kent Granada'nın kokusunu getiriyordu. Anlatımı öylesine büyüleyiciydi ki devem, dayımın sesine uyarak öne arkaya gidip geliyordu.

Sözlerinin hepsini birer birer, oldukları gibi yazmayı çok isterdim fakat belleğim o denli güçlü değil, anlatımım da zayıf. O nedenle yazık ki öyküsünün pırıltıları herhangi bir kitaba yansımayacak.

O yılın ilk gününde, her zamankinden daha erken bir saatte, sultanın mektuplarını yazmak için divandaki odama gitmiştim.

Ailemizden kimi tanınmış kişiler de yeni yıl kutlamaları için benimle birlikte saraya gitmişti. Büyükelçiler, sarıklı kadılar, yeşil ya da kırmızı kadifeden yapılmış yüksek kavuklarıyla devlet büyükleri, kınalı ve benimki gibi ortadan ayrılmış ve dikkatle taranmış saçlarıyla varsıl tüccarlar tören için salonda toplanmıştı.

Konukların birçoğu Boabdil'in önünde eğilip selam verdikten sonra Mersinli Avluya geçmiş, birbirlerini Selamünaleyküm diye selamlıyor, havuzun çevresinde dolaşıyordu. Daha üst düzeyde olanlar koskocaman

odada duvarlar boyunca sıralanmış halı örtülü sedirlerde oturmuşlar, yapabildiklerince, ya işlerini görüşmek için, ya da kutlamaya geldiklerini göstermek için sultana veya vezirlere sokulmaya çalışıyorlardı.

Devlet kaleminde yazıcı ve hattat olduğumu kanıtlayan, parmaklarımdaki kırmızı mürekkep lekeleri bana, divanla havuz arasında rahatça gidip gelmek gibi küçük bir ayrıcalık sağlıyordu. Havuz çevresinde dolaşan o ilginç insanların arasına karışıyor, sonra yeni bir av bulmak için yine içeri giriyordum. Başkalarının görüşlerini öğrenmek ve yeni haberler almak için çok iyi bir yöntemdi bu. Boabdil'in gününde insanlar daha özgürce konuşabiliyorlardı, oysa babası zamanında en küçük bir eleştiride bulunurken bile yedi kez sağa sola bakmak gereğini duyuyorlar, yine de, eğer ihbar edilirse yadsıyabilmek için, istediklerini üstü kapalı sözlerle, atasözleriyle ya da dizelerle anlatıyorlardı. Daha az gözetlendiğini ve daha özgür olduğunu bilmek, insanların, onun çatısı altında, ona uzun, sağlıklı, utkuyla dolu bir yaşam dilemek için geldikleri günlerde bile ona karşı daha ağırbaşlı bir tutuma girmelerini sağladı. Halkımız kendilerine gerçek yöneticiler gibi davranmayanlara karşı çok acımasızdır.

O sonbahar gününde Granada'nın ileri gelenleri sultana, sararmış yaprakların dallarına bağlı olduğu kadar bile bağlı değildi. Kent halkı, yıllardan beri barış yanlıları ve savaş yanlıları diye ikiye ayrılmıştı; her iki yaran da sultana aldırdığı yoktu.

Kastilya'yla barış isteyenler, 'Biz güçsüzüz, Rumilerse güçlü. Mısır ve Mağrip'teki kardeşlerimiz bizi yalnız bıraktılar. Düşmanlarımızsa Roma'dan ve tüm Hıristiyanlardan yardım almaktalar. Cebelitarık, Alhama, Ronda, Marbella, Malaga ve daha birçok yeri savaşlarda yitirdik. Barış olmazsa bunlara yeni yeni yerler eklenecek. Askerler meyve bahçelerine zarar verdi, köylüler yakmıyorlar. Yollarda güvenlik kalmadı, tüccarlar depolarını dolduramıyorlar. Yiyecek fiyatları gitgide yükselmekte. Yalnızca et ucuz çünkü hayvanların hepsi, düşman önüne katıp götürmesin diye kesilmiş. Boabdil savaş çığırtkanlığı yapanları susturmalı ve Granada da kuşatılmadan önce Kastilya ile kalıcı bir barış yapmak' diyorlardı.

Savaş yanlısı olanlarsa şöyle diyorlardı: 'Düşman bizi yok etmeyi aklına koydu, boyun eğerek geri çekilmesini sağlayamayız. Balon, Malaga halkı teslim olduktan sonra tutsak edildi. Engizisyon Sevilla, Saragossa, Valensiya, Teruel ve Toledo Yahudilerini yakmak için dağlar gibi odun yığdırdı. Bu yığınlar yarın Granada'da yükselecek, hem de yalnızca Sebt

Gününe inananlar için değil, Müslümanlar için de. Buna direnmek, karşı koymak ve cihattan başka neyle engel olabiliriz?

İnançla savaştığımız zamanlar Kastilyalılara karşı hep üstünlük sağladık. Fakat utkulardan sonra aramızda hep hayınlar türemekte; bu hayınlar yalnızca Tanrı düşmanlarını sevindirmekte, onlara kentimizin kapılarını açmakta; Boabdil'in kendisi bir gün Granada'yı Fernando'ya teslim edeceğine söz vermedi mi? Loja'da üç yıl önce böyle bir anlaşmaya imza atmadı mı? Bu sultan bir hayındır. Sultanın yerini, orduda güven uyandıran ve bu kutsal savaşa inanan gerçek bir Müslüman almalı.'

Bu görüşten yana olmayan bir asker, subay, onbaşı, yüzbaşı, binbaşı, ya da din adamı, avukat, bilgin ya da imam bulmak çok zordu. Tüccarlar ve çiftçiler çoğunlukla barıştan yanaydılar. Boabdil'in sarayı bile ikiye bölünmüştü. Boabdil'in kendisine kalsa ne pahasına olursa olsun bir anlaşma imzalardı, çünkü doğuştan köle ruhluydu, ayrıca çok korkaktı; fakat Nasri soyundan gelen öteki şehzadelerin yaptıkları alanları, göstermemeye çalıştıkları bir sabırsızlıkla izleyen ordunun eğilimlerini gözardı edemiyordu.

Savaştan yana olanların özellikle üstünde durduktan bir örnek vardı: Granada'nın doğusunda bir Müslüman kenti olan Basta, beş aydan beri Rumilerin kuşatmasında ve ateş altındaydı. Hıristiyan krallar, - Cenabı Hak onların her yaptığınu yıksın ve her yıktığını yapsın- dış surların karşısına tahtadan kuleler yaptırmışlar, kuşatma altındaki kent halkının dış dünyayla ilişkilerini kesmek için surların çevresine hendekler kazdırmışlardı. Sayı ve silah üstünlüklerine, Fernando'nun da orada bulunmasına karşın, Kastilyalıların kente her gece yaptığı akınlar sonuçsuz kalıyordu. Nasri emir Yahya en-Neccar komutasındaki Basta savunmasının kırılmaz direnci, Granada halkım coşkulandırıyor, düş güçlerini alevlendiriyordu.

Boabdil bu durumdan hoşnut değildi, çünkü Basta kahramanı Yahya onun en acımasız düşmanlarındandı. Yahya'nın, bir zamanlar büyükbabasının oturmuş olduğu Elhamra tahtına ilişkin emelleri vardı; şimdiki sultanın tahtta hakkı olmadığına inanıyordu.

Yılbaşından bir önceki gece Granada'ya, Basta savunmasına ilişkin yeni haberler geldi. Söylendiğine göre Kastilyalılar Basta'da yiyeceğin azaldığını öğrenmişlerdi. Yahya onlara durumun tam tersini kanıtlamak için bir tür oyun hazırlamış. Kalan yiyeceklerin ve depolardaki eşyaların hepsini bir yerde toplatarak Hıristiyanlardan bir delegasyonu görüşmek için kente

çağırmış. Fernando'nun elçileri kente girip de her türlü yiyeceğin ve eşyanın bolluğunu görünce şaşırmışlar, durumu krallarına bildirmişler, kent halkının açlıktan ölmesini beklemenin boşuna olduğunu, bunun yerine kenti savunanlarla onurlu bir anlaşma yapılması gerektiğini söylemişler.

Birkaç saat içinde en az on kişi büyük bir sevinçle bana bu olayı anlattı; hamamda, camide, Elhamra koridorlarında...

Her kezinde anlatanın kendi süslemelerini de katmasına olanak vermek için öyküyü önceden duymamışım gibi davranarak dinliyordum. Her kezinde, bir öncekinden daha az olmak üzere gülümsüyordum, çünkü kaygı içimi kemirip durmaktaydı. Kendi kendime Yahya'nın, elçilerin kuşatılmış kente girmelerine neden izin verdiğini soruyordum; hepsinin de ötesinde, kenti kasıp kavuran kıtlığı, yoksulluğu, eğer Granada'da herkes biliyor ve bu oyuna herkes gülüyorsa, onlardan nasıl saklayabilirdi?

Dayım, "Benim en büyük korkum," diye anlattı, "Yılbaşı günü Elhamra'daki konukların konuşmalarını dinlerken belirdi. Daha sonra öğrendiğime göre, 'İnancın' Savaşçısı, İslamın Kılıcı Yahya, yalnızca Basta'yı kuşatmacılara teslim etmeye değil, Kastilyalılarla birleşerek onlara Guadiz, Almeria ve en sonunda da Granada gibi kentlerin yollarını açmaya karar vermişti.

Yahya'nın gerçek amacı Fernando'yla olan anlaşmasını gizlemek için, bir savaş hilesiyle, Müslümanların ilgisini başka yana çekmekti. Kimi söylentilere göre bu anlaşmayı, kentteki halkın ve askerlerin canlarının bağışlanması ve kendisine verilen yüklü bir para karşılığında yapmıştı. Fakat bunlardan daha çoğunu da kabul etti: Bir sultan torunu, sultan ailesinin bir emiri olan bu adam din değiştirdi, kendisine bağışlanan yüksek bir rütbeyle Kastilya'nın seçkin kişilerinden biri oldu. Daha sonra ondan yine söz edeceğim.

895 yılı başında elbette ki kimse böyle bir değişiklikten kuşkulanmıyordu. Fakat Muharrem ayının ilk günlerinden başlayarak arka arkaya kaygılandırıcı haberler gelmeye başladı. Basta düştü, arkasından Pursena, Almeria, sonra da Guadiz düşman eline geçti. Sultanlığın, savaş yandaşlarının çoğunlukta bulunduğu doğu bölümü, karşı koymadan Kastilyalıların eline geçti.

Savaştan yana olanlar kahramanlarını yitirmişler, Boabdil de kendisini tedirgin eden, yerinde gözü olan birinden kurtulmuştu. Kastilyalıların utkuları sultanlığın topraklarını küçültse de, elinde yalnızca Granada ve çok

yakın çevresi kalsa da, toprakları saldırılara uğramak tehlikesiyle karşı karşıya bulunsa da, sultan için önemli olan Yahya'dan kurtulmuş olmaktı. Bu durum Boabdil için sevindirici miydi, yoksa acı bir durum muydu? Dayım, "Yüce gönüllülük ya da kıt düşüncelilik böyle durumlarda ortaya çıkar," dedi. O yılbaşı gününde Elçiler Salonunda Boabdil'in yüzünde gördüğüm ikincisiydi. Hem de açık seçik.

Basta'da akrabaları olan genç bir Berberi subaydan haberleri yeni almıştım. Muhafız Birliğinden olan bu genç subay sık sık kaleme beni görmeye gelirdi. O gün de kötü haberleri olduğu için doğrudan doğruya sultanla karşılaşmak istememiş bana gelmişti. Onu hemen Boabdil'e götürdüm. Sultan ondan haberleri alçak sesle anlatmasını istedi. Berberi subay sultanın kulağına eğildi, kekeleyerek haberleri iletti.

"Subay konuşurken sultanın yüzüne geniş, sinsi, edepsizce bir gülümseme yayıldı. Bugün bile gözlerimin önünde ayrılan o etli dudakları, kulaklarına doğru gerilen kıllı yanaklarını, yengiyi yakalamak için aralanan dişlerini, sevgilinin öpüşünü beklercesine yavaş yavaş kapanan gözlerini, sevinçle ve çok güzel bir şarkıyı dinliyormuşçasına öne arkaya, öne arkaya doğru sallanan başını görür gibi oluyorum. Yaşadığım sürece o aşağılık, o aptalca gülümseme gözümün önünden hiç gitmeyecek."

Hâlî durdu. Karanlıktan ötürü yüzünü göremiyordum, fakat derin derin içini çektiğini duydum. Kimi dualar mırıldandı, ben de duaları yineledim. Çakalların sesleri uzaklaşmış gibiydi.

"Boabdil'in davranışı beni hiç şaşırtmadı," dedi. "Elhamra'nın efendisinin dönekliğini, güçsüz kişiliğini, Kastilyalılarla kuşkulu ilişkilerini bilmiyor değildim. Şehzadelerimizin aymazlığını, ülkemizi korumak gibi kaygılar taşımadıklarını, halkımızın ergeç göç etmek zorunda kalacağını biliyordum. Fakat tepki göstermek için son sultanın ruhunu bütün çıplaklığıyla ve kendi gözlerimle görmem gerekti. Tanrı istediklerine doğru yolu gösterir, ötekilere de yok olma yolunu."

Dayım, taşıması kolay olsun diye Granada'daki malvarlığını altına çevirmek için üç ay daha kaldı. Sonra, aysız bir gecede, annesi, karısı, dört kızı ve bir hizmetçiyle, bir at ve birkaç katırla Almeria'ya doğru yola çıktı.

Kastilyalılardan, göçmen taşıyan bir gemiyle Almeria'dan Tlemsen'e gitmek için izin almıştı. Niyeti Fas'a yerleşmekti.

Granada'nın düşüşünden sonra annem ve babamla birlikte onu Fas'ta bulduk.

Annem Hâlî'nin gidişine bütün yıl boyunca hiç durmadan ağladı. Babam Muhammet ise -Allah rahmet eylesin- kaynını izlemeyi hiç düşünmedi. Kentte umutsuzluğa düşmenin anlamı yoktu. Annemin anlattığına göre yıl boyunca Sara'nın, o benzeri buIunmayan kadının, çarçabuk herkese yaydığı umut verici haberler doluşmaktaydı. Annem, "Süslü Sara beni her görmeye geldiğinde babana bir hafta boyunca güven verecek haberler aktarabileceğimi biliyordum. Sonunda, kendisi evde yokken cülcülün bizim evde çınlayıp çınlamadığını sorar oldu" dedi.

Bir gün Sara, gözlerinde yeni haberlerin pırıltısıyla çıkageldi. Daha oturmadan, bin türlü el kol hareketiyle anlatmaya başladı. Sevilla’daki bir akrabasından yeni duymuş, Kral Fernando Mısır sultanının gönderdiği iki haberciyi, Kudüs'ten iki rahibi, çok gizli olarak kabul etmiş. Söylendiğine göre haberciler Mısır sultanının çok ciddi bir uyarışım iletmişler. Eğer Fernando Granada'ya saldırıyı durdurmazsa Memluk sultanının öfkesi gerçekten çok büyük olacakmış.

Birkaç saat içinde haberler bütün kenti, gitgide büyüyerek ve türlü ayrıntılarla süslenerek dolaştı; öyle ki ertesi gün Elhamra'dan Mauror a, el-Bayyazin'den Çömlekçiler mahallesine kadar, Mısır'dan büyük bir ordunun geleceğinden kuşku duyanlara, güvensiz ve bozguncu insanlar gözüyle bakılıyordu. Dahası büyük bir Müslüman donanmasının, Granada'nın güneyindeki er-Rabıta'ya geldiği, Türk ve Mağribi ordularının da Mısır ordusuna katıldığı söyleniyordu. Bu haberlerden kuşku duyanlara karşı çıkanlar, Öyleyse Kastilyalıların Granada'ya saldırılarının neden durduğunu, kısa bir süre önce korkular içinde Boabdil'in Hıristiyanların denetimindeki topraklara nasıl hiç karşılık görmeden baskınlar yapabildiğini soruyordu. Ölmekte olan kent inanılmaz, akıl almaz bir esriklik içindeydi.

O sıralar ben daha küçüktüm. Ne akıllılığı, ne de aptallığı anlayabilecek yaşta değildim, dolayısıyla herkesin içine düştüğü saflığa benim de katılmış olmam söz konusu değildi. Çok sonraları, yetişkin bir insan olduğum ve "Granadalı" adımı övünçle taşıdığım, ayrılmak zorunda bırakıldığım o soylu ve herkesin saygıyla söz ettiği kentin anımsanmasına neden olduğum sıralar, annemle babam da aralarında olmak üzere ülkemin insanlarının, onları yalnızca ölümün ve utancın beklediği o günlerde, bir ordunun onları

kurtarmaya geleceğine inanacak kadar kör oluşları üstünde uzun uzun düşünmekten kendimi alamadım.

* * *

O yıl, yaşayıp yaşayacağım yıllar arasında en tehlikeli olandı.

Kentimiz üstünde dolaşan tehlikelerin dışında Ademin bütün oğullarının bir yaşlarını doldurmadan bekleyen tehlikeler, birçok bebeğin ne olacakları ve ne yapabileceklerine ilişkin en küçük bir iz bırakmadan göçüp gitmelerine neden olan ölümcül hastalıklar vardı. Kaç tane büyük kral, ya da yetenekli ozan, veya korkusuz gezgin, yazgılarının sonuna ulaşamamışlardır, çünkü ilk yılın çok kolaymış gibi görünen ama gerçekte zor ve ölümcül yolculuğunu tamamlayamamışlardır. Ne çok anne, bir gün bir gölgeyi kucaklamak korkusuyla çocuklarına çok bağlanmamak için çaba göstermiştir.

Ozanın dediği gibi, Ölüm yaşamımızın iki ucundan tutmakta: Yaşlılık ölüme, çocukluktan daha yakın değildir.

Granada'da bir bebeğin bakımının en zor bölümü, ilk ağlayışından birinci yaşının sonuna değin olan süreçtir, derler.

Anne sütünden kesilen birçok bebek, uzun süre dayanamadan yaşamdan ayrılmıştır. O nedenle çocuklarının giysilerinin içine, kehribar, türlü büyüler ve taşıyanı hastalıklardan ve kem gözlerden koruyan kargacık burgacık gizemli yazılarla yapılan muskalar dikilirdi. Çok özel, "kurttaşı" diye bilinen bir büyü vardı ki çok güçlüydü; yabanıl hayvanın basma konulursa ehlileşeceğine inanılırdı. Bir zaman Fas yöresinde yabanıl aslanlarla karşılaşmak çok olağalken, bu yaratıklara yelelerinin arasına büyü yerleştirebilecek denli yaklaşabileceğime inanmasam da, kurttaşı büyüsünden bende bulunmadığı için yerinmişimdir.

Dindar kişiler bu tür uygulamaların dine aykırı olduğuna inanırlardı, fakat eşlerini veya annelerini buna inandıramadıkları için, kendi çocuklarının da muska taşımasına engel olamıyorlardı.

Bunu ben de yadsıyamam. Sara'nın annem Selma'ya ilk doğum günümden bir gün önce sattığı, üstüne hiçbir zaman yorumlayamadığım eski Musevi işaretleri kazınmış böyle bir taşı yanımdan hiç ayırmadım. Bu muskanın gizli güçler taşıdığına hiç mi hiç inanmadım, fakat insan Yazgı karşısında öylesine güçsüz ki böyle gizemli nesnelere ilgi duymaktan kendini alamıyor.

Beni böylesine güçsüz yaratmış olan Ulu Tanrım, bir gün beni güçsüzlüğümden kurtaracak mı?

ESTAĞFİRULLAH YILI

Hicri 896
(14 Kasım 1490 - 3 Kasım 1491)

Şeyh Estağfirullah'ın kocaman bir sarığı, dar omuzları ve Büyük Cami'de verdiği bütün vaazlarda insanın içine işleyen bir sesi vardı; o yıl kızıl renkli sık sakalı ağarmaya başlamıştı. Kır sakalı yüzüne öfkeli bir anlam veriyordu. Bu öfke, ülkesinden ayrılırken götürebildikleri arasında yer almış bir nesneydi sanki. Granada'dan ayrıldıktan sonra saçını sakalını bir daha kınalamamıştı. Bu kararı çok yorgun ve bitkin olduğu bir sırada almış. Soranlara, 'Tanrı, Granada kuşatması sırasında ne yaptığınızı sorduğunda güzelleşmek için çaba gösterdiğinizi mi söyleyeceksiniz?" diye yanıt vermişti.

Her sabah, ezan zamanında, kentte en yüksek yapılardan biri olan evinin çatısına çıkardı. Çıkışındaki amaç, inananları namaza çağırmak değil, haklı öfkesinin nedenini uzaktan gözetlemekti.

Daha uykuda olan komşularına "Orada, Loja yolunda yapılanın gerçekte sizin mezarınız olduğunu görmüyor musunuz?" diye bağırıyordu. "Sizlerse uyuyorsunuz. Birinin gelip sizi gömmesini bekliyorsunuz. Gelin bakın, Tanrı isterse gözleriniz açılır. Gelin de îblis'in hüneriyle bir günde yükselen şu duvara balon!" diyordu.

Elini batıya doğru uzatıyor, incelmiş parmağıyla Katolik kralların ilkbaharda yaptırmaya başladıkları ve daha şimdiden bir kent görünümü alan Santa Fe surlarını gösteriyordu.

İnsanların çoktan beri, çirkin bir görünüm olan çıplak başla sokağa çıkmaya alıştığı, ya da saçlarını kolaylıkla omuzlarına düşebilecek gibi gelişigüzel örtüp dolaştıkları bir kentte herkes, uzaktan bile, şeyh Estağfirullah'ın mantara benzeyen görünümünü tanıyabilirdi. Granada'da

kimse onun gerçek adını bilmiyordu. Kimilerine göre bu ad ona annesinin armağanıydı, çünkü çocukluğundan beri kendisince uygun olmayan bir nesne ya da olaydan söz edilse, "Estağfirullah! Estağfirullah! Tanrı bizi bağışlasın!" diye dehşetle bağırıyordu. Şaraptan, adam öldürmekten, ya da kadın giysilerinden söz edilince de yine öyle bağırıyordu.

İnsanlar bir süre onu iğnelemişler veya acımasızlıkla onunla alay etmişlerdi. Babam, daha ben doğmadan, Cuma günleri öğle namazından önce Büyük Cami yakınlarında küçük bir dükkanda toplandıklarını ve bahse girdiklerini anlatmıştı. Şeyh o gün vaaz sırasında kaç kez "estağfirullah" diyecekti? Kimi on beş diyordu, kimi yetmiş beş. Gençlerden biri camide arkadaşlarına göz kırparak dikkatle "estağfirullah"ları sayıyordu.

Babam geçmişte bu tür davranışlara katılmış olmaktan utanarak, "Fakat Granada kuşatması sırasında kimse Estağfirullah'la eğlenmedi," diyordu. "Çoğunluğun gözünde Estağfirullah saygın bir kişiydi. Sık sık kullandığı için kendisine ad olarak takılan sözcüğü yaşlılığında da bırakmadı. Eskiden bizlerin güldüğü şey şimdi onun simgesiydi. Kentimizin ruhu değişmişti.

"Şunu bilmelisin ki, oğlum Hasan, bu adam yaşamı boyunca insanları, böyle yaşamayı sürdürürlerse Ulu Tanrı'nın onları hem bu dünyada hem de öteki dünyada cezalandıracağını söyleyerek uyardı. Talihsizlikleri, bir oyunun gerginliğini artırmaya çalışan kişi gibi, insanları doğru yola yöneltmek için kullandı. Onun vaazlarından birini bugün bile anımsıyorum. Bu sabah camiye gelirken, Kum Kapısında kumaş arastasına yakın bir yerde Malaga şarabı, estağfirullah, ve ne olduklarını bilmek bile istemediğim haram başka yiyecekleri, estağfirullah, gizliyorlamış gibi yaparak sattıklarını gördüm. Estağfirullah!'

Babam tok ve içe işleyen bir sesle, tümceleri "estağfirullah'la süslüyor, kimi "estağfirullah"ları ağzında yuvarlayarak, anlaşılmayacak gibi ve hızla söylüyordu. Tümcedeki öteki sözcüklerin yanısıra bu abartılı söyleyiş de bana gerçeğe yakın göründü.

"Bu uygunsuz yerleri işletenler, çocukluklarından beri, Tanrı'nın, şarap satanları da alanları da lanetlediğini bilmiyorlar mı? İçeni de, içki vereni de lanetlediğini bilmiyorlar mı? Biliyorlar, fakat unutmuşlar, ya da onları Cenneti muştulayan Kelam'a saldıran bir hayvana çevirdiği için içkiyi yeğliyorlar. O içkievlerinden biri bir Yahudinin, fakat üçünü işletenler, estağfirullah, Müslüman. Ayrıca da çok iyi biliyorum, oralara gidenler Hıristiyan ya da Yahudi değil. Kimileri belki de bu cuma günü aranızda

bulunmaktalar. Yaradan'ın karşısında alçakgönüllülükle başlarını eğiyorlar; oysa daha dün gece içki kadehlerine sarılmışlar, belki daha da ileri giderek, dumanlı kafaları ve dolaşan dilleriyle şarabı yasaklayan ve 'Namaza içkili gelmeyin,' diye buyuran Tanrı'ya sövüyorlardı. Estağfirullah!" Babam Muhammet, sesinin tiz tınısından tedirgin olarak boğazını temizledi.

"Evet, inanan kardeşlerim, kentimizde gözlerinizin önünde böyle olaylar yer almakta ve siz hiçbir tepki göstermemektesiniz. Sanki Tanrı, Yargılama Gününde size hiçbir soru sormayacakmış gibi. Sanki O'nun sözüne kulak asmayan ve O'nun Elçisini, Tanrı onu esirgesin, umursamayan sizler değilmişsiniz gibi; sizi düşmanlarınıza karşı koruyacakmış gibi.

Kentimizin kalabalık sokaklarında kadınlarımız peçesiz dolaşır, babaları, oğulları ve kardeşleri olmayan yüzlerce erkeğin istek dolu bakışları önünde yüzlerini ve saçlarını sergilerken; kent halkı cenazelerin arkasından yas tutmak, soyu sopuyla böbürlenmek, falcılara, bitkilere, büyüye inanmak, aşağılayıcı adlar ve takma adlar kullanmak gibi Cenabı Hakk'ın kesinkes yasakladığı Cahiliye dönemi törelerini yeniden canlandırırken, Tanrı Granada'ya niye tehlikelere karşı korusun?"

Babam beni bilgiç bir bakışla süzdü ve hiç ara vermeden vaazı sürdürdü: "Yasaklara uymadan, kutsal olan şeylere saygısızlık edip, evlerinize, erkek ve dişi hayvanların fildişi heykelciklerini, mermerden insan yontularını soktunuz. Sanki Yaratan'ın, yarattıklarını kusursuzlaştırmak için, yarattıklarının yardımına gereksinimi varmış gibi. Saygısızca ve yıkıcı kuşku; sizi Yaratan'dan, O'nun Kitabından, O'nun Elçisinden, İnananlar Toplumundan koparıp ayıran; Granada'nın duvarlarını ve temellerini sarsan kuşku, sizin ve oğullarınızın ruhlarına ne zaman girip sinsice kemirmeye başladı?"

Babam konuştukça sesinden alaycı ve taklitçi tınılar gitgide azaldı, el devinimleri daha az abartılı ve daha az yabanıl oldu. "Estağfirullah" sözcüğünü de çok az kullanıyordu artık.

"Binlerce aç insanın karnını doyurabilecek, binlerce yetimin yüzünü güldürecek denli çok parayı nasıl, ne zaman, hiç utanmadan, hesapsızca, yalnızca kendi hoşnutluğunuz için harcadınız? Evler, tarlalar sanki yalnızca sizinmiş gibi davranıyorsunuz. Her şeyin tek ve gerçek sahibinin yalnızca Yüce Tanrı olduğunu nasıl unuttunuz? Her şey Ondan gelip istediği zaman yine Ona dönmeyecek mi? Tıpkı bizlerin de günahlarımız ve sevaplarımızdan başka hiçbir şeyi birlikte götürmeden Ona döneceğimiz

gibi? Din kardeşlerim, varsıllık bir insanın sahip olduklarında değil, fakat, varsıllığı olmadan yaptıklarındadır.

Tanrıdan korkun! Tanrı'dan korkun! Yaşlandığınız zaman da, fakat gençken de Ondan korkun! Güçsüz olduğunuz zaman O'ndan korkun, fakat güçlü olduğunuz zaman da O'ndan korkun! Güçlü olduğunuz zaman O'ndan daha da çok korkun, çünkü o zaman Tanrı daha da acımasız olacak. Ve şunu da bilin ki Tanrı'nın gözleri bir sarayın görkemli kapılarının ardında olanları da görür, bir kulübenin kerpiç duvarları arkasındakileri de. Sarayların duvarları arasında neler görüyor acaba?"

Bu noktada babamın sesi birini yansılayan bir insanınki gibi değil, bir Kur'an okulu öğretmenininki gibiydi. Sözleri yapaylıktan sıyrılmış, gözleri bir uyurgezerinki gibi ilerdeki bir noktaya dikilmişti. "Ulu Tanrı'nın gözleri sarayların kaim duvarları ardında, kadın şarkıcıların hukuk bilginlerinden daha dikkatle dinlendiğini, lavta sesinin ezan sesini bastırdığını, erkeklerin kadınlardan hem giysileri, hem de davranışları bakımından ayırt edilemediğini, gerçek inançlılardan toplanan paraların oyuncu kızların ayakları dibine atıldığını görüyor. Kardeşlerim, balık baştan kokar! İnsan topluluklarında da bu böyledir. Kokuşmuşluk baştan tabana doğru yayılır."

Uzunca bir sessizlik oldu, bir soru sormak istedim, babam bir el devinimiyle beni durdurdu. Anılarından sıyrılıp yeniden benimle konuşmasını bekledim.

"Sana aktardığım bu sözler, Hasan, şeyhin Granada'nın düşüşünden birkaç hafta önceki vaazından alıntılardı. Düşüncelerine katılsam da katılmasam da, aradan on yıl geçmiş olmasına karşın beni o ilk günkü gibi etkiliyorlar. Bu sözlere bakarak, 896 yılında, Granada'nın baskı altında bulunduğu o günlerde, şeyhin verdiği vaazların etkisini anlayabilirsin.

Granada halkı sonlarının çok yakın olduğunu ve Estağfirullah'ın çok önceden haber verdiği uğursuzlukların yağmaya başladığını görünce şeyhin haklılığına ve gerçeğin onun ağzından, onun sesiyle konuştuğuna inandılar. En yoksul sokaklarda bile kadınlar yüzleri açık dolaşmıyordu artık. Kimi kadınlar, dahası henüz ergenlik yaşına gelmemiş küçük kızlar Tanrı korkusuyla, fakat birçoğu da insanlardan korktukları için örtünüyorlardı, çünkü insanları kötülüklerden uzaklaşıp doğru yola yönelmeye çağırmak için dernekler kurulmuş, gençler örgütlenip silahlandırılmıştı. Tek bir içkievi bile kapılarını açmıyordu.

Bunu gizlice yapan da yoktu. Orospular toplu olarak kentten ayrılmışlar, kuşatmacılara katılmışlar, askerler de onları büyük bir hoşnutlukla karşılamışlardı. Kütüphanelerdeki görevliler, gelenek ve inançlara karşı kuşku uyandırabilecek kitapları, şarapla dünyasal tatlara övgü niteliğinde olan şiirleri, yıldız falı ve remille ilgili kitapları ortadan kaldırmışlardı.

Dahası bir gün birçok kitap toplanıp Büyük Cami'nin avlusunda yakıldı. Bir rastlantı sonucu, ateş sönmek üzereyken oradan geçiyordum. Yoğun bir duman, gelip geçenin üstüne doğru dağılmaktaydı. Geçmişte yaşamış ve Kalender adıyla bilinen bir hekim ozanın şiir kitabından bir yaprak, yığından kurtulmuş, rüzgârda uçuşuyordu. Yer yer yanmış bu kâğıt parçasında zar zor şu dizeleri okuyabildim:

Yaşamımdaki en güzel şeyleri esriklikte buldum,

Şarap damarlarımda kan gibi akmakta."

* * *

Babanım bana anlattığına göre o gün halk önünde yakılan kitaplardan kimileri Estağfirullah'ın en çekincesiz karşıtlarından birinin yapıtlarıydı. Adamın gerçek adı Ebu Amr'dı fakat Estağfirullah'ın yandaşları ona Ebu Hamr (Şarap Babası) adını takmışlardı. O da hekimdi.

Vaizle hekimin ortak bir tek yanı vardı: İkisi de çok doğru ve açık sözlüydü. Bu özelliklerden ötürü, çatışmaları su yüzüne çıkınca, Granada halkı da büyük bir coşkuyla çatışmaya katıldı. Ulu Tanrı da birbirinden çok ayrı iki insan yaratıp çatıştırarak eğlenmek istemiş olmalı.

Estağfirullah, Hıristiyandan dönme birinin oğluydu. Din alanındaki coşkusunun nedeni bu olmalı. Ebu Hamr'ın ise babası da dedesi de kadıydı, yani inaklara ve geleneklere bağlılığını kanıtlamak durumunda değildi. Şeyh ince yapılı ve sarışın bir adamdı; doktorsa olgun bir hurma kadar koyu renkli, kurban bayramı arifesindeki bir koyundan daha şişman ve çok şakacıydı.

Dudaklarından gülümseme hiç eksik olmazdı.

Hekimliği Hippokrates, Galenos, er-Râzî, îbni Sina, Ebu'l Kassis, İbni Zühr ve Maimonides'in kitaplarından öğrenmişti.

Ayrıca veba ve cüzam -her ikisinden de Tanrı bizi esirgesin- konusunda, öncekilerden daha çok ve yeni bir dolu kitap okumuştu. Her gün, yoksul ve varsıl semtlerde şişe şişe kendi yaptığı ilaçlardan dağıtırdı. Bu davranışı yalnızca hastalığı denetim altında tutabilmek içindi, yoksa kendisi hekimlikten çok bilimsel araştırmalarla ilgiliydi. Ayrıca da çok içki içmekten ötürü titreyen ellerle, perde inmiş bir gözü nasıl ameliyat ederdi? Bir yarayı bile dikemezdi. Veya kendisi, kendini bir sofranın bütün tatlarına kaptırmışken hastalarına perhiz yapmalarını, çok yemekten ve içkiden uzak durmalarını nasıl öğütleyebilirdi? Oysa Peygamberimiz sağaltımın perhizle başladığını söylemişti. Ebu Hamr, karaciğer hastalığına karşı eski şarap önerebilirdi ancak; kendinden Önceki hekimlerin yaptığı gibi. Ona "hekim" denmesinin gerçek nedeni, astronomiden botaniğe, kimyadan cebire, ve öteki bütün bilimsel alanlara duyduğu ilgiydi. Hekimlik en az ilgilendiği, yüklenmiş olduğu bir rol gibi oynadığı bir oyundu. Fakat Ebu Hamr hekimliğine karşılık kimseden tek kuruş almamıştır. Yaşamını hekimlikle kazanmıyordu. Granada'nın varsıl yörelerinden biri olan Vega'da sultanın mülküne yakın bir yerde arpa ve buğday tarlaları, bakımlı meyve bahçeleri ve zeytinliklerle çevrili on iki köyü vardı. Buğday, armut, portakal, limon, muz, safran ve şeker kamışı ürünleri her mevsim ona üç bin altın dinar getiriyordu. Bir hekim bu parayı otuz yılda kazanamazdı. Bunlara ek olarak Elhamra'nın bulunduğu tepede üzüm bağları içinde çok büyük bir konağı vardı.

Estağfirullah halka varsıllığı kötülediği zaman sık sık üstü kapalı sözlerle Ebu Hamr'ı kastediyordu. Yoksulların gözünde canlanan varsıl adam görüntüsü ipekler giyinmiş, kocaman göbekli doktorun görüntüsüydü. Tek kuruş ödemeden ondan yararlananlar bile onun varsıllığından, büyüyü andıran kimi çalışmalarından, eğitimli bir kişi olarak konuşmasını renklendiren sözcüklerden tedirginlik duyuyordu. Yalnızca, eğitimli fakat işsiz dolaşan, gece gündüz onunla içki içerek panzehirlerden, usturlaptan, ruhun bir bedenden ötekine geçişinden konuştuğu çok az sayıda kişiyi bunun dışında tutmak gerekir. Sultan ailesinden şehzadelerin de katıldığı bu toplantılara arasıra Boabdil de gidiyordu; fakat son zamanlarda Estağfirullah'ın kentte bu konuda yarattığı havadan çekinip gitmez olmuştu; arkadaşlarını seçmekte daha dikkatli davranıyordu.

Babam, "Onlar bilimle uğraşan, korkusuz, aldırmaz insanlardı," diye anlatıyordu. "İçki içmedikleri zaman çok akla uygun şeyler anlatırlardı. İnsanların kafalarını bulandıran şeyler, tanrıtanımazlıkla ilgili çok açık seçik olmayan sözleriydi. Bir insan ister altın, ister akıl yönünden varsıl olsun, bunlardan yoksun olanlarla konuşurken çok dikkatli olmalıdır."

Babam, bu sözlerden sonra güven dolu bir sesle, "Annenin babası, deden kitapçı Süleyman -Allah rahmet eylesin- arada bir bu insanlara katılırdı. Elbette şarap içmek için değil, konuşmalara katılmak için. Gerçekten de doktor onun en iyi muhterisiydi.

Onun için Kahire'den, Bağdat'tan, İsfahan'dan, kimileyin de Roma’dan, Venedik ve Barselona'dan az bulunur kitaplar getirtildi Ebu Hamr, Müslüman ülkelerde eskiye oranla daha az kitap yazıldığından, yazılanların da çoğunun eski kitapların yinelemesi ya da özeti olduğundan yakınırdı. Büyükbaban onun bu düşüncesine katılırdı. Acı acı, İslam’ın ilk yüzyılında felsefe, matematik, astronomi ve hekimlik dallarında çıkan kitapların sayısız olduğunu söylerdi. O zamanlarda sür kitaplarının da gerek biçem, gerekse içerik bakımından yenilikçi, sayı ve nitelik bakımından çok daha üstün olduklarını anlatırdı."

Endülüs'te kültürel etkinlikler çoktu; bu etkinliklerin ürünleri olan kitapların sabırla yapılan kopyaları Çin'den Uzak Batıya dek öğrenim görmüş kişilerin ellerinden düşmüyordu. Sonra insanların ruhsuzlaştığı, kalemlerin kuruduğu dönem geldi.

İnsanlar kendilerini Frenklerin düşüncelerine ve geleneklerine karşı korumak için Gelenek'i bir kale yapıp kendilerini bu kaleye kapattılar. Granada artık yalnızca yetenekten yoksun, korkak taklitçiler yetiştiriyordu.

Ebu Hamr işte bunun yasını tutuyordu. Bu konuda Estağfirullah ona katılmıyordu. Ona göre herhangi bir alanda yenilikler aramak ayıptı. Ona göre en önemli şey, eskilerin yaptıkları gibi Tanrı'nın buyruklarını yerine getirip onları anlamaya çalışmaktı. "Kim gerçeği peygamberden ve yakınlarından daha iyi bildiğini öne sürebilir? Onlar Hak Yolundan uzaklaştıkları, ahlakın bozulmasına, değerlerin yıkılmasına, Müslümanların düşmanları karşısında güçsüz görünmelerine neden oldukları için böyle konuşuyorlar," diyordu. Öte yandan doktor tarihin verdiği derslerin farklı olduğuna inanıyordu. "İslam’ın en parlak çağı, halifelerin akıllı kişilere ve çevirmenlere altınlar dağıtıp, akşamları yarı esrik ozanlarla hekimlik ve felsefe konularını tartıştıkları dönemdi. Endülüs'ün ise en parlak dönemi,

vezir Abdurrahman'ın 'Ey ağlayanlar, dualarınıza sarılın. Ağlamaktansa şişeye sarılın' dediği günler değil miydi? Müslümanlar, suskunluk, korku ve tekdüzeliğin ruhlarım karartmasından ötürü güçlerini yitirmişlerdir," diyordu.

Bana öyle geliyordu ki babam bütün bu tartışmaları çok yakından izlemiş fakat kendisi kesin bir yargıya varmamıştı. On yıl sonra da bu konudaki düşünceleri çok kesin değildi.

"Çok az kişi doktorun tanrıtanımaz yolunda gitti, fakat kimi sözleri pek çok kişiyi etkilemekten geri durmadı. Top olayında olduğu gibi... Bunu anlatmış mıydım?"

"896 yılının son günleriydi. Bütün yollar Kastilyalıların eline geçmişti, kente çok az yiyecek geliyordu. Gündüzleri başımızın üstünden kurşunlar vınlayarak geçiyor, evlerin üstüne taşlar yağıyor, ağlayan kadınların ağıtları duyuluyordu.

Halka açık bahçelerde, yırtık pırtık giysiler içinde yüzlerce yoksul insan uzun ve sert olacağa benzer bir kış başlangıcında, yaprakları solmakta olan son ağacın son dalı için bile kavga ederken, şeyhin adamları çılgınlar gibi sokakları dolaşarak onlarca yanlış davranan kişiler arayıp buluyor, cezalandırıyordu.

Kuşatılmış olan kentin çevresinde ise çarpışmalar seyrekleşmişti ve daha az kanlıydı.

Yine de Granada'nın yaya ve atlı askerleri her ileri çıkışlarında Kastilyalıların toplarıyla can veriyorlardı. Bizim askerler geceleri yaptıkları bu küçük saldırılarda düşman bölüklerine pusu kuruyor, düşmandan silah ve koyun sürüleri çalıyorlardı. Bunlar gözüpeklikle yapılmış fakat önemsiz saldırılardı, çünkü kuşatmayı hafifletmedikleri gibi kente yiyecek ya da başka gereksinim maddeleri sağlayamıyor, kimseyi de yüreklendirmiyordu.

Bir gün bir söylenti çıktı. Bir buluttan tatlı tatlı dökülmekte olan yağmur benzeri yayılan bir dedikodu değildi bu; gürültüyle, gündelik bütün sesleri bastıran bir yaz sağanağı gibi geldi. Hem de bütün dramlarda kaçınılmaz olan anlamsızlığı da birlikte getirerek. Ebu Hamr, birkaç gözüpek askerin düşmandan çaldığı bir topu on altın ödeyerek satın almış ve bahçesine koydurmuş."

Babam, benim anlayıp anlamadığımı umursamadan, orjat şurubundan birkaç yudum aldıktan sonra öyküyü sürdürdü.

"Granada'da başka kimsede top yoktu. Estağfirullah ise halka, bu şeytan işi aracın gürültüsünün, verdiği zararla karşılaştırılınca çok büyük olduğunu söyleyince bu karmaşık aracı yalnızca düşmanın kullanabileceğine karar vermişler. O nedenle doktorun topu bahçesine yerleştirmesi kafalarını epeyce karıştırmıştı. Genci yaşlısı, 'o şeyin' önünden ama belirli bir uzaklıktan geçerken, topun yuvarlak çizgilerine ve korku salan ağzına bakıp aralarında konuşuyorlardı. Ebu Hamr'a gelince o da yuvarlak gövdesiyle oradaydı ve öcünün tadını çıkarmaktaydı. 'Şeyhe dualarla vakit geçireceğine gelip bunu görmesini söyleyin. Kitap yakmayı bildiği gibi fitil ateşlemeyi de biliyor mu acaba diye sorun ' diyordu. Daha dindar olanlar toptan iyice uzakta duruyor, ağızlarının içinden lanetler mırıldanıyor, ötekiler ise doktoru soru yağmuruna tutuyordu. Top nasıl çalışıyordu, Santa Fe'de kullanıldığı zaman ne ölçüde zarar vermişti? Doktorun kendisi de bu soruların yanıtını bilmiyordu elbette ama söyledikleri çok etkileyiciydi.

Kestirebileceğin gibi, oğlum, top hiç kullanılmadı. Ebu Hamr'ın ne barutu, ne kurşunu, ne de topçusu vardı. Topu görmeye gelenler alayla gülmeye başlamışlardı. Toplum düzeninden sorumlu olan 'muhtesib', adamlar toplayarak halkın gözleri önünde topu sultana göstermek için Elhamra sarayına taşıttı. O günden sonra da hiç kimse o topu görmedi, fakat uzun bir süre top hakkında konuşuldu. Özellikle doktorun kendisi, çok haklı olarak, Müslümanların top kullanmadıkları sürece düşmanlarını geri püskürtemeyeceklerini söyledi durdu. Ona göre bu silahtan satın almazlar, ya da, kendileri yapmazlarsa toprakları hep tehlikede olacaktı. Estağfirullah ise başka türlü konuşuyordu: Düşmanları yenecek olan askerlerin imanları ve şehadetleriydi.

Boabdil’in tutumu yavaş yavaş onların sürtüşmelerinin sonunu getirdi; çünkü sultan ne top istiyordu, ne de şehit. Şeyh ve doktor sonu gelmez tartışmalar yaparlarken, Granada halkı da onların çevresinde kentlerinin yazgısını düşünürken, kentin efendisi yalnızca kendi rahatını ve çıkarını düşünüyordu. Kral Fernando'ya haber üstüne haber göndermekteydi. Fernando kuşatmanın kaç hafta süreceğini konuşurken Sultan aylardan söz ediyordu. Kimbilir, belki de Ulu Tanrı'nın elini uzatıp bir fırtına, tufan ya da veba salgınıyla, insanoğlunun acınası hazırlıklarını silip süpüreceğini ve İspanyol soylularını yok edeceğini umuyordu."

Fakat Tanrı bizler için başka bir yazgı hazırlamıştı.

DÜŞÜŞ YILI

Hicri 897

(4 Kasım 1491 - 22 Ekim 1492)

"O kış çok soğuktu, korkunç soğuktu; ve kar, yeni kazılmış topraktan ve kandan ötürü siyahtı. Ölümle tanışıklık, geçmişin sevinçlerini anımsamak, göç olasılığı acı veriyor!"

Kentin düşüşünü, bu acılı olayı anlatırken annemin sesi, bakışları kullandığı sözcükler, ağlaması bile, hep değişik olurdu. Daha önce, hiçbir koşulda görmediğim gibi... O kargaşa günlerinde ben üç yaşında bile değildim. Annem anlatırken duyar gibi olduğum çığlıklar, gerçekten çocukken duyduklarım mıydı, yoksa o güne değin binlerce kez dinlediğim öykünün etkisi miydi, bilemiyorum.

Bu öykülerin başlangıçları birbirine benzemiyordu. Annemin anlattıkları açlık ve çok derin acılarla başlıyordu.

"Daha yılın ilk günlerinde," diyordu annem, "kuşatmacıların kapatmadığı bir iki yolu da kar kapattı, böylece Granada ülkenin geri kalanından kopmuş oldu. Özellikle buğday, arpa, burçak, akdarı, yağ ve kuru üzümün geldiği Vega ve güneydeki Alpûcarra dağlarıyla bağlantımız hepten kesilmişti. Komşularımızın hepsi, en az yoksul olanlar bile korkuyordu. Her gün bulabildikleri her şeyi alıyor, odalarının duvarları boyunca sıraladıkları ağzına dek dolu küplerle testilere karşın, sıçanlardan ve çapulculardan korkmuyorlar fakat kıtlıktan korkuyorlardı. Yollar açılır açılmaz akrabalarının bulunduğu köylere gideceklerini söylüyorlardı. Kuşatmanın ilk aylarında çevredeki köylerde oturanlar, Granada'nın daha güvenli olduğunu düşünmüşler, Guadiz ve Cebelitarık'tan gelen göçmenlerle birlikte kentimize sığınmışlar, akrabalarının evlerine, camilerin külliyelerine ya da boş buldukları evlere yerleşmişlerdi. Yaz boyunca bahçelere veya ekilmemiş tarlalara kurdukları çadırlarda barınmışlardı. Sokaklar her türlü dilenci ile doluydu. Sık sık, paçavralar içinde ve bir deri bir kemik kalmış anne, baba, çocuklar ve yaşlılarıyla tüm ailenin dilendiğine Taşlanabiliyordu, öte yandan kimi gençler korku salan çeteler oluşturuyorlardı. Onurlu kimselerse yardım dilenemedikleri ve suç

işleyemedikleri için evlerinde, meraklı gözlerden uzakta yavaş yavaş ölüyorlardı."

Benim ailemin yazgısı daha bir başkaydı. Yokluğun en etkili olduğu günlerde bile bizim evde hiçbir şeyin eksikliği görülmedi. Bunu babamın işine borçluyduk. Babasından ona belediyede çok önemli bir iş miras kalmıştı. Babam, kamu tartıcıbaşıydı. Tahıl tartar ve ticaret işlerini düzene sokardı. Bu işten Ötürü, ailemiz bireylerinin hepsinin adı el-Vezzan'dı. El-Vezzan tartıcı demektir. Ben de bu adı taşımaktayım. Mağrip'te kimse bir adımın da Leo, daha doğrusu Giovanni Leone de Medici olduğunu bilmez, kimse bana "Afrikalı" demez. Orada ben Muhammed el-Vezzan'ın oğlu Hasan'dım; resmi belgelerde adıma bir de "ez-Zeyyati" eklenmiştir - boyumuzun adı. Gerçekte "el-Garnati" yani Granadalı, Fas'tan uzakta olduğum zaman da "el-Fassi" derler, ilk yerleştiğim ve sonuncu olmayacak olan Fas'ı kastederek.

Babam tartıcı olarak aşırıya kaçmamak koşuluyla, yiyecek ambarlarından istediği kadar yiyecek alabiliyordu. Dahası, tüccarların yaptığı hileleri açık etmemek karşılığında altın dinar alıyordu. Babamın bunu varsıllığını artırmak amacıyla yaptığına inanmıyorum. Bence tek kaygısı açlık olgusunu yapabildiğince ailesinden uzakta tutmaktı.

Annem bana hep, "Öyle tombul bir çocuktun ki," derdi, "seni kem gözlerden korumak için sokağa çıkarmak istemezdim."

Ayrıca başkalarına göre bolluk içinde olduğumuzu sergilememek de çok önemliydi.

Daha zor durumda olan komşulara yardım amacıyla babam sık sık, eline geçirdiklerinden, özellikle et, ve başka yiyecekler verir, bunu yaparken de ölçülü davranırdı; çünkü gereğinden çok verdiği şeyler kışkırtıcı ya da küçük düşürücü olabilirdi.

Başkent insanlarının gücü ve umudu kırılınca öfke ve umarsızlıklarını sokak gösterileriyle ortaya koymaya başladılar. Ne olursa olsun savaşı durdurması için sultana temsilciler gönderilmesine karar verildi; babam el-Bayyazin’den temsilci olmayı kabul etti.

Babam ne zaman Granada'nın düşüş öyküsünü anlatsa El-hamra'nın goblenle kaplı odalarından söz etmeyi de unutmazdı.

"Necd'den Gözyaşı Çeşmesine, Çömlekçilerden Badem Tarlalarına kadar, kentin her yanından gelen temsilciler vardı. Otuz kişiydik; kimi tir tir

titriyor, kimi bağırıyordu. Bağıranlar da en az ötekiler kadar titriyordu. Ben korkmadığımı söyleyemem, utanmasam geri dönecektim. Fakat yaptığımız aptallığı bir düşün; tam iki gün boyunca, sultana ilenmiş, en kötü sövgüleri haykırmış, vezirlerini aşağılamış, sultanın eşleri için üstü kapalı sözler etmiş, ya savaşmasını ya da barış yapmasını ve insanların mutlulukla yaşayamadıkları, onurla ölemedikleri bu duruma son vermesini istemişlerdi. Casuslarının çoktan ona ulaştırdıkları bu sözleri ve aşağılamaları, bir de doğrudan doğruya, yüzüne söylemek istiyormuşuz gibi, karmakarışık, gürültülü patırtılı bir öbek temsilci, kendi sarayında, subayları ve muhafızları arasında ona meydan okumaya gitmiştik. Ben de, muhtesib dairesinin bir görevlisi, kamu düzeninden sorumlu bir kişi, düşman kent kapılarının çok yakınındayken, başkaldıranlar arasında sultana meydan okuyordum. Bütün bunları düşününce bir zindana atılacağıma, boğa sinirinden yapılmış bir kırbaçla kan çıkasıya kırbaçlanacağıma, ya da kent duvarlarındaki mazgallardan birinde çarmıha gerileceğime inanmaya başlamıştım.

Korkularım temelsiz çıktı; bu kez de korkunun yerini utanç aldı. İyi ki arkadaşlarımın hiçbiri korkumun ya da utancımın ayırımına varmamıştı. Oğlum Hasan, az sonra, bu güçsüzlük anını sana niye anlattığımı göreceksin. O uğursuz yolda, kentimiz Granada'da olup biten her şeyi bilmeni istiyorum. Bunları bilirsen, pekçok kişinin yazgısına egemen olanların seni kötüye kullanmasına izin vermemeyi öğrenirsin belki. Kendi adıma ben, yaşamda değeri olan gerçekleri, şehzadeleri ve kadınları tanıyarak öğrendim.

Temsilciler, Boabdil'in tahtının bulunduğu Elçiler Salonuna alınmıştı. Tahtın iki yanında silahlı koruma görevlileri duruyordu. Boabdil'in yüzündeki çizgiler, otuz yaşındaki bir adam için çokça derindi. Sakalına kır düşmüş, gözkapakları sarkmıştı. Önünde duran bakırdan, oymalı, koskocaman bir mangal, bacaklarını ve göğsünü görmemizi engelliyordu. Muharrem ayının son günlerindeydik, bu günler o yıl Hıristiyan takviminin son günlerine denk gelmişti. Hava öylesine soğuktu ki, insan Santaremli İbni Sara'nın Granada'ya geldiğinde yazdığı dizeleri anımsamaktan kendini alamıyordu:

Bu toprağın insanları, dua etmeyin, Yüz çevirmeyin size yasak edilenden, Ancak Cehennemde bulacaksınız çünkü, Sizi rahatlatacak ateşi.

Sultan bizi, baştan bana iyicil gibi görünen bir gülümsemeyle karşıladı. Oturmamızı işaret etti. Yavaşçacık ve çekinerek oturdum. Daha konuşma başlamadan çok sayıda vezirin, devletin başka ileri gelenlerinin, subayların, ulemanın, her yerden gelen önemli kişilerin, şeyh Estağfirullah'ın, vezir el-Mulih'in, doktor Ebu Hamr'ın, ve daha, dışarıda birbiriyle karşılaşmaktan kaçman birçok kimsenin önümden geçtiğini gördüm. Salonda yaklaşık yüz kişi vardı.

Boabdil, orada bulunanları sessiz olmaya ve onu duyabilmek için kulaklarını dört açmaya zorlamak istercesine yavaş yavaş ve alçak sesle konuşuyordu. Bizlerse soluk almadan onu dinlemekteydik. 'Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla, yazgının kentimizin başına getirdiği bu tedirgin edici duruma ilişkin bir görüşü olan herkesin Elhamra Sarayına gelmesi için buyruk verdim. Görüşlerinizi açıklayın ve herkesin yararına olacak bir karara varın. Önerilerinizi gözönünde bulundurarak gerekenin yapılması için buyruk vereceğim. Önce vezirimiz el-Mulih görüşlerini açıklayacak. Bense sonuna dek konuşmadan sizleri dinleyeceğim.' Bu sözlerden sonra yastıklara yaslanarak tek sözcük söylemedi. "El-Mulih sultanın en güvendiği kişiydi. Efendisine övgülerle söze başlaması beklenirdi. Hiç öyle bir şey yapmadı. 'Şanlı Nasri Hanedanının şanlı ahfadı' diye söze başladıysa da konuşmasını daha değişik bir biçimde sürdürdü. 'Efendimiz, düşündüklerimi açık açık söylersem beni cezalandırmıyacağınıza güvenmek isterim,' dedi. Boabdil başını hafifçe eğerek söz verdiğini belirtti. Vezir, 'Benim görüşüm o ki,' diye söze başladı, 'şimdiki politikamız, ne Tanrı'ya, ne de O'na inananlara bir hizmet değil. Burada on gün, on gece konuşabiliriz, fakat bu, Granada'nın aç çocuklarının kaplarına ne bir buğday, ne de bir tek pirinç tanesi girmesini sağlar. Acı da olsa gerçekle yüz yüze gelmekten kaçınmayalım, gerçek olmayanı değerli takılarla süslü olsa da küçük görelim. Kentimiz büyük bir kent, barış zamanında bile gereksinimlerini karşılamak kolay değil.

Her gün birçok kurban veriyoruz. Bir gün, Ulu Tanrımız, ölümün kucağına bıraktığımız bu suçsuz insanların hesabını soracaktır. Eğer yakın bir kurtuluş sözü veremezsek halkımızdan özveride bulunmasını isteyemeyiz. Güçlü bir Müslüman ordusu Granada'yı özgürlüğüne kavuşturmaya ve kuşatanları cezalandırmaya gelecek olsa... Fakat kimse gelmiyor. Bu ülkenin efendisi, Kahire sultanına ve Osmanlı sultanına mektuplar yazdı. Size yanıt verdiler mi?' Boabdil yanıt gelmediğini belirtmek için kaşlarını kaldırdı. 'Daha çok yakında Fas'ın ve Tlemsen'in

Müslüman yöneticilerine ordularıyla yardıma gelmeleri için yazmadınız mı? Tepkiler ne oldu? Boabdil, soylu kanınız konuşmanıza engel oluyor, fakat yerinize ben konuşacağım. Gerçekte, Fas ve Tlemsen yöneticileri armağanlarla birlikte haberler gönderdiler. Fakat bize değil, Fernando'ya. Ona karşı savaşmayacaklarına söz verdiler. Bugün Granada yalnızdır, çünkü sultanlığın öteki kentleri yenik düşmüş, başka Müslüman ülkeler yardım isteklerimize kulaklarını tıkamışlar. Bu durumda bizim için hangi yol kaldı?'

Ara ara vezirin söylediklerini onaylamak için homurdanan kalabalığın üstüne şimdi sessizlik çökmüştü. El-Mulih sözlerini sürdürecekmiş gibi ağzını açtıysa da konuşmaktan vazgeçti, sustu, bir adım geriye çekilip yerine oturdu, gözlerini yere dikip bekledi. Üç kişi daha kalkarak sırayla kentin tezine teslim olması gerektiğini, sorumluların çok zaman yitirdiğini, sıradan insanların çektiklerini umursamadıklarını söyledi.

Şimdi sıra toplantının başından beri yerinde sabırsızlıkla oturan Estağfirullah'taydı. Ayağa kalktı, alışkanlıkla sarığını iki eliyle tutup düzeltti, sonra gözlerini arabesk süslemeli tavana dikti. 'Vezir el- Mulih zekâsı ve becerikliliğiyle ünlü bir kişidir.' diye söze başladı. 'Eğer kendisini dinleyenlerin beynine bir şey kazımak isterse bunu kolaylıkla başarır. Bize bir iletisi var, beyinlerimizi bu ileti için hazırladı, sonra da sustu; çünkü içmemizi istediği acı içki kupasını bize kendi elleriyle vermek istemiyor. Bu kupada ne var? Eğer bu sorunun yanıtını kendi diliyle söylemek istemiyorsa bunu ben yapayım: Vezir Granada'yı Fernando'ya teslim etmemizi istiyor. Bize, direnmenin yararsız olduğunu, Endülüs'ten ya da başka bir yerden yardım gelmeyeceğini söyledi, Müslüman sultanların elçilerinin düşmanlarımızla anlaştığını açıkladı. Allah onların cezalarını versin! Yalnız O'nun bilebileceği cezalara çarptırsın! Fakat el-Mulih bize her şeyi açıklamadı. Kendisinin haftalardan beri Rumilerle görüşmeler yapmakta olduğunu söylemedi. Granada'nın kapılarını onlara açmak için anlaştığını bizden gizledi.'

Estağfurullah yükselmekte olan homurtuları bastırmak için sesini yükseltti. 'El-Mulih bize birkaç gün sonra yer alacak olan teslim törenini, Granada halkını yenilgiye hazırlamak için biraz ertelediğini söylemedi. Yiyecek ambarlarının günlerce özellikle kapalı tutulduğunu, sokak gösterilerinin de vezirin adamlarınca gizlice düzenlendiğini bilmek umutlarımızı iyice kırmakta. Bugün El-hamra'ya çağrılmamızın gerçek

nedeni de, eleştiri yapmamız değil, Granada'nın teslimi için verdikleri o haince karara arka çıkmamızdır.' Şeyh bağırarak ve iğneleyerek konuşuyor, sakalı öfkeden titriyordu. 'İnanan kardeşlerim, kızmayın, eğer el-Mulih gerçeği bizden saklamışsa, bizi aldatmak istediğinden değil, zaman bulamadığındandır. Fakat Allah aşkına, gelin sözünü kesmeyelim, bırakalım, son birkaç günde yaptıklarını ayrıntılarıyla bize anlatsın; izlenecek yol için sonra karar verebiliriz.' Sözünü birdenbire bitirip oturdu, cûbbesinin lekeli eteklerini titremekte olan elleriyle topladı.

Odaya ölüm sessizliği çökmüş, bütün gözler el-Mulih'e çevrilmişti.

El-Mulih, boşuna bir umutla orada bulunanlardan birinin konuşmasını bekledi.

Sonra gürler gibi ayağa fırladı. 'Şeyh hepimizin bildiği gibi saygınlığı olan gözüpek biridir. Bu kente olan sevgisi burada doğmamış olduğu için daha da saygıya değer. İslam dinine ilişkin coşkusu ise, Müslüman olarak doğmadığı için her türlü övgünün üstünde. Engin bilgisi olan biridir.

Dünya olaylarını ve dinbilimini çok iyi biliyor. Bilginin kaynağı nerede olursa olsun çok iyi araştırıyor. Benimle Endülüs sultanının elçisi ve Kral Fernando'nun elçileri arasındaki görüşmeleri bilmesi bende hayranlıkla birlikte şaşkınlık da uyandırmıştır, çünkü ona bunları ben anlatmadım. Dahası, söylediklerinin gerçekten uzak olmadığını kabul etmem gerekir.

Yalnızca, durumumuzu düşmanlarımızın anlattığı gibi anlattığı için ona sitem etmek istiyorum. Onlar için önemli olan teslim tarihi, çünkü kuşatma çok pahalıya geliyor. Bizim içinse sorun, kaçınılmazı birkaç gün, ya da birkaç hafta geciktirmek değil; bu Kastilyahların daha büyük bir Öfkeyle üstümüze saldırmalarına neden olur ancak. Bizim için utku söz konusu olamayacağına göre, her şeyi yönlendiren Ulu Tanrı'nın yardımıyla, elde edebileceklerimizi elde etmemiz gerekiyor. Yani kendimiz, eşlerimiz ve çocuklarımız için iyi bir yönetim, varsıllığımızın, tarlalarımızın, evlerimizin ve hayvanlarımızın elimizde kalması, hepimize Granada'da, dinimize göre Tanrı'nın ve peygamberin yolunda yaşama hakkı, camilerimizde tapınma hakkı, şeriat uyarınca zekâttan ve öşürden başka vergi ödememek, kalmak isteyenlerin kalması, denizi aşıp Mağrip'e doğru gitmek isteyenlerin varsıllıklarını da götürebilmeleri, veya gitme kararından önce onlara üç yıl süre tanınması, taşınmaz mallarını Müslüman ve Hıristiyanlara aynı fiyatla satma hakkı... Fernando'dan bunları elde etmeye çalışıyorum. Yaşadığı sürece kendisinin, öldükten sonra da yerine geleceklerin koşullara

uyacağına Kutsal Kitap üstüne ant içmesini sağlayacağım. Yanlış mı yapıyorum?'

Oradakilerin yanıtını beklemeden el-Mulih sözünü sürdürdü: 'Granada'nın saygıdeğer ileri gelenleri. Size utku haberleri getirmiyorum, fakat sizi yenilginin küçük düşürücülüğünden, toplu ölümlerden, kadınlarımızı ve kızlarımızı çirkin saldırılardan, onursuzluktan, kölelikten, varsıllığımızı yağmalanmaktan ve yıkımdan kurtarmaya çalışıyorum. Bunu yapabilmek için sizin desteğinize ve onayınıza ihtiyacım var. Sizlerin isteğine göre görüşmeleri keser ya da sürdürürüm ama yalnızca delilerle ikiyüzlülerden destek görsem de yine görüşmeleri uzatmam. Fernando'nun elçilerine, barış anlaşmasını uzatmak için binbir türlü neden uydurabilirdim. Fakat bu gerçekten de Müslümanların yararına olacak mıdır? Şimdi kış mevsimindeyiz, düşman güçleri dağılmış durumda, kar yağışı onları saldırıları seyrekleştirmeye zorluyor, Santa Fe'nin duvarlarıyla, yolları kullanmamızı engellemek için yaptıkları barikatların arkasına sığmıyorlar. Üç ay sonra bahar gelecek, Fernando'nun açlıktan kırılmış olan kentimize saldıracak yeni, dinlenmiş birlikleri olacak. O nedenle şimdi anlaşma yoluna gitmeliyiz. Ancak şimdi Fernando bizim anlaşma koşullarımızı kabul edebilir; henüz bizim ona anlaşma karşılığında sunabileceklerimiz tükenmemişken.'

Görüşmenin başından beri sesini çıkarmadan oturmakta olan Ebu Hamr, geniş omuzlarıyla yanındakilere çarparak yerinden fırladı. 'Ona bir şeyler verebileceğimizi söylüyorsunuz. Ne verebiliriz? Niye sözcükler boğazınızda tıkanıp kalıyor? Fernando'ya sunmak istediğiniz altın bir mumluk değildir; ne de bir onur kaftanı, ne de on beş yaşında bir köle kız.

Fernando'ya sunmak istediğiniz bir kenttir. Ozanın, Eşin, benzerin yok Granada, Ne Mısır'da, ne Suriye'de ne de Irak'ta.

Bir gelinsin sen; Bu topraklar da çeyizin. diye yazdığı kent.

'Sayın vezir, Fernando'ya sunmak istediğiniz Elhamra Sarayıdır, güzeller güzeli, harikalar harikası Elhamra. Çevrenize bir bakının kardeşlerim, gözlerinizi yavaşça çevrenizde gezdirin ve babalarımızın dedelerimizin, az bulunur güzel bir mücevher gibi oymalarla süslediği bu odaya bakın. Bir daha belki adım atamayacağınız, ya da belki ancak köle olarak girebileceğiniz bu odayı belleklerinize kazıyın ki ilerde anımsayabilesiniz.'

Doktor ağlıyordu; orada bulunanların bir çoğu yüzünü kapatmıştı. Doktor kesik kesik ve boğuk bir sesle sözünü şöyle sürdürdü: 'Sekiz yüzyıl

yeryüzünü bilgimizle aydınlattık fakat güneşimiz tutulma konumuna girdi, her şey kararmakta. Ve senin için Granada, senin ışığın yok olmadan önce son kez parlayacak; fakat seni söndürmek için üfürmemi bekleme benden, yoksa benden sonrakilerin yüzüme tükürmelerinin anısını Kıyamete değin unutamam!' Oturmaktan çok yerine çöktü. Sessizlik bozulmadan önce çok ağır, çok yavaş birkaç saniye geçti. Sonra Estağfirullah Ebu Hamr'a olan hıncını unutarak konuşmaya başladı. 'Doktorun söyledikleri çok doğru'' dedi. 'Vezirin, inançsızların kralına sunmak istediği şey kentimizdir. Kiliseye çevrilecek camileri, Kur'an'ın bir daha okunup incelenmeyeceği okulları, ve gizlisi saklısı kalmayacak olan evlerimizle bizim kentimiz. Vezirin Fernando'ya sunmak istediği şey bizlerin yaşam ve ölüm hakkımızdır, çünkü Rumilerin anlaşmalarında ve antlarında ne ölçüde inanç olduğunu çok iyi biliyoruz. Dört yıl önce Malaga halkına, kente girip kadınları ve çocukları tutsak almadan önce, haklarına saygı ve can güvenliği sözü vermemişler miydi? El-Mulih, Granada'da da benzer olayların yer almayacağına güvence verebilir misiniz?'' Vezir öfkeyle, 'Size hiçbir şey için güvence veremem,' dedi. 'Benim de bu kentte kalacağıma ve onun evlatlarının yazgısını paylaşacağıma, Ulu Tanrı'nın bana verdiği bütün gücü, sözleşmenin koşullarının uygulanması için harcıyacağıma söz verebilirim ancak. Bizim yazgımız Fernando'nun elinde değil, Ulu Tanrı'nın elinde. Bugün bize bağışlamadığı utkuyu birgün göstermek de Onun elinde. Bugün ne durumda olduğumuzu biliyorsunuz, bu tartışmayı daha çok uzatmanın anlamı yok. Bir karara varmalıyız. Kastilyalılarla anlaşma yapılmasını isteyenler Nasri Hanedanının ''sözünü'' söylesinler.'

Elçiler Salonunun her yanından şu sözler yükseldi: 'Utkuyu ancak Tanrı bağışlayabilir!' Herkesin sesi kararlı fakat üzgündü. Kısa bir süre önce savaş çığlıkları atan bu sesler, o yıl geri çekilmenin acısını tatmışlardı. Aralarında kimileri Tanrı'ya sitemler ediyordu belki de. Tanrı bizi kuşkulardan ve inançsızlıktan korusun!

Orada bulunanların çoğunun onayını sağladığını görünce Boabdil konuşmaya başladı. Önce herkesi elinin bir devinimiyle susturdu, sonra 'İnananlar kendi aralarında düşünce birliğine vardılar ve karar aldılar' dedi. 'Barış yolunu izleyeceğiz. Elbette Tanrı bizim için en iyi yolu gösterecek. O dinler ve O karşılık verir.'

Sultan sözünü bitirmeden Estağfirullah kapıya doğru davrandı. Öfkesinden ötürü daha da topallıyordu. Dudaklarından şu korkunç sözler

döküldü: "Tanrı'nın Kitabında 'Siz insanlar arasında en üstün ulussunuz," dediği bizler miydik?'"

* * *

Elhamra'da yapılan toplantının akşamında bütün Granada konuşulanları öğrenmişti. Sonra, hep aynı noktada yoğunlaşan bir yığın dedikoduyla dolu bekleyiş işkencesi başladı. Dedikoduların çevresinde yoğunlaştığı nokta şuydu: Kastilyalıların kente giriş günü ve saati.

Annem şöyle anlatıyordu: "Safer ayının son haftası, İsa Mesih'in -selam üzerine olsun- doğum günü yortusundan bir gün önce Süslü Sara beni görmeye geldi. Sepetinden, leylak rengi ipek bir kumaşa özenle sarılmış bir kitap çıkardı. Gülümsemeye çalışarak, Sen de ben de okuyamıyoruz,' dedim ona. Fakat o tüm neşesini yitirmişti. Soğuk bir sesle, 'Bunu dayıoğluna göstermek için getirdim,' dedi. 'Bizim bilgelerimizden biri, Rabbi İshak Ben Yahuda yazmış. Bir tufan olacak diyormuş, kandan ve ateşten bir tufan. Doğa yaşamım bırakıp kentte kokuşmayı yeğleyen insanları etkileyecek bir ceza.' Sesi kısılıyor, elleri titriyordu.

Dizlerimde oturuyordun oğlum, seni göğsüme bastırıp ensenden öptüm. Sara'ya, kötülemekten çok öfkeyle, 'Seni uğursuzluklar habercisi,' diye çıkıştım, 'günlük dertlerimiz bizi yeterince bunaltınıyor mu? Kötü yazgımız için önbiliciliğe gerçekten gereksinme duyuyor musun?' Fakat Yahudi kadın bildiklerini ille de söylemek istiyordu: 'Rabbi İshak sık sık Kral Fernando'yu görmeye gider. Pek çok gizi bilir o. Eğer peygamberlerin dilini kullanıyorsa, bize başka bir yolla anlatamayacaklarını duyurmak istiyordur. Belki size Granada'nın Hıristiyanların eline geçeceğini duyurmak istiyordur ama o da bir giz olmaktan çıktı. Onun sözlerinin anlamı bunun ötesinde. Bu Sefarad ülkesinde Yahudiler için soluyacak hava, içecek su kalmadığım söylemek istiyor.'

Gerçekte çok coşkulu bir insan olan Sara öylesine umutsuzdu ki güçlükle konuşuyordu. 'Seni böylesine umutsuzluğa sürükleyen bu kitap mı?' diye sordum. 'Bir şey daha var,' dedi. 'Bu sabah duyduğuma göre yakın akrabalarımdan biri, on kişiyle birlikte, Toledo yakınlarında, La Guardia'da canlı canlı yakılmış. Büyücülükle ve bir Hıristiyan çocuğu kaçırıp İsa gibi çarmıha germekle suçlanmışlar. Engizisyon hiçbir şey kanıtlayamamış, öldürüldüğünü söyledikleri çocuğun adını bile belirtememişler, ölüsünü gösterememişler. O yörede yitik bir çocuk bile yokmuş. Fakat su

işkencesiyle ve dayakla Yusuf ve arkadaşları da herhangi bir suçu işlediklerini kabul edebilirlerdi.'"

Annem, "Granada'da da Yahudilerin başına böyle şeyler gelebilir mi?" diye sormuş.

"Bana nefret dolu gözlerle baktı," dedi annem. "Onu nasıl aşağıladığımı anlayamadım ama beni bağışlamasını istedim. Bana fırsat vermedi. 'Bu kent alındığı zaman sizin altınlarınıza ve evlerinize bizimkilerden daha mı az el konulacağını sanıyorsun?' dedi. 'Yoksa ateşin Şem'in oğullarından kimine daha iyi davranacağını mı düşünüyorsun? Granada'da hepimiz bir gemide gibiyiz, birlikte yüzdük, birlikte batacağız. Yarın, göç yolunda hep birlikte...'

Çok ileri gittiğini ayrımsayarak birden durdu. Sözlerinin etkisini yumuşatmak için, geniş yenli giysisi içindeki kollarını bana doladı, başını omzuma koyarak ağlamaya başladı. Misk kokusu genzime doluyordu. Onu bu davranışından ötürü kınamıyordum, çünkü sözünü ettiği tehlikeler beni düşlerimde de, uyanıkken de tedirgin ediyordu. Ölmekte olan bu kentin yetimleri gibiydik, kız kardeştik.

Acı yazgımıza ağlaşırken, eve dönen babanın ayak seslerini duyduk. Yatak odamdan onu çağırdım. O merdivenden çıkarken giysimin ucuyla gözlerimdeki ve yanaklarımdaki gözyaşlarını sildim. Sara da çarçabuk başını ve yüzünü örttü. Muhammet'in gözleri kan çanağı gibiydi; onu utandırmamak için görmezlikten geldim. 'Sara okuyup açıklaman için bir kitap getirmiş' dedim.

Baban uzunca bir süreden beri Süslü Sara'ya karşı bir tutum içinde değildi artık, öfkesini unutmuştu; onunla konuşmaktan, görüş alışverişinde bulunmaktan hoşlanıyordu bile. Ayrıca görünüşünden ötürü ona takılıyor, Sara ise hiç alınmadan, kızmadan gülüyordu. O gün şakalaşmak için baban Sara'dan daha iyi bir durumda değildi. Tek sözcük etmeden kitabı Sara'nın elinden aldı, kapı aralığına bağdaş kurup oturdu. Bir saatten daha uzun bir süre kitaba gömüldü, biz de hiç ses çıkarmadan onu seyrettik. Sonunda baban kitabı kapattı, düşünceye daldı. Görmeyen gözlerle benden yana baktı. 'Çok zaman önce baban Süleyman bana, büyük olaylardan önce, dünyanın sonu ile ilgili kitapların hep çıktığını, kimilerinin Ulu Tanrı'nın buyruklarını yıldızların devinimlerine ve insanların yanlış davranışlarına bakarak anlamaya çalıştıklarını söylemişti. İnsanlar böyle kitapları gizlice elden ele geçirirler, okuyup rahatlarlar, çünkü her birinin talihsizliği büyük

bir su taşkınındaki bir damla gibi bu kitapların içinde unutulur. Sara, bu kitap, halkınızın yazgınız kapıyı çalmadan buradan ayrılacağını yazıyor.

Yapabildiğinizce erken bir zamanda, çoluk çocuğunuzu alıp bu ülkeden gidin.' Sara duyduğu acıyı göstermek için yüzünü açtı. 'Nereye gidebilirim?' Bu bir sorudan çok bir umutsuzluk çığlığıydı. Baban kitabı karıştırarak, 'Bu adam İtalya'yı veya Osmanlı topraklarını öneriyor,' dedi. 'Denizi geçip Mağribe bile gidebileceğinizi söylüyor. Orası daha yakın. Bizler de oraya gideceğiz!' Kitabı bıraktı, ikimize de bakmadan odadan çıktı.

Babanın yurdumuzu bırakıp gitmekten ilk söz edişiydi bu. Ona bu karara nasıl vardığını, ne gibi hazırlıklar yaptığını sormak istiyordum ama o anda bunu yapmamanın daha doğru olduğuna inandığım için sustum. Ertesi günü ben sormadan kendi isteğiyle ve Verda'nın duymaması için çok alçak sesle konuyu kendisi açtı. Birkaç gün süreyle topların ve mancınıkların sesi çıkmamış. Durmadan kar yağıyormuş. Kar kentin üstünde kimsenin bozamayacağı bir barış ve erinç örtüsü gibiymiş. Çarpışma yokmuş, sokaklarda yalnızca çocukların sesleri duyuluyormuş. Kent zamanın onu unutmasını diliyormuş. Fakat zaman geçiyormuş. Hıristiyan takviminin 1492 yılı, Hicri 897 yılının Safer ayının son gününde başlamış. Gün doğmadan önce kapımıza hızlı hızlı vurulduğunu duyan annem uyanıp o gece Verda'yla birlikte olan babamı uyandırmış. Babam kapıyı açmaya gitmiş. Kapıyı vuranlar sultanın subaylarından birkaçıymış. Babamın atıyla birlikte onları izlemesini söylemişler. Daha birkaç düzine kişi toplamışlamış. Topladıkları arasında daha sakalı çıkmamış, yüzleri karın ışığıyla parlayan delikanlılar da varmış. Muhammet giyinmek için içeri girmiş, sonra yanında iki askerle atını almak için evin arkasındaki ahıra gitmiş, Annem, kucağında yarı uyur, yarı uyanık olan ben, kapı aralığında duruyor, Verda da onun omuzları üstünden olanları izliyormuş. Annem subaylara sorular soruyor, kocasını nereye götürdüklerini anlamaya çalışıyormuş.

Subaylar, el-Mulih'in onlara hemen görmek istediği kişilerin listesini verdiğini, korkulacak bir durum olmadığını söylemişler. Babam da giderken korkmasına gerek olmadığına onun inandırmaya çalışmış.

Elhamra'nın önündeki Tabla Alanına vardıkları zaman Muhammet, doğmakta olan günün yarı aydınlığında atları üstünde, kaim yünlü pelerinlerine sarılmış beş yüz kadar kişinin alanı doldurduğunu görmüş. Yaya ve atlı bin kadar asker tutukluların çevresini almış; fakat onlara kötü

davranmıyorlamış. Yalnızca kaçmalarını engellemek için çevrelerini sarmışlamış. Sonra bu büyük kalabalık, en önde yüzü örtülü bir atlı, iki yanda da askerler olmak üzere sessizce ilerlemeye başlamış. Yedi Basamak Kapısından geçip duvarlar boyunca ilerleyip Need Kapısından kent dışına çıkmışlar. Sessiz ve titremekte olan kalabalık, donmuş olan Genil kıyısında bir kiraz bahçesinde durmuşlar.

Gün doğmuş ama ince yeni ay daha ufuktaymış. Yüzü örtülü adam, örtüsünü açmış ve yanına tutuklular arasından kentin on iki seçkin kişisini çağırılış. Bu adamın el-Mulih olduğunu görünce kimse şaşırmamış. El-Mulih korkmamalarını, daha önce durumu onlara açıklayamadığı için kendisini bağışlamalarını istemiş.

"Kentten olaysız, herhangi bir tepkiye fırsat vermeden çıkmamız gerekiyordu," demiş. "Fernando, kentin seçkin ve büyük ailelerinden beş yüz kişinin kendisine tutak olarak verilmesini istemişti. Böylece kendi birlikleri kente bir tuzak korkusu olmadan girebilecek. Ayrıca biz de kent teslim edilirken kan dökülmemesini veya olumsuz bir durumla karşılanılmamasını istiyoruz. Herkese kendilerine çok iyi davranılacağını ve bu durumun çok çabuk sona ereceğini duyurun."

Haber, birkaç hoşnutsuzluk mırıltısı dışında hiçbir tepkiyle karşılaşılmadan yayılmış. Birçokları böyle bir amaçla seçilmiş olmaktan gurur duyuyor, kimileri de, düşman kente girerken kendileri bir tehlikeyle karşılaşmayacakları için seviniyormuş. Bu duygular, içinde bulundukları durumun koşullarını hafifletiyormuş. içlerinde babamın da bulunduğu kimileri ise, o çok önemli saatlerde eşleri ve çocuklarıyla bulunmayı yeğ tutuyorlamış, fakat yapabilecekleri hiçbir şey olmadığını ve sonunda yine Tanrı'nın istediğinin olacağını biliyorlarınış.

Yarım saatten uzun durmamışlar. Genil'den hep bir taş atımlık uzaklıkta batıya doğru ilerlemişler. Kısa bir süre sonra ufukta Kastilyalılar görünmüş, Karşılaştıkları zaman Kastilyalıların komutamı el-Mulih'i yana almış. El-Mulih'in verdiği komutla Granadalı askerler, atlarını geriye döndürerek kente doğru yola çıkmışlar. Fernando'nun askerleri tutakların çevresinde Granadalı askerlerin yerini almış. Ay batmışmış. Konvoy, öncekinden daha büyük bir sessizlikle, daha bir hüzünlü, Santa Fe duvarlarına doğru ilerlemiş.

Muhammet uzaktan biraz merak biraz da korkuyla baktıkları ordugâhın önünde geçerlerken "Ne tuhaf," diye düşünmüş, "Yeni kentlerini bizim eski

taşlarımızla kurmuşlar." Her yanda büyük bir saldırı için hazırlıklar göze çarpmaktaymış. Görünüşe göre Kastilyalılar son bir çarpışmaya, ya da kıskaca aldıkları kentte bir kıyıma hazırlanıyorlarmış. Tıpkı Granada'nın arenalarında öldürülüp de parçalamaları için köpeklere bırakılan bir boğa gibi.

O gece tutaklarla birlikte Santa Fe'de kalan vezir, 1492 yılının 1 Ocak günü, anlaşmalar çerçevesinde, Hıristiyan askerlerle birlikte Granada'ya döndü. Babamla öteki tutakların izlediği yoldan geri dönerek, halkı kuşkulandırmamak için kente gece girmişler. Ertesi günü subaylar, Komares Kulesine gitti; Boabdil'den kentin anahtarlarını aldı. Kısa bir süre sonra, aynı gizli yolu izleyerek birkaç yüz Kastilyalı asker daha Granada'ya gelip kaleye yerleşti. Bir piskopos saat kulesine bir haç yerleştirdi, askerler "Kastilya, Kastilya, Kastilya," diye üç kez bağırarak alkışladılar. Bu sesleri duyan Granadalılar düşünülemeyenin sonunda gerçekleştiğini anladılar; bu denli boyutlardaki büyük bir olayın, böylesine küçük tedirginliklerle olup bittiğine şaşırıp gözleri buğulanana, dizlerinde güç kalmayana dek şarkılar söyleyip dualar ettiler, namaz kıldılar.

Haberler yayıldıkça kent halkı, kadın, erkek, Müslüman, Yahudi, varsıl ve yoksul, herkes sokaklara döküldü, şaşkınlık içinde, fakat en küçük bir gürültü duyduklarında yerlerinde sıçrayarak dolaşmaya başladılar. Annem beni birçok sokaktan geçirip Sabika'ya kadar götürdü. Orada birkaç saat durduk, Elhamra çevresinde olup biten her şeyi izledik. Sanıyorum o gün Kastilyalı askerlerin kale duvarları üstünde şarkılar söylediklerini, bağırarak dolaştıklarını anımsıyabiliyorum. Öğleye doğru askerler sarhoş olup kent sokaklarında dolaşmaya başlayınca Selma, kocasını beklemek için evine döndü.

Üç gün sonra babamla birlikte götürülen komşularımızdan biri, yetmiş yaşını aşmış bir noter, evine geri getirildi.

Hastaymış gibi görünmüş, Kastilyalılar da ellerindeyken ölür diye korktuklarından onu eve getirmişler. Annem ondan, hangi yolu izlediklerini öğrenmiş. Ertesi sabah erkenden, gün doğarken, kentin güneyinde Genil'e yakın Need Kapısında durup beklemeye karar vermiş. Eğer bizi durdurup sorguya çekerlerse bir dindaş olarak Verda'nın da yanında bulunmasının iyi olacağını düşünmüş.

Gün doğduktan bir saat sonra, annemin kucağında ben, Verda'nın kucağında da kızkardeşim Meryem olmak üzere yola çıktık.

Don tutmuş kar üstünde kaymamak için her ikisi de çok yavaş yürüyordu. Eski Kasba'dan, Kadı Köprüsünden, Mauror Mahallesinden, Yahudi Granadasından, Çömlekçiler Kapısından hiç kimseye rastlamadan geçtik. Arada bir duyduğumuz kap kaçak sesleri olmasa, boşaltılmış bir hayalet kentin sokaklarından geçmekte olduğumuzu düşünebilirdik. Oysa etten kemikten yapılmış insanlar yemek yemek zorundaydılar. Yemek pişirmek için kullandıkları kapların sesleri bize kentin henüz boşaltılmamış olduğunu anımsatıyordu.

Annem yüksek sesle, "Gerçekten gündüz mü? Niye Need Kapısında bekçi yok?" diye sordu. Beni yere bırakıp kapılardan birini itti. Kapı kolayca açıldı, çünkü zaten yarı açık duruyordu. Hangi yola sapacağımızı tam bilmeden kentten çıktık.

Duvarların çok az ötesine dek gidebilmiştik ki çok değişik bir görüntüyle karşılaştık.

Şaşkınlıktan kalakalmıştık. Bize doğru iki tümen atlı gelmekteydi. Biri sağdan ve Genil yönünden, dörtnala, öteki solumuzdan, Elhamra yönünden ve çok olağandışı bir yürüyüşle yaklaşmaktaydı. Az sonra Elhamra yönünden gelen atlılardan biri öne çıktı ve biraz daha hızlı ilerledi. Hemen kentten yana dönüp az önce çıkmış olduğumuz kapıdan içeri girdik ve görünmeden olayları izleyebilmek için kapıyı aralık bıraktık. Elhamra yönünden gelen atlı bize yaklaşınca annem bir çığlık atmamak için kendini zor tuttu.

"Boabdil bu," dedi, yüksek sesle konuşmuş olmaktan korkarak. Ben de kızkardeşim de sessiz durmamıza karşın, ses çıkarmamam için elini ağzıma kapattı. Meryem de ben de gözlerimiz önünde yer alan olağandışı olaylara kendimizi kaptırmıştık.

Sultanın kaşlarına dek inen kocaman sarığını görebiliyordum. Atı gözüme renksizmiş gibi görünüyordu. Oysa karşı yönden yaklaşmakta olan düşman atları çok renkliydi; altın ve ipeklerle kaplıydılar. Boabdil atından inmek istediyse de Fernando bir elini kaldırıp ona engel oldu. Sultan kendisini yenilgiye uğratan krala yaklaşarak elini öpmek için davrandı, kral geri çekilip onu durdurdu. Ona doğru uzanmış olan Boabdil, Fernando'nun ancak omuzunu sarabildi, böylece Fernando Boabdil'e sanki hâlâ sultanmış gibi davranmış oldu. Ama artık Granada sultanı değildi elbette. Kentin yeni sahipleri ona Alpucarra dağlarında ailesiyle birlikte yerleşebileceği küçük bir toprak vermişlerdi.

Need Kapısındaki sahne ancak birkaç saniye sürmüştü; hemen arkasından, Fernando'yla Isabel Elhamra'ya doğru ilerlerken biraz geri çekilmiş olan Boabdil, kendi yoluna gitmeden önce bir an dönüp geriye baktı. Atını öylesine yavaş sürüyordu ki birlikte olduğu kişiler az sonra ona yetiştiler. Yüzü aşkın at ve katır, kadınları, erkekleri, çocukları, ve sandıklarla bohçalara sarılmış eşyaları taşımaktaydı. Ertesi günü babasının ve dedesinin kemiklerini mezarlarından çıkarıp düşman elinde kalmamaları için birlikte götürdüğü söyleniyordu. Ayrıca bütün varsıllığını birlikte götüremeyeceği için Koler Dağı'ndaki mağaralara saklattığı anlatılıyordu. Kaç kişi o gömüyü bulmaya çalıştı! Yaşamım boyunca Boabdil'in altınlarını bulmayı düşleyen kimselere rastladığımı söylesem inanır mısınız? Kennaz diye bilinen ve işleri yalnızca gömü aramak olan kişilerle de karşılaştım. Fas'ta öyle çok kennaz var ki bunlar düzenli olarak toplanırlar. Ben Fas'tayken bu insanlar gömü ararken, kazıları sırasında zayıflattıkları yapılarda oturanlar onları dava ettikleri zaman kendilerini savunması için bir temsilci bile tutmuşlardı. Kennaz'lar, eskiden prenslerin gömdükleri varsıllıklarının bulunamaması için büyü yaptırdıklarına inanırlar. Bu nedenle büyüleri bozdurmak için sık sık büyücülere koşarlar. Ne zaman bir kennazla konuşsanız kesinkes size bir yeraltı geçidinde altın ve gümüşleri gördüğünü fakat büyü bozucu sözcükleri iyi bilmediği, ya da üstünde gerekli kokular bulunmadığı için onlara el süremediğini yeminler ederek anlatacaktır. Ve size, el sürmenize izin vermeden, gömülerin bulunduğu yerleri anlatan bir kitap gösterecektir.

Ben kendi adıma, Nasri sultanlarının yüzyıllardan beri biriktirdikleri varsıllığın Endülüs topraklarına gömülüp gömülmediğini kesin olarak bilmiyorum. Fakat Boabdil ülkesinden giderken bir daha dönmek umudu yoktu. Rumilerse giderken istediği her şeyi götürmesine izin vermişlerdi. Boabdil, varsıl fakat mutsuz olarak unutuluşa doğru yol alıyordu. Granada'yı görebileceği en son sırta ulaşınca, uzun bir süre devinimsiz durarak, üzgün bir yüzle, ruhsal bir uyuşukluk içinde kente bakmış. Kastilyalılar bu sırtlara, "Arabın Son İç Çekişi" adını vermişler, çünkü derler ki düşmüş sultan orada utanç ve pişmanlıktan seller gibi gözyaşı dökmüş. Annesi Fatma da "Bir erkek gibi savunamadığın ülken için şimdi bir kadın gibi ağlıyorsun" demiş.

Babam şöyle anlatıyordu: "Bu kadının gözünde son olaylar yalnızca Kastilyalıların utkusu değildi. Belki de en başta kendisinin öcü alınmaktaydı. Bir sultan kızı, bir sultan eşi, bir sultan annesi olan Fatma

siyasete ve saray oyunlarına hiçbir tehlikeye atılmayı göze alamayan, büyük amaçları olmayan, keyfine düşkün Boabdil'den daha çok karışmıştı. Güzel tutsak Süreyya ile evlenmiş olduğu için kocası Ebu'l Hasanı suçlamaktan hiç geri durmayan Fatma, oğlunu, babasını tahttan indirip yerine geçmesi için kışkırtmıştı. Kocasının gözdesini kovan ve çocuklarını tahttan uzaklaştıran da yine Fatma'ydı.

Fakat Denia'lı ozanlardan birinin dediği gibi yazgı bir bukalemunun derisinden bile daha değişkendir. Fatma Granada'dan kaçarken Süreyya yine eski adını, Isabel de Solis adını aldı. İki oğlu S'adla Nasır da Granada'da vaftiz edilerek Don Fernando ve Don Juan adlarıyle Granada prensleri oldular. Sultan ailesinden, babalarının inançlarına hayınlık edip İspanya soyluları arasına katılan yalnızca onlar değildi. Savaş yanlılarının kahramanı Yahya en-Necd onlardan önce vaftiz olup Granada-Venegas Dükü unvanını almıştı. Kentin düşüşünden sonra Yahya, 'Alguezil' başkanlığına, yani polis müdürlüğüne atanmıştı. Bu da Kastilyalıların büyük güvenini kazanmış olduğunu gösteriyordu. Onları izleyen birçok kişi arasında sultanın yazıcısı Ahmet'in Fernando'nun casusu olduğundan kuşkulanıyordu herkes.

Yenilgiyi izleyen günlerde toplumda ahlak bozulmaya başlar. Şimdi burada Yahya'yı el-Mulih'ten daha az düşünüyorum. Çünkü Fernando'yla görüşmeleri sırasında, Granada'nın dullarını ve yetimlerini gözetmeye çalışırken kendini de unutmamıştı.

Granada'nın ustaca aceleye getirdiği teslimi karşılığında Fernando'dan, geniş topraklara ek olarak yirmi bin Kastilya altını almıştı. Öteki devlet ileri gelenleri de Rumilerin egemenliğine hiç güçlük çekmeden uyum sağlamışlardı.

Fernando ele geçirdiği Granada'da Müslümanların toplu olarak kentten ayrılmalarını istemiyormuş gibi davranıyordu. Yaşam eski akışına hemen dönmüştü. Kral ve kraliçenin kente gelişlerinin ertesi günü, tutaklar evlerine dönmüşlerdi. Babam kendisine bir prensin konuğuymuş gibi davranıldığını anlattı. Santa Fe'de kendisi de arkadaşları da hapsedilmemişlerdi.

Görevleri onları gözaltında bulundurmak ve sarhoş ve taşkın askerlerin saldırılarından korumak olan muhafızlar yanında küçük kümeler halinde sokaklarda ve çarşıda dolaşabiliyorlardı. Bu gezintiler sırasında birisi babama bir içkievinin kapısında, bütün Santa Fe halkının alayla söz ettiği Cenovalı bir gemici göstermiş. Santa Fe'liler ona Cristobal Colon

diyorlarmış. Bu adam, yeryüzünün yuvarlak olduğunu ve hep batıya gidilirse Hint Adalarına ulaşabileceğini savunuyor, gemi elde etmeye çalışıyormuş. Elhamra'nın varsıllığını bu amaç için istediğini de saklamıyormuş. Haftalardır Santa Fe de kral ve kraliçeyi görmeye çalışıyormuş. Arada seçkin kişiler olmasına karşın kral ve kraliçe onunla karşılaşmak istemiyorlarmış. Adam kabul edilmeyi beklerken ricada bulunmak için sık sık mektuplar yazıyormuş ama bu mektuplar, o savaş günlerinde kral ve kraliçeyi kızdırmaktan başka bir işe yaramıyormuş. Muhammet bu Cenovalıyı bir daha görmemiş ama ben ondan söz eden birçok kişiye rastladım.

Babam eve döndükten bir süre sonra Dük Yahya onu arayıp tartıcı olarak işe başlamasını, çünkü çok yakında çarşılara yiyecek maddelerinin geleceğini, dolanlara fırsat vermemek için çok dikkatli olmak gerektiğini söyledi. Dönmeyi görmekten nefret etse de sonunda babam, öteki polis şefleriyle çalışmış olduğu gibi çalışmaya başladı. Bu adamın eskiden Granada'nın ileri gelenlerinden olduğunu anımsadıkça içinden ona küfürler yağdırıyordu. Kimi kişiler onu çok iyi tanıyorlar, Boabdil'e karşı çıktığı günlerdekinden daha çok eleştiriyorlardı.

Babam o günleri anımsayarak şöyle anlatıyordu: "Ele geçirdiği kentteki halkın, yazgılarından ötürü duydukları kaygıları yatıştırmak için Fernando sık sık Granada'ya iniyor, adamlarının anlaşmalara titizlikle uyup uymadıklarını denetliyordu. Kral ilk günlerde kendi güvenliği konusunda çok dikkatli davranıyorduysa da sonradan kentte rahat dolaşmaya başladı. Başta sıkı güvenlik önlemleriyle çarşıya gidiyor, kentin eski kale duvarlarını inceliyordu. Aylarca kentimizde geceleyin dolaşmaktan kaçındı. Güneş batmadan önce Santa Fe'ye dönmeyi yeğliyordu. Tedirginliği anlaşılabilirdi elbette ama bir işgalci olarak Granada'da hiçbir kötü, olumsuz davranışla karşılaşmadı. Fernando'nun Granada'ya ilgisi öylesine çoktu ki, kentimize gelen Hıristiyanlar Müslümanlara, 'Kralımız gönlünde size, hiçbir zaman bize ayırmadığı kadar geniş bir yer ayırmıştır,' derdi.

Dahası öylesine kıskanç olanlar vardı ki Müslümanların kralı büyülediğini, o nedenle Hıristiyanların Müslümanların malvarlıklarını satın almalarının engellendiğini ileri sürüyorlardı.

Muhammet içini çekerek, "Acılarımız çok yakında yeniden canlanacaktı; özgür olsak da bu kez utancımızın elimizi kolumuzu bağladığını duyumsayacaktık. Gerçekten de Granada'nın düşüşünden hemen sonraki

aylarda, işgalcilerin yasaları, bizlere uygulanmadan önce, Yahudileri hedef aldı. Talihsiz Sara haklıydı..."

* * *

O yılın Cemaziyelahir ayında, Granada'nın düşüşünden üç ay sonra saray habercileri kent merkezinde davullarını çalarak Arapça ve Kastilya dilinde, Fernando'yla İsabelin buyruklarını duyuruyordu. "Hıristiyanların Yahudilerle her türlü ilişkisi yasaklanıyordu. Yasağa uymayan Yahudiler krallığımızın sınırları dışına gönderilecekti. Yahudiler ya vaftiz olmayı ya da kentten gitme yolunu seçmeliydiler. Eğer ikinci yolu seçerlerse malvarlıklarını satmak için kendilerine dört aylık bir süre tanınıyordu. Fakat giderken yanlarında altın ve gümüş götürmeyeceklerdi.

Bu duyurudan sonra Sara'nın bizi görmeye geldiği gün, bütün geceyi ağlayarak geçirmekten ötürü yüzü şişmişti fakat o gün kuru olan gözlerinde uzun süren acılı günlerin artık geçmekte olmasının neden olduğu bir duruluk vardı. Sarayın duyurusuyla, gürleyen bir erkek sesini taklit ederek alay ediyordu.

"Engizisyon üyeleri, Hıristiyanların Yahudilerle ticaret yapmalarının çok kötü sonuçlar doğuracağını söylüyorlar.

Yahudiler, dua kitapları vererek yeni Hıristiyan olanları yine Yahudiliğe döndürmeye çalışıyorlar. Yortuda onlara mayasız ekmek verip yasak yiyecekleri anımsatıyorlar. Ve onları Musa'nın koyduğu kurallara uymaya itiyorlar. Böylece kutsal Katolik inancı zedelenip aşağılanmakta."

Annem onu iki kez sesini alçaltması için uyardı, çünkü ilkbahar olduğu için bahçede oturmaktaydık; o alaylı sözlerin, hayın bir komşunun kulağına gitmesinden korkuyordu, öyle ki Verda babam ve kardeşimle birlikte çarşıya gitmişti. O denli Aşağılayıcı bir biçimde söylenen "Kutsal Katolik İnancı" sözlerini duysa Verda'nın tepkisinin ne olabileceğini kestiremiyorum.

Sara taklidini bitirince, annem ona tek önemli soruyu sordu:

"Neye karar verdin? Gidecek misin, yoksa Hıristiyan mı olacaksın?" Bu sorunun yanıtı anlamlı bir gülümseyişle, "Daha zamanım var!" oldu. Annem birkaç hafta sonra sorusunu yinelediği zaman aldığı yanıt bundan çok değişik değildi.

Yaz başında, Yahudiler için tanınan sürenin dörtte üçü bittiği sırada Süslü Sara bize geldi ve kendiliğinden, "İspanya Başhahamı haham Abraham'ın,

oğulları ve bütün akrababalarıyla birlikte vaftiz olduğunu öğrendim. Başta çok sarsıldım, üzüldüm, sonra kendi kendime 'Sara, Jacob Perdoniel'in dul karısı, Granada'nın koku satıcısı, sen haham Abraham'dan daha mı iyi bir Yahudisin?' diye sordum. Ve ne olduğumu yargılamayı Tanrı'ya bırakıp beş çocuğumla birlikte vaftiz olmaya karar verdim" dedi.

O gün duymakta olduğu hüzün Saranın çok konuşmasına neden oluyordu. Annem ona anlayan gözlerle baktı.

"Gitmeyeceğine sevindim," dedi. "Biz de gitmiyoruz. Dayıoğlum bir daha gitmekten hiç söz etmedi."

Ama daha bir hafta geçmeden Sara kararını değiştirdi. Bir akşam en küçüğü benden çok az büyük olan küçük çocuğuyla bize geldi.

"Size veda etmeye geldim," dedi. "Sonunda gitmeye karar verdim. Yarın sabah Portekiz'den gidecek bir kafile var, onlara katılacağım. Dün iki büyük kızımı evlendirdim. Biri on üç, biri on dört yaşında. Onlara artık kocaları baksın diye evlendirdim kızlarımı, Evimi de kralın askerlerinden birine dört katır karşılığında sattım."

Sonra özür dilercesine ekledi:

"Selma, eğer kalırsam, ölene dek her gün korkacak, buradan gitmeyi düşünecek, ama gidemeyeceğim." Annem, "Vaftiz edilsen de mi?" diye sordu.

Süslü Sara, yanıt olarak, o günlerde Granada'nın Yahudi kesiminde anlatılagelen ve kendisinin gitme kararı almasında etken olan bir olayı anlattı:

"Derler ki toplumumuzun bilge kişilerinden biri evindeki bir pencereye üç güvercin yerleştirmiş. Biri öldürülüp tüyleri yolunmuş, üstüne de bir kâğıt bırakılmış. 'Bu dönme, en son gidecektir.' İkinci güvercin öldürülmeden yolunmuş. Onun üstündeki yazı 'Dönme beklenilenden biraz erken gitti,' imiş. Üçüncü güvercinse hem sağmış hem de tüyleri yolunmamışmış. Onun üstündeki kâğıtta da 'İlk önce gidecek olan bu,' yazılıymış."

Sara ve ailesi arkalarına bakmadan gittiler; bizim de yazgımızda kısa bir süre sonra yola düşmek varmış.

MİHRECAN YILI

Hicri 898

(22 Ekim 1492 - 11 Ekim 1498)

O yıldan sonra babamın yanında Mihrecan'dan hiç söz etmedim; çünkü bu söz onun çok derin acılara gömülmesine neden oluyordu.

Ailem de bu bayramı bir daha hiç kutlamadı.

Her şey, kutsal Ramazan ayının dokuzuncu günü, daha doğrusunu söylemek gerekirse -Mihrecan Müslüman takvimine değil de Hıristiyan takvimine göre kutlandığına göre- Aziz Yuhanna gününde, haziranın yirmi dördünde başladı. O gün yaz mevsiminin başlangıç günüdür; güneşin gündönümü noktasına vardığı gündür ki böyle bir olayın bizim ay takvimimizde yeri olamaz.

Granada'da, daha sonra Fas'ta her iki takvimi de izliyorduk. Toprakla uğraşıyorsanız, elma ağaçlarını ne zaman aşılayacağınızı, şekerkamışlarını ne zaman keseceğinizi, hasat için ne zaman kolları sıvayacağınızı bilmek istiyorsanız güneş takvimi kullanmak zorundasınız. Mihrecan yaklaşırken, kimi kadınların göğüslerine taktıkları, geç açan gülleri derme zamanıdır. Beri yandan yolculuğa çıkacaksanız ay takvimine başvurursunuz. Ay, yeniay mıdır, yoksa dolunay zamanı mıdır, yoksa ilkdördünde ya da sondördünde midir? Çünkü yolculuğun aşamaları aya göre düzenlenir.

Ancak tam gerçeğe bağlı kalmak gerekirse, Hıristiyan takvimi yalnızca tarım alanında kullanılıyor değildi, ayrıca birçok bayramın kutlanması için de kullanılıyordu ve soydaşlarım böyle fırsatları hiç mi hiç kaçırmıyordu. Hem büyük şiir yarışmaları düzenlenip, yoksullara yiyecek dağıtılarak Peygamber'in doğum günü Mevlid, hem de buğday, fasulye, nohut ve sebzelerle özel yemekler yapılarak Mesih'in doğum günü kutlanıyordu. İslam takviminin ilk günü, Re'sü'ssene (Yılbaşı), Elhamra'da resmi bir törenle kutlanır, iyi dileklerde bulunulurdu; fakat Hıristiyan takviminin ilk günü de çocukların sabırsızlıkla bekledikleri bir gündü. O gün çocuklar maskeler takarlar, şarkılar söyleyerek varsıl evlerin kapılarını çalarlar, avuçlar dolusu kurutulmuş meyve toplarlardı. İranlıların yılbaşı günü

Nevruz da neşeyle beklenen bir bayramdı. Nevruzdan önce bir dolu düğün olurdu çünkü bu mevsimin çok verimli olduğuna inanılırdı. Nevruz gününde ise oyuncaklar ve Müslümanlıktaki yasağa karşın topraktan yapılmış at ve zürafa heykelcikleri satılırdı. Bir de Müslümanların büyük bayramları vardı elbette. En önemli bayram olan Kurban Bayramında Granada halkı, kurban kesmek ve yeni giysiler almak için kendini parçalarcasına çaba gösterirdi. Orucun bitimi olan Ramazan Bayramı da en yoksullar bile en az on türlü yemek hazırlardı. Aşure gününde ise ölüler anımsanır, herkes birbirine pahalı armağanlar verirdi. Bu bayramlara ek olarak Paskalya yortusu, sonbaharın başlangıç günü olan el-Asır ve hepsinden ünlüsü Mihrecan kutlanırdı.

Mihrecan’da kuru ekin saplarıyla büyük ateşler yakmak geleneği vardı. Halk, gülümseyerek, yılın en kısa gecesi olduğuna göre uyumanın gereksiz olduğunu söylerdi. O nedenle dinlenmek isteyenler de dinlenemezdi. Çünkü gençler sabaha değin sokaklarda dolaşır, en yüksek sesleriyle şarkılar söylerlerdi. Ayrıca sokakları suyla ıslatmak gibi korkunç bir gelenek vardı. Üç gün boyunca sokaklar kaygan olurdu.

O yıl yüzlerce Kastilyalı asker de bu sokak eğlencelerine katılmışlar, sabahtan başlayarak, kentin düşüşünden sonra yeniden açılan içkievlerini doldurmuşlar sonra da kentin varoşlarına yayılmışlardı. Babamın böyle bir eğlenceye katılmak aklının köşesinden geçmiyordu; fakat benim ve kız kardeşimin gözyaşlarıyla annemin ve Verda'nın yalvarışları karşısında direnemeyip el-Bay-yazin'in dışına çıkmamak koşuluyla bizi dolaştırmayı kabul etti.

Oruç ayı olduğu için güneşin batmasını bekledik; tam hak edilmiş -bu uzun günlerde oruç çekilmiyordu doğrusu- bir taş mercimek çorbasını çarçabuk içtikten sonra bizi, gözleme, kuru incir ve Koler Dağı'ndan getirilmiş karla yapılan kayısı şerbetinin satıldığı Bayrak Kapışma götürdü.

Yazgımız, Eski Kale 'Duvarları yakınında bizim için bir oyun hazırlamıştı. Babam benim ve Meryem'in ellerimizden tutmuş önde yürüyor, karşılaştığı tanıdıklarıyla bir iki sözcük konuşuyordu. Annem birkaç adım geriden geliyordu; Verda ise annemin arkasındaydı. Birden Verda, "Juan" diye bağırdı. Sağımızda bulunan bıyıklı bir asker bu sesi duyunca durdu. Asker çakırkeyifti. Kendisini çağıran yüzü peçeli kadını tanımaya çalıştı. Babam tehlikeyi anında sezdi, gözdesine yaklaşarak

dirseğinden tuttu ve alçak sesle, "Haydi eve dönelim, Verda," dedi. "İsa Mesih'in hatırı için eve dönelim!"

Babamın sesi yalvarıyor gibiydi, çünkü Verda'nın Juan dediği adamın yanında, sarhoş oldukları besbelli, ellerinde baltalı kargılar bulunan dört asker daha vardı. Yoldan geçenler olaya karışmadan izleyebilmek için geriye çekilmişlerdi.

Verda bağırarak, "Ama o benim kardeşim," diye açıkladı.

Sonra bir şey demeden beklemekte olan adama doğru döndü ve "Juan, ben Esmeralda'yım, kız kardeşin," dedi Bu sözlerden sonra kolunu Muhammet'in sıkı sıkı tutan elinden çekip kurtardı, askere doğru koştu ve peçesini kaldırdı. Babamın rengi uçmuştu. Tir tir titremeye başladı. Verda'yı yitirmek üzere olduğunu sezmişti, dahası herkesin gözü önünde aşağılanmıştı.

Kendi adıma çocuk gözlerimin önünde olup bitenlerden bir şey anlamıyordum. Yalnızca askerin beni sıkı sıkı tuttuğu anı çok iyi anımsıyorum. Verda'ya, kendisiyle birlikte Alcantarilla dediği köyüne dönmesini söylüyordu. Verda duraksadı. Beş yıl sonra kardeşini bulmanın coşkusunu dile getirmiş olmasına karşın, babamın evinden ayrılıp bir Arap’tan olma kızıyla ailesinin yanına dönmeyi göze alamıyordu. Bundan sonra evlenemeyeceği kesindi. Onu besleyen, giydiren ve iki geceden çok yalnız bırakmayan tartıcıbaşı Muhammet'in evinde mutsuz değildi. Sonra da Granada gibi bir kentte yaşadıktan sonra kendini Mursiya yakınlarındaki bir köye kapatmak düşüncesi ilginç değildi. Kardeşi onu omuzlarından tutmuş sabırsızlıkla sarsarken kafasından bu düşüncelerin geçtiğini anlamak zor değildi. "Bu çocuklar senin mi?"

Verda sallanarak bir duvara yaslandı, önce "Hayır," sonra "Evet," diye kekeledi Juan “Evet"i duyunca birdenbire beni kucağına aldı. Annemin o andaki çığlığını nasıl unutabilirim? Ben yapabildiğimce debelenirken annem askerin üstüne atıldı, onu tırmalayıp yumruklamaya başladı. Fakat adam yılmıyordu. Beni çarçabuk yere bırakıp azarlarcasına kızkardeşine sordu.

"Yalnız kız çocuk mu senin?"

Verda hiçbir şey demedi, ama Juan için bu da yeterliydi.

"Çocuğu alacak mısın, yoksa onlara mı bırakacaksın?" diye sordu.

Sesi öylesine kesindi ki açması kızcağız korktu. "Sakin ol Juan," diye yalvardı. "Bir olay çıkmasını istemiyorum. Yarın eşyalarımı toplar, Alcantarillaya giderim." Asker dinlemiyordu.

"Sen benim kız kardeşimsin. Çarçabuk eşyanı toplayıp benimle geleceksin."

Verda'nın gitme olasılığı babamı sarsmıştı. Adama yaklaştı, önce Arapça, sonra da kötü bir Kastilya diliyle, "O benim karım," dedi Juan ona öyle bir yumruk attı ki babam çamurlu sokağın karşı kıyısına fırladı.

Annem parayla tutulmuş ağıtçılar gibi bağırmaya başladı. Verda ise, "Onun canını yakma. Bana hep iyi davrandı. Benim kocam o," diye yalvardı.

Kız kardeşini sıkı sıkı yakalamış olan asker bir an duraksadı, sonra daha yumuşak bir sesle, "Bildiğime göre sen bir köleydin. Kenti biz aldığımıza göre artık köle değilsin," dedi.

"Kocan olduğunu söylüyorsan onunla kalabilirsin; fakat hemen vaftiz edilmeli ve bir papaz evliliğinizi onaylamalı." Verda bu kez babama yalvarmaya başladı.

"Kabul et Muhammet, yoksa ayrılacağız."

Bir sessizlik oldu. Sonra kalabalıktan biri bağırdı:

"Allah büyüktür!"

Daha yerde olan babam yavaşça kalktı, orada toplanmış ve övgüyle mırıldanmakta olan kalabalığın önünden geçerken, "Senin ve kızının giyeceklerini gönderirim," dedi ve evin yolunu tuttu.

Annem dokunaklı bir sesle anlatıyordu. "Komşuların önünde onurunu kurtarmak istemişti fakat yine de küçük düşmüş, elinden bir şey gelmemişti," dedi. Sonra da alaycı olmamak için çaba göstererek, "Granada baban için, düşman eline o an geçmişti." diye ekledi.

Muhammet üzüntüden ve sıkıntıdan günlerce evden dışarı adım atmadı; arkadaşlarının geleneksel iftar çağrılarını kabul etmedi, arkadaşları da onu zorlayıp sıkmaktan kaçındılar, çünkü talihsizliğini daha Mihrecan gecesi sona ermeden herkes öğrenmişti. İftarlara gitmeyi kabul etmediği için sanki hastaymış gibi komşular ona tabak tabak güzel yemekler taşıdılar.

Selma çok zorunlu olmadıkça onun gözüne görünmüyor, sorularına kısa yanıtlar vermekten öte konuşmuyordu. Babamı tedirgin etmemem için beni

uyarmıştı. Kendisiyse hem babama yaklaşmıyor, hem de bir isteğini iki kez söylemek zorunda kalmayacağı bir uzaklıkta duruyordu.

Annem, cam bir şeye çok sıkılsa bile kendini üzüntüye kaptırmamaya çalışıyordu, çünkü babamın mutsuzluğunun bir gün son bulacağını umuyordu. Muhammet'in gözdesine bu denli bağlı olduğunu görmek ve bu bağlılığın bütün el-Bayyazin'de konuşulduğunu görmek onu üzüyordu elbette. Bir gün ona her şeye karşın kumasından kurtulduğuna sevinip sevinmediğini sormuştum.

"Akıllı bir eş, kocasının baş kadını olmak ister çünkü nasıl olsa tek kadın olmak olanaksızdır," yanıtını verdi. Sonra anlamlı bir gülümsemeyle ekledi:

"Kim ne derse desin, tek kadın olmak tek çocuk olmak gibidir. Daha çok çalışırsın, daha çok bunalırsın, kocanın öfkesine tek başına göğüs gerersin, isteklerini tek başına karşılarsın." Kuma varken kıskançlık ve oyunların olduğu kesin. Tartışmalar da olur, fakat hiç değilse bütün bunlar evin içinde kalır. Eğer koca dışarıda eğlenmeye kalkarsa hepten yitirilir."

Böylesi bir nedenle olsa gerek Ramazanın son günü Muhammet yerinden kalkıp kararlı adımlarla evden çılkınca tedirginlik duydu. Ancak iki gün sonra, kocasının Granada'nın yaşlı "kurtarıcı"sı el-fekkak Hamid'i görmeğe gittiğini öğrendi.

El-fekkak, yirmi yılı aşkın bir süredir Hıristiyan topraklarındaki Müslüman köleleri fidye ödeyerek kurtarmak gibi zor fakat kazançlı bir iş yapmaktaydı.

Endülüs'te, tutukluların bakımını ve kurtarılmasını üstlenen kişiler hep olmuştur. Bu işle uğraşanlara yalnızca Müslümanlar arasında değil, Hıristiyanlar arasında da rastlanırdı. Tutsakların, düşman eline düşmüş bir askerin, kentte kaçırılmış, ya da bir saldırı sırasından köle olarak alman bir köylü kızın ailesi bu kurtarıcılara başvururdu. Fekkak ya da yardımcılarından biri, tüccar veya rütbeli birinin kılığına girip tutuklu için istenen fidyeyi görüşmek, ya da onu bulmak için düşman topraklarına, dahası gerektiğinde uzak ülkelere bile giderdi. Birçok aile istenilen parayı ödeyemediği için herkesten para toplanırdı ve inananların gözünde hiçbir zekât düşman eline tutsak düşmüş Müslümanları kurtarmak amacıyla yapılan bu yardımlardan daha değerli değildi. Birçok dindar kişi hiç yüzünü görmediği tutsakların kurtarılması ve Ulu Tanrı katında değer kazanmak için yardımda bulunmak amacıyle kendini neredeyse paralardı. Beri yandan

birçok "kurtarıcı", birçok ailenin çok az olan parasını sömüren dolandırıcılardı.

Hamit böyle bir kişi değildi. Sıradan yaşantısı doğruluğunun kanıtıydı.

"Beni bir dolu sorun dinlemeye alışık kişiler gibi resmi bir biçimde karşıladı," diye anlattı babam, yılların süremediği kaygılı bir sesle. "Oturmam için rahat bir minder gösterdi. Donuk bir sesle sağlığımı sordu, oraya gidiş amacımı öğrenmek istedi. Anlattığım zaman bir kahkaha atmaktan kendini alamadı, kahkahanın arkasından da uzun uzun öksürdü. Kendimi aşağılanmış gibi duyumsayıp oradan ayrılmak için kalktım. Hamit beni kolumdan tuttu. 'Ben senin baban yaşındayım.' dedi.

'Bana gücenmemelisin. Kahkahamı aşağılayıcı olarak değil, içinde bulunduğun üzücü ve karmaşık durumun lanetlenmesi olarak kabul et. Önce, kurtarmak istediğin kişi Müslüman değil. Granada'nın düşüşünden sonra evinde alıkoyduğun bir köle kız; oysa Kastilyalıların ilk kararı, kentte bulunan yedi yüz Hıristiyan kölenin büyük bir törenle özgür bırakılmasıydı.' Bu sözler karşısında yalnızca 'Evet', diye kekeledim. Bir süre dikkatle bana ve giysilerime baktı, sonra saygıdeğer bir kişi olduğum kararına varmış olmalı ki, 'Oğlum,' dedi, 'bu kadına çok bağlanmış olduğunu anlıyorum. Ondan olma kızını bağrına basmışsın, sana inanıyor ve duygularını çok iyi anlıyorum. Fakat senin de bildiğin gibi bütün kölelere böyle davranılmadı. Ne burada, ne de Kastilya'da. Çoğunun günleri su taşıyarak ya da sandalet yaparak geçti; geceleri hayvanlar gibi ayaklarında veya boyunlarında zincirlerle pis mağaralarda yatırıldılar. Binlerce kardeşimiz daha bu durumda, fakat kimse onların kurtarılmasıyla ilgilenmiyor. Onları da düşün oğlum ve bir yılanı kurtarmaktansa onların kurtulması için bana yardımcı ol.

Şuna kesenkes inanmalısın ki Endülüs'te artık hiçbir Müslüman bir Hristiyan’a buyruk veremez, bir Hıristiyan kadına bile.

Eğer bu kadını elde etmek istiyorsan kiliseyi benimsemekten başka yolun yok.' Bir dua okuyup elleriyle yüzünü sıvazladı.

'Tanrıya sığın, sana sabır ve dayanma gücü vermesi için dua et.'

Umudum kırılmış ve öfkeli olarak kalktığım zaman Hamit bana, bir giz paylaşırcasına, son bir öğüt verdi. 'Bu kentte savaştan ötürü dul kalmış birçok kadın, yoksul düşmüş birçok yetim kız, umarsız durumda pek çok kadın var. Senin ailende de vardır ola ki. Kitapta da olanakları bulunan

erkeklerin böyle kadınları korumaları gerektiği söylenmiyor mu? Büyük acıların yaşandığı, uğursuzlukların yağmur gibi üstümüze yağdığı dönemlerde eliaçık bir Müslüman iki, üç ya da dört kadın alabilir, böylece bir yandan kendi yaşamındaki tatlar çoğalır, bir yandan da bütün topluma övgüye değer bir yardımda bulunmuş olur. Yarın bayram. Bu bayramı gözyaşlarıyla kutlayacak olan kadınları düşün.'

Yaşlı fekkak'tan ayrılırken, beni onun kapısına götürenin Cennet mi yoksa Cehennem mi olduğunu bilmiyordum. Bugün bile bunun yanıtını veremiyorum. Çünkü sonuçta Hamit işini öylesine akıllıca, öylesine bağlılık ve beceriyle yürüttü ki, ileriki yıllarda tüm ailenin yaşantısı tümüyle değişti."

AYRILIŞ YILI

Hicri 899

(12 Ekim 1493 - 1 Ekim 1494)

"Yitik bir ülke, çok yakın bir akrabanın ölüsü gibidir. Onu saygıyla göm ve sonsuz yaşama inan."

Estağfirullah'ın bu sözleri, ince parmaklarıyla hiç ara vermeden çektiği amber tespihin sesiyle aynı ritimdeydi. Vaizin çevresinde, aralarında babamın da bulunduğu sakallı dört kişi vardı; uzun ciddi yüzleri şeyhin acımasızca depreştirdiği sıkıntılarını yansıtıyordu.

"Gidin, göç edin. Tanrı size yol göstersin; çünkü yabancıların egemenliğinde ve aşağılanarak yaşamayı kabul ederseniz, inancın alaya alındığı bir ülkede yaşamayı kabul ederseniz, Kitap ve Peygamberin -üstlerine hep nur yağsın- her gün alaya alındığı ve aşağılandığı bir yerde yaşamayı göze alırsanız, Müslümanlığın utanç verici bir görüntüsünü çizmiş olursunuz. Ulu Tanrı bunun hesabını Hüküm Gününde sorar. Kitapta der ki, 'O gün Ölüm Meleği size soracak: Tanrı'nın toprakları yeterince

geniş değil mi? Barınak bulmak için anayurdunuzu bırakıp başka bir yere gidemez miydiniz?' Böylece sizin yeriniz cehennem ateşi olur."

O üzüntüler ve düş kırıklıkları yılı, Müslümanlara gitmek ya da kalmak için tanınan süre olan üç yılın sonuncusuydu. Yapılan anlaşmaya göre süremiz 1495 yılının başında bitiyordu fakat ekim ayından sonra Mağrib'e gitmek için deniz çok fırtınalı olabilirdi; bu nedenle ilkbaharda, en geç yaz aylarında yola çıkılması kararlaştırılmıştı. Hıristiyan topraklarında Müslümanlığı sürdürmek isteyenler "ehlileştirilmiş; yerlileştirilmiş" anlamında "müdeccen" Kastilcede bozulmuş olarak "mudejar" adıyla anılıyordu. Bu küçük düşürücü nitelemeye karşın birçok Müslüman Granadalı kararsızdı.

El-Bayyazin'deki evimizin bahçesinde -Tanrı o evi bizim için korusun- olduğu gibi kentte daha binlerce evde toplumumuzun ya da bir tek bireyin geleceği tartışılıyordu. Estağfirullah fırsat buldukça bu tür toplantılara katılıyor, tok, fakat şimdilerde düşman topraklarında bulunduğunun bilincinde olduğunu gösterircesine, alçak sesle konuşmalar yapıyordu. Kendisi daha göç yoluna çıkmamışsa bunun, kalmaya karar verenleri kararlarından caydırmak için olduğunu her fırsatta açıklıyordu.

O sıralar kararsız olanlar çoktu; babam da bunlardan biriydi. Çünkü Verda'yı ve kızını, Aragon ve Kastilya askerlerinin burnunun dibinde bırakıp gitmemeye and içmişti. Direngenlikle Hamit'e gidip gelmiş, ondan gözdesine bir haber ulaştırmak sözü almayı başarmıştı. Ayrıca büyük paralar ödeyerek bu işle uğraşan Bartolomeo adında Cenovalı bir tacir bulmuştu.

Bartolomeo uzun süreden beri Granada'da oturmaktaydı ve köle kurtarma işinden büyük bir varsıllık edinmişti. Babam çabalarının sonucunu almadan gitmek istemiyordu. Talihsizliği onu değiştirmişti. Toplumun değerlendirmelerine ve Selma'nın gözyaşlarına karşın, kendisini kuşatan bin bir türlü mutsuzluğa kulaklarını tıkamış, kendi mutsuzluğu içine gömülmüştü.

Komşumuz Berber Hamza'nın kararsız olması için başka nedenleri vardı. Yirmi yıl boyunca iyi bir sünnetçi olarak emeğinin karşılığında parça parça topladığı toprakları vardı ve en son üzüm kütüğüne varana dek iyi bir parayla satmadıkça gitmek niyetinde değildi. Bunun için beklemek gerekiyordu, çünkü bir an önce yola çıkmak için evecen davrananlar topraklarını yok pahasına satmışlardı. Alıcılar krallar gibi davranıyordu.

"Alçak Rumilerin son kuruşuna kadar toprağımın tam değerini ödemelerini bekleyeceğim," diyordu.

Hamza'nın her zaman büyük hayranlık duyduğu Estağfirullah'ın gönlü, saflıktan uzaklaşmasına razı olamıyordu, çünkü Hamza'nın bıçağı el-Bayyazin'deki erkek çocukların yarısını temizliğe kavuşturmuştu. Bir başka komşumuz olan Sa'd, yaşlı bir bahçıvandı; son zamanlarda gözleri görmez olduğundan yolculuğa dayanabileceğine inanmıyordu. "Yaşlı bir ağacı yabancı bir toprağa dikemezsiniz," diyordu.

Dinine saygılı, Tanrı korkusu bilen bu adam, ulemanın aktardığı Hadisleri dinlemek ve kendi durumundakilere önerilenleri öğrenmek için gelmişti.

"Hamza ile Sa'd bize öğle namazından sonra geldiler," diye anlattı annem. "Kapı çalınınca seni alıp yukarı çıktım, baban da kapıyı açtı, onları içeri aldı. Tıpkı baban gibi onların da yüzleri solgun, gülümsemeleri zorlamalıydı. Baban, onlara bahçede oturmaları için eski minderler gösterdi. Fısıldaşarak konuşmaya başladılar. Şeyh bir saat sonra geldi. Muhammet şerbet hazırlamam için bana seslendi."

Estağfirullah'ın yanında, son zamanlarda Muhammet'le sık sık görüşen Hamit de vardı. Yaşlı kurtarıcı babamın tutkusundan etkilenmişti ve son yılda onunla o denli sık görüşmüşse bunun nedeni ona hak vermekten çok onun gençliği, gözüpekliği, ve kendi kendine işkence edercesine kendini kaptırdığı tutkusuydu.

O gün fekkak'ın bize gelişinin önemli bir nedeni vardı. Eskiden olduğu gibi dinsel saygınlığı olan biriydi, ve uzun yıllar Süren son işinin deneyimleriyle bakışları çok ciddiydi.

"Uzun yıllar boyunca tek düşleri özgürlüğe kavuşmak olan köleleri kurtarmaya çalıştım. O nedenle özgür bir insanın kendi gönlüyle köleliği seçmesini anlayamıyorum." dedi. Ona ilk yanıt veren Sa'd oldu.

"Eğer hepimiz gidersek, Müslümanlık bu ülkeden sonsuza dek çıkmış olacak; Tanrının yardımıyla Türkler Rumilerle savaşmaya geldiklerinde onlara yardım etmek için biz burada olmayacağız."

Estağfirullah'ın tok sesi bahçıvanı susturdu.

"Müslümanlara, inanmayanların bulunduğu bir ülkede bulunmak haram kılınmıştır. Tıpkı ölü hayvanların etinin, domuz etinin ve kanın haram

kılındığı gibi; tıpkı adam öldürmenin günah kılındığı gibi." Elini Sa'd'ın omuzuna koyup sözünü sürdürdü.

"Granada'da kalan her Müslüman, kâfirlerin ülkesindeki Müslüman sayısını artırır ve Tanrı'nın ve Peygamber'in düşmanlarının güçlenmesine yardımcı olur." Yaşlı adamın gözlerinden bir damla yaş yuvarlanıp sakalına dek indi.

"Ben çok yaşlıyım. Yollar kat etmek, denizler aşmak için çok yoksulum. Peygamber, 'Sizin için kolay olanı yapın, boşu boşuna zorlukla uğraşmayın' dememiş miydi?"

Hamit bahçıvana acıdı, şeyhle ters düşmeyi göze alarak Nisa suresinden yüksek sesle ve makamla bir bölüm okudu. "Ancak hicret için yol ve çare bulamayan ve gerçekten güçsüz olan erkek, kadın ve çocuklar bunun dışındadır. Onlar Allah'ın bağışlamasını umabilirler. "Allah bağışlayıcıdır." Sa'd, "Doğru söylüyor, Allah Kadir-i Mutlak'tır." dedi. Estağfirulah çok açık olan gerçeği yadsımadı...

"Tanrı esirgeyicidir, sabrı sonsuzdur" dedi. "Yapabilenlerle yapamayanlardan aynı şeyleri beklemez. Eğer, O'nun sözüne uyarak göç etmek istiyor da yapamıyorsan O senin yüreğindekini bilir, ve seni niyetine göre yargılar. O seni cehenneme göndermez ama senin cehennemin burada bu topraklar üzerinde olur. Senin cehennemin, senin ve ailendeki kadınların her gün aşağılanması olur."

Birden ellerini sıcak toprağa bastırarak bütün bedeniyle önce babama sonra berbere döndü, dik dik baktı.

"Sen Muhammet, sen Hamza. Siz de yoksul ya da hasta mısınız? Siz bu toplumda sivrilmiş, önemli kişiler değil misiniz? İslam’ın buyruklarına uymamanız için ne gibi nedenleriniz var? Hayın Yahya örneğini izlerseniz bağışlanmayı nasıl umabilirsiniz? Çünkü Ulu Tanrı nimetlerinden bol bol yararlandırdıklarından karşılığını bekler."

Hamza da babam da son kerte utanmış olarak kâfirlerin ülkesinde hepten kalmak gibi bir niyetleri olmadığını, yalnızca işlerini yoluna koymak için beklediklerini antlar içerek söylediler. Estağfirullah, "Yeryüzü cennetlerine değer verenlere yazıklar olsun!" diye bağırdı. Muhammet'in gergin bir durumda olduğunu ve bu gerginlikle her türlü çılgınlığı yapabileceğini bildiği için ona saldırmak yerine her ikisine de babacan bir sesle konuşmayı daha uygun buldu.

"Kâfirlerin eline düştüğüne göre bu kent artık hepimize haramdır. Bundan böyle bizim için kapısı yavaş yavaş kapanmakta olan bir zindandır. Kaçmak için bu son fırsatı niye kullanmayalım?"

Ne vaizin azarlamaları, ne Hamit'in kandına sözleri babamı bu kentten gitmesi gerektiğine inandıramadı. Bu toplantının ertesi günü gözdesinden yeni bir haber var mı diye Hamit'in evine gitti. Selma ise kendi kendine, sessizce acı çekerek göç yoluna çıkmayı umuyordu.

"Yaz sıcaktan başlamıştı," diye anlatıyordu. "Fakat Granada bahçelerinde dolaşan pek kimse yoktu. Çiçekler bile eski parlaklıklarını yitirmiş gibiydiler. Kentin en güzel evleri boştu. Dükkânlarda alışveriş durmuştu. Sokaklarda, en yoksul kesimlerde bile in cin top oynuyordu. Halka açık yerlerde Kastilyalı askerler ancak dilencilerle karşılaşıyorlardı, çünkü kentten gitmemiş olan Müslümanlar onurlarından ortalığa çıkmaktan utanç duyduklarından, evlerine kapanıyorlardı."

Annem acılı bir sesle anlatmayı sürdürdü:

"Eğer insan Ulu Tanrının buyruklarına uymazsa bunu gizlice yapmalı, çünkü işlediği günahı sergilemek iki kat günahtır."

Bu sözleri sık sık babama yineliyor fakat onu etkilemeyi başaramıyordu. Babam onun sözlerine, "Granada'da beni görenler yalnızca buradan ayrılmayanlardır. Onlar beni nasıl ayıplayabilirler?" diye karşılık veriyordu.

Dahası onurunun kırıldığı, küçük düşürüldüğü bu kentten ayrılmanın en büyük dileği olduğunu, fakat bir çakal gibi kaçmak istemediğini, buradan giderken başının dik, alnının açık olması gerektiğini söylüyordu. "Zilkade ayı gelmişti. Yılın sondan bir önceki ayı. Annesinin zorlamaları, ilenmeleri, ve bütün ailesini Cehenneme gömmek istediği suçlamaları sonucunda Hamza da yola çıkmaya karar vermişti. Mülkünü satmadan gidecek, birkaç ay sonra tek başına dönüp nesi var, nesi yoksa satacaktı. Estağfirullah için de göç zamanı gelip çatmıştı. Yanına Kur'an'dan ve yolda yetecek kadar yiyecekten başka ne altın ne de giyecek aldı.

Sonra Zilhicce ayı gelip çattı. Gökyüzünde bulutlar görünmeye, geceler serinlemeye başladı. Baban daha günlerini fekkak'la Cenovalı arasında gidip gelerek geçiriyordu. Akşamları eve kaygılı ve coşkulu, yorgun veya ciddi dönüyor, fakat gidişimizle ilgili tek sözcük etmiyordu.

Yeni yıldan iki hafta önce büyük bir evecenlikle üç gün içinde Almeria'da olması gerektiğini söyledi. Sabırsızlıktan yerinde duramıyordu. Niye

Almeria? Daha yakında limanlar yok muydu? Boabdil'in ülkeden ayrıldığı Adra limanı veya er-Rabıta, Salobrena, ya da El-Munecar. Hayır, ille de Almeria'ya gidecektik ve üç gün içinde orada olmak zorundaydık. Yola çıkacağımız gece Hamit bize iyi yolculuklar dilemeye geldi. Muhammet'in neşesinin o olduğunu anladım. Hamit'e kendisinin göç edip etmeyeceğini sorduğumda, 'Hayır,' dedi, 'tek Müslüman köle kalmayana dek buradan ayrılmayacağım.'"

Bu söz üzerine Selma ona, "Öyleyse daha uzun süre kâfirler arasında kalma tehlikesini göze alıyorsun!" diye sormuş. Kurtarıcı anlamlı bir gülümseyişle, karşılık vermiş. Umutsuz veya üzgün değilmiş.

"Kimileyin Ulu Tanrı'ya, onun buyruklarına daha iyi uyuyabilmek için boyun eğmemek gerekiyor." Sanki kendi kendine mırıldanıyormuş gibi ya da belki Yaradan'la konuşuyormuş gibiymiş.

Ertesi gün sabah namazından önce, annemle ben bir katırın sırtında, yüklerimiz beş katıra yüklenmiş olarak yola çıktık.

Need Kapısında, kentin güneyinde daha güvenlik içinde yolculuk yapabilmek için, sayıları birkaç düzineyi bulan başka yolculara katıldık. Kentin çevresinde ve dağ geçitlerinde soyguncular doluydu. Çünkü kıyılara doğru yol alan yolcuların yanlarında büyük bir varsıllık götürdükleri biliniyordu.

* * *

Almeria'daki karmaşa benim çocuk beynimde silinmez izler bıraktı. Bizim gibi daha birçok kişi son dakikada göçe karar vermişti. İnsanlar en küçük fırtınaya dayanamayacak kadar küçük bir gemiye bile doluşuyorlardı. Orada burada birkaç Kastilyalı asker, hile yapıp sorun çıkaranlara korkutarak engel olmaya çalışıyor, daha başkaları da aç gözlerle denklerin içini denetliyorlardı. Anlaşmaya göre göç edenler taşınabilir varsıllıklarını hiçbir kısıtlama olmadan birlikte götürebileceklerdi Buna karşın, çok becerikli bir görevlinin avucuna sıkıştırılan bir altının büyük yaran görülüyordu. Kıyıda yoğun bir devinim göze çarpmaktaydı. Tanrı'nın, Müslümanların talihsizliklerinden yararlanmaya çalışanlara vereceği cezalar konusunda tekne sahiplerine uyarılarda bulunuyor, fakat bu konuşmaların hiçbir yararı olmuyordu. Tersine her geçen saatle birlikte gemi ücretleri artıyordu. Kazancın çekiciliği duyanları uyutuyordu. İnsanların panik içinde bulunuşu başkalarını eli açık davranmaya iteklemiyordu. Yola çıkacak olanlar boyunlarını büküp para keselerini boşaltıyorlar, ailelerine çabuk

olmalarını işaret ediyorlardı. Güverteye çıkınca eşlerinin ve kızlarının oradaki karmakarışık kalabalık önünde kapalı kalmaları için büyük bir özen gösteriyorlar fakat ancak yüz kişi taşıyabilecekken üçyüz kişinin tıka basa doldurulduğu küçük bir gemide pek başarılı olamıyorlardı.

Almeria'ya vardığımızda babam kalabalığa karışmamızı istemedi. Atının üstünden limandaki kalabalığa göz gezdirdikten sonra, kapısında iyi giyimli bir adamın onu coşkuyla beklediği tahtadan yapılmış bir kulübeye yöneldi. Biraz arkasından onu izliyorduk; biraz daha yaklaşmamız için işaret etti. Birkaç dakika sonra dar bir geçitten küçük bir yelkenliye binmiş, eşya denklerimizin üstünde rahatça oturmaktaydık. Hamit'in kardeşi olan adam Almeria gümrüğünün sorumlusuydu. Kastilyalılar henüz işini elinden almamışlardı. Küçük yelkenli onundu ve ertesi güne değin yolcu almayacaktı. Annem, babamla bana deniz tutmasına karşı çiğnememiz için birer parça zencefil kökü verdi, kendisi de büyük bir parça aldı. Az sonra hava karardı, gemi sahibinin bizim için aldırdığı et köftelerini yedikten sonra uyuduk.

Gün doğarken bağrışmalarla ve gürültü patırtıyla uyandık. Düzinelerle erkek, çocuk, beyaz veya siyah peçeli kadın, bağrışarak küçük gemimize doluştu. Sağa sola itilmemesi, dahası denize atılmaması için eşyalarımıza sıkı sıkı yapışmamız gerekti. Gemi kıyıdan açılırken annem beni sıkı sıkı göğsüne bastırdı. Çevremizdeki kadınlar ve yaşlı erkekler ağlayarak dua ediyorlar, sesleri denizin sesi arasında boğulup gidiyordu.

Bu göç yolunda yalnızca babam sakin görünüyordu. Dahası Selma, kocasının yüzünde yol boyunca hiç eksilmeyen bir gülümseme olduğunun farkındaydı. Çünkü kendi dar alanında bir utku elde etmişti.

II FAS KİTABI

Senin şimdiki yaşındaydım oğlum. Granada'yı bir daha hiç görmedim. Tanrı, yazgımın tek kitaba sığmasını uygun görmemişti; denizin dalgalarının kat kat açıldığı gibi benim yazgım da değişikliklerle dolu olacaktı. Bir geminin fazla yükünü denize atması gibi yazgım da bana yeni gelecekler hazırlamak için kimi şeyleri silip süpürüyordu. Her vardığım limanda adıma ayrılmış olduğum topraklarla ilgili bir ad ekledi.

Almeria ile Melilla arasında bir gün bir gecelik bir zaman sürecinde yaşamım altüst oldu. Deniz durgun, rüzgâr çok hafifti; fırtına ailemiz bireylerinin yüreklerindeydi.

Kurtarıcı Hamit işini çok iyi yapmıştı. Allah ondan razı olsun! Endülüs kıyıları arkamızda ancak ince bir şerit gibi görünür olunca, bir kadın, denklerin ve yolcuların üstünden atlıya atlıya coşkuyla bulunduğumuz köşeye doğru geldi. Coşkulu, mutlu adımları görünüşüyle ters düşmekteydi. Peçesi öylesine kaimdi ki kucağında Meryem olmasa onu tanıyamazdık. Sevinç çığlıkları atanlar yalnızca Meryem'le bendik. Muhammet ve Verda, duygularının yoğunluğundan ve yüzlerce kişinin kendilerine dönmüş bakışlarından ötürü dilleri tutulmuş gibi duruyorlardı. Selma ise beni biraz daha kendisine çekmişti. Soluk alış verişinden ve kendisi bile ayırt etmeden iç çekmesinden acı duyduğu belli oluyordu. Belki de peçesi gözyaşlarını saklamaktaydı. Bu gözyaşları nedensiz değildi çünkü babamın gemlenemez tutkusu kısa bir süre sonra bizi bir çıkmazın kıyısına getirecekti.

Tartıcıbaşı Muhammet bir anda böylesine sakin, hafiflemiş ve rahatlamış olsun! Onu sanki gençliğimde yitirdim, olgunluk çağımda yeniden buldum; o artık yokken! Her erkeğin, bu arada babamın da, mutluluğu yakalamak için yanlış yollara da sapmaya hakkı olduğunu ancak saçlarıma aklar düştüğü zaman anladım. Ancak o zaman onun yanlışlarına saygı duymaya başladım. Senin de benim yanlışlarıma benzer saygıyı duymanı dilerim

oğlum. Senin de kimi zamanlar böyle yanlışlara düşmeni dilerim. Ve umarım sen de acımasızlık noktasına varana dek seversin, ve dilerim sen de yaşamın soylu çekiciliklerini uzun süre algılayabilesin.

HANLAR YILI

Hicri 900

(2 Ekim 1494 - 20 Eylül 1495)

Daha önce Fas gibi bir kentte bulunmamış, sokakların arı oğlu devinimine tanık olmamış, denizlerden esen rüzgârlara benzeyen bağrışmalar ve türlü kokularla yoğunlaşmış o güçlü soluğu yüzümde hiç duymamıştım. Elbette ki Granada'da, Endülüs'ün başkentinde doğmuştum; fakat yüzyılın sonuydu, ve ben o kentin ancak ölüm üzüntülerini biliyordum. Halkının bırakıp gitmek zorunda kaldığı, aşağılanmış, sönüp gitmiş olan kenti biliyordum. Bizim semtimiz olan el-Bayyazin ise benim için ve ailem için koskocaman bir ordugâh, bir düşmanlıklar kenti ve yıkım anlamını taşıyordu.

Fas ise çok değişikti. Bu kenti görmek ve tanımak için önümde gençlik yıllarım vardı. Kentteki o ilk yılımıza ilişkin anılarım pek bulanık. Bu kente yoksul bir fatih gibi katır sırtında, yarı uyur bir durumda; yolların çok yokuş, dahası hayvanların ancak titrek ve ikircimli adımlarla ilerleyebileceği kadar sarp olması nedeniyle, hayvanın sırtında durabilmem için babam beni sıkı sıkı tutarken girdim. Katırın her adım atışında bir kez sarsılıyor, dikeliyor, sonra yine başım düşüp uykuya dalıyordum. Birden babamın sesi kulaklarımda çınladı: "Hasan, yaşayacağın kenti görmek istiyorsan, uyan!"

Uyuşukluğumdan silkinerek kendime geldim. Küçük kafilemizle, kum renginde, üstünde birçok kulenin yükseldiği kale duvarı önündeydik. Kapıcının eline biraz para sıkıştırıldı, kapı açıldı. Duvarların içindeydik artık.

Muhammet, "Çevreye bakın!" diye diretiyordu.

Fas'ın her yanında, görebildiğimiz yere kadar taştan ve tuğladan yapılmış evlerle süslü tepeler vardı. Bu evlerin birçoğunun duvarları, tıpkı Granada'daki gibi parlak renkli çinilerle bezenmişti.

"Kent merkezi aşağıda, bir koyağın ikiye böldüğü ovada. Solda, yüzyıllar önce Kordoba'dan göç edip buraya yerleşmiş Endülüslülerin mahallesi. Sağda ise Kayrevanlıların mahallesi. Ortada Karaviyyin Camisi ve okulu; yeşil çinili büyük yapı.

Tanrı isterse o okulda ulemadan dersler alacaksın."

Bu açıklamaları yarı dinliyor, yarı dinlemiyordum; benim en çok dikkatimi çeken çatılardı. Bulutların, güneşi yarı yarıya örttüğü bu sonbahar öğleden sonrasında binlerce insan, sanki balkonlarında oturuyormuşçasına damlarda oturmuşlar, birbirleriyle konuşuyor, gülüşüyor, bir şeyler içiyorlardı. Seslerin birbirine karışmasıyla büyük bir uğultu oluşuyordu.

Damlarda oturanların çevrelerinde yıkanıp kurumaları için asılmış çamaşırlar, çok büyük bir geminin yelkenleri gibi rüzgârda salmıyordu.

Coşkulu bir uğultu, ve bir fırtınadan bir başka fırtınaya doğru yol alan, kimi zaman da parçalanan bir gemi! Bir kent de böyle değil midir? Delikanlılığım süresince, hiç ara vermeden, durup durup bu görünümü hep izlemişimdir. Fas'a ayak bastığım gün bir düş gibiydi. Melilla'dan Fas'a yolculuk beni çok yormuştu; Hâlînin evine varmak için sabırsızlanıyordum. Hâlîyi anımsamıyordum; büyük oğlu Hâlî'yle Berberistan'a göçen büyükannemi de. O zaman ben bir yaşındaydım. Fakat onların bizi, yolculuğun yorgunluğunu ve korkularını unutturacak denli iyi karşılayacağına güveniyordum.

Gerçekten de Selma ve ben çok sıcak karşılanmıştık. Selma, tümüyle örtülü olan annesinin çarşafı içinde yiterken ben kendimi Hâlî'nin kucağında buldum. Dayım alnıma sıcacık, sevecen bir öpücük kondurmadan önce yüzüme uzun uzun baktı.

Annem sık sık bana, "Seni bir erkeğin, kız kardeşinin oğlunu sevebileceği kadar çok seviyor," derdi. "Dahası, kendi çocukları kız olduğu için, seni öz oğlu gibi seviyor."

Dayım sevgisini bana her fırsatta kanıtladı. Fakat o gün bu kaygısı benim için çok kötü sonuçlar doğurdu.

Hâlî beni yere bıraktıktan sonra Muhammet'e döndü. Babamın göçü geciktirmesinin nedenlerini bilmeyen yoktu, yine de iki erkek birbirini kucakladı. Dayım, "Uzun süredir sizi bekliyorduk," dedikten sonra ilk kez, herkesten geride durmakta olan Verda'ya döndü. Bakışları Verda üstünde değildi, onu görmemek için gözlerini özellikle boşluğa dikmişti. Verda'yı evinde istemiyordu. Meryem'e bile, o güzelim, sevimli, hep gülümseyen tombul küçük kıza bile bir zerrecik sevecenlik göstermedi.

"Böyle karşılanmaktan hep korkmuştum," diye anlattı annem olanları. "O nedenle gemide Verda'yı görünce çok mutsuz oldum. Muhammet'in yanlış tutumlarına hep sessizce katlandım. Davranışları çevrede beni küçük düşürdü, bütün Granada tutkusuyla eğlendi. Bütün bunlara karşın kendi kendime, "Selma, sen onun eşisin, Ona boyun eğmek durumundasın. Bir gün çabalarından yorgun düşüp sana dönecek," dedim. Beklerken sabırla boynumu büktüm. Ağabeyimse öylesine onurlu ve gururlu ki benim gibi yapamadı.

Eğer evine üçümüz gitmiş olsaydık geçmişi unuturdu. Fakat eniştesini böylesine büyüleyen Rumiyye'yi herkes suçlarken, kendisi çatısı altında barındırsaydı, sayıları altı binden az olmayan ve ona büyük saygı duyan Granadalı göçmenlerin hepsine eğlence konusu olurdu."

Odada, benim dışımda herkes soluk almaktan bile çekiniyordu. Bense herkesin ilgisini ve dikkatini çekmiş olmaktan ötürü çok mutluydum. Muhammet, "Sanki bir dolu cinin düğünden cenazeye çevirdiği bir törendeydik," diye anlatıyordu. "Dayını her zaman kardeşim olarak gördüm. Ama o anda, Verda'nın köyünden, yaşamını tehlikeye atarak beni görmek için kaçtığını, bizimle gelebilmek için Rumiyyelerin ülkesini bıraktığını, bundan böyle onu köle gibi görmeye hakkımız olmadığını, dahası ona Rumiyye bile demeye hakkımız olmadığını haykırmak istedim. Fakat ağzımdan tek sözcük bile çıkmadı. Bir gömüt sessizliği içinde oradan çıkıp gitmekten başka yapabileceğim bir şey yoktu."

Selma bayılmak üzere olmasına karşın hiç duraksamadan kocasını izledi. Oradaki herkesten, Verda'dan bile daha çok etkilenmişti. Odalık aşağılanmıştı, bu kesindi. Fakat hiç değilse Muhammet'in onu yüzüstü bırakmayacağını biliyordu.

Köşesinde dururken, bir haksızlığın kurbanı olmanın neden olduğu bir bakıma yatıştırıcı duygular içindeydi. Yaralayan fakat bir yandan da yaralara merhem olan bir duygu. Kimileyin ölümcül fakat kadınlara daha

güçlü bir yaşama ve savaşma isteği aşılayan bir duygu. Selma'nınsa böylesi duyguları yaşama şansı yoktu.

"Üzüntüden yıkılacağımı sandım. Bence o gün Kıyamet Günüydü. Doğduğum kenti, doğum yaptığım evi yitirdikten sonra babanı da yitirmek üzereydim."

* * *

Böylece nereye gideceğimizi bilmeden yeniden katırlarımıza bindik. Muhammet yumruğuyla atının terkisine vururken bir yandan da homurdanıyordu:

"Babamı ve dedelerimi örten toprak üzerine and içerim ki eğer Fas'ta böyle karşılanacağımı bilseydim Granada'dan hiç mi hiç ayrılmazdım."

Sözleri kulaklarımızda çınladı, içimizi korkuyla doldurdu.

"Bir insanın evini ve toprağını bırakıp dağlar denizler aştıktan sonra kapıların yüzüne kapanması... Yollarda soyguncularla karşılaşması ya da bulaşıcı hastalık tehlikesiyle yüzyüze gelmesi..." Afrika topraklarına ayak bastığımızdan beri tersliklerden yakamızı kurtaramadığımız doğruydu. Gerçekte gemimiz Melilla'ya yaklaştığı an uğursuzluklar baş göstermişti. Melilla'da bir İslam barınağı bulacağımızı, güven veren ellerin uzanıp yaşlıların yorgunluğunu alacağını, güçsüzlerin gözyaşını sileceğini ummuştuk. Oysa limanda bizi yalnızca kaygılı insanların soruları karşılamıştı. "Kastilyalıların gelmekte oldukları doğru mu? Gemilerini gördünüz mü?" Bu soruları soranların kıyılarını savunmak gibi bir kaygıları yoktu. Amaçları hiç zaman yitirmeden kaçmaktı. Rahatlatıcı sözler söylemenin biz göçmenlere düştüğünü görünce, işgalcilere açık olan bu kıyılarla aramıza dağlar ve bir çöl koymak için evecen davrandık.

Yanımıza bir adam yaklaşıp katırı olduğunu söyledi. Tezine Fas'a doğru yola çıkmak istiyordu. İstersek, uygun bir fiyata, örneğin birkaç düzine gümüş dirheme bize hizmet edebileceğini söylüyordu. Gece basmadan önce Melilla'dan ayrılmak isteyen Muhammet fiyatın düşüklüğüne aldanarak pazarlık etmeden adamın önerisini kabul etti. Katırcıya güneye, Fas'a yönelmeden önce Bedis'e dek kıyıyı izlemesini söyledi. Fakat adamın daha iyi bir önerisi vardı. Antlar içerek bize iki gün kazandıracak kestirme bir yol bildiğini söylüyordu. Her ay o yoldan geçiyordu, her tümseği katırının sırtı kadar iyi bildiğini ileri sürüyordu. Öylesine inandırıcıydı ki karaya ayak bastıktan yarım saat sonra yeniden yola düşmüştük. Babamla ben bir katıra,

denklerimizin çoğuyla annem bir başka katıra, Verda'yla Meryem de bir üçüncü katıra binmiştik.

Katıra, on iki yaşlarındaki elleri kirli, yalın ayak, dolana bakışlı sevimsiz bir çocuk olan oğluyla yanımızda yürüyordu.

Üç mil kadar yol almıştık ki yüzleri mavi kumaşla örtülü, ellerinde kıvrık hançerler olan iki atlı karşımıza dikiliverdi.

Bir işaret bekliyorlarmış gibi katırcıyla oğlu büyük bir hızla tabanları yağladılar. Soyguncular iyice yaklaştılar, iki kadınla iki çocuğu koruyan bir tek erkek olduğunu görünce büyük bir rahatlıkla katırların üstündeki yükü ne aradığını bilen becerikli ellerle karıştırdılar. Ele geçirdikleri ilk şey, Selma'nın düşüncesizce bütün takılarım koyduğu sedef bir kutuydu.

Sonra ipek giysilerle, annemin çeyizinden olan el işlemeli bir örtüyü denkten çıkarıp aldılar.

Sonra Verda'ya yaklaştılar. Biri ona, "Aşağı yukarı doğru sıçra," dedi.

Korkudan donakalmış olan Verda kıpırdamayınca soyguncu Muhammet'e yaklaşıp hançerini boynuna dayadı. Ölesiye korkan gözde, olduğu yerde ayaklarını yerden kesmeden sallanmaya başladı. Durumun ne denli ciddi olduğunu anlayamamıştım besbelli ki kahkahayla gülmeye başladım. Babam kaşlarını çatıp beni susturdu. Hırsız, "Yukarı doğru sıçra," diye bağırdı.

Verda elinden geldiğince sıçrayınca üstündeki maden paraların şıngırtısı duyuldu. "Hepsini bana ver!"

Verda elini giysisinin altına sokup küçük bir para kesesi çıkardı ve hırsızları aşağılayıcı bir devinimle yere fırlattı.

Soyguncu umursamadan keseyi yerden aldı, bu kez anneme döndü. "Sıra sende," dedi.

Tam o sırada uzaktaki bir köyden ezan sesi duyuldu. Babam gökyüzünde yükselmiş olan güneşe baktı, katırın üstünden seccadesini aldı, kumun üstüne yaydı, yüzünü kıbleye çevirip dizlerinin üstüne çöktü; sureleri yüksek sesle okuyarak öğle namazını kılmaya başladı. Bütün bunlar göz açıp kapayana dek oluvermişti. Soyguncular şaşırmışlar, ne yapacaklarını kestiremiyorlardı. Onlar birbirine bakarlarken sanki bir mucize gibi bir mil ilerimizdeki yoldan bir toz bulutu yükseldi.

Soyguncular çarçabuk atlarına atlayıp ters yöne doğru dört nala uzaklaştılar. Kurtulmuştuk, annem onların dediğini yapmak zorunda kalmamıştı.

"Eğer dediklerini yapmak zorunda kalsaydım, şıngırtı değil, yaylım ateşi açılmış gibi sesler duyulacaktı, çünkü baban on büyük kese içine doldurulmuş binlerce dinarı taşımam için bana vermişti. Keseleri giysilerimin değişik yerlerine, hiçbir erkeğin aramayacağını düşündüğüm yerlerine dikmiştim."

İyi bir talih sonucu ortaya çıkan atlılar yaklaştığında silahlı askerler olduklarını gördük. Muhammet onlara çarçabuk başımıza gelenleri anlattı. Komutan gülümseyerek bu nedenle buralarda dolaştıklarını, Endülüslüler Melilla'ya gelmeye başladıklarından beri bu yollarda pek çok soygun olayıyla karşılaştığını söyledi. Yumuşak bir sesle, genelde yolcuların boğazlarının kesildiğini, katırcıların da soygundan paylarını aldıklarını sözlerine ekledi. Subayın dediğine göre Fas’a ve Tlemsen'e gitmek isteyen birçok Granadalı böyle bir durumla karşılaşmıştı. Tunus'a, Tetuan'a, Sale'ye veya Cezayir'de Miticaya gidenler için böyle bir tehlike söz konusu değildi.

"Limana gidip bekleyin" diye önerdi. "Bir ticaret kervanı oluştuğu zaman onunla yola çıkarsınız. Kervanlar kesinkes korunur, siz de güvenlikte olursunuz."

Annem değerli takılarının bulunup bulunamayacağını sorduğu zaman her akıllı adam gibi yanıt yerine Kurandan bir ayet okudu:

"Olabilir ki siz bir şeyden tiksinirsiniz; fakat o şey sizin için yararlı olabilir. Olabilir ki siz bir şeyden çok hoşlanırsınız; fakat o şey sizin için zararlı olabilir. Tanrı en iyisini bilir, siz bilemezsiniz."

Sonra, "Hırsızların bırakmak zorunda kaldıkları katırlar, sizin için takılardan çok daha yararlı olacaktır. Katırlar sizi de taşıyacak, eşyalarınızı da. Ayrıca hırsızların dikkatini çekmeyecek."

Bu subayın dediklerini harfi harfine yerine getirdik. Böylece on gün sonra ereğimize yorgun fakat güvenlik içinde ulaştık.

Akrabalarımızın bizden esirgediği konukseverliğe de tanık olarak...

* * *

Bizim için her şeyden önce sığınabileceğimiz bir çatı altı bulmak gerekiyordu. Fas'a dalga dalga gelen Endülüslü göçmenler yaşanabilecek

bütün evleri almışlardı. Ev bulmak çok zordu. Üç yıl önce gelen Boabdil'in yedi yüz kişiyi birlikte getirdiği söyleniyordu. Şimdilerde onların kendi mahalleleri vardı ve Elhamra'daki yaşantılarını -gururları dışında- burada sürdürüyorlardı. Genelde yeni gelenler, Verda yanımızda olmasaydı bizim de yapacağımız gibi en yakın akrabalarının yanında barınıyorlardı. Olanlardan sonra Hâillerin evinde tek gece bile geçirilemezdi. Babam çok haklı olarak küçük düşürüldüğüne inanıyordu.

Geriye funduk denilen hanlar kalıyordu. Fas'ta bu hanların sayısı ikiyüzü aşıyordu. Çoğu çok temizdi. Bahçelerinde çeşmeler vardı. Helaların içinde akan bol su bütün pisliği binlerce kanalla ırmağa akıtıyordu. Kimi hanlarda koridorlara açılan en az yüz yirmi geniş oda vardı. Odalar boş kiralanıyordu. Yatak bile yoktu. Han sahibi üstünde uyunabilecek bir hasır ve örtünmek için bir pike veriyordu yalnızca. Herkes yiyecek alışverişini kendisi yapıyor, han sahibi bunları pişirttiriyordu. Buralardan yalnızca yolcular yararlanıyor değildi. Fas'ta yakını bulunmayan ve hizmetçi tutacak kadar parası bulunmayan dul erkeklerin de işine geliyordu böyle hanlarda kalmak. Kimileyin birkaç dul erkek bir odayı birlikte tutuyor, günlük işleri ortaklaşa yapıyorlar, böylece yalnızlıkları içinde birbirlerine dayanak oluyorlardı. Ev bulana dek biz de böyle bir yerde barınmak zorundaydık.

Babamı tedirgin eden, arka arkaya gelen talihsizliklerden çok, çevremizde çok değişik insanların bulunmasıydı.

Gençliğinde Fas'a gelmişti. Kimi hanların ününü çok iyi biliyordu. Bu hanlar arasında öyleleri vardı ki onurlu bir kimse eşiklerinden içeri adım atmaz, sahiplerine tek sözcük etmezdi. Buralarda el-hive denilen erkekler kalırdı. El yazmaları Roma'da bulunan Afrika'nın Tanıtımı adlı kitabımda anlattığım gibi bu erkekler kadınlar gibi giyinir, boyanır, takılar takar, sakallarını tıraş eder, tiz sesle konuşur, günlerini yün eğirerek geçirirlerdi. Fas halkı onları yalnızca cenaze törenlerinde görürdü, çünkü üzüntüyü çoğaltmak için, kadın ağıtçıların yanı sıra bunlar da tutulurdu. Her birinin, tıpkı bir kadının kocasıyla yaşadığı gibi birlikte olduğu bir erkek sevgilisi vardı. Tanrı bizi yanlış yollara sapmaktan korusun!

Daha da tehlikeli olan, yasadışı kişilerin sık sık buralarda görünmesiydi. Katiller, kaçakçılar, haydutlar, pezevenkler, her türlü yasadışı işler yapanlar kendilerini buralarda güvenlikte duyuyorlardı. Bu hanlar sultanlığın toprakları içinde sanki ayrı bir sultanlıktı. Buralarda rahatça şarap satılıyor, esrar tüttürülüyor, fuhuş yapılıyordu. Uzun süre, açgözlü bir satıcıyı veya

ekmek çalan aç bir adamı hemen cezalandıran Fas polisinin bu hanlara neden girmediğini, bu suçlular sürüşünü neden yakalamadığını ve Tanrı'yı da kullarım da hoşnut edemeyen bu insanları neden cezalandırmadığını merak etmişimdir. Bu nedeni anlayabilmem için uzun yıllar geçmesi gerekmedi. Sultanın ordusu sefere çıktığı zaman han sahiplerinden, karşılığı ödenmeksizin askerlerin yemeklerini pişirmeleri isteniyordu. Orduya yaptıkları bu yardımdan ötürü sultan onların istediklerini yapmalarına göz yumuyordu. Öyle görünüyor ki bütün savaşlarda düzen, düzensizliğin suç ortağı oluyor Kendimizi böyle bir handa bulmamak için Karaviyyin Camisi yakınında varsıl tacirlerin konakladığı bir hana indik. Oda kiralan başka her yerdekinden daha yüksek olmasına karşın bu iyi hanlar hiçbir zaman boş kalmıyordu, odaları hep dolu olurdu.

Fas'a vardığımız akşam Granadalı bir göçmenin işlettiği bu handa yer bulacak denli şanslıydık. Kölelerinden birini çarşıya gönderip bizim için yağda kızarmış küçük balık, et köftesi, zeytin ve üzüm aldırdı. Ayrıca gece için kapımıza bir testi su bıraktırdı.

Bu handa birkaç gün kalacakken altı hafta kaldık. Han sahibinin kendisi bizim için çiçek pazarından çok uzak olmayan bir yerde, bir çıkmazın sonunda bir ev buldu. Ev Granada'daki evimizin ancak yarısı kadardı, giriş kapısı çok alçaktı, ve çok pisti; öyle ki insan içeri girmek için çamura basmak zorundaydı. Han sahibi bu evi bize önerdiği zaman, orada daha önce işini geliştirmek için İstanbul'a göç etmiş Endülüslü bir tüccarın oturduğunu söylemişti. Oysa durum komşularımızın bize sonraları anlattığına göre değişikti. Bu adamcağız işini sürdüremeyecek denli hastalandığı için günlerini hep yatakta geçirmiş, ve Fas'ta kaldığı üç yıl boyunca bir tek gün bile mutlu olamadan sonunda Granada'ya dönmüş. Çocuklarından ikisi vebadan ölmüş, en büyük oğlu da "leke" diye bilinen utanç verici hastalığa yakalanmış. Fas'a vardığımız günlerde herkes bu hastalığın korkusuyla yaşıyordu. Hastalık öylesine hızla yayılıyordu ki kaçış olanaksızdı. Başlangıçta hastalığa yakalananlar cüzamlılar gibi özel evlere kapatılıyordu. Fakat hastalık kısa bir süre içinde öylesine yayıldı ki hastalar ailelerinin yanında bırakıldı.

Mikrop bütün kente yayılmıştı, önü alınamıyordu. Hastalığın ölümcüllüğünden çok, hastalığa ilişkin söylentiler korkuya neden oluyordu. Kent halkı Endülüslüler gelmeden bu hastalığın hiç olmadığını söylüyorlardı. Endülüslüler ise "leke" hastalığını hiç kuşkusuz Yahudilerin

ve özellikle Yahudi kadınların yaydığını öne sürüyordu. Yahudilerse bu konuda Kastilyalıları, Portekizlileri, kimileyin de Cenovalı ve Venedikli gemicileri suçluyorlardı. İtalya'da ise bu hastalık "Fransız Hastalığı" olarak biliniyordu.

O yıl, sanıyorum ilkbaharda babam benimle Granada'yı konuşmaya başladı. Daha sonraki yıllarda bunu daha çok yapacaktı.

Saatlerce beni yanında tutar, dinleyip dinlemediğimi, anlayıp anlamadığımı, anlattığı yerlerle kişileri tanıyıp tanımadığımı düşünmeden konuşur, konuşurdu. Bağdaş kurup oturur, konuşurken yüzü aydınlanır, sesi yumuşar, yorgunluğunu ve öfkesini unuturdu. Dakikalarca ya da saatlerce anlatırdı. Anlatırken Fas'ın veba ve küf kokan duvarları arasında değildi artık.

Anılarıyla yolculuklara çıkar, gerçeğe döndüğü zaman büyük üzüntü duyardı.

Selma onu tutkuyla, saygıyla, kimi zaman da korkuyla dinlerdi. Kocasının huysuzluklarının sıla özlemi, ya da göçmen yaşamının güçlüklerinden kaynaklandığına inanmıyordu. Ona göre babam Verda'nın ayrılışıyla değişmişti. Gözdenin geri dönüşüyle her şey düzelmiş değildi. O boş gözler, sıkılgan ses, Rumilerin toprağına bağlılık, sağduyuya karşı tutum almasına neden olan saplantıları, Muhammet'in büyü etkisi altında olduğunun kanıtlarıydı. Kocasını büyülerin etkisinden kurtarmaya karar verdi.

Fas'ın bütün büyü bozucularını tek tek dolaşmak zorunda kalsa da...

BÜYÜ BOZUCULAR YILI

Hicri 901

(21 Eylül 1495 - 8 Eylül 1496)

Fas'ın namuslu kadınları çiçek pazarını geçerken adımlarını hızlandırırlar, çarşaflarına daha sıkı sarınırlar, kovalanan hayvanlar gibi sağa sola korkuyla bakınırlar. Çünkü nergis ya da mersinçiçeklerinin bununla ilgisi anlaşılır gibi değilse de, Fas kentinde alkolün neden olduğu yasak tatlara kendini kaptıran herkesin, çevresini dikili ya da koparılmış çiçeklerle donatmak gibi bir alışkanlığı var. Kimi dindar kişilere göre kokulu bir demet çiçek almak, bir fıçı şarap almaktan daha az anlaşılır bir davranıştır. Çiçek satıcıları da onların gözünde han sahiplerinden daha iyi değillerdir. Han sahipleri de, çiçekçiler de çoğunlukla Endülüslü, varsıl ve eğlenceye düşkün çapkınlar olduklarından ötürü bu kişilerin gözünde daha da olumsuz bir yerdeydiler.

Selma, çiçek pazarının kurulduğu alandan geçerken bağnazlığından değil fakat törelere uyarak saygınlığını korumak için hızlanırdı. Onun alandan geçerken hızlandığının ayrımına varınca, yeni bir oyun bulduğum için sevinçle yanında yarışırcasına koşardım.

O yıl, bir gün alanı geçerken annem yine hızlandı; başımı arkaya atıp kahkahalar atarken bir yandan da koşuyordum. Her zamankinin tersine, beni geride tutmaya çalışacak yerde o da benimle birlikte gitgide daha hızlanarak koşmaya başladı. Ona yetişemediğimi görünce durup beni kucağına aldı ve kulağıma anlayamadığım bir şey söyledi. Şimdi daha da hızlı koşuyordu.

Ancak alanın bir ucunda durup, "Sara" diye seslendiği zaman evecenliğinin nedenini anlayabildim.

Süslü Sara. Annemin bir Yahudi kadından söz ettiğini sık sık duyuyor ama yüzünü anımsayamıyordum.

Selma ona sarılarak, "Bu ülkeye seni Tanrı gönderdi," dedi. Sara yüzünde sevindiğini gösterir bir anlamla, "Bizim haham da her gün bunu söylüyor ama ben pek emin değilim," dedi.

Onunla ilgili her şey bana göre olağandışıydı. Çın çın kahkahası, çok renkli giysileri, altın kaplı dişleri, sallantılı küpeleri, hepsinin ötesinde beni kucağına aldığı zaman genzime dolan kokusu... Ben hiç utanmadan dikkatle onu incelerken, o bin bir türlü el kol devinimiyle, binlerce ünlem kullanarak, öyküsünü, bizden kısa bir süre önce el-Bayyazin'den ayrıldığı günden başlayıp başından geçenleri birer birer anlattı.

"Her gün Tanrı'ya bana göç yolunu gösterdiği için şükrediyorum; çünkü vaftiz edilmeyi seçenler korkunç suçlamalar ve cezalarla karşılaştılar. Yalan akrabalarımdan yedisi şimdi hapishanelerde. Yeğenlerimden biri kocasıyla birlikte gizliden gizliye Yahudi kaldıkları gerekçesiyle diri diri yakıldı." Daha alçak sesle öyküsünü arılatırken beni yere indirdi.

"Bütün dönmelerin gizliden gizliye Yahudi kaldıklarından kuşku duyuluyor. 'Safkan' olduğunu kanıtlayamayan hiçbir İspanyol Engizisyonun elinden kurtulamıyor. Yani soyunda ne Yahudi, ne de Arap kanı olacak. O denli gerilere gidersek Kral Fernando'da da Yahudi kanı var. Engizisyon yargıcı Torquemada bile Yahudi kanı taşıyor. Kıyamete kadar cehennemde yanasıcalar!"

Böylece Sara ailesiyle birlikte Portekiz'e göçmeye karar vermiş. Portekiz'e gidince orada yalnızca varsıl Yahudilerin barınabileceğini görmüş, çünkü varsıl Yahudiler kralı altına boğuyorlarmış. Yoksul Yahudilerse yâ Kastilya'ya geri gidip dönmeliği kabul edecekler ya da göç edeceklerdi.

"Durumu görünce çarçabuk Tetuan'a bir gemi buldum. Birkaç ay Tetuan'da kaldıktan sonra büyük kızım ve damadımla Fas'a geldik. Damadım kuyumcu olan amcasıyla birlikte çalışmaya karar verdi. İkinci kızımla kocası, daha birçok Yahudi gibi kurtarıcımız Büyük Türk'ün ülkesine gitti. Allah, Büyük Türk'ün ömrünü uzun etsin!" Annem onaylayarak, "Hepimiz bunun için dua ediyoruz," dedi. "Eğer Tanrı bir gün ülkemizi bize geri verecekse araç olarak Büyük Türk'ü kullanacak."

Kastilyalılardan öç alınması Selma'nın en büyük dileğiydi. Fakat o sıralar düşünceleri Granada'dan çok ailesinin sorunlarıyla doluydu. Sara'yı bulduğuna bu denli sevinmesi, ben doğmadan bir süre önce, babam onu çok yalnız bıraktığı zaman kocasını yeniden elde etmesi için Sara'nın ne çok yardımı olduğunu anımsamasındandı. Şimdilerde büyülü iksir yetmeyecekti.

Selma büyü bozucularla konuşmak istiyordu. Annesi çok hastaydı, onunla konuşamıyordu; o nedenle Süslü Sara'nın güven veren varlığına daha çok gereksinim duyuyordu.

"Dayıoğlun nasıl?" diye sorarak Sara. "Tanrı'nın istediği kadar iyi."

Bu yanıtın belirsizliği Yahudi kadının gözünden kaçmadı. Elini annemin kolu üstüne koydu. Kıyıya çekildiler, göz ucuyla da bana bakarak alçak

sesle konuştular. Öylesine alçak sesle konuşuyorlardı ki yalnızca birkaç sözcük kulağıma çarptı. Selma sık sık "Rumiyye", "büyü" ve "ilaç" sözcüklerini söylüyordu. Yahudi kadın annemi dikkatle dinliyor, yatıştırıcı sözler söylüyordu.

İki kadın, iki gün sonra aynı yerde buluşup bilicileri dolaşmak için sözleştiler. Annem beni de yanına almaya karar vermişti; belki beni Verda'yla bırakmak istemiyordu, belki de benimle birlikte olmasının komşular ve babam üzerinde daha iyi bir etki bırakacağını düşünüyordu, çünkü sokağa çıkarken bir kadının yanında bulunan bir çocuk onun dürüstlüğünün kanıtıydı. Yedi yaşındaki bir çocuk için büyük coşku veren deneyimler yaşadım, fakat kimilerinin de çok sıkıcı olduğunu söylemeliyim.

İlk gittiğimiz bilici Ümmü Basar adında biriydi. Fas sultanının her yeni ay zamanı bu kadınla konuştuğu ve kadının sultana gözdağı veren bir emiri büyüyle kör ettiği söyleniyordu. Ününe karşın, koku satıcılarının bulunduğu semtte, üstü kemerli dar bir sokağın sonunda, bizimki gibi gösterişsiz bir evde oturuyordu. İçeri girebilmek için bir mandalı itmemiz yetti. Karaderili bir hizmetçi kız bizi önce bir odaya alıp oturmamızı söyledi. Daha sonra karanlık bir koridordan geçirip az daha büyük bir odaya götürdü. Ümmü Basar kocaman yeşil bir minderde oturmaktaydı. Başında kenarları sırma püsküllü yeşil bir örtü vardı. Arkasında aynı yirmi sekiz günlük burç evlerini gösteren bir duvar halısı asılıydı. Kadının önünde ise alçak bir masa üstünde sırlı bir toprak çömlek durmaktaydı.

Annem falcı kadının karşısına oturup alçak sesle sorununu anlattı. Sarayla ben biraz geride ayakta durup bekledik. Ümmü Basar çömleğe biraz su doldurdu, birkaç damla yağ ekledi, sonra da üç kez üfledi. Anlaşılmaz bir dolu söz söyledikten sonra yüzünü çömleğe yaklaştırdı. Derinden gelen bir sesle, "Cinler burada, kimi kara yoluyla gelmiş, kimi de denizden," dedi.

Birden bana, "Yalana gel," dedi.

Kuşkuyla baktım, yerimden kıpırdamadım. "Gel korkma," diye yineledi.

Annem bana güven verecek biçimde baktı. Çekine çekine masaya yaklaştım.

"Masaya yaslan."

Ant içerim ki görünüm çok şaşırtıcıydı. Dönmekte olan su üzerine yayılmış yağ damlacıklarının dans eden yansımaları hiç durmayan bir

devinim izlenimi veriyordu. Birkaç saniye bakıp eğer düşgücünüzü kullanırsanız birçok nesne ve yaratık görebilirdiniz.

"Cinlerin nasıl dolandıklarını gördün mü?"

Elbette yanıtım "Evet"ti. Soru ne olursa olsun yanıtım "Evet" olacaktı, fakat annem kulak kesilmişti. Kafasındaki amaç ve ödediği para nedeniyle düş kırıklığına uğramak istemiyordu. Umma Basar yerime dönmemi isteyince geri çekildim. Bilici birkaç dakika devinimsiz kaldı.

"Cinlerin durulmasını beklemeliyiz" dedi. "Çok tedirginler" diye ekledi.

Uzun bir sessizlikten sonra cinleriyle konuşmaya başladı. Onlara sorular sorup elleri ve gözleriyle verdikleri işaretleri anlayabilmek için çömleğe doğru eğildi.

"Dayıoğlun üç vakit sonra sana dönecek" dedi, fakat üç gün mü, üç ay mı, yoksa üç yıl mı olduğunu söylemedi.

Annem düşünceli ve şaşırmış olarak ona bir altın uzattı. Eve dönerken bu olaydan hiç kimseye, babama bile, söz etmemem için beni uyardı; yoksa uyurken cinler üstüme çıkarlardı.

Bir hafta sonra alanın evimize yakın olan köşesinde Süslü Sara'yla yine buluştuk. Bu kez sultanın sarayından çok uzak olmayan bir yerde, büyük ve debdebeli bir eve gittik. Çok büyük ve görkemli bir odaya alındık. Tavan gök mavişiydi ve yaldızla bezenmişti. Hepsi de tombul ve peçesiz bir dolu kadın vardı. Benim varlığımdan hoşlanmamış gibi görünüyorlardı.

Birkaç dakika beni konuştular, sonra biri kalkıp ağır ağır yanıma geldi, elimden tutup salonun uzak bir köşesine götürdü ve bana oyuncaklar getireceğine söz verdi. Tek oyuncak bile görmedim fakat sıkılacak zamanım da olmadı, çünkü az sonra Selma'yla Sara beni almaya geldiler.

O gün olanları ancak birkaç yıl sonra öğrenebildiğimi söylemeliyim. Yalnızca annemle Süslü Sara'nın evden çıkarken hiç durmadan homurdandıklarını, bir yandan öfkeyle söylendiklerini, bir yandan birbirlerine şakalar yaparak kahkahalar attıklarını anımsıyorum. Ayrıca salonda el-Emire Sultan'dan söz edildiğini duymuştum.

Sultan biraz çizgi dışı bir kadındı. Fas sultanının yakın akrabalarından birinin dul kalmış eşiydi ve doğaüstü bütün bilimlere ilgi duyuyordu. Yalnızca kadınlardan bir çevre edinmişti. Bu kadınların bir bölümü iyi falcılar, bir bölümü de güzel kadınlardı. Geniş yaşam deneyimi olan

kişilerin sehhakat (seviciler) dedikleri bu kadınlar birbirlerini kullanırlar, fakat ben onların yaşam biçimlerini tam olarak anlatacak bir terim bilmiyorum. Bir kadın onları görmeye geldiği zaman önce onu kırmızı, kara, beyaz diye sınıflandırdıkları belirli cinlerle çok iyi dostlukları olduğuna inandırırlar. Afrika'nın Tanıtımı kitabımda anlattığım gibi, konuşurken, cinlerin ağızlarının içinden konuştuğunu gösterircesine seslerini değiştirirler. Bu cinler güzel ziyaretçilere giysilerinin tümünü çıkarmalarını ve sultanla öteki kadınlara aşk öpücükleri sunmalarını söylerler. Kadın eğer bu oyunu sürdürmeye hazır gibi görünüyorsa oradakilere "kız kardeş" olması önerilir, onuruna görkemli bir şölen düzenlenir, bu şölende zenci çalgıcılar eşliğinde oradaki bütün kadınlar dans ederler.

Sultanın ve cinlerinin öyküsünü öğrendiğim zaman on altı, on yedi yaşındaydım. Ancak o zaman annemle Sara'nın evden kaçarcasına çıkmalarının nedenini anlayabildim.

* * *

Bu kötü deneyime karşın Selma kararından dönmedi. Yalnızca yeni bir falcı seçerken çok dikkatli davrandı. Böylece birkaç hafta sonra üçümüz kentin saygın kişilerinden birinin karşısındaydık. Bu yeni kişi bir astrologdu ve Karaviyyin Camisi yakınında bir kitapçı dükkânı vardı. Bizi birinci katta duvarları boyunca dizilmiş kitaplardan ve yerdeki hasırdan başka eşyası bulunmayan bir odada kabul etti. Bizimle karşılaşır karşılaşmaz direngenlikle kendisinin simyacı, ya da sihirbaz olmadığını, yalnızca Tanrının, kullarına gönderdiği işaretleri değerlendirdiğini söyledi. Sözlerini kanıtlamak için Kur'an'dan şu ayetleri okudu:

"İnançları tam olanlar için yeryüzünde işaretler var. Nefislerinizde işaretler var, onları görmüyor musunuz? Ahirette sizin için güzel şeyler var. Ayrıca korkmanız gereken şeyler de var."

Böylece bizi inancına ve doğruluğuna inandırdıktan sonra odanın uzak bir köşesine gidip beklememizi söyledi. Hasırı kıvırdı, tebeşirle yere tek merkezli çemberler çizdi. Birincinin üstüne bir haç çizip, haçın dört köşesini işaretledi, çemberin içine de her bölüme bir maddenin adını yazdı. Sonra ikinci Çemberi önce dörde, sonra her çeyreği yediye böldü; ikinci çember içinde böylece oluşan yirmi sekiz bölümün her birinin içine Arap abecesinin bir harfini yazdı. Öteki çemberlerin içine yedi gezegenle, Latin yılının on iki ayının adlarını yazıp daha birçok işaretler çizdi. Zairece

denilen bu işlem epey uzun ve karmaşık bir işlemdir. Önümde üç kez yapılmış olduğunu görmeseydim tek ayrıntıyı bile anımsayamazdım. Öğrenmediğime çok pişmanım, çünkü bütün doğaüstü bilimler içinde -ulemanın gözünde bile- sonuçları tartışmaya açık olmayan tek bilim budur.

Çizimlerini bitirdikten sonra yıldız falcısı anneme amacının ne olduğunu sordu.

İsteğini oluşturan harfleri teker teker aldı, onlara sayısal değerler verdi, çok karmaşık bir hesaptan sonra her harfe karşı gelen doğal elementi buldu. Bir saat süren bir işlemden sonra yanıt şiir biçiminde geldi:

Ölüm gelecek, sonra da denizin dalgaları,

Sonra da kadın ve o kadının meyvesi dönecekler.

Annem öylesine altüst olmuştu ki kekelemeye başladı. Adam onu yatıştırmaya çalıştı:

"Eğer bir insan geleceği öğrenmek isterse,

Ölümü de hesaba katmak zorundadır.

Ölüm her yolun sonu değil midir?"

Selma, sonunda titreyerek konuşacak gücü buldu. Adama neredeyse yalvararak, "En sonda evet, ama şimdi en başta ölüm görünüyor" dedi.

Adamın yaptığı tek şey elleriyle gözlerini gökyüzüne kaldırmak oldu. Dudaklarından tek sözcük çıkmadı. Annem ona para vermek istediğinde ise elinin kesin bir devinimiyle parayı geri çevirdi.

* * *

Selma dördüncü ziyareti büyüyü bozmak için yaptı. Kötü ruhları uzaklaştırmakla tanınan ve mu'azzimin denilen kişilerden biriydi. Büyükannem -Allah rahmet eylesin- bu adamdan büyük övgüyle söz etmişti. Ona göre adam bizimkinden bin kat daha karmaşık sorunları çözmüştü. Gerçekten de adam öylesine ünlüydü ki onunla görüşebilmek için bekleme odasında iki saat oturduk, çünkü bizden önce altı kişiyi görmesi gerekiyordu.

Selma sorununu anlatır anlatmaz yüzünde küçümseyen bir gülümseme belirdi ve yeminlerle yedi gün içinde bu sorunun çözümlenip unutulacağını söyledi "Dayıoğlunun kafasına küçük bir kötü ruh yerleşmiş, bu ruhtan kurtulması gerekiyor. Eğer burada olsaydı onu anında iyileştirirdim. Sana onu kurtarmak gücünü vereceğim. Bu gece, yarın gece ve sonraki gece uyurken başının üstüne okuyacağın bir büyü öğreteceğim; bir küçük şişe de koku vereceğim. Büyüyü okurken bir damla koku damlatacaksın."

İlk gece babam Selma'nın odasında uyuduğu için büyüyü okuyup kokuyu damlatmak zor olmadı. İkinci gece aklı başında herkesin önceden kestirebileceği olaylar oldu. Muhammet Verda'yla birlikteydi; annem titreye titreye yatak odalarına girdi. Tam kokuyu damlatmak üzereydi ki odalık keskin bir çığlık attı, babam uyandı, içgüdüsel bir devinimle saldırganı ayak bileğinden yakaladı. Selma ağlayarak yere düştü.

Muhammet eşinin elindeki küçük şişeyi görünce onu büyücülükle suçladı, bir deli olduğunu ve kendisini zehirlemek istediğini söyledi. Günün doğmasını beklemeden üç kez "Enti talika, enti talika, enti talika" diye ona bağırdı. Bu sözlerle ondan boşanmış oldu. Bundan böyle Selma'yı özgür bırakıyordu.

YAS YILI

Hicri 902

(9 Eylül 1496 - 29 Ağustos 1497)

O yıl Boabdil başsağlığı için evimize geldi. Hâlî'nin evine demeliyim, çünkü babam Selma'yı boşadıktan sonra Hâlî'nin evine gitmiştik. Eski sultan odaya arkasında bir mabeyinci, bir yazıcı ve El-hamra'daki gibi giyinmiş altı muhafızla girdi. Dayımın uzun uzun elini sıktı, başsağlığı sözcükleri mırıldandı. Hâlî ona oturması için evdeki tek divanı gösterdi. Yanındakiler ayakta bekledi.

Büyükannem geceleyin ölmüştü, o nedenle Fas'taki Granadalılar sabahtan başlayarak gelip gidiyordu. Boabdil haber vermeden, öğle namazından az önce gelmişti. Oradakilerin hiçbiri ona karşı iyi duygular beslemiyordu. Fakat boş olsa da unvanları eski uyrukları üstünde etkili oluyordu. Ayrıca da ortam suçlamaların ya da hesaplaşmaların yapılmasına uygun değildi. Ancak sultandan az sonra gelen Estağfurullah ona bakmadı bile. İlk bulduğu mindere oturdu ve dolgun sesiyle Kur'an'dan durumla ilgili ayetleri okumaya başladı.

Birçok kişi duaları yineledi, birçokları sanki bir düşteymiş gibi, biraz da eğlenerek oturdu, daha başkaları da hiç durmadan çene çaldı. Erkeklerin kabul edildiği odada ise yalnızca Hâlî ağlıyordu. Bugün bile ağladığını görür gibi oluyorum.

Kendimi de yerde otururken anımsıyorum. Mutlu değildim ama üzgün de değildim. Ağlamıyor, çevreme bakmıyordum. Bakışlarım Boabdil'le Estağfurullah arasında gidip geliyordu. Boabdil çok şişmanlamıştı, şeyh ise göçten sonra bir deri bir kemiğe dönmüştü. Artık iyice yaşlanmıştı, sangı her zamankinden daha kocaman ve bedeniyle orantısız görünüyordu. Şeyh susar susmaz, terden sırılsıklam olmuş, saçları darmadağınık, yüzleri kan çıkasıya tırmalanmış ağıtçı kadınların çığlıkları başlıyordu. Bir başka köşede kadın giysileri giyinmiş, yüzleri iyice tıraşlı ve boyalı erkek ağıtçılar, kare biçimin deki teflerini çılgınlar gibi çalıyorlardı. Onları susturmak için Estağfurullah öncekinden daha yüksek fakat daha boğuk bir sesle, ve daha büyük bir istekle Kur'an okumaya başlıyordu, Arasıra bir sokak ozanı kalkıp, daha önce yüz ölü için okunmuş bir ağıt söylüyordu. Dışarıdan kapkacak sesleri geliyordu. Ölü evinde yemek pişirilmesi için komşu kadınlar türlü yiyecekler getiriyordu.

Ölüm bir kutlamadır. Böylesi bir kutlama görülecek şeydir.

Babam öğlene değin gelmedi. Acı haberi daha yeni duyduğunu söylüyordu. Herkes ona soğuk bir selam vermek ya da görmezlikten gelmek zorunluğunu duyuyor, merakla bakıyordu. Küçük düştüğümü duyumsadım, keşke gelmeseydi, keşke babam olmasaydı diye düşündüm. Düşüncelerimden utanç duyarak ona doğru yürüdüm ve başımı omzuna koyarak bekledim. Babam ensemi okşarken neden bilmem, yıldız falcısı kitapçıyı ve söylediklerini anımsadım.

Ölüm olmuştu. Kendi kendime bile kabul etmeden ölenin annem veya babam olmadığına seviniyordum. Selma daha sonra o günlerde benim

ölmemden korktuğunu söyledi bana. Dile getirmeye bile korktuğu ama hep içinde taşıdığı bir korkuyu Estağfurullah bir meselle sözcüklere döktü:

Ölen için bir ağıt söylenmeden önce dayıma döndü ve, "Çok eskiden halifelerden biri tıpkı senin gibi çok bağlı olduğu annesini yitirmiş. Hiç durmadan ağlıyormuş. Bilge biri ona yaklaşmış, 'İnananların sultanı' demiş, Tanrı'ya şükretmelisin ki, arkasından senin ağlamanı sağlayarak onu yüceltti. Senin arkandan onu ağlatsaydı, o sefil olacaktı.' O nedenle Tanrı'ya sıralı olan her şey için şükredelim ve O'nun iradesine güvenelim. Tanrı bizi sırasız olaylardan korusun!" Bir dua okumaya başladı, oradakiler mırıldanarak ona katıldılar.

Sonra birden vaaza başladı.

"Sık sık cenaze törenlerinde, kadın olsun, erkek olsun, insanların ölümü lanetlediğine tanık oluyorum. Fakat ölüm Ulu Tanrı'nın bizlere bir armağanıdır. Ve Ondan gelen bir şeyi kul lanetleyemez. Armağan sözcüğü size aykırı mı geliyor? Fakat bu bir gerçek. Eğer ölüm kaçınılmaz olmasaydı insan bütün yaşamını ondan uzak durmaya adayacaktı. Hiçbir tehlikeyi göze almayacak, hiçbir girişimde bulunmayacak, hiçbir işe el atmayacak, yeni bir şey bulmayacak, yeni bir şey yapmayacaktı. Yaşam sürekli bir uyuşukluk olacaktı. Evet kardeşlerim, Tanrı'ya bize ölümü armağan ettiği için şükredelim, çünkü yaşam ölümle anlam kazanıyor. Günün anlamı olması için gece, konuşmanın anlamı olması için sessizlik, barışın anlamı olması için savaş gereklidir. Ona dinlenmenin ve neşenin anlamlı olması için bize kaygı ve tedirginlik gönderdiği için de şükredelim. Ona şükredelim, çünkü O'nun bilgeliği sonsuzdur."

Odada olanların hepsi bir ağızdan şükrettiler, "Elhamdülillah, elhamdülillah!" Bir tek kişinin sessiz durduğunu gördüm.

Dudakları aralanmış, elleri kenetlenmişti. Bu kişi Hâlî'ydi. Sonraları, "Korkuyordum," diye anlattı. "Kendi kendime, 'Biraz dilini tutabilse,' diyordum.. Ama Estağfirullah'ı çok iyi tanıyordum. Böyle bir çabası olabilecek bir insan değildi!" Gerçekten de vaazın yönü yavaş yavaş değişmeye başlıyordu "Eğer Tanrı bana ölümü armağan etmiş olsaydı, kentimin mutsuzluğunu görmem için beni yaşatacak yerde, yanına çağırsaydı bana karşı acımasız mı davranmış olacaktı? Eğer Tanrı, Granada'nın düşman eline düşüşünü, insanların onurlarının kırılışını görmemem için beni alsaydı, bana karşı acımasızlık mı etmiş olacaktı?" Şeyh oradakileri şaşırtacak denli sesini yükseltti.

"Ölümün, onursuzluktan daha iyi olduğunu düşünen bir tek ben miyim? Aranızda, 'Tanrım, inananlar topluluğuna hizmette kusur ettimse beni o güçlü elinle yık, uğursuz bir mikropmuşum gibi beni yeryüzünden süpürüp at; Tanrım, beni bugün yargıla, çünkü duyuncum taşıyamayacağım denli ağır; bana güvenerek kentlerin en güzelini verdin, Müslümanların yaşamını ve onurunu benim elime bıraktın, hesap vermem için beni çağırmayacak mısın' diye dua eden benden başka kimse yok mu?"

Hâlî ter içinde kalmıştı. Boabdil'in yanında oturanlar da. Boabdil ise zerdeçal sapı gibi sapsarı kesilmişti. Sultan kanının, utancını paylaşmamak için onu bırakıp gittiği söylenebilirdi. Eğer danışmanlarından birinin önerisine uyup eski uyruklarıyla yeniden ilişkiler kurmak ve sarayının harcamaları için bağışta bulunmalarını istemek gibi bir amacı vardıysa, böyle bir çaba bir yıkımla sona eriyordu. Bir şey daha: Ağır gövdesi kasılmış gibiyken, gözleri umutsuzca çıkış kapısına dikilmişti.

Acıma duygusuyla mı, yoksa yorgun düştüğünden mi, yoksa yalnızca bir rastlantı sonucu mu bilemiyorum, Estağfurullah suçlamalarını kesip duaya başladı. Dayım, sonradan anlattığına göre, bunu Tanrı'dan gelen bir lütuf diye kabul etti. Şeyh, "Tanıklık ederim ki Tanrı'dan başka Tanrı yoktur ve Muhammet Tanrı'nın elçisidir," der demez Hâlî yerinden fırlayıp mezarlığa gitmek için yola çıkılmasını söyledi. Kadınlar cenazeye bahçe kapısına dek eşlik ettiler, veda etmek ve üzüntülerini göstermek için beyaz mendiller salladılar. Boabdil yan kapıdan sıvıştı. Bundan böyle Fas'taki Granadalılar rahat ölebilirlerdi. Düşmüş sultanın hantal gövdesi onları son yolculuklarında tedirgin etmeyecekti.

* * *

Başsağlığı ziyaretleri altı gün daha sürdü. Çok sevilen birinin ölümünün neden olduğu acıyı dindirmek için yorgunluktan daha iyi bir yol var mı? Ziyaretçiler daha gün doğarken gelmeye başlıyor, en son ziyaretçi karanlık bastıktan sonra gidiyordu.

Üçüncü geceden sonra akrabaların artık dökecek gözyaşları kalmamıştı; dahası gülümseyecek ya da gülecek denli kendilerini unuttukları bile oluyor, orada bulunanlar onları eleştirmekten geri durmuyordu. Tam istenildiği gibi davrananlar yalnızca parayla tutulmuş ağıtçılardı, çünkü ağlama seslerini yükselttikçe alacakları paranın artacağına inanıyorlardı. Ölümün kırkına gününden sonra üç gün boyunca ziyaretler yine baştaki gibi sıklaştı.

Bu yas günlerinde dayımla babam birbirlerine yatıştırıcı sözler söylemek fırsatını buldular. Tam barışmış değillerdi, barışıklıktan çok uzaktaydılar daha; annemse kendisini boşayan adamla karşılaşmaktan kaçmıyordu. Sekiz yaşın neden olduğu iyimserlikle bir umut ışığının parlamaya başladığına inanıyordum.

Başka konuların yanısıra babamla dayım benim geleceğimi de konuştular. Artık okula başlamam gerektiğinde birleşiyorlardı. Başka çocuklar okula daha geç başlıyorlardı, fakat babam ve dayım zeki olduğuma inanıyorlardı, bütün günü evde kadınlarla geçirmemi anlamsız buluyorlardı. Kadınların arasında bir erkek çocuk için çokça yumuşak bir kişilik geliştirebilirdim, erkekliğim bundan zarar görebilirdi. İkisi de ayrı ayrı benimle konuşup bunları açıkladılar, ve bir sabah birlikte beni mahalledeki camiye götürdüler.

Sakallı, sarıklı, sarışınca genç bir şeyh olan öğretmen Kitap'tan Fatiha suresini ezberden okumamı istedi. Hiç duraksamadan ve yanlışsız okudum. Öğretmen hoşnut kalmışa benziyordu. "Kur'an'ı ezberden okuması için dört beş yıl yetecek" dedi.

Birçok öğrencinin Kur'an'ı altı ya da yedi yılda öğrendiğini bildiğim için biraz böbürlenmedim değil. Kur'an'ı ezberledikten sonra birçok bilimlerin öğretildiği daha yüksek bir okula gidecektim. Öğretmen, "Ona ayrıca yazım kuralları, dilbilgisi ve yazı öğreteceğim," dedi.

Kendisine ne ödeneceği sorulduğu zaman bir adım geriye çekildi.

"Karşılığı ancak Ulu Tanrı'dan gelir," dedi.

Yine de anne-babaların bayram günlerinde verebildikleri kadarını okula verdiklerini, son yılın sonunda da "Büyük Hatim"den sonra daha büyük bir armağan verildiğini söyledi.

Kendi kendime, yüz on dört sureyi yapabildiğimce erken ezberlemeye söz verdim; haftada beş gün büyük bir istekle şeyhin sınıfına gitmeye başladım. Bulunduğum sınıfta hepsi de erkek çocuklar olan yedi-on dört yaşında yaklaşık seksen öğrenci vardı. Her öğrenci okula istediği giysiyle geliyordu fakat hiç kimse, özel günlerin dışında okula ipek ve nakışlı kumaşlarla yapılmış pahalı giysilerle gelmeyi düşünmüyordu bile. Şehzadelerle, sultanlığın üst düzeyindeki kimselerin çocukları camilerdeki okullara geliniyorlardı. Onlar evlerinde kimi şeyhlerden özel dersler alıyorlardı. Okula çevredeki kadıların, noterlerin, subayların, sarayda veya

belediyede çalışan memurların, dükkân ve zanaat sahiplerinin, dahası kimi kölelerin ve onların efendilerinin çocukları geliyordu.

Odalar büyüktü ve sıralar amfi biçiminde düzenlenmişti. Daha büyük öğrenciler arkada, küçükler önde oturuyorlardı. Her birinin önünde öğretmenin okuduğu ayetleri yazmak için birer küçük tahta vardı. Öğretmen elinde bir sopa taşır, birimiz sövdüğü ya da önemli bir yanlış yaptığı zaman hiç duraksamadan onu kullanırdı. Fakat hiçbir öğrenci ona karşı gelmez, o da öfkesini bir günden ertesi güne taşımazdı.

Okula ilk başladığım gün, sanıyorum, önden üçüncü sırada bir yer bulmuştum. Öğretmeni rahatlıkla görüp duyabileceğim ölçüde yakında, bir yandan da sorularından ve öfkesinden kaçabileceğim ölçüde uzaktaydım. Yanımda yörenin en yaramaz çocuğu diye bilinen ve takma adı "Gelincik" olan Harun oturuyordu. Harun benim yaşımda ve esmerdi. Giysileri çok eski, yamalı fakat her zaman tertemizdi. Başlangıçta biraz itişip kakıştıysak da sonraları ayrılmaz iki dost olduk. Onunla birlikte başkent Fas'ın tümünü dolaşacak, ergenlik dönemimin ayrımına varacaktım. Ben kendimi yabancı gibi görüyordum, o ise bu kentin kendisi için, dolaşıp görmesi için ve onun yüreği için yaratılmış olduğunu biliyordu. Bu kenti benimle paylaşmak istiyordu.

Doğuştan çok verici insanlardan biri olduğu kesin.

GELİNCİK HARUN YILI

Hicri 903

(30 Ağustos 1497 -18 Ağustos 1498)

Melilla o yıl Kastilyalıların eline geçti. Kente saldırmak için bir filo göndermişlerdi fakat boş bir kentle karşılaştılar; çünkü halk taşıyabileceği her şeyi alıp yakındaki tepelere kaçmıştı. Hıristiyanlar kenti kuşatıp güçlerini oraya yığdılar.

Bir gün orayı boşaltıp boşaltmayacaklarını Tanrı bilir!

Fas'taki Granadalı göçmenler korkmuşlardı. Düşmanın hemen arkalarında olduğunu, onları İslam ülkelerinin merkezine, dahası dünyanın bir ucuna kadar süreceğini sanmışlardı.

Bizim ailenin de kaygıları artmıştı ama ben yeni oluşan arkadaşlıklarım ve derslerimle çok dolu olduğumdan pek etkilenmedim.

* * *

Harun bizim eve ilk geldiği gün çok çekingendi. Onu dayımla tanıştırdım ve ailesinin bağlı olduğu loncayı söyledim. Hâlî Harun'un kendisininkinden küçük fakat daha çok yıpranmış elini avucuna aldı ve beni gülümseten şu sözleri söyledi:

"Eğer güzel Şehrazad bu loncayı tanımış olsaydı bir geceyi onların öykülerine ayırırdı. Öyküye cinler, uçan halılar, sihirli lambalar katar, sabaha yakın ailenin başı bir halife olur, kulübeleri saraya, yırtık pırtık urbaları da tören giysilerine dönüşürdü."

Fas'ın yük taşıyıcılarıydı bunlar. Üç yüz kişi. Yoksul, basit, hemen tümü eğitimsiz insanlardı; fakat her nasılsa kentin en saygın, dayanışmaya en çok önem veren, en iyi örgütlenmiş loncası olmuşlardı.

Her yıl -günümüzde de- etkinliklerini en ince ayrıntıya kadar düzenleyen bir başkan seçerler. Başkan her hafta kimin çalışacağına, kimin dinleneceğine, kervanların gelişine, depoların ve çalışanların durumuna bakıp karar verir. Bir yük taşıyıcı günlük kazancını eve götürmez, tümünü loncanın ortak sandığına verir.

Hafta sonunda, paranın bir bölümü loncada yapılacak işler için ayrılır, kalansa herkese eşit olarak paylaştırılır. Lonca için ayrılan para iyi amaçlar için kullanılır. Üyelerinden biri ölürse ailenin bakımını lonca üstlenir, ölenin karışma yeni bir eş bulmakta yardımcı olur, çocuklarına iş bulacak yaşa gelene dek bakar. Birinin oğlu, hepsinin oğludur. Loncanın parasından evlenenlere de yardımda bulunurlar; bir evin kurulması için gerekli para üyeler arasında toplanır.

Loncanın başkanı, lonca üyeleri adına sultanla ve onun danışmanlarıyla görüşür. Böylece üyelerin vergiden ve tuz vergisinden bağışık olmalarını, ekmeklerinin belediye fırınlarından parasız olarak elde edilmesini sağlar. Dahası, eğer içlerinden biri, kötü bir şans sonucu ölüm cezasını gerektiren bir suç işlerse, loncanın saygınlığına leke sürülmemesi için başka suçlular gibi cezası herkesin önünde yerine getirilmez. Buna karşılık loncanın

yönetim kurulu çalışanlarını seçerken yan tutmaz ve çok titiz davranır, kuşku uyandıran birini almaz.

Böylece yük taşıyıcılar öylesine saygınlık kazandılar ki bütün tüccarlar yük taşıtmak gerektiği zaman onlara başvurur oldular. Her boyda fıçıların büyüklüğünü ve yağın niteliğini kestirip, satışta güvence verirlerdi. Kumaş iç alımı yapan bir tüccar da kumaşın niteliklerini duyurması için yük taşıyıcılar loncasından çığırtkanlar tutardı. Yük taşıyıcılar bu hizmetleri için, lonca yönteminin saptadığı ücretler alırlardı.

Sultan bile olsa kimse onlardan birine dil uzatamazdı; çünkü böylesi bir davranışın karşısında bütün loncayı bulacağını bilirdi. Peygamber'in "Kardeşine yardımcı ol, baskı yapan veya baskı gören de olsa." sözünü ana kural edinmişlerdi. Tanrı'nın elçisine, "Baskı görene yardım edelim ama ya baskı yapana nasıl yardım edebiliriz?" diye sorduklarında yanıtı şu olmuş: "Daha üstteki gücü uyarıp onun zarar vermesini önleyerek." Yük taşıyıcıların uygulaması bu doğrultudaydı. Böylece Fas'ta herhangi bir yük taşıyıcının kavga çıkarması olanaksız gibiydi; ayrıca loncada her zaman ötekileri yatıştıracak bir bilge kişi vardı.

Bu adamlar böyleydi işte. Alçakgönüllü fakat onurlu, yoksul fakat eliaçık. Saraylardan ve kalelerden çok uzak, ama onların işlerini görecek kadar yakın. İşte benim en iyi arkadaşımın geldiği çevre böyleydi.

Her sabah daha gün ışırken Gelincik, Hâlî'nin eviyle okul arasındaki yolu birlikte yürümemiz için beni almaya gelirdi. Birbirimize uzun uzun öyküler anlatır, bir gün önce okulda öğrendiğimiz ayetleri yinelerdik. Kimi zaman da hiçbir şey konuşmadan yanyana yürürdük.

Bir sabah daha gözlerimi açar açmaz onu odamda, yatağımın ayak ucunda otururken gördüm. Okula geç kalmış olmaktan ve öğretmenin baldırlarıma vuracağı sopadan korkup yerimden fırladım. Harun gülümseyerek beni yatıştırdı.

"Bugün Cuma, okul yok. Ama sokaklarla bahçeler açık," dedi. "Yanına bir parça ekmek ve muz al, köşede beni bekle."

O günden sonra yaptığımız gezintilerin sayısını Tanrı bilir. Çoğunlukla gezimize "Harikalar Alanı"ndan başlıyorduk. Bu alanın gerçek adı bu muydu bilmiyorum, fakat Harun'un kullandığı ad buydu. Bizim oradan alabileceğimiz veya yiyebileceğimiz hiçbir şey yoktu. Yalnızca çevremize bakmıyor, havayı soluyor ve dinliyorduk.

Özellikle hasta taklidi yapanlar vardı. Kimileri saralıymış gibi her iki elleriyle başlarını tutup sallar, dudaklarıyla çenelerini sarkıtıp yerde yanlarında duran tabağı devirmeden öylesine ustaca dönerlerdi ki bedenlerinde tek çizik bile olmazdı. Harun'dan ve benden başka onları görecek kimse kalmayana dek yaparlardı bunu. Daha başkaları da sanki yaralı bereliymiş gibi yapardı. Onları gördükçe hafifçe başımı çeviriyordum; çünkü onlara bakanların da onlar gibi olacağına inanılırdı.

Alanda aptalca şarkılar söyleyip takla atan hokkabazlar, her türlü hastalığı iyileştireceğini savundukları büyüler yazdı küçük kâğıt parçaları satarlardı. Gezgin şarlatan hekimler vardı. Bunlar ilaçlarıyla övünürler, bir kentte iki kez görünmemeye özen gösterirlerdi. Gebe kadınları korkutmaktan tat alan maymun sahipleri ve boyunlarına sardıkları yılanlarla dolaşan yılan oynatıcıları vardı. Harun yanlarına sokulmaktan korkmuyordu ama ben çok korkuyor ve tiksiniyordum.

Bayram günleri öyküler anlatan kişiler olurdu bu alanda. Özellikle gözleri görmeyen bir adamın Endülüs Savaşları kahramanlarından Araplar arasında çok ünlü olan Hellul'un ve An tere îbni Şeddadin öykülerini anlatırken, değneğini, anlattıklarının ritmine uydurarak sağa sola doğru salladığını anımsıyorum. Bir kezinde kara Antere'yle güzel Abla'nın aşk öyküsünü anlatırken durup, dinleyenler arasında kadın ya da çocuk olup olmadığını sordu. Kadınlar ve çocuklar düş kırıklığına uğrayarak oradan uzaklaştılar. Uzaklaşmayı kendime yediremeden birkaç dakika bekledim. Bir dolu insan bakışlarını ayıplarcasına bana çevirdi. Uzaklaşmak üzereyken Harun'un gitmem gerekmediğini anlatmaya çalışan bakışlarıyla karşılaştım. Bir elini beline, bir elini de benim omzuma koyarak bir santim bile kıpırdamadı. Adam son kucaklaşmaya kadar öyküsünü anlattı, herkes dağıldıktan sonra da biz yürüyüşümüzü sürdürdük.

Harikalar Alanı, birçok sokağın açıldığı bir alandı. Bu sokakların biri kitapçılar ve arzuhalciler sokağıydı ve Büyük Caminin girişinde son buluyordu. Bir başkasında çizme ve ayakkabı dükkânları sıralanmıştı, bir üçüncüsü koşumlar, eyerler, mahmuzlar satan dükkânların sokağıydı. Dördüncü ve sonuncu olan sokaktan sık sık geçerdik. Burası sütçüler sokağıydı ve dükkânlardaki renk renk çini İtalyan kavanozları, satılan sütten çok daha değerliydi. Biz bu dükkânlara girmezdik. Gün boyu satılmamış sütleri düşük fiyatla satın alan, bir gece evlerinde beklettikten sonra ertesi gün kesilmiş, soğutulmuş ve sulandırılmış olarak ucuza satan

dükkânlara uğrardık biz. Susuzluğu gideren, tadı iyi, inananların inançlarını da keselerini de incitmeyen bir içkiydi ekşimik.

* * *

Harun ve ben, daha Fas'ı keşfetmenin başlangıcındaydık. Kentin örtülerini, düğün gecesi gelinin duvağının açılması gibi, birer birer kaldıracaktık. Her anımsadığımda beni dokuz yaşın tasasız, coşkulu günlerine götüren bir dolu ânım var o yıldan kalma. Anılarım arasında çok acı olan bir tanesi var ki, yazmazsam gerçekleri anlatmak görevimi tam yapmamış olurum.

O gün gezmemiz her günkü gibi başladı. Harun her yere girip çıkmak istiyordu. Ben de daha az meraklı değildim. Kentin batısında, adı her söylendiğinde öğretmenimizin yüzünü allak bullak eden el-Mer diye bir mahalle vardı. Bu mahalle uzak mıydı? Tehlikeli miydi? Başkaları sormazdı ama biz çok şeyi merak ediyorduk.

Öğle saatlerinde mahalleye vardığımız zaman işlevini anladık. Kadınlar sokaklarda dolaşıyor, içkievleri olduğunu sandığımız dükkânların kapılarında duruyorlardı. Harun el kol devinimleriyle erkekleri çağıran bir orospuyu taklit etti.

Güldüm, ben de genelev işleten bir kadının salına salına yürüyüşünü yansıladım.

İçkievlerinde olup bitenlere bir baksak ne olur? İçeri girmemiz olanaksızdı, bunu biliyorduk fakat şöyle bir bakabilirdik.

Öyleyse haydi ilk içkievine doğru şöyle bir yürüyelim. İçerisi karanlık. Fakat kalabalık olduğunu görebiliyoruz. Kalabalık ortasında alevler gibi kızıl saçlı bir baş yükseliyor. Başka bir şey göremiyoruz, çünkü birisinin bizi gördüğünün ayırımına varıp tabana kuvvet yan sokaktaki içkievine doğru kaçıyoruz. Orası daha aydınlık değil fakat bu kez gözlerimiz daha çabuk alışıyor. İçerde yaklaşık on beş kişi var. Dört de kadın. Üçüncü içkievinde yüzleri, parlayan kadehleri ve şarap sürahilerini görebiliyoruz. Oyun sürmekte. Dünyayı umursamayan kafalarımız dördüncü içkievine dalıyor. Burası daha aydınlık görünüyor. Kapıya çok yakın bir yerde bir yüzü tanıyoruz. Sakal, yüzün yandan görünüşü, duruş? Başımı geri çekip içkievi sahiplerine de onların kabadayı delikanlılarına da aldırmadan sokakta koşmaya başlıyorum. Arkada, uzakta bırakmak istediğim yüz,

yanında bir kadın başı olan yüz, babamın yüzüdür. Onu gördüm. Harun da onu kesinkes tanımıştır. O da bizi gördü mü?

Sanmıyorum.

O günden sonra el-Mer'deki içkievlerinden ve o sokaklardan daha açık saçık yerlere gittiğim oldu. Fakat ilk kez o gün gözüm açıldı. O gün benim için Kıyamet Günüydü. Utanıyordum, acı çekiyordum. Gözyaşlarını yanaklarımdan yuvarlanıyordu. Gözlerim yarı kapalı, boğazım düğümlenmiş, soluk soluğa koşuyor, koşuyordum. Harun konuşmadan, bana dokunmadan ve çok yaklaşmadan arkamdan geliyordu. Ben yorulana ve boş bir dükkânın basamaklarına oturana dek bekledi. Tek sözcük söylemeden yanıma oturdu. Çok uzun gibi görünen bir saatin sonunda kendime gelebildim, sakinleştim. Ayağa kalktı ve yavaşçacık beni eve doğru yöneltti. Ancak alacakaranlıkta Hâlî'nin evi görününce Harun konuştu.

"Bütün erkekler sık sık içkievlerine giderler. Bütün erkekler şarap içmeyi severler. Yoksa Tanrı şarabı ve içkievlerini neden yasak etsindi?"

Ertesi gün Gelincik Harun'u gördüğüm zaman acım dinmişti. Babamla karşılaşmaktan korkuyordum. İyi bir rastlantı sonucu tarla kiralamak için köye gitmesi gerekti. Birkaç hafta sonra döndüğünde her ikimizin de acılarımız daha büyük acılar içinde önemini yitirecekti.

ENGİZİSYONCULAR YILI

Hicri 904

(19 Ağustos 1498 - 7 Ağustos 1499)

O yıl Kurtarıcı Hamit, Elhamra zindanlarında işkence görerek öldü. En az seksen yaşındaydı. Köle kurtarmakta üstüne yoktu fakat kendisi söz konusu olunca, sözcükler anlamlarını yitirmişler gibi. Dinine bağlı, ciddi biriydi. Kimileyin yanlışları olmuşsa bile, ölene dek niyeti bir çocuğunki kadar iyiydi. Yoksul öldü. Tanrı ona Cennetinin varsıllığını bağışlasın!

Daha binlerce kişiye işkence edildi. Aylarca geçmişteki anayurdumuzdan kötü haberler geldi fakat Endülüs'ün son Müslümanlarını kuşatacak olan uğursuzlukları kimse önceden kestiremedi.

Her şey kimi Engizisyon üyelerinin Granada'ya gitmesiyle başladı. Bu bağnaz dinciler Hıristiyan doğup sonradan Müslüman olanların yeniden Hıristiyanlığa dönmeleri için bir bildiri yayınladılar. Kimileri bu çağrıya hiç duraksamadan uydu, fakat çoğunluk, kentin teslimiyle ilgili anlaşmada dönmelerin Müslüman kalmalarını güvence altına alan maddeyi anımsatarak bildiriye karşı çıktılar. Hiç yararı yoktu. Engizisyon üyelerine göre o maddenin hiç bir değeri yoktu ve yürürlüğe giremezdi.

Vaftiz edilmiş olup sonradan Müslümanlığı seçen herkes hayin sayılacak ve ölümle cezalandırılacaktı. Yahudilere yapıldığı gibi, direnenlere gözdağı vermek için yer yer odunlar yığılmıştı. Birçok kişi Hıristiyanlığa geri döndü. Kimileri ise yeniden tuzağa düşmeden kaçmanın daha iyi olacağını düşündüler. Yalnızca üstlerindeki giysilerle kaçmayı başarabildiler.

Engizisyoncular bu kez, geçmişte ailelerinde Hıristiyan olan kişilerin vaftiz olmaları gerektiğini duyurdular. Bundan ilk etkilenecek kişi Hamit'ti, çünkü Hamit'in dedesi Hıristiyan bir köleydi. Sonradan din değiştirmiş, kendini Müslümanlığa adamıştı. Bir gece birkaç Kastilyalı asker, yanlarında bir engizisyon üyesiyle Hamit'in el-Bayyazindeki evine gitmişler. Önceden haber alan komşuları sokağa çıkıp tutuklanmasına engel olmaya çalışmışlar. Boşuna. Ertesi gün kentin değişik bölümlerinde ikisi kadın olmak üzere pek çok kişi tutuklanmış. Her kezinde kalabalıklar toplanıyor, askerler kendilerine yol açmak için kılıçlarını çekmek zorunda kalıyorlarmış. Olayların çoğu el-Bayyazin'de çıkıyormuş. Bizim evin yakınlarında yaptırılan bir kilise ateşe verilmiş; karşılığında iki cami yağmalanmış. Herkes dini söz konusu olunca patlamaya hazırmış.

Bir gün Hamit'in zindanda, kendisine yapılan işkenceye dayanamayıp öldüğü haberi geldi. Din değiştirmemek için sonuna değin dayanmış, Hıristiyan kralların imzaladığı anlaşmayı anımsatıp durmuş.

Öldüğü duyulduğu zaman el-Bayyazin halkı sokaklarda direniş yürüyüşü yapmaya kalkmışlar. El-Bayyazin'in önde gelenleri arasında bir tek Hamit düşmanla anlaşmaya girişmeden, yaşamını adadığı işi sürdürmüş, Müslüman tutukluları kurtarmaya çalışmıştı. Onun etkinliklerinin soyluluğu, ilerlemiş yaşı, bastırılmış hınç duygusunun su yüzüne çıkmasına, Müslümanların büyük bir tepki göstermesine neden olmuştu. Barikatlar

kurulmuş, askerler, memurlar ve din adamları öldürülmüş. Bu bir ayaklanmaydı.

Elbette ki kent halkının, orduyla başa çıkması söz konusu olamazdı. Birkaç yay, birkaç kargıyla Kastilyalı askerlerin el-Bayyazin'e girmesine engel olmaya çalışmışlar, kutsal bir savaşı sürdürmek için küçük bir ordu kurmak için çaba göstermişler. Fakat bir gün süren çarpışmalar sonunda yenik düşmüşler. Ondan sonra toplu öldürme olayları başlamış.

Yetkililer bütün Müslümanların krala başkaldırmaktan ötürü cezalandırılacağını duyurmuşlar. Yalnızca Hıristiyanlığı kabul edenlere ceza verilmeyecekti. Alpucarra dağlarındaki kimi köylüler direnmişler, birkaç hafta dayanmışlar. Dahası kendilerine saldırı düzenleyen Granada derebeyini öldürdükleri söyleniyordu. Fakat o bölgede bile uzun süre direnmeleri olanaksızdı.

Köylüler anlaşmaya zorlanıyorlardı. Yaklaşık yüz ailenin ayrılmasına izin verilmişti. Birçoğu Fas'a gelip yerleşmiş, birçoğu da kimsenin onları bulamayacağına antlar içerek dağlara kaçmışlardı. Geride kalanlarsa vaftiz edilmişti. Sekiz yüz yıl boyunca müezzinin, inananları namaza çağırdığı Endülüs topraklarında "Allahü ekber" sözünün söylenmesi olanaksızdı.

Şimdi artık kimse ölmüş babasının tabutu başında Fatiha okuyamıyordu. Zorla din değiştiren Müslümanlar en azından herkesin içinde dinlerini değiştirdiklerini açığa vurmak istemiyordu. Fasa yürekler paralayan mektuplar gönderiyorlardı. Bu mektuplardan biri şöyleydi:

"Kardeşler, eğer Granada düştüğü zaman bizler buradan ayrılıp görevimizi yerine getirmemişsek bunun nedeni olanaklarımızın elvermemesiydi. Bizler Endülüs'ün en yoksullarıydık. Bugün kadınlarımızın ve çocuklarımızın yaşamlarını kurtarmak için vaftizi kabul etmek zorunda kaldık. Fakat şimdi de Kıyamet Gününde Ulu Tanrı'nın gazabından ve cehennemdeki işkencelerden korkmaktayız. O nedenle kardeşler, size yalvarıyor, yardımlarınızı ve önerilerinizi rica ediyoruz. Hukukçulara ne yapabileceğimizi sorabilir misiniz? Üzüntümüzün sonu yok."

Fas'taki Granada'lı göçmenler, çok etkilenmiş olarak o yıl kimileri Hâlî'nin evinde olmak üzere birçok toplantı yaptılar. Bu toplantılara göçmenlerin önde gelenleri de, sıradan kişiler de, fakat özellikle hukuk bilen ulema katıldı. Kimileri araştırmalarının ve çabalarının sonucunu öğrenmek için uzaklardan geliyorlardı.

Bu toplantılardan birine Oran müftüsünün geldiğini anımsıyorum. Kırk yaşlarında bir adamdı, sarığı Estağfurullah'ınkinden az daha küçüktü, fakat onu onurla, iyi bir anlamla taşıyordu. Her zamankinden değişik olarak dayım onu karşılamak için sokağın başına dek gitti. Toplantıda bulunanlar söylediklerini tartışmadan, ya da karşı çıkmadan dinlediler, ona sorular sordular. Elbette ki sorun karışıktı, hukuku ve Peygamber'in yaptıklarını çok iyi bilmek gerekiyordu. Elbette yüzlerce, binlerce Müslümanın Peygamber gibi inançlı olması beklenemezdi. Yine de bütün bu insanların kazığa bağlanıp yakılmasına göz yummak canavarca bir tutumdu.

Oranlı müftünün kesin fakat sıcak bir sesle söylediklerini anımsıyorum:

"Kardeşler, Tanrı'nın izniyle burada, İslam toprağındayız; inancımızı bir taç gibi onurla taşıyoruz. Dinlerini sönmekte olan bir kömür gibi ellerinde taşıyanları suçlamamaya dikkat edelim. Onlara haberler gönderirken sözlerinizin ölçülü ve akıllıca seçilmiş olmasına özen gösterin. Unutmayın, sözleriniz onların ölüm ateşini yakabilir. Vaftiz edilmiş olmalarından ötürü onları suçlamayın, ama onlara, her şeye karşın yürekleriyle Müslüman kalmalarını ve İslamın kurallarını oğullarına öğretmelerini salık verin. Fakat bunu oğullarının ergenlik döneminde yapmasınlar. Çocukları giz saklayacak yaşa gelene değin beklesinler. Çünkü, bir çocuğun dikkatsizce ağzından kaçıracağı bir sözcük hepsinin yıkımına neden olabilir."

"Peki bu açması insanlar şarap içmeye zorlanırsa ne olacak? Müslüman olmadıklarım kanıtlamak için domuz eti yemeye zorlanırlarsa?" Müftü, "Zorlanırlarsa bunu yapmalılar fakat yüreklerinden karşı çıkmalılar," diye yanıt verdi.

"Ya Peygamberi -Tanrı onu hep korusun- aşağılamaya zorlanırlarsa?"

"Eğer zorlanırlarsa bunu yapsınlar, fakat yüreklerinden tersini Söylesinler."

Topraklarından ayrılma hatasına düşmüş ve en acımasızca işkencelere hedef olmuş o insanlara müftü, Tanrı Elçisinin sözlerini anımsayarak, Gureba, yani "Garipler, yabancılar, dışlananlar" diyordu. "İslam garip başladı, garip bitecektir. Cennet gariplerindir."

* * *

Dünya Müslümanlarından bu talihsiz insanlara yardım sağlamak için Fas'taki Granadalılar cemaati İslamın belli başlı merkezlerine, Büyük

Türk'e, İran hükümdarına, Mısır Sultanına, ve daha birçok İslam ülkesine elçiler göndermeye karar verdi.

Elhamra Sarayındaki göreviyle bağlantılı olarak mektupları yazma işini Hâlî üstlendi, çünkü resmi yazıların nasıl yazılması gerektiğini biliyordu. Ayrıca da bu mektupların en önemlisini, İstanbul'daki sultana verilecek olanı, kendisi götürecekti.

Kendisine bu görev verildikten sonra dayım Fas sultanını ve Boabdil'i görmeye gitti, ve her ikisinden de birer güven mektubu aldı.

Bugün bile, en zor ulaşılabilecek ve en olağandışı yerleri görmüş olmama karşın, o yolculuğu anımsadıkça içim hüzünle dolar. İstanbul düşlerimdeydi hep. Dayımın oraya gideceğini öğrenince coşkudan kabıma sığamaz oldum. Olayı birçok kez kafamda evirip çevirdim, on yaşında bu yolculuğa katılıp katılamayacağımı kendi kendime düşündüm. Sonunda çekinerek kafamdakileri dayıma açtım. Kollarını açıp, "Daha iyi bir yol arkadaşını nereden bulabilirim?" deyince şaşkınlığım çok büyük oldu. Sesinin azdan alaylı tınısına karşın, bu düşünceye kendini kaptırmıştı. Ancak babamla da konuşması gerekiyordu.

O yıl Muhammet yine sık sık kent dışına gidiyordu. Gürültüden, dedikodudan ve ayıplayan bakışlardan uzakta yaşayabileceği bir yer istiyordu. Bu amaçla satın alabileceği, ya da kiralayabileceği bir toprak arıyordu. İki hafta boyunca her gün Verda'yla Meryem'e ondan haber var mı diye sorup bekledim. Onların da babamdan haberleri yoktu. Onlar da tıpkı benim gibi bekliyorlardı.

Sonunda geldiğinde kendimi kucağına atıp öylesine çabuk çabuk anlattım ki birçok kez beni durdurup baştan başlamamı istedi. Tanrım, daha olayı anlar anlamaz gitmeme izin vermedi Öylesine kesin kararlıydı ki ne söylense yararı olamazdı. Belki Hâlî'nin kendi yöntemiyle bu yolculuktan söz etmesini beklesem daha iyi olurdu çünkü o böyle bir yolculuğun yararlarını güzel bir biçimde dile getirebilirdi. Muhammet büyükannemin ölümünden sonra barışmış olduğu dayımı kızdırmamak için kabul edebilirdi. Oysa bana kolaylıkla hayır diyebilirdi. Neden olarak yolculuğun tehlikelerini ileri sürdü, hiç dönemeyenler olduğunu söyledi, eğer gidersem okuldan geri kalacağımı belirtti. Temelde ise dayıma ve annemin ailesine çok yakın olduğumu düşünüyor, bundan tedirginlik duyuyor, beni yitireceğinden korkuyordu. Onunla tartışamayacağımı bildiğimden, bu

konuda Hâlîyle konuşması için yalvardımsa da o Hâlî'yi görmeyi bile kabul etmedi.

Bir hafta boyunca her sabah yastığım ıpıslak ve gözlerim kan çanağına dönmüş olarak uyandım. Dayım beni yatıştırmak için bir dahaki yolculuğunda beni de yanına alacağına söz verdi, sözünü de tuttu.

Yolculuk günü gelip çattı. Hâlî Oran'a gidecek bir kervana katılacak, orada bir gemiye binecekti. Günün daha ilk saatlerinde Granadalılar ona iyi yolculuklar ve başarılar dilemek için bize geldiler, harcamaları için altın getirdiler. Ben bir köşede surat asmış oturuyorken gözleri cin gibi yaşlı bir adam gelip yanıma oturdu. Beni sünnet etmiş olan Berber Hamza'dan başkası değildi bu adam. Babamı sordu, en son el-Bayyazin'deki evimizde gördüğü köle kurtarıcının ölümünü lanetledi. Sonra okulu, o sırada öğrenmekte olduğum sureyi sordu, sonra da kendisi okumaya başladı. Onunla konuşmak çok hoştu; yaklaşık bir saat konuştuk. Göç ederken varsıllığını yitirdiğini, fakat Tanrının yardımıyla kadınlarına bakabildiğini anlattı bana. Yeniden çalışmaya başlamıştı ama yalnızca berberlik yapıyordu, çünkü artık usturasını sünnet için eskisi kadar iyi kullanamıyordu. Berberlik yapmak için mahallesindeki hamamın bir bölümünü kiralamıştı.

Birden aklına gelen bir şeyle gözleri parladı.

"Okulda olmadığın zamanlarda bana yardım edebilir misin?" diye sordu. Uysallıkla kabul ettim.

"Sana haftada bir dirhem veririm," dedi.

Ona bir arkadaşım olduğunu, benimle birlikte çalışmasını istediğimi söyledim. Hamza buna karşı çıkmadı. Ona da haftada bir dirhem verecekti. Hamamda yapılması gereken çok iş vardı.

Birkaç dakika sonra Hâlî beni öpmek için yanıma geldiğinde gülümsediğimi ve gözlerimin kuru olduğunu görünce şaşırdı. Ona çalışmaya başlayacağımı ve haftada bir dirhem kazanacağımı anlattım. İşimde başarılar diledi. Ben de ona başarılar diledim.

HAMAM YILI

Hicri 905

(8 Ağustos 1499 - 27 Temmuz 1500)

"Bütün bu insanların gübreyle yıkandıklarını düşündükçe!"

Harun'un ne demek istediğini anlayabilmem için birkaç saniye geçmesi gerekti. Sonra ikimiz de kahkahalarla gülmeye başladık. Arkadaşınım dediği doğruydu çünkü Fas'taki hamamlarda suyu ısıtmak için gübre kullanıyorlardı.

O gün hamam sahibi bize iki katır ye birkaç dirhem vermiş, mahalledeki ahırları dolaşmamızı, ve birikmiş gübreyi toplamamızı istemişti. Topladığımız gübreyi kent dışına götürecektik. Orada bizi biri bekleyecekti. Adamın işi götürdüğümüz gübreyi kuruması için yaymaktı. Gübrenin kuruması için yazın bir ay, kışın üç ay gerekiyordu. Yaş gübreyi bıraktıktan sonra dönüşte, hamamda yakılmak üzere odun kadar kurumuş olan gübre götürüyorduk.

Görevimizi yerine getirdikten sonra, Harun da ben de taşıdığımız yükten ötürü tepeden tırnağa pislik içinde kalmıştık. Kötü kokuyorduk. O nedenle hamama döner dönmez giysilerimizi fırlatıp sıcak su bölmesine koştuk. O gün çok eğlendik. Su buharı içinde tanıdık birine rastladığımızda o gün suyun her günkünden değişik olup olmadığını sorduk.

Bütün kentte en eğlenceli buluşma yeri hamamdı. Gelenler giriş kapısına yakın bir yerde giysilerini çıkarıp, en küçük bir utanma duygusuna kapılmadan çırılçıplak bir arada otururlardı. Öğrenciler öğretmenlerini konuşur, yedikleri dayakları saklayarak, birbirlerine caka satalardı. Genç kadınlardan konuşurlardı; her biri, bir başkasını kadın arkasından koştuğu için ayıplar ya da birbirlerine aşk öykülerini anlatıp böbürlenirlerdi. Yetişkinler kadınlar konusunda biraz daha sakınımlıydılar.

Onlar birbirlerine, bedensel güçlerini artırmak için, şarlatanlara altın madeni kadar gelir sağlayan kuvvet macunları ve daha başka reçeteler önerirlerdi. Bunun dışında, ileri sürdükleri düşüncelere göre alçalıp yükselen seslerle dinden, paradan ve politikadan söz ederlerdi.

Çevrenin erkekleri sık sık öğle yemeği için hamamda buluşurlardı. Kimileri yemeklerini kendileri getirir, kimileri de hamamda çalışan

çocuklardan birini yakındaki çarşıya göndererek yiyecek aldırırlardı. Fakat yemeğe hemen başlamazlardı. Önce sıcakça bir bölmede genç tellaklar onları yıkayıp keseler, yağlar ve merhemlerle ovarlardı. Sonra kadife örtüler üstüne uzanır, başlarını kadifeyle kaplı tahta bir mindere koyup dinlenirler, daha sonra terlemek için çok sıcak bölmeye geçerlerdi. Sonra yine ılık odaya geçip yıkanır ve dinlenirlerdi. Ancak ondan sonra soğukluğa geçer, ortadaki çeşmenin çevresinde oturup yemek yer, dedikodu yapıp güler ya da şarkı söylerlerdi.

Çoğu yemeğin sonuna dek çıplak otururdu. Yalnızca çok önemli kişiler, kendilerini göstermek istemedikleri için bellerine bir havlu dolar, ancak kendileri için ayrılmış özel bölümlerde havluyu atarlardı. Bu özel odalarda dostlarını kabul ederler, vücutlarını ovdururlardı. Berber bile bu odalarda onlara hizmet ederdi.

Sonra kadınlar vardı. Kimi hamamlar yalnızca kadınlara özeldi. Ama çoğu, hem kadınlara, hem de erkeklere değişik zamanlarda hizmet verirdi. Benim çalıştığım hamam sabah saat üçten öğleden sonra ikiye değin erkekler içindi. O saatten sonra buhar odalarındaki tellak çocukların yerini zenci kızlar alırdı. Kapıya erkeklerin giremeyeceğini belirtmek için ip gerilir, eğer bir erkek eşine bir haber ulaştırmak isterse kadın bekçilerden birini çağırır, haberi bu kadın yerine ulaştırırdı.

Ayrılma saatimiz gelip de kapıya gerili ipi her gördüğümüzde Harun'la, kadınlar hamama geldikleri zaman olup bitenleri merak ederdik. Erkeklerin bulunduğu sıra neler oluyorsa kadınların bulunduğu sıra da benzer şeyler olduğuna kendimizi inandırmaya çakşırdık. Benzer haberler, ovmalar, benzer çene çalmalar, benzer yemekler, seçkin kişilerin bellerine doladıkları benzer havlular... Ama girişi gözetlediğimiz zaman bohçalarıyla çerçi kadınların, ve daha bir dolu gizemli kadının -falcıların, sağlıkçıların, dahası büyücülerin- geldiğini görürdük. Büyülü iksirler sattıkları, erkeklere büyü yaptıkları, büyülü iğnelerle bez bebekleri parçaladıkları doğru muydu? Çok merak ediyorduk. Merakımız dayanılmaz bir saplantıya dönüşmüştü.

Ve bir deneme! Bir gün Harun, "Ben yarın gidiyorum, ne olursa olsun!" dedi. "Benimle geliyor musun?"

Gözlerine baktım. Şaka etmiyordu. "Gelmek istiyor musun?"

"Hayır," diyebilmek için yüreklilik göstermem gerekti. "Daha iyi," dedi Harun. "Ben de yalnız giderim. Yine de öğlende burada ol. Tam burada."

Ertesi gün hava kapalı ve yağmurluydu. Kararlaştırdığımız gibi, tam zamanında gittiğim yerden, kendim görünmeden hamamın girişini görebiliyordum. Saatlerce beklememe karsın Harun'u göremedim. Acaba içeri girmiş mi, yoksa girebilecek mi diye merak ediyordum. Onu dışarı atacaklar, yirmi tane kadın onu dövecek kovalayacak, ben de kendimi kurtarmak için sokaklarda koşmak zorunda kalacağım diye korkuyordum. Bir tek şeyden kuşkum yoktu: Gelincik'in çılgın tasarısından caymayacağı. Arada bir başımı kaldırıp güneşe veya bulutların arasından sızan ışığına bakıyordum. Sabırsızlanmaya başlamıştım.

Hamamın girişinde olağandışı bir devinim yoktu. Kimi kadınlar içeri giriyor, kimileri çıkıyordu. Kimileri kara, kimileri beyaz çarşaflıydı. Kimileri de yalnızca saçlarını ve yüzlerinin alt bölümünü kapatmışlardı. Kimilerinin yanlarında küçük kızları, ya da çok küçük erkek çocukları vardı. Bir ara tombul bir kadın bana doğru geldi. Tam karşıma gelince biraz durdu, beni tepeden tırnağa süzdü, sonra da kendi kendine anlayamadığım bir şeyler mırıldanarak dönüp yürüdü. Sinsi duruşum onda kuşku uyandırmış olmalıydı. Epey zaman sonra, tepeden tırnağa karalar içinde, daha ince uzun bir başka kadın bana doğru geldi. Çok tedirgindim. Kadın durup yüzünü bana döndü. Tabana kuvvet kaçmaya hazırlanıyordum.

"Buradasın, güvenliktesin ve titriyorsun ha?"

Hurun'un sesiydi bu. Şaşkınlığımı anlatabileceğim kadar bile zaman bırakmadı bana. "Hiç renk verme, ses çıkarma. Yüze kadar say ve beni evde bekle."

Beni kapıda bekliyordu.

"Anlat," dedim onu görür görmez.

Yanıt vermeden önce biraz bekledi; sonra alçak sesle, "İçeri girdim, birini arıyormuş gibi yaptım, bütün odaları dolaştım ve çıktım."

"Soyundun mu?"

"Hayır."

"Bir şeyler gördün mü?"

"Pek çok şey."

"Allah seni kahretsin, anlat."

Hiçbir şey anlatmadı. Dudaklarında ve yüzünde en küçük bir gülümseme yoktu; fakat gözleri hoşnutlukla ve yaramazlıkla parlıyordu. Çok kızmıştım.

İçimden onu, yüzünü gözünü morartıncaya kadar dövmek geliyordu.

"Sana yalvarmamı, ayaklarına yüz sürmemi mi istiyorsun?" dedim.

Gelincik benim takılmamdan etkilenmişe benzemiyordu.

"Bana yalvarsan da dizlerime de kapansan sana hiçbir şey anlatmayacağım," dedi.

"Senin göze alamadığın tehlikeleri ben göze aldım. Kadınlar oradayken olanları merak ediyorsan, bir dahaki kez benimle gelirsin."

Şaşkınlıktan donakalmıştım. "Yine gitmeyi mi düşünüyorsun?"

Yine gitmek onun için öylesine doğaldı ki bana yanıt vermeyi bile gereksiz buldu. Ertesi gün ben yine bir gün önceki yerdeydim; onu içeri girerken gördüm. Kılığı daha iyiydi. Kara çarşafa bürünmeyi yeterli bulmamış, boynuna alnının bir bölümünü ve saçlarını örtecek biçimde beyaz bir şal dolamış, uçlarını çenesinin altında bağlamıştı. Yeni kılığı öylesine kusursuzdu ki, onu ikinci kez tanımayabilirdim.

Onunla buluştuğumuzda kaygılı görünüyordu. Gördüklerini anlatmasını istediğim zaman, bütün yalvarmalarıma karşın anlatmadı. Sessiz durmakta direndi; kısa bir süre sonra da ben olayı unuttum. Yıllar sonra Harun bu öyküyü bana hiçbir zaman belleğimden silinmeyecek biçimde anlattı.

* * *

O yılın sonuna doğru dayım çıkmış olduğu yolculuktan döndü. Fas'taki Endülüslüler onun döndüğünü duyunca akın akın bizim eve doluştular. Herkes dayımın başvurularının sonucunu öğrenmek istiyordu. Dayım onlara yolculuğun ayrıntılarını, denizdeki fırtınaları, korsanları, İstanbul'u, Büyük Türk'ün sarayını, yeniçerileri, doğu ülkelerindeki, Suriye, Irak, İran, Ermenistan ve Tataristan'daki yolculuklarını anlattı En sonunda da en önemli noktaya geldi.

"Gittiğim her yerde ev sahiplerim Tanrı'nın izniyle bir gün Kastilyalıların yenileceğine ve Endülüs'ün yine Müslüman olacağına, hepimizin evlerimize döneceğimize güvence verdi"

Bunun ne zaman ve hangi koşullarda gerçekleşeceğini bilmiyordu ama Türklerin yenilmez gücünü, çok büyük olan ordularının insanların yüreklerine saldığı korkuyu, Granada'nın yazgısıyla yakından ilgilendiklerini, kenti Hıristiyanlardan geri almak istediklerini gözleriyle görmüştü.

Ben de orada bulunan başkaları kadar coşkuluydum. O akşam biz bize kaldığımızda dayıma sordum.

"Ne zaman evimize dönebileceğiz?"

Bana uzun uzun baktı, söyleyeceklerini kaldırıp kaldıramayacağımı kafasında şöyle bir tarttı, sonra yavaş yavaş ve tok bir sesle, "Hasan oğlum, on iki yaşına geldin. Seninle bir erkek gibi konuşabilirim." (Biraz duraksadı) "Beni iyi dinle. Doğuda gördüklerim şunlar: İran Şahı Türklerle savaşmaya hazırlanıyor, Türklerse Venediklilerle uğraşmakta. Mısır'a gelince, o da dostluk ve barış belirtisi olarak Kastilyalılardan buğday almış. Gerçekler bunlar. Belki yıllar sonra durum değişir, fakat karşılaştığım hükümdarların hiç biri Granada'nın, ya da bizim, ya da açması 'gureba'nın durumuyla ilgilenmiyor."

Bakışlarımda şaşkınlıktan daha az düş kırıklığı vardı sanıyorum.

Hâlî, "Bana o insanlara gerçeği neden söylemediğimi soracaksın. Hasan, bütün o insanların duvarlarında Granada'daki evlerinin anahtarları asılı. Her gün o anahtarlara bakıp iç çekiyor ve dua ediyorlar. Her gün geçmişteki mutluluklarını, törelerini ve onurlarını anımsıyorlar; fakat bir daha bunları hiç mi hiç ele geçiremeyecekler. Yaşama nedenleri, Tanrı'ya şükür, yeniden evlerine dönmek, duvarlarının rengine, çeşmelerinin suyuna, bahçelerinin kokusuna -ve üstelik oraların hiç değişmediği umuduyla- yeniden kavuşmayı düşlemektedirler. Onlar bu umutla yaşıyorlar, bu umutla ölecekler. Oğulları da öyle yaşayıp öyle ölecek. Belki bir gün birinin onlara, kesinkes yitirmiş olduklarını, ve insanın ayakları üstünde doğrulabilmesi için önce yere düştüğünü kabul etmesi gerektiğini anlatması gerekecek. Belki bir gün biri onlara gerçeği söylemek zorunda kalacak. Fakat ben bunu yapabilecek denli yürekli değilim."

ÖFKELİ ASLANLAR YILI

Hicri 906

(28 Temmuz 1500 - 16 Temmuz 1501)

Ben ayrımına bile varmadan kız kardeşim Meryem büyümüştü. Uzun süren iki ayrılık onu bana yabancılaştırmıştı. Artık aynı çatı altında değildik, aynı oyunları oynamıyorduk. Karşılaştığımız zaman konuşmalarımız eski anlamlarını yitirmişlerdi, bakışlarımız birbirine bir şey söylemiyordu. O yıl onu görmeye gittiğim zaman, bir katırın arkasından beni çağırdığında onu süzdüm ve ağlatıncaya değin kavga ettiğim, ama öylesine çok sevdiğim küçük kızı anımsadım.

Bunlar yaz başlarında, Meknes yolunda bir zeytin tarlasında oldu. Babam, Fas yakınlarındaki bir köye giderlerken onlara katılmamı istemişti. Kiralayabileceği bir arazi aramaktaydı daha. Endülüs'ten tanıdığı bir tarımcıyla Afrika'da az yetişen ürünler, özellikle ipekböceklerinin yiyeceği olan beyaz dut yetiştirmeyi tasarlıyordu.

Bana Fas'ın en varsıl adamlarından birinin katılacağı yatırım tasarımlarını en ince ayrıntılarına değin anlatıyordu. Onu dinlerken Granada'dan göçün neden olduğu, ve eşlerinden birinden -önceki ayrılığın üstüne- ayrılmanın derinleştirdiği çöküntüden ve uyuşukluktan sıyrılıyormuş gibime geldi. Şimdiyse bir şeyler tasarlıyor, meydan okuyor, yumruklarını sıkmış savaşına hazır, bekliyordu. Gözlerinde bir amacı olmanın pırıltısı vardı.

Yolda o ve ben atlara binmiştik; kadınlar ise katırlar üstündeydi. Bir ara Verda Muhammet'in yanına yaklaştı, bense Meryem'in yanında kaldım. Meryem isteyerek katırı yavaşlattı. Annesiyle babam epey öndeydiler.

"Hasan!"

Dört saat önce Fas'tan ayrıldığımızdan beri onunla tek sözcük konuşmamıştım. Ona, "Hayvan iyi değil mi?" der gibilerden baktım. Kum renkli peçesini kaldırdı. Yüzüne hüzün dolu bir gülümsemenin yayılmış olduğunu gördüm.

"Dayın seni kendi oğluymuş gibi görüyor değil mi?" dedi.

Soru yersiz ve anlamsızmış gibi geldi bana. Verda'nın kızıyla, annemin ailesiyle olan ilişkilerimi tartışmak istemediğimden kaba bir biçimde evetledim. Fakat onun amacı sandığım gibi değildi. "Benim de çocuklarım olduğu zaman onları, dayının seni sevdiği gibi sevecek misin?"

"Elbette," dedim.

Fakat bu "elbette" çok çabuktu ve çok ters bir sesle söylenmişti. Ayrıca da utangaç bir yanıttı.

Arkasından ne geleceğini korkuyla bekliyordum. Arkası geç geldi. Meryem'e bakıyordum. Suskunluğu beni soruları kadar sinirlendiriyordu. Artık bana bakmıyordu, fakat yolun tozuna karşın peçesini kapatmamıştı. Ona döndüm; uzun zamandan beri ilk kez dikkatle baktım. Bizi buralara getiren gemide, annesinin kucağından bana bakarkenkinden daha az yakın değildi. Teni en az o günkü kadar pembe, dudakları yine en az o günkü kadar parlaktı. Yalnız gözkapaklarındaki sürme ona kadınsı bir hava veriyordu. Bir de duruşu. Ben ona bakarken dikleşti; göğüs çizgilerinin ayrımına vardım. Yüreği çarpıyordu, yoksa çarpan benimki miydi? Gözlerimi indirdim. Bir tek yıl içinde serpilmiş, göze çarpan, güzel bir kız olmuştu.

"Çocuklarım olduğu zaman onları sevecek misin?"

"Elbette seveceğim."

"Anneleriyle, dayının Selma'yla konuştuğu gibi konuşacak mısın?"

"Evet, elbette."

"Onu sık sık görmeye gidecek misin? İyi olup olmadığını soracak, dertlerini dinleyecek misin?"

"Evet Meryem, evet."

Birden dizginleri çekti, katır durdu. Ben de durdum. Dik dik bana baktı.

"Peki, neden benimle konuşmuyorsun? Niye gelip geceleri ağlayıp ağlamadığımı sormuyorsun? Başka bütün erkeklerden korkmalıyım. Bugün babamdan, yarın kocamdan, ve bana akraba olmayanlardan. Ayrıca onların önünde örtünmeliyim de."

Dizginleri bıraktı, katır hızlı hızlı yürümeye başladı. Yanında olmak için ben de atımı hızlandırdım. Onunla konuşmadım, ama inanılmaz bir önseziyle onun için korkuyordum. Birden gözlerimden bir sevecenlik pırıltısı yayıldı. Sanki onu bir tehlike bekliyordu.

* * *

Geceyi geçirmek için Fasla Meknes arasında Ar (Utanç) adında bir köyde durduk. Caminin imamı, bakmakta olduğu yetimler için yapabileceğimiz bağış karşılığında bizi konuk etmeyi önerdi. İmam, pek eğitimli değildi ama iyi biriydi. Köyün neden Utanç köyü diye anıldığını anlatmak için hiç zaman yitirmedi.

Dediğine göre bu köyün halkı açgözlülükleriyle tanınmışlardı ve böyle bir ünün acısını çekiyorlardı. Ticaret kervanları orada durmaktan kaçmıyordu. Bir gün Fas sultanıyla yakınlarının o yörede aslan avına çıkacağını haber alınca onları köyde ağırlamaya karar vermişler. Sultanın onuruna birçok koyun kesmişler. Sultan yemekten sonra yatmış. Köylüler eliaçık insanlar olduklarını kanıtlamak için, sultanın çadırı önüne bir keçi tulumu koymuşlar, saraylıların kahvaltıda içmeleri için tulumu sütle doldurmaya karar vermişler. Köylüler keçilerini sağacaklar, ve kovayla götürüp tuluma boşaltacaklarmış. Tulum oldukça büyük olduğu için her köylü kendi sütüne su katarsa kimsenin bunun ayırımına varamayacağını düşünmüş. Sonuçta o sabah sultan için doldurulan tulum köylülerin ancak açgözlülüğünü ve saygısızlığını kanıtlıyormuş.

Köyde konakladığımız geceye değgin anılarım arasında köylülerin açgözlülüğüyle ilgili bir anım yok ama o gece başımızdan geçen korkunç olayı hiç unutmadım.

İmam bizi çok iyi karşılaşmış, uyumamız için caminin yanında tahta bir kulübe göstermişti. Kulübenin yanında hayvanlarımız için ahır da vardı. Verda'yla Meryem içerde yatacaktı; babamla ben damda uyumayı yeğlemiştik. Damda, yaz gecesinin sıcağından bunalmayacaktık böylece. Geceyarısı dolaylarında, besbelli atlarla katırların kokusunu alan iki kocaman aslan, kulübeye kadar gelip hayvanlarımızın bulunduğu ahırın dikenli çitlerini yıkmaya çalıştılar. Atlar kişnemeye ve kendilerini kulübenin duvarlarına doğru atmaya başladı. Onların her vuruşunda pek sağlam olmayan kulübe duvarları yıkılma noktasına geliyordu. Bu böylece yaklaşık iki saat sürdü. Çitin üstünden her atlamaya çalıştığında her yanına batan iğnelerden iyice kızmış olan aslanlardan biri bu kez kulübenin kapışma «yöneldi ve pençeleriyle kapıyı tırmalamaya başladı. Babamla ben, elimizden hiçbir şey gelmeden izliyorduk. Canavarların kapıyı kırabileceklerini ve kadınları yiyebileceklerini, bizimse elimizden damdan izlemekten ya da olayı onur sorunu yapıp kendimizi aslanların pençesine atmaktan başka seçeneğimiz olmadığını çok iyi biliyorduk. Aşağıdan Meryem'in çığlıkları ve Verda'nın Kastilya dilinde Meryem Ana'yı yardıma çağıran sesi geliyordu.

Muhammet titrek bir sesle adakta bulundu. Eğer buradan kurtulursak Tağya köyüne gidecek, özellikle aslanlara karşı gösterdiği mucizelerle tanınmış bir veli olan Bu İzze'nin türbesine bağışta bulunacaktı.

Ermişin mi yoksa İsa'nın annesinin mi daha etkili olduğunu bilmiyorum; fakat sonunda aslanlar yorulup bıktılar, günün ilk ışıklarıyla birlikte çekilip gittiler. Kükremelerini yakındaki dağlara vardıkları zaman bile duyabiliyorduk ama artık korkmuyorduk. Ancak sabahın erken saatlerinde, köyde yaşam başladığı zaman barınağımızdan ayrılmak yürekliliğini gösterebildik. Yolculuğumuzu sürdürebilmek için uzun bir kervanın geçmesini bekledik. Muhammet adağını yerine getirmek için Meknes'ten Tağya'ya gidecek kişiler aramaya koyuldu.

Tağya'ya bir hafta sonra vardığımızda bizim gibi adakta bulunmuş bir kalabalıkla karşılaşınca, aslanların Afrika insanlarını nasıl korkuya salmış olduklarını anladım. Daha sonra yaptığım yolculuklarımda bu tür görünümlerle pek çok kez karşılaştım.

Pek çok köyde, bu yabanıl hayvanlar yüzünden yasa boğulmuş aileler çevresinde toplanmış kalabalıklara rastladım. Birçok kez belirli bir yöne gitmek isterken, kılavuzlarım beni başka bir yere yöneltmişlerdir, çünkü o sıralar bir kaç aslanın bir kervanı darmadağınık ettiği öğrenilmiştir. Bu canavarlardan yalnızca bir tekinin yüzlerce silahlı atlıya saldırdığı ve geri çekilmeden önce beş altısını öldürdüğü olmuştur.

Elbette aslan bütün hayvanlar içinde en gözüpek olandır. Bunu açıkça söylüyorum, çünkü İtalya'da bulunduğum sekiz yıl süresince bu hayvanın adını taşıdım. Şunu da belirteyim ki soğuk yörelerde yaşayanlar, sıcak yöre aslanlarından çok daha az yırtıcıdır. Fas'ta yüksekten atan birini susturmak için "Senin yürekliliğin ancak Ağla aslanınki kadardır. Buzağılar bile onun tırnaklarıyla oynayabilirler," derler. Gerçekten de Ağla aslanının tabanları yağlaması için küçük bir çocuğun bağırarak arkasından koşması yeter. Dağlarda, Kızıltaş adlı bir köyde aslanlar, onlar için atılan kemikleri yemek için evler arasında dolaşırlar; insanlar aralarından korkmadan yürür, gider.

Şunu da duydum: Issız bir yerde bir kadın bir aslanla karşılaşırsa eteğini kaldırıp belli yerini göstermesi yetermiş. Hayvan kükreyerek arkasını döner gidermiş. Herkes istediğine inanmakta özgürdür!

* * *

Tağya köyünden dönerken Meryem adına duyduğum belli belirsiz kaygıyı anımsadım. Kulübede aslanın saldırısına uğrayacağını mı sezmiştim? O gün öyle sanmıştım. On iki yaşımdayken hayvanlarla insanları karşılaştırdığımda hayvanların daha zararlı olacaklarına inanırdım.

BÜYÜK EZBER YILI

Hicri 907

(11 Temmuz 1501 - 6 Temmuz 1502)

Nişanlısının yaşı Meryem'inkinin dört, boyu ise iki katıydı. Doğru olmayan yollardan edinilmiş bir varsıllığı, yüzünde de, yaşamın dolandırıcılık olduğuna çok genç yaştan beri inanmış insanların gülümsemesi vardı. Fas'ta Zervali diye anılırdı.

Eskiden çoban olan bu adama, sultanınkinden sonra en büyük sarayı yaptırmış olması nedeniyle birçok kişi özenerek bakardı. Başının gövdesi üstünde durabilmesi için sarayının sultanınkinden az küçük olması gerektiğini anlayacak denli sağduyusu vardı. Zervali'nin varsıllığının nasıl olup da bu denli büyüdüğünü kimse bilmiyordu.

Yaşamının ilk kırk yılında, kendisinin ve koyunlarının, Rif dağlarında, denizden otuz mil uzakta, Beni Zerval'de dolaştığı söyleniyordu. Birçok yıl sonra o bölgeye yolum düştü. İnanılmaz bir görünümle karşılaştım orada. Kaya'nın dibinde, yerin içine doğru bir mağarayı andıran açıklıktan sürekli alevler çıkıyordu. Bu açıklığın çevresinde kahverengimsi keskin kokulu ağır bir sıvıdan oluşan bir göl vardı. Birçok gezgin bu olağandışı görünümü görmek için geliyor, attıkları dal ya da tahta parçaları alevler içinde yanıyordu. Kimileri buranın cehennemin ağzı olduğuna inanırlar.

Söylendiğine göre Romalılar Afrika'dan ayrılmadan önce varsıllıklarını bu korkunç yerin yakınlarına gömmüşler. Bu çoban, sürüsünü buralarda gezdirirken bu gömülerden birine ayağı takılmış. Zervali benim yaşamıma karışmadan önce Fas'ta böyle bir söylenti dolaşmaktaydı. Gerçek ne olursa olsun, beklenmedik bir biçimde varsıl olanların yaptığının tersine, varsıllığını çarçur edecek yerde uzun süreli bir tasarım yapmış. Gömüyü azar azar satmış ve bir gün çok varsıl bir adam olarak Fas sultanının karşısına çıkmış. Sultana, "Beni Zerval'den her yıl kaç altın dinar vergi alıyorsunuz?" diye sormuş.

"Üç bin" diye yanıt vermiş sultan.

"Ben size peşin olarak altı bin vereyim, vergileri bana bırakın."

Bizim Zervali istediğini elde etmiş. Ayrıca da vergi toplamakta ona yardımcı olsunlar diye buyruğuna askerler verilmiş.

Askerlerin de yardımıyla yöre halkının bütün birikimlerini korkutarak ya da işkenceyle toplamış. O yılın sonunda sultana giderek, "Yanılmışım, altı bin değil, on iki bin topladım," demiş.

Çok etkilenen sultan bütün Rif'in vergi toplama işini, halkı iyice yolsun diye yüz okçu, üç yüz atlı, yüz yaya askerle birlikte Zervali'ye vermiş.

Beş yıl boyunca vergiler, önceden hiç toplanmadığı kadar çokmuş, fakat zamanla Rif halkı yoksullaşmış. Birçokları ülkenin başka yörelerine göçmüşler. Kimileri kıyı kentlerine gitmiş, kimileri de Kastilyalıların yönetiminde yaşamayı yeğlemiş.

İşlerin kötüye gideceğini gören Zervali istifa etmiş, Rif ten zorla topladığı paralarla Fas'a dönmüş. Sultanın güvenini kazanmıştı. Büyük bir saray yaptırdı, kendini işlerine verdi. Açgözlü, acımasız fakat son derece zeki olan bu adam hep yeni dolanlar tasarlayıp duruyordu.

Babamla onu Endülüslü varsıl bir göçmen tanıştırmıştı. Babam ona ipekböceklerinden söz etmiş. Zervali büyük ilgi duymuş, babamı tırtıllar, kozalar, salgı, iplik bükme konusunda soru yağmuruna tutmuş, danışmanlarından birine konuşulanları yazmasını buyurmuş. Muhammet gibi yetenekli bir adamla çalışmaktan mutluluk duyacağını söylemiş.

Gülerek, "Parayla beynin ortaklığı bu," demiş. Babam da Fas'ta herkesin Zervali'nin ne denli akıllı ve becerikli biri olduğunu bildiği karşılığını verince Zervali şöyle demiş:

"Sen ki bunca kitap okumuşsun, çok uzun zaman önce bir sultanın annesinin, oğlu doğduğu zaman ne dediğini bilmiyor musun?

'Akıllı olman için dua etmiyorum. Akıllı olursan aklını güçlülerin hizmetine verirsin. Talihli olmanı istiyorum ki akıllı insanlar sana hizmet etsinler.' Doğduğum zaman annem de benim için böyle dua etmiş olmalı." Bu sözlerden sonra da sırıtarak gülmüş.

Zervali düşünmek için süre istemiş, buna karşın babam umutlanmış. Zervali bu tasarıdan sultana söz ederek dokumacılar ve dışsatımlar konusunda onun desteğini sağlamak istiyordu. Konuya duyduğu ilginin göstergesi olarak Muhammet'e dört yüz altın avans vermiş ve iki ailenin evlenme yoluyla yakınlaşmasından söz etmiş.

Birkaç ay sonra, sanıyorum o yılın Şaban ayında Zervali babamı çağırtıp tasarısının kabul edildiğini, hazırlıklara başlamasını, beyaz dut ağaçları için tarla seçmesini, becerikli işçiler bulup dut ağaçlarını diktirmesini ve ilk ipekböcekhanelerinin yapılmaya başlanmasını söylemiş. Bütün Avrupa'yı ve İslam ülkelerini ipeğe boğmak istiyordu. Tüccarların değerli eşyalar satın almak için Çin'e kadar gitmelerini önlemek istiyormuş.

Babam coşkuluydu, keyfinden geçilmiyordu. Düşleri en olmayacak umutlarının da ötesinde gerçekleşiyordu. Şimdiden kendini çimlerle kaplı bir sarayda, ipek minderlere uzanmış varsıl bir adam gibi görüyordu. Granadalıların övüncü, sultanın sırdaşı, camilerle okulların koruyucusu olacaktı... Zervali, "Anlaşmayı mühürlemek için evlilik bağından daha sağlam ne olabilir? Evlenecek yaşta kızın yok mu?" diye sormuş.

Babam hemencecik Meryem'i ona vermeyi kabul etmiş.

Birkaç gün sonra bir rastlantı sonucu öğrendiğim bu konuşma yaşamımda birçok şeyi değiştirecekti. Granada'daki gibi evleri dolaşarak koku ve tuhafiye eşyaları satan Süslü Sara, Zervali'nin sarayına da gitmiş. Orada bulunduğu süre içinde kadınlar efendilerinin evlenmesinden başka bir şey konuşmamışlar. Onun tükenmez gücünü şaka konusu yapmışlar, şu sıralardaki gözdelerin, yeni evlilikten sonraki durumlarının ne olabileceğini tartışmışlar. Adamın, şeriatın izin verdiği gibi aynı zamanda dört eşi vardı. Yeniden evlenmek için birini boşaması gerekiyordu. Fakat o da eşleri de buna alışıktı. Boşadığı kadının yakınlarda bir evi olacaktı. Ya da aynı çatı altında bile kalabilirdi. Dahası boşanan kadınlardan kimilerinin sonradan gebe kaldıkları, Zervali'nin bu duruma şaşırmadığı, dahası kızmadığı bile söyleniyordu.

Doğal olarak o gün öğleden sonra Sara dedikoduları aktarmak için anneme koştu.

Okuldan yeni dönmüştüm. Bir yandan kadınların konuşmalarına kulak kabartıyor, bir yandan da birkaç hurma atıştırıyordum. Birden bir ad duydum. Az daha yaklaştım.

"Meryem'e bir ad bile takmışlar: İpekböceği."

Süslü Saranın öyküyü bir daha sözcük sözcük anlatmasını istedim; sonra da kaygıyla sordum.

"Kız kardeşim bu adamla mutlu olur mu dersin?"

"Mutlu mu? Kadınlar ancak daha kötüden kaçabilmek için ona varırlar."

Yanıtı açık seçik değildi, baştan savmaydı. "Bana Zervali'yi anlat"

Bu bir erkek buyruğuydu. Biraz alayla gülümsedi, sırıttı, fakat anlattı. "Ünü pek iyi değil. Dolana, acımasız, varsıllığının sonu yok..."

"Rif'i sömürdüğü söyleniyor."

"Prensler eyaletleri hep sömürürler. Fakat bu, hiçbir zaman insanların kızlarını, ya da kız kardeşlerini onlara vermelerine engel olmamıştır."

"Kadınlara nasıl davranırmış?"

Sara beni tepeden tırnağa dikkatle süzdü, sonra bakışlarını yüzüme çevirdi.

"Sen kadınlara ilişkin ne biliyorsun?" diye sordu. "Bilmem gerektiği kadarını biliyorum."

Gülmeye başladı, fakat benim kararlı bakışımı görünce sustu. Anneme döndü, böyle bir konuşmayı benim yanımda sürdürmenin sakıncalı olup olmadığını sorarcasına baktı. Annem başını sallayınca Sara derin bir soluk aldı, elini omzuma koydu, "Zervali'nin kadınları haremde kapalı yaşarlar. Sayıları yüzden aşağı değildir. Genç, yaşlı, özgür, köle, siyah, beyaz...

Sayıları yüzden az değil. Her biri efendileriyle bir gece geçirebilmek için, bir ayrıcalık sağlamak, ya da yatak odasına bir halı, kendisi için bir takı, bir şişe koku, bir şişe iksir alabilmek için bin bir türlü oyun oynar. Kocasından sevecenlik bekleyen bir kadın bunu Zervali'de bulamaz, başka bir aşk arayansa kesinkes öldürülür. Ama kavgasız gürültüsüz basit bir yaşam sürmek ve hiç çaba göstermeden korunmak isteyen, yemek pişirmek istemeyen, günlük ev işlerini yapmadan yaşamak isteyen, kocasının kendisinden sıcak su veya soğuk su şişesi istemesine katlanamayan bir kadın için Zervali'nin haremi iyi bir yerdir.

Kız kardeşin hangi tip kadınlardan?"

Öfkeden çıldıracak durumdaydım.

"On üç yaşında küçük bir kızın, iyi niyet gösterisi olarak, bir işi bağlamak için yaşlı bir tüccara verilmesi rezalet değil midir?"

"Benim yaşımda bir insanı artık yalnızca, o da kimileyin, saflık etkiler." Saldırganca bir tutumla anneme döndüm.

"Müslümanların paralarını sömüren bu adamın, dört yerine yüz kadın almaya, ve Tanrı'nın yasalarını çiğnemeye hakkı olduğunu mu düşünüyorsun sen de?" diye sordum. Annem Kurandaki ayetlere sığındı.

"İnsanoğlu varsıl olunca başkaldırır."

Onlara hoşça kalın bile demeden kalkıp dışarı çıktım. Doğru Harunlara gittim. Yanımda benimle birlikte öfkelenecek, dünyanın, kadınların ve yaşamın sevinçlerinin, Zervali ve onun gibilerinin eline bırakılmak için yaratılmadığını söyleyecek birine gereksinim duyuyordum. Arkadaşımın asılan yüzü yaşamla yeniden barışmama neden oldu. Meryem'in nişanlısına ilişkin duydukları benim bildiklerimden pek değişik değildi. Gelincik yük taşıyıcılar arasında bu adama ilişkin bilgiler toplamayı iş edindi.

* * *

On üç yaşında, daha bıyığı terlemeden dostluk kurmak ve haksızlığa karşı savaş açmak! Yirmi yıl sonra geriye baktığımda böyle bir dostluğu mutluluk olarak görüyorum. Kendimi bu savaşın içine atmam için çok önemli iki nedenim vardı. İlk nedenim, Meknes yolunda Meryem'in söyledikleriydi. Sözlerinin bende uyandırdığı hüznü bugün çok iyi değerlendirebiliyorum. İkinci nedenimse şuydu: O yıl Kur'an'ı baştan sona ezbere okuyacaktım. Delikanlılık çağımda bu olay, içimi Övünçle dolduruyordu. Dinin buyruklarını yerine getirmekle, ve başkaldırının da bu kurallara uymasını gözetmekle yükümlü görüyordum kendimi.

Büyük Hatim'in insanın yaşamındaki yerini anlamak için Fas'ta, tıpkı kimi köylerin bir çeşme ya da bir evliya türbesinin çevresinde kurulduğu gibi, medreseler çevresinde kurulmuş olan bu kentte yaşamış olması gerekir. Kaç yıl süren bir çalışmadan sonra insan Kur'an'ın her ayetini, her suresini ezberden öğrenir; hocanın Büyük Hatim için hazır olduğunu söylediği öğrenci, çocukluktan kurtulup yetişkinliğe, bilinmezlikten bilinen kişiler dünyasına adım atmış olur. Gencin çalışmaya başlama zamanı gelmiştir. Kimileri bilgiyle donatan ve yetkinleştiren yüksek öğrenime, medreseye başlar.

Hatim için düzenlenen tören Faslı gencin, yeterliliği olan yetişkinler dünyasına girmiş olduğunu duyurur. Benim o günkü duygularım bunlardı. Bir emir oğlu gibi ipek giyinmiş, bir safkana binmiştim. Yanıbaşımda şemsiye tutan bir köle yürümekteydi.

Çevremde sınıf arkadaşlarım şarkılar söylerken sokaklardan geçtik. Yol kıyısında toplanmış birçok kişi bana el sallıyordu; ben de onlara karşılık veriyordum. Zaman zaman tanıdık bir yüz görüyordum: Hâlî, annem, dayımın iki kızı, kimi komşular, berber Hamza, hamamdan çocuklar, ve bir sundurmada biraz yana çekilmiş duran Verda ile Meryem.

Babam beni okulun kabul odasında bekliyordu. Bu odada benim adıma bir yemek verilecekti. Kolunun altında, öğretmene gönül borcumun karşılığı olarak sunacağım yeni bir giysi paketi vardı. Çok duygulanmıştı, bana övünçle bakıyordu.

Ben de ona baktım, O anda ona ilişkin görüntüler beynimden yıldırım gibi geçti. Bana Granada'yı anlatırkenki etkileyiciliği, boynumu okşayışı, annemi boşarken yüzünün aldığı korkunç görünüm, kız kardeşimi harcayan hınç duyulası adam, bir içkievi masasında oturan acınası kişi. Atın sırtından ona ne çok gerçeği haykırasım geldi. Yere bastığım anda, Kur'an'ı ezbere okuyan kahraman çocuk olmaktan çıktığım, ödünç aldığımız atı ve ipek giysileri geri verdiğim anda dilimin yeniden bağlanacağını çok iyi biliyordum.

SAVAŞIM YILI

Hicri 908

(7 Temmuz 1502 - 25 Haziran 1503)

"Zervali kendi dediği gibi geçmişte çoban değildi; hiçbir zaman da olmadı. Hiçbir zaman bir gömü bulmadı. Gerçek şu: Uzun yıllar boyu yol kesicilik yaptı, adam öldürdü, insanları soydu. Büyük varsıllığını bu soygunlardan elde etti. Fakat hepsi bu değil, daha kötüsü de var."

Harun haftalar boyu koşuşmuş, bilgi toplamış fakat soruşturmasını bitirene değin, bütün yalvarmalarıma karşın bana ipucu vermemişti.

O gün Karaviyyin Camii önüne gelip beni beklemişti. O sıralar Fas'ta bulunan Suriyeli bir müderrisin sabah saat üçle beş arasında dersi vardı. Harun okulu bırakmış, yük taşıyıcılığına başlamıştı. Kısa, kaba yük taşıyıcısı giysileri giyiyordu.

Günlük işine başlamak üzereydi. Gelincik, "En kötüsü," dedi, "bu adam hasta denecek kadar kıskanç; hep eşlerinden biri onu aldatmaya çalışıyor korkusu içindeymiş.

Özellikle genç ve güzel olanlardan çok kuşku duyarmış. Bir dedikodu, bir iftira, üstü kapalı bir söz, talihsiz kadının öldürülmesine yetiyormuş. Zervali'nin haremağaları böyle bir ölüme boğulma, kötü bir düşme gibi kaza süsü veriyorlar ya da kötü, direngen bir bademcik yangısı söylentisini yayıyorlarınış. En az üç kadının ölümü, kuşkuluymuş."

Caminin sayısız yağ kandiliyle aydınlatılmış sundurmasının kemerleri alfanda gidip geliyorduk. Harun, benim tepkimi bekliyor, bir şey söylemiyordu. Bense anlatılanların ağımın yapamayacağı kötülük olmadığını öğrenmiş, ne olursa olsun bu evliliğe engel olmam gerektiğine karar vermiştim.

Şimdi artık sorun gencecik bir kızı aptalca, sıkıntılı bir yaşamdan kurtarmak değildi. Sorun onu kana susamış bir canavarın elinden kurtarmaktı. Gelincik de en az benim kadar kaygılıydı ama o yasla, gözyaşıyla zaman harcayacak biri değildi. "Düğün ne zaman?" diye sordu.

"En çok iki ay içinde. Sözleşme imzalandı, hazırlıklar yoluna girdi, babam çeyizi toparlıyor. Yatak çarşaflarını, yatakları ısmarladı. Meryem'in giysisi bitmek üzere."

"Babanla konuşmalısın. İkiniz baş başa. Çünkü başkaları olursa direnir. O zaman da bu evlenmeye engel olunamaz."

Küçük bir ayrıntı dışında dediklerine uydum. Annemden, Harun'un öğrenebildiklerinin doğru olup olmadığını Sara'dan sormasını istedim. Süslü Sara bir hafta sonra anlatılanların tümünün doğru olduğunu bildirdi ve bana bu sorunla ilgili herhangi bir konuşmada adını vermeyeceğime Kur'an üstüne yemin ettirdi. Babamı verdiği karardan caydırmak için kafamda en küçük bir kuşku kalmamalıydı. O nedenle Sara'nın getirdiği haberler benim için çok iyi birer kanıttı.

Bütün gece konuyu en iyi nasıl açabileceğimi düşündüm ve Tanrı'ya bana yardımcı olması için dua ettim. Kafamdan en akıllıca olandan en aptalca olana kadar yüzlerce tartışma, soru-yanıt geçti. Sabaha dek herhangi biri üstünde karar veremedim. Sonunda söze nasıl başlayacağıma değgin en küçük bir fikrim bile yokken babamla karşılaştım.

"Sana hoşlanmayacağın şeyler söylemeye geldim."

Avlunun bir köşesinde, deriden bir minder üstüne oturmuş, her sabahki gibi buğday unu bulamacını yemekteydi.

"Yanlış bir şey mi yaptın?"

"Söyleyeceklerim benimle ilgili değil." Yürekli olmaya çalışarak, "Kız kardeşimin Zervali'yle evlenmesi söz konusu olduğundan beri herkes bana bu adamla ilgili bildiklerini anlatıyor."

Dudaklarına götürdüğü kâseden höpürtülü bir ses çıktı. "Kimler bunlar? Bu kentte kıskançlık eksik değildir." Söylediklerini duymazlıktan geldim.

"Eşlerinden kimilerinin boğularak öldürüldüğü söyleniyor."

"Eğer bir daha böyle bir şey söylerlerse, öldürülenin böyle bir cezayı hak ettiğini, bizim ailemizde kızların öfke uyandıracak bir davranışta bulunmayacakları yanıtını verirsin."

"Meryem'in onunla mutlu olacağına inanıyor musun?"

"Sen kendi işine bak!"

Koluyla ağzını silip ayağa kalktı. Umutsuzca koluna asıldım. "Böyle gitme. izin ver de anlatayım."

"Kız kardeşini ona vermeye söz verdim, ve ben sözünün eri bir kişiyim. Dahası sözleşmeyi imzaladık. Birkaç hafta içinde düğün olacak. Burada oturup bana yalanlar anlatacağına bir işe yara. Gidip yorgancılara göz kulak ol."

"Bu evlilikle ilgili hiçbir işte payım olsun istemiyorum."

Yüzüme bir tokat! Öylesine güçlü bir tokat ki, birkaç uzun saniye boyunca başım döndü de döndü. Arkamdan, bir kapı arkasına gizlenerek bütün konuşmayı dinleyen Verda'yla Meryem'in kısık çığlıklarını duydum. Babam eliyle çenemi tutarak öfkeyle salladı.

"Bir daha 'istemiyorum,' deme. Bir daha benimle böyle bir sesle konuşma."

O anda bana ne olduğunu bilmiyorum.

"Eğer seni bir içkievinde otururken görmüş olmasaydım, seninle böyle konuşmazdım!" dedim.

Birkaç saniye sonra söylediğime pişman oldum. Yaşamımın sonuna dek o sözleri söylediğim için pişmanlık duyacağım. O anda saçları diken diken olmuş, başını elleri arasına almış minderine çöktüğünü görmektense bana bir tokat daha atmasını, beni bir güzel dövmesini yeğlerdim. Beni bağışlamasını istemenin bir yararı yoktu. Koşarak babamın evinden uzaklaştım. Saatlerce sokaklarda, hiç kimseye selam vermeden gelip

geçenleri görmeden, kafamın içi bomboş, beynimi delen bir baş ağrısıyla dolaştım.

O gece ne babamın, ne de dayımın evine gittim. Akşamüstü Harunların evine gittim, bir hasırın üstüne yatıp kalakaldım. Ertesi sabaha dek. Cuma günüydü. Gözlerimi açtığım zaman arkadaşımın bana bakmakta olduğunu gördüm. Saatlerce orada oturup bana bakmış olduğunu sezinledim.

"Biraz daha uyusaydın cuma namazını kaçıracaktın." Abartmıyordu, çünkü güneş gökyüzünde epey yükselmişti. "Dün akşam geldiğinde babanı öldürmüş gibi perişandın."

Yalnızca çarpık bir gülümsemeyle yanıt vermeyi başarabildim. Sonra olanları anlattım.

"Bunu ona söylemekle iyi etmedin," dedi. "Fakat o senden daha suçlu, hem de pek çok suçlu. Çünkü kızını bir katile vermekte. Kendi suçunu bağışlatmak için onun böyle bir suçu işlemesine izin verecek misin?"

Ben de öyle düşünüyordum. Fakat sorun böyle ortaya konunca yapmak istediğim şey kaçınılmaz göründü.

"Hâlî'yle konuşmalıyım. O babamı inandırmasını bilir."

"Gözünü aç. İnandırılması gereken baban değildir."

"İyi ama Meryem evlenmek istemediğini söyleyemez ki! Eğer azıcık sesini çıkarsa babam kemiklerini kırar."

"Peki ya nişanlı?"

Anlamadım. Daha tam uyanmamıştım besbelli.

"Zervali mi?"

"Ta kendisi. Haydi kalk da beni izle."

Yolda tasarısını anlattı. Varsıl haydutun kapısını çalmaya gitmiyorduk; kız kardeşimin evliliğiyle hiçbir ilgisi bulunmayan yaşlı bir adamı görmeye gidiyorduk. Bu yaşlı adam düğünü engelleyebilecek tek kişiydi.

Estağfurullah'tı bu kişi.

Kapıyı bize kendisi açtı. Onu sarıksız hiç görmemiştim. Sanki çıplakmış gibi ve iki kat sıska görünüyordu. Bütün gün hiç sokağa çıkmamıştı. İki haftadan beri bir yanında sancı vardı. Yetmiş dokuz yaşında olduğunu söyledi bize. Yeterince yaşlanmıştı "fakat yalnızca Tanrı'nın dediği olurdu." Yüzlerinden üzüntü akan iki delikanlının onu görmeye gelmesine şaşırmıştı.

"Umarım bana kötü haberler vermeye gelmediniz," dedi. Harun konuşmaya başladı. Ben her şeyi ona bıraktım. Onun fikriydi, sonuca o varmalıydı.

"Kötü haberler mi? Evet, ama ölüm haberi değil," dedi. "Tanrı'nın koyduğu yasalara uymayan bir evlilik söz konusu... Bu kötü haber değil mi?"

"Kim evleniyor?"

"Hasan'ın kız kardeşi Meryem..,"

"Rumiyye'nin kızı mı?"

"Annesi önemli değil. Tartıcıbaşı Müslüman olduğuna göre kızı da Müslümandır." Şeyh Gelincik'e evetlercesine baktı.

"Sen kimsin? Seni tanımıyorum," dedi.

"Adım Harun. Yük taşıyıcı Abbas'ın oğluyum."

"Anlat bakalım. Sözlerinden hoşlandım."

Böylece yüreklendirilen arkadaşım amacımızı anlattı. Zervali'nin eşlerinin yaşamları üstünde çok durmadı çünkü Estağfirullah'ın ilgisini çekmeyeceğini anlamıştı. Öte yandan Zervali'nin alçakça yaşantısından, geçmişteki eşlerine davranışlarından söz etti, adamın geçmişini, yolcuları, özellikle Endülüs'ten gelen göçmenleri toplu olarak öldürdüğünü, Rif'teki soygunlarını uzun uzun anlattı.

"Anlattıkların bir insanın kıyamete kadar cehennemde yanmasını gerektirir. Fakat kanıtın var mı? Tanık gösterebilir misin?"

Harun tepeden tırnağa alçakgönüllülük kesilmişti.

"Arkadaşım da ben de çok genciz. Daha yeni hafız olduk, sözümüzün pek ağırlığı yok. Yaşama ilişkin bilgimiz çok sınırlı.

Belki o nedenle başkalarına pek doğal gelen olaylar karşısında öfkeye kapılıyoruz. Duyunçlarımızın sesine uyup bütün bildiklerimizi size anlattık. Şimdi, saygıdeğer şeyhimiz, ne yapılması gerektiğini siz herkesten iyi bilirsiniz."

Dışarı çıktığımız zaman Gelincik'e kuşkuyla baktım. Atmış olduğumuz adımdan kesinkes hoşnut görünüyordu.

"Ona söylediklerime yürekten inanıyorum. Biz, bize düşeni yaptık. Şimdi bekleyeceğiz."

Oyun oynuyormuş gibi bir havası vardı.

"Öcünü almış gibi davranıyorsun ama nedenini anlayamıyorum," dedim.

"Estağfurullah beni tanımayabilir, ama ben onu yıllardır tanıyorum," diye karşılık verdi. "Onun ödün vermez kişiliğine çok güveniyorum."

Ertesi gün şeyh sağlığına kavuşmuş görünüyordu. Kocaman sarığıyla dükkânlar arasında dolaşıyordu. Hamama doğru dönmeden önce çardaklar altında biraz oturdu. Ertesi cuma da daha çok Endülüslü göçmenlerin gittiği bir camide, cemaatin çok kalabalık olduğu bir cuma namazından sonra vaaz verdi. En içtenlikli sesiyle "adını vermeyeceği ama günümüzde çok saygı gören birinin yaşantısından" söz etmeye başladı, ve onun soygunlarını, yağmalarını, ve alçaklığını öyle anlattı ki, kendisi hiç söylememesine karşın herkes kulaktan kulağa Zervali adını fısıldamaya başladı. "işte inananların, bozulmuş zamanımızda saygı gösterdiği kişiler bunlar. Övünçle evlerinizin kapılarını açtığınız adamlar işte bunlar, işte bu adamlara kızlarınızı feda ediyorsunuz, sanki Müslümanlıktan önceki Tanrılarmış gibi."

Daha gün batmadan kentte herkes bu konuyu konuşuyordu. Şeyhin sözleri Zervali'ye ulaştırılmıştı. Zervali haberi alır almaz babamı yanına çağırtıp Granada'yı ve bütün Endülüslüleri aşağıladı; öfkeden kekeleyerek sözleşmenin önemi kalmadığını, ipek-böceklerinin unutulmasını söyledi. Babamın, avans olarak verilen dinarları geri ödemesini istedi. Tartıcıbaşının da tüm ailesinin de bütün bu olanlardan ötürü çok yakında büyük bir pişmanlık duyacağını sözlerine eklemeyi unutmadı. Muhammet boşu boşuna olanlarda kendisinin hiçbir payı bulunmadığını anlatmaya çalıştı ama sözleri dikkate alınmadı. Zervali'nin adamlarınca dışarı atıldı.

Bir düğünden son anda cayılırsa, ve bu olaydaki gibi kızgınlığa neden olursa, özellikle de damat adayı kendisinin aptal yerine konulduğuna inanırsa, genelde kızın bir daha evlenmesine engel olmak için el değmemiş olmadığı ya da son zamanlarda erdemli davranmadığı dedikodusu yayılır. Eğer bu eski yankesici bunu yapsaydı hiç şaşmayacaktım; öylesine alçak bir adamdı.

Fakat Zervali'nin tasarladığı öç, benzerine en korkulu düşlerde bile rastlanmayacak türdendi.

DÜĞÜMLENMİŞ YAPRAK YILI

Hicri 909

(26 Haziran 1503 -13 Haziran 1504)

O yıl barışçıl bir havayla başladı. Çok çalışıyordum. Yılın ilk günü yaz ortasına rastlamıştı. Mihrecan bayramı için ıslatılmış, çamur denizine dönmüş sokaklarda yürürken her ayağım kayışta, bu bayrama ve ona değgin her türlü eğlenceye karşı çıkan babamı düşünüyordum.

Tartıştığımız günden beri onu görmemiştim. Tanrı o günkü davranışım için beni bağışlasın. Ona ilişkin haberleri sürekli olarak Verda'dan ve Meryem'den öğreniyordum. Bu haberler çoğunlukla üzücüydü. Kız kardeşime yüklü bir çeyiz vermek için borca girmişti, bitmez tükenmez düşleriyle ailesinin güvenini yitirmiş, en sonunda içkievlerinde avuntu aramaya başlamıştı.

Yılın ilk haftalarında Zervali çatışmasının etkisinden az da olsa kurtulmuş görünüyordu. Sonunda Fas'tan altı kilometre ötede bir dağın tepesinde bir yer kiralayabilmişti. Biraz yıkık dökük bir yerdi ama oradan kentin görünümü çok güzeldi. Evin çevresinde oldukça geniş tarlalar vardı ve babam burada krallığın en güzel üzümleriyle incirlerini yetiştireceğine ant içiyordu. Evin ve tarlaların bulunduğu dağ Büyük Cami'nin mülkü olmasına karşın, babamın kendi içeceği şarabı üreteceğinden emindim. Şimdiki tasarısı ipekböcekçiliği gibi büyük değildi elbette; hiç değilse onu Zervali gibi bir haydudun elinde oyuncak durumuna düşürmüyordu.

Aylarca Zervali'den ses çıkmadı. En küçük aşağılamayı bile ölümle cezalandıran bu adam olanları unutmuş olabilir miydi? Zaman zaman kendime bu soruyu soruyordum ama kaygılarım yoğun çalışmalarım arasında beynimin gerisine itiliyordu.

Yaz programına göre her gün geceyarısından bir buçuğa kadar Karaviyyin Cami'indeki dersliklerde derslere giriyordum. Günün geriye kalan bölümünde ise Fas'ın ünlü medresesi Bu İnaniyye'deki derslere katılıyordum. Biraz sabaha karşı, biraz da öğleden sonraları uyuyabiliyordum. Devinimsizlik benim için katlanılmazdı, dinlenmeyi

gereksiz buluyordum. On beş yaşındaydım, bedenim hızla serpiliyordu. Önümde öğreneceğim bir yaşam vardı; okumaya çok düşkündüm.

Her gün hocalarımız bize peygamberin sünnetlerini veya Kur'an'ın yorumlarını öğretiyordu. Sınıflarda tartışmalar yapılıyordu. Dinsel yazılardan sonra tıp, coğrafya, matematik, şiir, kimileyin de, sultanın yasaklamasına karşın felsefe ve astroloji okuyorduk. Her alanda çok iyi yetişmiş müderrisler vardı. Sıradan insanlardan ayırt edilsinler diye sarıklarını yüksek ve sivri kavukların çevresine sararlardı. Roma'da bulunduğum sıralar hekimlerin böyle sivri başlıklar giydiklerini gördüm. Biz öğrenciler gösterişsiz başlıklar giyerdik.

Müderrisler bilgilerine ve ayrıcalıklı giysilerine karşın bizlere arkadaşça davranır, dersleri sabırla anlatır, her öğrencinin yetenekleriyle ayrı ayrı ilgilenirlerdi. Birinin beş yüz, bir başkasının bin kitabı vardı. Bir başka müderrisin evinde ise üç binden çok kitap bulunmaktaydı. Çok değerli kitapları kopya edebilmemiz için yazımızın güzel olmasına çok özen gösterirlerdi, çünkü bilginin ancak bu yolla yayılacağına inanıyorlardı.

İki ders arasında azıcık zamanım olsa yük taşıyıcıların durdukları yere yürürdüm. Harun'u bulabilirsem ya ekşimik içmeye gider ya da Harikalar Alanında amaçsız dolaşırdık. Bu alanda dolaşırken düş kırıldığına uğradığımız günler sayılıydı. Harun iş için bir yere gitmişse çiçek pazarını geçip Meryem'i görmeye giderdim.

Babamın köyde olduğu günler dış duvardaki küçük oyuk içine düğümlenmiş bir ot koymasını kararlaştırmıştık. Yılın ikinci ayı olan Safer ayının sonlarına doğru bir gün evin önünden geçerken baktım ki oyuk içinde düğümlenmiş bir ot durmakta. Kapı zilinin ipini çektim. İçerden Verda seslendi:

"Kocam evde yok. Evde kızımla yalnızız. Kapıyı açamam."

"Benim, Hasan!"

Şaşkın bir durumda, birkaç dakika önce bir adamın geldiğini, kapıyı direngenlikle çaldığını ve içeri girmesi gerektiğini söylemiş. O da Meryem de çok korkmuştu. Meryem'in rengi uçmuştu, ürkek ürkek duruyordu.

"Ne oldu? İkiniz de ağlamış gibisiniz."

Yeniden ağlamaya başladılar. Verda kendini toparlayınca, "Son üç gündür cehennemde yaşıyor gibiyiz. Sokağa çıkmamayı yeğledik. Komşular gelip gelip doğru mu diye soruyorlar."

Verda'nın sesi boğuldu. Meryem onun yerine açıkladı. "Hasta olup olmadığımı soruyorlar."

Fas'ta insanlar "hastalık"tan söz ettikleri zaman cüzamı, daha çok açıklama yapmadan "mahalle"den söz ettikleri zaman da cüzamlılar mahallesini anlatmak isterler.

Kapının gümbür gümbür vurulduğunu duyduğum zaman daha bana anlatmak istediklerini tam anlamış değildim.

"Polis! Sultanın adına geldik. Şimdi artık yalnız değilsiniz. Eve bir erkeğin girdiğini gördük. O bizimle konuşabilir."

Kapıyı açtım. Dışarıda en az on kişi duruyordu. Biri subaydı. Aralarında beyazlar giyinmiş dört de kadın vardı. Gerisi askerdi.

"Granadalı Muhammet el-Vezzan'ın kızı Meryem burada mı oturuyor?"

Subay katlanmış bir kâğıt açtı, "Cüzamlılar kethüdasından buyruk var. Meryem'i Mahalleye götüreceğiz."

Kafamdan bir tek düşünce geçti. "Bu bir karabasan olmalı." Sonra şöyle dediğimi anımsıyorum.

"Bu bir karaçalına. Onun bedeninde bir tek leke bile yok. Kurandaki ayetler kadar tertemizdir o."

"Göreceğiz bakalım. Bu dört kadın, kızın bedeninde leke var mı yok mu diye bakacaklar."

Dört kadın Meryem'le birlikte odaya girdiler. Verda arkalarından gitmek istediyse de kadınlardan biri ona engel oldu. Ben dışarıda durup bekledim. Kafam karmakarışıktı ama yine de görevliyi inandırmaya çalıştım. O ise soğukkanlılıkla anlıyor görünüyordu. Ama bir memur olduğunu verilen buyrukları yerine getirmekten başka bir şey yapamayacağını, cüzamlılar kethüdasıyla konuşmam gerektiğini söylüyordu.

On dakika sonra kadınlar odadan çıktılar. İkisi Meryem'i kollarının altından tutmuşlar sürüklüyorlardı. Kız kardeşimin gözleri açıktı fakat bedeni sanki inmeliydi. Sesi çıkmıyordu, başına gelenleri anlamıyor gibiydi. Kadınlardan biri subayın kulağına bir şeyler fısıldadı, subayın işareti üzerine adamlardan biri Meryem'in üstüne toprak renkli bir örtü kapattı.

"Kız kardeşin hasta. Onu götürmeliyiz."

Karşı durmaya çalıştım; beni kabaca bir köşeye ittiler. Çıkmazın sonunda birkaç kişi toplanmıştı. Elimi kolumu sallayarak öfkeyle bağırdım, Verda arkamdan gelip yalvardı:

"Allah aşkına bağırma. Geri dön. Bütün komşuları buraya toplama. Kız kardeşin hiç evlenemeyebilir."

Geriye dönüp eve doğru yürüdüm; kapıyı çarparak kapattım, duvarları yumruklamaya başladım. Ellerim acıyı duyumsamıyordu bile. Verda yanıma geldi. Ağlıyordu ama beyni, düşünceleri dupduruydu.

"Önce gitmelerini bekle, sonra da gidip dayınla konuş. Sarayla ilişkileri iyidir. Meryem'i kurtarabilir."

Giysimin kolundan tutup beni geri çekti. "Sakin ol, ellerin çizilmiş."

Kollarım külçe gibi Verda'nın omuzlarına düştü. Daha duvarı yumrukluyormuşum gibi ellerimi açmadan onu sıkı sıkı kucakladım. Kendini bıraktı. Gözyaşları ensemden aşağı dökülüyordu, saçları gözlerimi kapatmıştı. Onun sıcak, nemli, kokulu soluğunu solumaktaydım. Ben onu düşünmüyordum, o da beni düşünmüyordu. Bedenlerimiz yoktu sanki. Fakat yine de bedenlerimiz birden öfkeyle kıvrandılar. Daha önce kendimi bir erkek gibi duyumsamamıştım hiç, onu da bir kadın olarak görmemiştim. Otuz iki yaşındaydı, büyükanne olacak yaştaydı ama yüzünde tek çizgi yoktu; saçlarıysa kömür gibi karaydı. Kendimi ele vermekten korktuğum için kıpırdayamıyor, konuşamıyor, onu uzaklaştıramıyor, kucakladığım kadının bana haram olan tek kadın, babamın karısı olduğunu görmekten korktuğum için gözlerimi açamıyordum.

O dakikalar boyunca onun usundan neler geçti? O da benim gibi tadın karmaşıklığına sürüklendiğini duyumsamış mıydı?

Sanmıyorum. Yoksa duyguları uyuşmuş muydu? Ruh ve bedeni bir şey algılayacak durumda değil miydi? Derin acısını paylaşabilecek tek insana sarılmak mı istemişti yoksa? Hiç bilmiyorum, çünkü bunu hiç konuşmadık. Bir daha ne sözlerimiz, ne de davranışlarımızla, yazgının acımasız elinin bir araya getirdiği bir kadınla bir erkek olduğumuzu anımsadık.

Geri çekilmek ona düştü. Büyük bir içtenlikle, "Git Hasan, oğlum. Tanrı sana yardım edecektir. Meryem'in senden daha iyi bir kardeşi olamazdı," dedi.

Aklım başka şeylere kaymasın diye adımlarımı sayarak koştum, Hâlinin evine dek.

Dayım anlattıklarımı hiçbir duygusallık göstermemeye çalışarak dinledi, fakat kız kardeşimle hiçbir bağı bulunmamasına karşın umduğumdan daha çok duygulanmıştı. Sözlerimi bitirdikten sonra, "Cüzamlılar kethüdası bütün ülkede çok güçlüdür," dedi. "Hastalananları Fas'tan götürmekte tek başına ve tümüyle yetkilidir. Mahallede olanlar üstünde tek söz sahibidir. Onun kararlarına pek az kadı karşı çıkar. Sultanın kendisi bile onun işine pek az karışır. Dahası varsıllığının sınırı yoktur. Çünkü birçok kişi ya cüzam kendi ailelerinde görüldüğü, ya da bu hastalara acıdıkları için varsıllıklarını cüzamlıların bakımı için bağışlarlar. Bu varsıllıklar kethüdanın denetimindedir.

Kazancın bir bölümünü hastalara yiyecek ve konut sağlamak için, bir bölümünü de sağaltım için kullanır. Fakat artan kazanç hep vardır ve bu bölümü kuşkulu yollarla kendi varsıllığını çoğaltmak için kullanır. Büyük bir olasılıkla Zervali'yle işbirliği içindedir. Bizden öç almak için Zervali'ye söz vermiştir."

Dayımın "bizden" sözcüğünü kullandığını ayrımsamıştım. Şaşkınlığım gözünden kaçmadı, "Uzun süredir babanın bu Rumiyye'ye olan tutkusuna ilişkin düşüncelerimi biliyorsun," dedi. "Bir ara Rumiyye ondan ayrıldı diye aklını yitirdi, çünkü onurunun çiğnendiğine inandı, ve kendince Kastilyâlılardan öç almak istedi. O gün bu gündür eski sağduyusuna kavuşabilmiş değil. Fakat bugün olanlar yalnız Muhammet'i ya da Verda'yı ilgilendirmiyor, ne de açması Meryem'i. Zervali, Fas'taki bütün Granadalıları küçük düşürdü. Rumiyye'nin kızı için bile olsa savaşmalıyız. Bir toplum en güçsüz bireyini yalnız bıraktığı anda dağılmaya başlar."

Akıl yürütmeleri benim için çok az önem taşıyordu, ama sorun karşısında takındığı tutum bana umut verdi.

"Kız kardeşimi kurtarabilir miyiz, dersin?"

"Ulu Tanrı'nın sana sabır ve umut vermesi için dua et. Çok güçlü ve çok kötü kişilerle savaşmak durumundayız. Zervali'nin sultanın dostu olduğunu biliyor musun?"

"Fakat Meryem mahallede uzun süre kalırsa gerçekten cüzama yakalanır."

"Onu görmeye git ve hastalarla bir arada bulunmamasını söyle. Bir de yemesi için ona kaplumbağa eti götür. Cüzama karşı direnç sağlar.

Hepsinden önemlisi yüzünü sirkeyle ıslanmış bir peçeyle örtmeli," diye öğütledi.

Bu önerileri Verda'ya ilettim. Birkaç gün sonra babam kente döndüğünde birlikte mahallenin kıyısına gitmişler. Bir bekçi Meryem'i çağırmış. Kız kardeşim bunalmış. Solgun yüzünde kan çanağına dönmüş gözleriyle, bitkin bir durumda onlara görmeye gelmiş. Aralarında bir dere akmaktaymış fakat ona öğütleri iletmişler ve yakında kurtulacağını söylemişler. Babamla Verda, götürdüklerini Meryem'e vermesi için bekçiye bırakmışlar, adamın eline de birkaç kuruş sıkıştırmışlar.

Döndükleri zaman onları evin kapısı önünde bekliyordum. Babam beni görmezlikten geldi. Yere diz çöküp elini aldım, dudaklarıma bastırdım. Birkaç saniye sonra elini geri çekti, yüzümü okşadı, omzuma vurdu. Ayağa kalkıp kendimi kollarına attım.

Kırgın bir sesle Verda'ya, "Bize yiyecek bir şeyler hazırla," dedi. "Bu sorunu konuşmalıyız." Verda çarçabuk söyleneni yaptı.

Babam da ben de pek bir şey konuşmadık. O anda önemli olan birlikte bulunmaktı; ilk kez erkek erkeğe. Aynı hasır üstünde oturmuş, benzer biçimde kuskus yiyerek. Meryem'in nişanı bizi birbirimize düşürmüştü, onun başına gelen acı olay bizi barıştırdı. Bu olay Muhammet'in annemin ailesiyle de barışmasına neden olacaktı.

O akşam Hâlî babamın evine geldi. On yıl önce Fas'a ayak bastığımızdan beri dayım babamın eşiğinden içeri adım atmamıştı.

Verda onu çok onurlu bir konuk olarak karşıladı, ona orjat şurubu sundu, önüne üzüm, armut, kayısı ve erik dolu kocaman bir sepet koydu. Dayım da gülümseyerek ona rahatlatıcı sözler söyledi. Sonra Verda bir kapının arkasına çekildi, biz erkekler de baş başa sorunu tartışmaya başladık.

* * *

O yıl, bir dolu gizli toplantılarla geçti; birçok kararlar alındı. Kimileyin ailenin dışında kişiler de bu toplantılara katılıyor, düşüncelerini söylüyorlar, düş kırıklıklarımızı paylaşıyorlardı. Bu kişilerin çoğu Granadalıydı ama benim iki arkadaşım da bize hep katılıyordu. Biri, benim her sorunumu kendisininmiş gibi kabul eden, dahası sorunun çözümünü tümüyle üstlenen Harun'du. Öteki ise Ahmet'ti. Okulda ona Topal derlerdi. Onu anımsayınca kalemim düşünceli ve şaşırmış olarak bir an eğri büğrü harfler çiziktirmeye başladı. Tunus'ta, Kahire'de, Mekke'de, dahası Napoli'de bile Topal'dan söz

edildiğini duydum. Bu eski dostun tarih sayfalarında iz bırakıp bırakmayacağını hep merak etmişimdir. Yoksa belleklerde, bir yüzücünün, Nil'in akıntıları ve taşkınları üstünden hiçbir etki yapmadan yüzüp geçişi gibi mi olacaktı bıraktığı iz? Her neyse, anılarını anlatan bir kişi olarak görevim, düş kırıklıklarımı bir yana bırakıp olanları anlatmak. Ahmet'i o yılın başında, sınıfa ilk geldiği gün tanımıştım. Öteki öğrenciler onu alaylı kahkahalarla karşılamışlardı. Genç Faslılar yabancılara karşı çok acımasızdırlar. Özellikle doğmuş oldukları bölgelerden izler taşıyorlarsa, ve bedensel bir sakatlıkları varsa.

Topal, her gülümsemeyi, her sırıtmayı iyice görmek istercesine sınıfta göz gezdirdi, sonra da gelip yanıma oturdu. Belki ona oturabileceği en yakın yer olduğu için, belki benim ona ötekiler gibi bakmadığımı ayırt ettiği için. Elimi kuvvetle sıktı, fakat sözleri öyle basit bir selamlama değildi.

"Bu lanetli kentte sen de benim gibi yabancısın," dedi.

Sesi ne alçaktı, ne de soru soruyor gibiydi. Sıkılarak çevreye bakındım. O yine konuşmaya başladı:

"Faslılardan korkma. Kafalarını bilgiyle öylesine tıkabasa doldururlar ki bir damlacık bile gözüpek olamazlar."

Bağırırcasına konuşuyordu. Benim dışımda gelişen bu olayla istemeden bir çatışma içine sürüklenmekte olduğumun ayırımına vardım. Yavaşça:

"Fas'taki bir medreseye öğrenim için geldiğine göre bunları nasıl söyleyebilirsin?" diye sordum.

Alçakgönüllülük gösteriyormuş gibi bir havayla konuştu.

"Ben öğrenim için gelmedim. Çünkü bilgi insanın kollarını ağır zincirler gibi aşağıya doğru çeker. Sen hiç bir hukukçunun bir orduya komutanlık ettiğini ya da bir krallık kurduğunu duydun mu?"

O konuşurken hoca içeri girdi. Adım atışı saygın, görünüşü etkileyiciydi. Sınıfta herkes, hocaya duyduğu saygıyı göstermek için ayağa kalktı.

"Başına sarılı o koca şeyle bir adamın dövüşebileceğini düşünebiliyor musun?"

Ahmet'in gelip yanıma oturmasından tedirginlik duymaya başlamıştım. Ona korkuyla baktım.

"Yalvarırım sesini alçalt, hoca duyacak!" Sırtıma babacan bir şaplak indirdi.

"Böyle korkak olma. Çocukken büyüklerin giz olarak sakladıkları şeyler söylemedin mi hiç? Onlar gerçeklerdi, sen haklıydın. Kendi içinde o çocukluğu bulmalısın. Çünkü o çocukluk günleri, gözüpeklik günleriydi."

Söylediklerini bir de göstermek istercesine ayağa kalktı, hocaya doğru topallayarak gitti. Sınıfta çıt çıkmıyordu.Hiç saygı göstermek gereğini duymadan, "Adım Ahmet, peygamberin soyundan Şerif Sadi'nin oğluyum. Tanrı'nın rahmeti peygamberimizin üstüne olsun. Bacağım geçen yıl Portekizliler Susu işgal ettikleri zaman, onlarla savaşırken yaralandı. O nedenle topal oldum," dedi.

Tanrı'nın Elçisi'ne akrabalığa gerçekten var mıydı bilmiyorum; daha sonra bir akrabasından öğrendiğime göre bedeninin şekil bozukluğu ve topallığı doğuştandı. Bir anda iki yalan birden söylemişti ama yalanları öğrencileri de hocayı da etkilemişti.

Ahmet geri dönüp, başı dimdik sıraya oturdu. Daha ilk günden bütün öğrencilerin saygı ve hayranlığını kazanmıştı. O günden sonra çevresinde kendisine çok bağlı öğrenci öbekleriyle dolaştı. Arkadaşları onun şakalarına güldüler, öfkelendiği zaman korkudan titrediler ve onun düşmanlarını düşman bildiler.

Arkadaşlarıyla bağları karşılıklı olarak çok güçlüydü. Bir gün hocalardan biri, eski bir aileden Faslı bir hocamız, Topal'ın peygamber soyundan olduğundan kuşku duydu. Medresenin en ünlülerindendi bu hocamız, ayrıca son zamanlarda Büyük Camiye vaiz olarak atanıp onurlandırılmıştı, o nedenle kuşkusu hafife alınamazdı. Hoca kuşkusunu belirttiği zaman Ahmet yanıt vermedi, yalnızca öğrencilerin soran bakışları karşısında düşüncelerini hiç açığa vurmayacak biçimde gülümsedi. O hafta bütün sınıf cuma vaazını dinlemeye gitti. Daha vaaz başlar başlamaz Topal öksürmeye başladı. Yavaş yavaş arkadaşları da öksürmeye başladılar. Bir dakika sonra binlerce kişi hep birden boğazına temizliyor, öksürüyordu. Sanki bir boğaz hastalığı bir anda herkese yayılmıştı. Öyle ki camiye gelenler vaazdan tek sözcük anlamadan döndüler evlerine. O günden sonra hoca ne Ahmet'e ne de soyluluğu kuşkulu atalarına ilişkin tek sözcük etmemeye özen gösterdi.

Ben Topal'ın çevresine toplananlara katılmadım. Bu nedenle bana hep saygı duydu. Görüştüğümüz zaman yalnızca ikimiz oluyorduk. Ya bize gidiyorduk, ya da medresede kendisine verilen odada oturuyorduk. Ailesi Fas'ta olmayan öğrencilere medresede oda verilirdi. Topal'ın ailesi Marakeş sultanlığında bir yerde oturuyordu.

İkimiz yalnızken bile onun kimi davranışlarından tedirgin olduğumu, dahası kimileyin korktuğumu söylemeliyim. Bir yandan da dostlarına çok bağlı ve eliaçık olabiliyordu. O yıl çok sıkıntılı olduğum günlerde bana dayanak oldu, ve en uygun sözleri söyleyerek ayaklarını üstüne basmamı sağladı.

Meryem'i kurtarmaya güçleri yetmese de ona da Harun'a da büyük gereksinim duyuyordum. Ancak dayım gerekeni yapabilecek güçte görünüyordu. Hukukçularla, ordudaki emirlerle, sultanlığın önde gelenleriyle görüşüyordu. Kimileri söz veriyor, kimileri sıkılıyor, kimileri bayramdan önce kız kardeşimi kurtarabileceğini söylüyordu. Bizse bir görüşmeden ötekine umut bağlıyor, sonunda bütün umutlarımız boşa çıkıyordu.

Sonunda Hâlî, binlerce görüşmeden ve girişimden sonra sultanın büyük oğlu Muhammet'le görüşmeyi başardı. Şehzade Muhammet "Portekizli" takma adıyla anılıyordu, çünkü yedi yaşındayken Arzila da Portekizlilerin eline geçmiş, yıllarca Portekiz'de tutuklu kalmıştı. O günlerde kırk yaşındaydı, dayımla yaşıttı. Uzun uzun oturmuşlar, şiirden, Endülüs'ün kötü yazgısından söz etmişler, iki saat sonra dayım Meryem konusunu açınca şehzade pek ilgilenmiş, en kısa zamanda babasıyla konuşacağına söz vermiş. Fakat sözünü yerine getirmeye fırsat bulamadı, çünkü inanılmaz bir rastlantı sonucu babası sultan, dayımın saraya gidişinin ertesi günü öldü.

Akrabalarımın sultanın ölümüne ağladığını söylersem yalan olur. Yalnızca Zervali'yle olan dostluğundan ötürü değil, fakat Hâlî'nin onun oğluyla kurduğu yeni ilişkiyle yazgının bizden yana döneceğine inandığımız için.

KERVAN YILI

Hicri 910

(14 Haziran 1504 - 3 Haziran 1505)

O yıl ilk kez yolculuğa çıkmam için bir fırsat belirdi. Atlas'ın ötesine Sicilmase'ye, Numidya'ya gidilecek, Sahra geçilecek, Timbuktu'ya uzanılacaktı.

Fas'ın yeni sultanı, Sudan'ın güçlü hükümdarı Askia Muhammet Ture'ye tahta çıkışını duyurmak ve iki sultanlık arasında yakın ilişkiler kurmak istediğini duyurmak için Hâlî'yi görevlendirmişti. Dayım beş yıl önce doğuya giderken bana verdiği sözü yerine getirmek için benim de kendisiyle gitmemi istedi.

Konuyu babama açtım. Sakalım çıkmıştı. Henüz yumuşaktı ama gürdü. Babam sakalımın ayrımında olmasa da gitmemi engellemedi.

Kervan, sonbaharda havalar serinleyince yola çıktı. İki yüz güçlü hayvan insanları, yiyecekleri ve gönderilen armağanları taşıyacaktı. Yolculuğumuz boyunca bizi tehlikelerden koruyacak, kimi deveye binen kimi de atlı olan muhafızlarımız vardı.

Atlılar Sahra'ya vardığımız zaman geri döneceklerdi. Deve sürücülerinden başka deneyimli rehberler ve ev sahibi ülkenin gözünde elçinin önemini artıracak uşaklar bize eşlik ediyordu. Resmi görevlilerden başka kervana dayımın izniyle tacirler de katılmıştı. Timbuktu'da bu tacirler ve sattıkları mallardan ötürü çok iyi kabul görecektik.

Hazırlıklar büyük bir titizlikle ve beni sabırsızlandıracak denli uzun bir sürede tamamlandı. Yola çıkmamızdan önceki son günlerde ne uyuyabiliyor ne de okuyabiliyordum. Soluk alış verişim bile güçleşmiş, ağırlaşmıştı. Bir an önce yola çıkmalıydım, bir devenin hörgücüne sıkı sıkı tutunmak, insanların, hayvanların, suyun ve kumun hep altın renginde ve hep aynı değerde olduğu ve hepsinin de aynı derecede yeri doldurulamayacak denli değer siz olduğu o ıssız ve sonsuz boş alanlara doğru yol almak için sabırsızlanıyordum.

Çok kısa bir süre sonra insanın bir kervanda başkalarıyla çok kolaylıkla kaynaştığının ayırımına vardım. Yolcular haftalarca, aylarca hep bir yönde yol alacaklarını, aynı tehlikelerle karşılaşacaklarını, birlikte yaşayıp yemek yiyeceklerini, birlikte dua edip tapınacaklarını, birlikte eğlenip üzüleceklerini, kimileyin de öleceklerini bildiklerinden birbirlerine yabancı gibi durmazlar; hiçbir ayıp gizli kalmaz, hiçbir dolan sonuna dek sürmez. Kervan uzaktan bir alay gibi görünür; yakından bakıldığında bir köydür; öyküleri, şakaları, takma adları, dolanları ve düzenleriyle, sürtüşmeleri, dargınlıkları ve barışmalarıyla, geceleri okunan şiirleri, söylenen şarkıları,

bütün tarlalardan, insanların doğduğu, ya da sık sık geçtiği topraklardan çok uzakta bir köy. Fas'taki sıkıntıları, Zervali'nin amansızlığını, cüzamlılar kethüdasının acımasızlığını unutmak için böyle bir uzaklığa gereksinim duyuyordum.

* * *

Yola çıktığımız gün, Fas'tan on beş mil uzakta, Atlas dağlarının eteğindeki Sefru kasabasından geçtik. Kasabalılar varsıl insanlardı, buna karşın üstleri başları dökülüyordu. Giysileri yağlı ve kirliydi, çünkü şehzadelerden biri buraya büyük bir saray yaptırmış, halktan ağır vergiler topluyordu. Halk da o nedenle varsıllığını göstermekten kaçmıyordu. Ana yoldan geçerken dayım atını hızlandırdı, bana yetişti, kulağıma eğilerek, "Eğer biri sana eli sıkılığın nedeni gereksinimlerdir derse sakın inanma. Ona gerçek nedenin vergilendirmek olduğunu söyle," diye fısıldadı.

Sefru'dan çıktıktan az sonra kervan Numidya yoluna çıkan geçide girdi. İki gün sonra Aynul-Esnam (Putlar Pınarı) adında çok eski bir kentin kalıntılarının bulunduğu bir ormana ulaştık. Kentte, kadınlarla erkeklerin yılın belirli bir gününde buluştukları bir tapınak varmış kent ayaktayken. Adaklar yapıldıktan sonra ışıklar yakılır, erkekler, tanrıların yardımıyla yanlarına düşen kadınla hoşça vakit geçirmeye başlatmış. Geceyi de birlikte geçirdikten sonra bu kadınlara bir yıl boyunca kocalarıyla birlikte olmamaları gerektiği anımsatılırmış. Bu kadınlardan o yıl içinde doğan çocukları tapınaktaki rahipler yetiştirirmiş. Tapınak da, kent de, Müslümanların buraları ele geçirmelerinden sonra yıkılmış fakat bu kentin adı Cahiliye döneminin kanıtı olarak söylenegelmekte.

İki gün sonra eski kalıntılar arasında yayılmış bir dağ köyünden geçtik. Köyün adı Yüz Kuyular Köyü. Kuyular çok derin olmadığı için eskilerde mağara sanılmış. Birinin birçok bölümleri olduğu söyleniyordu, içiçe, duvar örülmüş, kimi küçük odalardan oluşuyormuş ama artık kullanılmıyormuş. Fas'tan birçok gömü arayıcı ipler ve fenerlerle bu kuyuya inmişler ama birçoğu bir daha yeryüzüne çıkamamış.

Fas'tan ayrıldıktan bir hafta sonra Ümin Cüneybe diye bir yere vardık. Burada çok değişik bir gelenek sürdürülüyordu. Kervanların geçtiği bir su yatağı vardı. Oradan geçen herkesin yürürken zıplayıp dans etmesi gerektiğine, yoksa kendini dört günde bir yinelenen humma nöbetleriyle gösteren bir hastalığa yakalanacağına inanılırdı. Bizim kervanda olan herkes, ben, bekçiler, büyük tüccarlar, herkes, kimi eğlenerek, kimi kör

inançları nedeniyle, kimileri de böcek ısırmalarından korunmak için, zıplayarak, dans ederek yürüyorduk. Yalnızca dayım, bir büyükelçinin böyle gösterilerde yer almasının saygınlığına gölge düşüreceğine inandığından kesinlikle bu dansa katılmayacağını söyledi.

Sonbaharın bu günlerinde bile kuzeyden dondurucu rüzgârların estiği yüksek dağlara çıktık. Havanın çok sert olduğu böylesine yüksek yerlerde, çok iyi giyimli ve iyi eğitim görmüş insanlar göreceğimi hiç ummazdım. Özellikle dağların en soğuk yerlerinden birinde, Mestasa adında bir kabile var ki bireylerinin en başta gelen işi çok güzel bir el yazısıyla kitap kopya etmek ve bu kitapları Mağrip'te ve başka ülkelerde satmaktır. Fas'ta yaşayan Bay Thomasso de Marino adında bir Cenovalı tüccar da bizimle birlikte yolculuk yapmaktaydı. Sık sık ahbaplık ettiğim bu Cenovalı, kabileden olağanüstü güzel bir yazıyla yazılmış deri ciltli yüz kitap satın aldı. Karaderililer ülkesinde önde gelenlerle ulemanın bu kitapları satın aldıklarını ve bu işin çok kazançlı olduğunu anlattı.

O yörede konakladığımız gece Cenovalı, kendisine kitap satan adamın evinde verdiği yemeğe beni de götürdü. Mermer ve çiniyle kaplı çok güzel bir eve gittik. Duvarlarda ince yünden kilimler asılıydı. Yerler güzel renkli yün halılarla kaplıydı.

Konukların hepsi de varsıl görünüşlüydü. Sözcüklerimi çok özenle seçerek ev sahibine şu soruyu sormaktan kendimi alamadım. Bu soğuk ve dağlık yerlerde insanlar nasıl bu denli bilgili ve varsıl olabilmişlerdi? Ev sahibi kahkahayla güldü.

"Kısacası, bu dağlarda insanların niye yoksul, görgüsüz ve ayaktakımı olmadıklarım soruyorsun," dedi.

Böyle söyleyemezdim elbette ama gerçekte beni ilgilendiren buydu.

"Şunu bil ki genç konuğum, Ulu Tanrı'nın bir insana vereceği en büyük armağan, onun kervanların gelip geçtiği dağlarda doğmasını sağlamaktır. Kervan yolu, bilgi, varsıllık getirir. Dağlarsa koruma ve özgürlük sağlar. Siz kent insanları için altın ve kitap kolay ulaşabileceğiniz yerlerdedir ama önlerinde boyun eğdiğiniz sultanlar da vardır..."

Birden dikkat kesildi.

"Seninle, bir amcanın yeğeniyle konuştuğu gibi, ya da yaşlı bir şeyhin öğrencisiyle konuştuğu gibi, yaşamın öğrettiklerinden hiç sapmadan konuşabilir miyim? Bana kızmayacağına söz veriyor musun?"

Yüzüme yayılan gülümseme onu yüreklendirdi.

"Bir kentte yaşarken, sultanın koruması altında bulunmanın karşılığında, saygınlığını ve özsaygınlığını yitirmeyi baştan kabul ediyorsun demektir. Sultansa seni korumayacak olsa bile, bedeli sana en ağır biçimde ödetir. Kentlerden uzakta, ovalarda veya tepelerde yaşadığın zaman sultandan, askerlerinden ve vergi toplayıcılarından uzaktasın. Bu kez de yağmacı göçer boylarla, Araplarla, dahası her yana yayılmış Berberilerle başın derde girer. Taş taş üstüne koysan yakında yıkılacağı korkusunu taşırsın hep. Eğer yolların geçmediği, ulaşılması çok zor bir yerde yaşarsan elbette ki saldırılardan ve boyun eğmekten kurtulursun ama bu kez de tıpkı hayvanlar gibi yaşarsın. Yoksul, eğitimsiz ve korkulu."

Bana bir tas şarap uzattı, incelikle geri çevirdim, içmedim. Kendi kupasına şarap doldurdu, ve yeniden söze başlamadan önce, ağız dolusu bir yudum aldı.

"Yalnızca biz çok ayrıcalıklıyız. Faslılar ve Numidyalılar buradan geçerler. Siyahlar, ulema, tüccarlar, öğrenciler, seçkin kişiler, hepsi buradan geçerler. Bize ya bir parça altın veya giysi, okumak için ya da kopya etmek için kitap, ya da yalnızca bir öykü, bir öykücük, ya da bir tek tümce getirirler. Böylece kervanlar, her geçişlerinde, kartallar, kargalar, aslanlar ve dostlarımızla paylaştığımız bu yerde barınırlar ve bize varsıllıkla bilgi getirirler."

Bu sözleri dayıma aktardığım zaman tek sözcük söylemeden gözlerini gökyüzüne kaldırdı. Kendini Tanrı'nın ellerine mi bırakmıştı acaba, yoksa bir kuşun uçuşuna mı bakmaktaydı?

Bundan sonra Ziz dağlarına vardık. Ziz adlı bir ırmak buradan doğduğu için dağlar da bu adla anılıyordu. Yöre halkı çevreye korku salan Zanaga adlı bir Berberi boyuydu. Güçlü, sağlam yapılı insanlardı. Doğrudan doğruya tenleri üstüne yün gömlekler giyerler, ayaklarına ve bacaklarına ayakkabı yerine kaim bez parçaları sararlardı. Yazın da kışın da başları açık gezerlerdi. Bu insanlarla ilgili çok olağandışı, mucize denecek ölçüde olağandışı bir olayı hep anımsarım. Evlerinin çevresinde her zaman, evcil kedilerle köpekler gibi yüzlerce yılan dolaşır. Yemek yemeğe başladınız mı yemek artıklarını ve ekmek kırıntılarını yemek için çevrenize bir dolu yılan toplaşır.

Yolculuğumuzun üçüncü haftasında Ziz dağlarından döne döne, tatlı, yumuşak meyveli hurma ağaçları arasından, ortasında Sicilmase kentinin

bulunduğu ovaya indik. Eski gezginler bu kentin kurulduğu yöreye hayran olmuşlardır. Anlatıldığına göre kenti Büyük İskender'in kendisi kurdurmuş. Kurulduğu zaman ana caddesinde bir baştan bir başa yarım günde yürünürmüş. Her ev büyük bir bahçe ya da bağ içindeydi. Kentte ünlü camiler ve medreseler vardı.

Eskiden çok yüksek olan kent duvarlarının büyük bir bölümü yıkılmıştı. Yarı yıkıntı durumda olanlar otlar ve yosunlarla kaplıydı. Halkından ise yalnızca, birbirine düşman birkaç boy kalmıştı. Her biri kendi boybaşıyla, eski Sicilmase kentinin kalıntılarına yakın yerlerde kurulmuş köylerinde oturuyorlar ve birbirlerine karşı köylerini sürekli olarak koruyorlardı.

Birbirlerine karşı öylesine acımasızdılar ki su yollarını yıkıyorlar, hurma ağaçlarını kesiyorlar ve göçer boyları düşman köylerin bahçelerinde konaklamaları için kışkırtıyorlardı. Böylesine acımasızlık ve akılsızlık karşısında yazgılarını hak etmiş olduklarını düşündüm.

Sicilmase'de, adamların ve hayvanların dinlenmesi, yiyecek ve başka gereksinimlerimizi almak, koşumların ve palangaların onarımı için üç gün kalmaya karar vermiştik. Fakat orada aylarca kalmak alnımıza yazılmıştı. Sicilmase'ye varışımızdan bir gün sonra dayım hastalandı. Kavurucu sıcağa karşın gündüzün üşüyor, yüksek dağlardaki kadar soğuk olan geceleyin ise buram buram terlediği oluyordu. Kervanda hekimlikten anladığını söyleyen bir Yahudi, dayımın nöbetleri dört günde bir tekrarlanan şu hastalığa yakalandığını söyledi. Hâlî Ümin Cüneybe'deki davranışından ötürü cezalandırılıyor olmalıydı. Kimin ödüllendirileceğini, kimin cezalandırılacağını ancak Tanrı bilir!

* * *

Dayımın yatağı başından hiç ayrılmıyor, en küçük devinimini, yüzünün en küçük bir sancıyla bile gerilişini, tedirgin uykusunu saatlerce izliyordum. Birden yaşlandığını, güçsüz düştüğünü görüyordum. Oysa iki gün önce Rumiler, aslanlar ve sürüngenlerle ilgili öykülerini anlatırken herkes kulak kesilmiş onu dinliyordu. Konuşma ve şiir yeteneği ve geniş bilgisiyle Portekizli Muhammet'i etkilemişti. Tahta çıktıktan sonra her gün Hâlî'yi yanına çağırıyor, onunla uzun uzun konuşuyordu. Dayımın vezir, saray kâtibi, ya da vali olacağına ilişkin söylentiler dolaşmaktaydı.

Anımsıyorum, bir gün saraydan dönüşünde ona Meryem için bir daha konuşup konuşmadığını sormuştum. Biraz sıkıntılı bir sesle, "Yavaş yavaş sultanın güvenini kazanmaktayım. Bir gün en küçük bir zorlukla

karşılaşmadan kız kardeşini kurtarabileceğime inanıyorum. Çok dikkatli davranmak zorundayız. Şu sıralar ondan bir tek şey bile istememem gerek," demişti.

Sonra da özür dilercesine gülmüş ve eklemişti. "Politikaya atıldığın zaman sen de böyle davranmalısın."

Hâlî'nin elçiliği söz konusu olunca sözünü anımsatmam üzerine sultanla konuşmuş; Sultan Timbuktu'dan döndüğümüz zaman Meryem'in eve geleceğine söz vermiş. İlk kez mahalleye Meryem'i görmeye, sultanın sözünü iletmeye ve yolculuğa çıkacağımı haber vermeye gittim.

Onu görmeyeli bir yılı geçmişti; onu orada görmeye kazanamayacak denli çok seviyordum, ayrıca da korkuyordum. Bana sitemli tek sözcük etmedi. Az önce birlikteymişiz gibi gülümsedi, çalışmalarımı sordu. Öylesine soğukkanlıydı ki güçsüzlük, pişmanlık ve suçluluk duydum. Dengem bozulmuştu sanki. Belki de onu gözyaşları içinde görmeyi yeğliyordum. O zaman aramızdan dere akmasına karşın onu yatıştırma fırsatı doğacaktı bana. Sultanın verdiği sözü iletince tepkisi, beni ancak düş kırıklığına uğratmayacak kadar oldu. Yolculuğumdan söz edince coşkulanmış göründü. Öyle ki coşkusu oyun muydu yoksa alay mı, anlayamadım.

Güçlü bir adamın iki adımda geçebileceği dere o anda gözüme bir uçurumdan daha derin, denizden daha geniş göründü. Meryem öylesine uzakta, ulaşılmaz bir yerdeydi ki sesi sanki bir karabasanın içinden gelmekteydi. Birden ben görmeden yaklaşmış olan yaşlı, cüzamlı bir kadın parmaksız elini kız kardeşimin omzuna koyunca bağırdım, gitmesini söyledim, ona atmak için yerden bir taş aldım. Meryem cüzamlı hastayı korumak için önünde durdu, bana da, "O taşları yere bırak Hasan. Dostumu inciteceksin." dedi.

Dediğini yaptım ama bayılacak gibiydim. Elimle veda işareti yapıp oradan ayrılmak için döndüğümde ruhum ölmüştü sanki. Kız kardeşimin arkamdan seslendiğini duydum. Dönüp ona baktım. Suyun kıyısına geldi, ilk kez yanaklarından aşağı gözyaşlarının yuvarlandığını gördüm.

"Beni buradan kurtaracaksın, değil mi?" diye sordu.

Sesi ağlamaklı ama her nasılsa güven vericiydi. Kendimin de şaşırdığım bir devinimle sanki önümde Kitap varmış da and içmek için elimi basıyormuşum gibi yaptım.

"Yemin ederim ki seni bu lanetli yerden kurtarmadan evlenmeyeceğim," dedim.

Yüzü bir gülücükle aydınlandı. Döndüm, yapabildiğimce hızlı koşarak oradan uzaklaştım. Yolculuğum süresince beynimdeki görüntüsü bu olsun istiyordum. O gün babamla Verda'yı görmeye ve kızlarına ilişkin haberleri vermeye gittim. Kapıyı çalmadan önce bir an orada kalakaldım. Duvardaki çatlak içinde Meryem'in götürüldüğü gün koyduğu düğümlenmiş ot yaprağı daha durmaktaydı. Onu elime alıp gizlice dudaklarıma götürdüm, sonra yine yerine bıraktım.

* * *

Hâlî gözlerini açtığında bu düğümlenmiş ot yaprağını düşünüyordum. Dayıma daha iyi olup olmadığını sordum. Başını salladı ama hemen uykuya daldı yine. Sıcak mevsimin başına dek ölümle yaşam arasında gidip geldi. Biraz iyileştiği zaman hava çok ısınmıştı, Sahra'yı geçmek olanaksızdı. O nedenle serin mevsimi beklemek için Sicilmase çevresinde kaldık.

TIMBUKTU YILI

Hicri 911

(4 Haziran 1505 - 23 Mayıs 1506)

O yıl, serin mevsimin başında, Atlas'lardan üç yüz, Sicilmase'den güneye doğru iki yüz mü uzakta, Numidya Çölünün ortasında yer alan Tabelbala'ya gitmek için yola çıktığımız zaman, dayım sağlığına kavuşmuş görünüyordu. Tabelbala'da su çok azdır.

Antilop ve devekuşunu saymazsak et de öyle. Arada bir rastladığımız bir hurma ağacının gölgesi güneş ışınlarının etkisini zar zor azaltır.

Yolculuğumuzun bu bölümünün dokuz gün süreceğini düşünüyorduk. Daha ilk geceden Hâlî, birkaç yıl önce babamın yaptığı gibi bana Granada'yı anlatmaya başladı. Birinin hastalığı, ötekinin umutsuzluğu

benzer etkiyi yapmış olmalı. Tanıklıklarım, daha az tehlikede olan genç bir beyne aktarmak istemişler ola ki! Ulu Tanrı, bu sayfaları yanmaktan, yok olmaktan korusun!

Her gece onun, yalnızca yakınlardan bir yerden gelen çakal ulumalarıyla kesilen öyküsünü dinliyordum.

Üçüncü gün iki asker bizi karşılamaya geldi. Yolumuzun batısına doğru uzanan toprakların sahibinden bize haber getirmişti. Fas sultanının elçisinin bu yoldan geçeceğini duymuştu, onu ağırlamak istiyordu. Hâlî'nin konuştuğu rehber bu çağrının yolculuğumuzu iki hafta geciktireceğini söyledi. Dayım askerlere özrünü bildirdi, sultanın verdiği görevi yerine getirmekle yükümlü bir kişinin yol üstündeki soyluları ziyaret edemeyeceğini, hastalığından ötürü epey geç kaldığımızı anlattı. Yine de bu soyluya değer verdiğini göstermek amacıyla -daha sonra bana bu adamın adını bile duymadığını söyledi- elini öpmesi için yeğenini gönderecekti.

Böylece on yedi yaşında bile değilken kendimi bir elçinin güvendiği biri olarak buldum. Dayım benimle gitmeleri için iki atlı görevlendirdi; bu dost canlısı soyluya sunulmak üzere birçok armağan verdi. Fas yapımı bir çift çok güzel mahmuz, biri mor, öteki gök mavisi renkte ipekle örülmüş bir çift kordon, Afrikalı kutsal kişilerin yaşam öykülerini ve bir övgü şiirini içeren yeni ciltli bir kitap... Yolculuk dört gün sürdü, ben de ev sahibim onuruna bir şiir yazmak fırsatını kaçırmadım.

Kente vardığımda -sanırım adı Uarzazat idi- bu soylu beyin yakındaki dağlara aslan avına çıkmak üzere olduğunu, yanına götürülmem için buyruk verdiğini öğrendim. Elini öpüp dayımın selamlarını ilettim. O dönene değin dinlenmem için yer hazırlatıp gitti. Hava kararırken döndüğünde beni sarayına çağırttı. Kendimi tanıtıp yine elini öptüm, sonra da getirdiğim armağanları birer birer sundum. Çok beğendi. Sonra ona Hâlî'nin şiirini verdim. Kendisi çok az Arapça bildiği için sekreteri şiiri okuyup çevirdi.

Sabırsızlıkla beklediğim yemek zamanı geldi. Sabahtan beri birkaç hurmanın dışında bir şey yememiştim. Yemekte ilk olarak İtalyan lazanyasına benzer ama biraz daha sert ve kabarmış bir hamurla kaplı haşlanmış koyun eti geldi. Sonra orada "jtat" denilen bir tür kuskus yedik, sonra yine et ve hamur karışımı bir yemek ve bugün anımsayamadığım bir dolu yemek getirdiler.

Karnımız doyunca ayağa kalkıp şiirimi sundum. Ev sahibim dizelerden bir çoğunu kendi diline çevirttirdi, ben şiirimi okurken yumuşak ve

koruyucu bakışlarla beni izledi. Şiirim bitince avdan yorgun döndüğü için yatmak istediğini söyledi, fakat beni ertesi sabah kendisiyle birlikte kahvaltı etmem için çağırdı; sekreterine buyruk verdi. Bana, dayıma verilmek üzere yüz altın getirildi. Ayrıca yolculuğu boyunca dayıma göz kulak olmaları için iki köle armağan etti. Bu armağanların yalnızca şiirine teşekkür etmek için olduğunu, bunların dayımın armağanlarının karşılığı olmadığını, bunu dayıma iletmemi istediğini söyledi.

Ayrıca benimle birlikte gelen iki atlı için onar altın verdi.

Benim için bir sürprizi vardı. Elli altın vermekle işe başladı. Oradan çıkmaya hazırlanırken sekreter kendisini izlememi söyledi. Uzun bir koridoru geçtikten sonra alçak bir kapıdan bir avluya çıktık. Avlunun ortasında küçük fakat güzel bir at üstünde, yüzü örtülü olmayan güzel, kahverengi bir kız beklemekteydi.

"Bu genç köle efendimizin şiirinize karşılık size armağanıdır. On dört yaşındadır ve Arapçayı çok iyi konuşur. Adı Hiba."

Dizginleri alıp elime verdi. Gözlerime inanamadan ona baktım. Armağanım gülümsedi. Böylesine eli açık bir ev sahibiyle karşılaşmaktan çok mutluydum. Hemen, kervanın beni beklediği Tabelbala'ya döndüm. Dayıma görevimi nasıl yerine getirdiğimi sözcük sözcük, hiçbir ayrıntıyı unutmadan anlattım. Ona gönderilen armağanları verdim, söylenen sözleri ilettim; en sonunda da bana verilen güzel armağandan söz ettim. Öykümün bu bölümünde yüzünden bir bulut geçer gibi oldu.

"Bu köle kızın Arapça konuştuğunu gerçekten söylediler mi?" "Evet, buraya gelirken bunun doğru olduğunu gördüm."

"Ona kuşkum yok. Fakat eğer biraz daha yaşlı ve akıllı olsaydın, sekreterin sözlerinin gerisindeki anlamı sezerdin. Bu köle kız, gerçekten seni onurlandırmak için verilmiş olabilir, fakat senin dilini konuşanların aşağılandıklarını göstererek seni de aşağılamayı amaçlamış olabilirler."

"Kabul etmemeli miydim?"

"Şu kızı, bulduğun avluda bırakmış olman gerektiğinin sözü bile baygınlık geçirmene yetiyor, bakıyorum."

"Öyleyse onu tutabilir miyim?"

Sesim tıpkı, oyuncağına sıkı sıkı sarılmış bir çocuğunki gibiydi. Hâlî omuzlarını kaldırdı, kervanın yola çıkma hazırlıklarının başlaması için

işaret verdi. Yanından ayrılırken arkamdan çağırdı. "Bu kıza dokundun mu?" diye sordu. Gözlerimi indirdim.

"Hayır" diye yanıt verdim. "Buraya gelirken açıkta uyuduk. Yanımda bekçiler vardı."

Gülümsemesi bir iğneleme gizliyordu.

"Ona şimdi de dokunamayacaksın. Biz bir çatı altı bulana dek Ramazan başlayacak. Yolcu olduğun için oruç tutman gerekmez, fakat Yaradan'a olan bağlılığını başka yollarla göstermelisin. Kölenin tepeden tırnağa örtünmesini, koku kullanmamasını, boyanmamasını, saçını yapmamasını, dahası yıkanmamasını söylemelisin."

Hiç karşı çıkmadım çünkü dayımın önerilerinin nedeninin yalnızca dine bağlılık olmadığını biliyordum. Kervanlarda sık sık güzel bir hizmetçi kızın varlığı nedeniyle, çılgınca saldırma, aşağılama, dahası öldürme olayları görülebiliyordu. Dayım bu tür istenmeyen olaylara yol açabilecek bir durumdan kaçınmak amacındaydı.

Bundan sonra yolumuz bizi Sahra kervanlarının durak ve kalkış yerleri olan Tuat ve Gurara vahalarına götürdü. Tüccarlar ve daha başka yolcular buralarda toplanır, gidecekleri yere hep birlikte giderlerdi.

Bu vahalarda yerleşmiş olan kimi Yahudilere olmadık yollarla eziyet edilmiş. Granada'nın düştüğü yıl Yahudiler Endülüs'ten kovulmuşlardı. O sıralar bir papaz, Tlemsen'den Fas'a gitmiş, kentteki Yahudilerin hepsinin öldürülmesi için halkı kışkırtmış. Sultan bunu duyunca, ortalık karıştıran bu adamın kentten kovulması için buyruk vermiş. Tuat ve Gurara vahalarına göçen bu papaz, yörede yaşayanları Yahudilere karşı kışkırtmayı başarmış. Yahudiler toplu olarak öldürülmüş, mal ve para varlıkları yağma edilmiş.

Bu yörede çok ekilmiş tarla var fakat ancak kuyulardan sulanabildiği için toprak kuru, verimsiz. Yörede yaşayanların toprağı beslemek için alışılmışın dışında bir yöntemleri var. Yabancılar geldiğinde para almaksızın onları konuk ederler; ancak atlarının gübresini alırlar, konuklarına başka bir tarlada işerler veya pislerlerse onları hiç mi hiç bağışlamayacaklarını söylerler. Bunun sonucunda ekilmiş tarlalar arasından geçen yolcular burunlarını kapatmak zorunda kalırlar.

Sahrayı geçmeden önce yiyecek, içecek alabileceğiniz son yer bu vahadır. Daha ötelere gittikçe su kuyuları seyreldikçe seyrelir, insanların yaşadıkları bir yere varmak için iki hafta yol almanız gerekir. Tegaza

denilen yerde tuz madenlerinden başka bir şey yoktur. Tuzun buradan Timbuktu'ya gönderilmesi için bir kervanın gelmesi beklenir. Bir deve dört çuval tuz taşıyabilir. Tegaza'daki madenciler her türlü gereksinim maddelerini yirmi günlük yoldaki Timbuktu'dan veya, yaklaşık aynı uzaklıktaki başka kentlerden sağlarlar. Kimileyin, herhangi bir nedenle bir kervan geç kalır. O zaman kimi madenciler kulübelerinde açlıktan ölür.

Tegaza'nın ötesinde çöl gerçek bir cehennemdir. Burada susuzluktan ölmüş insanlara, develerin beyazlaşmış kemiklerine rastlanır. Görünürdeki canlılar yalnızca yılanlardır.

Çölün en kuru olduğu bir yerde iki gömüt var. Oraya dikilmiş bir taşta şunlar yazılıdır: Bir zamanlar varsıl bir tacir, susuzluktan kıvranırken, kervandaki birinden on bin altın karşılığında bir tas su alır. Birkaç adım attıktan sonra alıcı da satıcı da susuzluktan ölür. Yalnızca Tanrı'nın dediği olur!

* * *

Daha yetenekli bir yazar olsam da, kalemim daha uysal olsa bile, haftalar süren yorucu bir yolculuktan sonra, kum fırtınalarından ötürü gözlerimiz yanmış, ağzımız dik ve tuzlu sudan şişmiş, bedenlerimiz yanıyorken ve pisken, her yerimiz ağrıyorken, Timbuktu duvarlarını görünce nasıl bir duyguya kapıldığımızı anlatamam. Çölden sonra her kent güzeldir, her vaha cenneti andırır. Fakat Timbuktudan başka hiçbir yer gözüme böylesine güzel görünmemiştir.

Oraya gün batımında vardık. Kent hükümdarının gönderdiği bir bölük asker bizi karşılamaya gelmişti. Saraya kabul edilmemiz için çok geç olduğundan önem sırasına göre belirlenmiş konuk evlerine götürüldük. Dayım için cami yakınında bir ev ayrılmıştı. Bana, o saatte tenhalaşmaya başlamış cıvıl cıvıl bir alana bakan büyük bir oda verildi. O gece banyo yaptıktan ve hafif bir yemek yedikten sonra Hâli'nin izniyle Hiba'yı çağırdım. Gece saat on dolaylarıydı. Sokağın sesleri bize kadar ulaşıyordu. Bir öbek genç alanda toplanmış, çalıp söylüyorlar, dans ediyorlardı. Orada kaldığımız süre böyle gruplar hep oldu, onlara alıştım. O gece, böyle bir görünüme alışık olmadığım için, saatlerce pencereden durup onları izledim. Belki, ilk kez benim olan bir kadınla yalnız kalmanın neden olduğu ürküntünün de bunda payı var.

Yol yorgunluğunu atmıştı. Bana verildiği ilk günkü gibi yüzü açık ve tatlıydı. Gülümsüyordu. Pencereye, yanıma geldi, omzunu yavaşça

benimkine yaslayarak sokakta dans edenlere baktı. Gece serin, dahası soğuktu ama benim yüzüm yanıyordu.

"Onlar gibi dans etmemi ister misin?"

Yanıtımı beklemeden bütün bedeniyle dans etmeye başladı. Önce yavaş yavaş, sonra hızlanarak, daha hızlanarak, daha hızlanarak, fakat güzelliğinden, inceliğinden hiçbir şey eksilmeden. Elleri, saçları, omzuna attığı örtü, dönüşlerinin neden olduğu hava akımıyla odanın içinde uçuşup duruyordu. Dudakları dışarıdan gelen zenci müziğine uyarak kıpırdıyor, çıplak ayakları yerde arabesk izler bırakıyordu. Pencereden çekilerek ay ışığının odaya dolmasına fırsat verdim.

Sokak sessizliğe gömüldüğünde saat, sabahın biriydi. Belki daha da geçti. Dansçım soluk soluğa, bitkin bir durumda yere serildi. Pencerenin perdesini kapatıp karanlıkta cesaretimi toplamaya çalıştım.

Hiba. Afrika bana yalnızca bu kızı bile vermiş olsaydı, bu armağan o toprakları sonsuza dek özlemle anmama yeterdi.

Sabahleyin sevgilimin yüzünde bütün gece gözümün önünden gitmeyen gülümseyişi vardı. Daha uyuyordu. Bedeni amber kokuyordu. Düzgün, açık alnına doğru eğilerek içimden bir dolu güzel sözler verdim. Pencereden yine sesler gelmeye başladı.

Satıcı kadınların dedikodu sesleri, ayak altında çiğnenen otların çıtırtısı, bakır sesleri, hayvan bağırtıları... Tatlı bir esinti pencerenin perdesini hafifçe sallıyor, içeri serin kokular doluyordu. Yaşamış olduklarımı bir bir gözden geçirdim, her şey için şükrettim. Dünya, çöl, yolculuk, Timbuktu, Uarzazat beyi, ve ilk yolculuğumun meyvesi olan, bilinmeyene karşı duyulan merakın neden olduğu o sana benzeri duygu.

Hiba gözlerini açtı, düşüncelerimi bölmekten korkarcasına birden yine kapadı. Mırıldandım. "Hiç ayrılmayacağız."

Kuşkuyla gülümsedi. Ellerim, gecenin anılarını canlandırmak istercesine teni üstünde dolaşırken dudaklarımı onunkilerin üstüne kapattım. Kapı vuruluyordu. Kapıyı açmadan seslendim. Dayımın gönderdiği bir uşak sarayda beklendiğimizi anımsattı.

Güven mektuplarının verilişi sırasında, tören giysilerimle hazır bulunmalıydım.

* * *

Timbuktu sarayındaki tören, kuralları çok sert, olağanüstü güzel bir törendi. Bir elçi, kent hükümdarının huzuruna çıktığı zaman önünde diz çökmeli, yüzünü yere sürmeli, sonra yerden bir avuç toprak alıp başından ve omuzlarından aşağı dökmelidir. Hükümdarın kendi uyruğu da aynı şeyi ama bir tek kez, huzura ilk çıkışında yapar, sonraki kabullerde tören biraz daha kolaylaşır. Saray pek büyük değil fakat çok uyumlu, güzel bir yer. Yaklaşık iki yüzyıl önce Endülüs'ten, Granadalı İshak adlı bir mimar yapmış.

Timbuktu beyi, Gao ve Mali kralı Askia Muhammet'e bağımlı ise de siyahlar ülkesinde çok saygın bir kişidir. Zehirli oklar atan büyük bir yaya ordusuyla üç bin atlısı var. Bir başka kente giderlerken kendisi de, öteki saraylılar da develere binerler, yanlarında da atlılar onlara eşlik ederler. Eğer düşmanla karşılaşırlar da savaş çıkarsa sultanla adamları hemen atlara geçerler, adamlar da develere biner. Sultan savaşı kazanırsa, onunla savaşanlar tutuklanır, kadınlarla çocuklar köle olarak satılır. Bu nedenle kentin en orta halli evlerinde bile kadın, erkek bir dolu köle çalışır. Kimi efendiler, ellerindeki köle kadınları çarşıdaki dükkânlarında satıcı olarak kullanırlar. Köle kadınları tanımak çok kolaydır, çünkü Timbuktu'da örtünmeyen kadınlar yalnızca onlardır. Ticaretin büyük bir bölümü onların elindedir. Özellikle giyecek ve yiyecekle ilgili şeyler. Kent halkı yemek içmeye çok düşkün olduğu için çok kazançlı bir iştir bu. Unla yapılan yiyecekler ve et çok boldur. Süt ürünleri ve tereyağı da öyle. Yalnızca tuz sıkıntısı çekilir. Burada tuz yemeklere katılmaz, yemek yerken arada bir ağza alınır.

Kent halkından bir çoğu, özellikle çok bol olan tüccarlar varsıldır. Kentin beyi, Timbuktulu olmasalar bile bütün tacirlere çok değer verir. Kızlarından ikisini, çok varsıl oldukları için yabancı iki tacirle evlendirmiştir. Timbuktu, akla gelen her şeyi dışarıdan, özellikle Avrupa'dan satın alır. Avrupa malları burada Fas'a oranla çok pahalıdır. Ticari alışverişlerde para değil, altın kullanılır. Küçük alışverişlerde ise İran ve Hindistan'dan getirtilen deniz kabukları kullanılır.

Günlerimi çarşıda dükkânları, camileri dolaşarak, Arapça bilen birini bulduğum zaman konuşarak, akşamları odamda gündüzün gördüklerimi yazarak ve Hiba'yı hayranlıkla seyrederek geçiriyordum. Kervanımız Timbuktuda bir hafta duracak, sonra Askia'nın kenti ve son durağımız Gao'ya doğru yola çıkacaktı. Fakat yolculuğun zorluklarından ötürü olsa

gerek, dayım yine hastalandı. Yola çıkmamızdan bir gece önce. Dört günde bir yinelenen humma nöbeti onu yatağa düşürdü. Yine gece gündüz başucunda oturup bekledim, birçok kez iyileşeceğinden umut kestim. Kentin beyi kendi hekimini gönderdi. Ak sakallı yaşlı bir zenci olan hekim hem Doğulu, hem de Endülüslü bilginlerin kitaplarını okumuştu. Çok sıkı bir perhiz verdi, ilaçlar hazırladı. Fakat haftalarca dayımda ne iyileşme ne de kötüleşme görmedim. O nedenle ilaçlarının yararlı mı, zararlı mı olduğuna karar veremedim.

Şevval ayı sonunda dayım, çok güçsüz olmasına karşın, Fas'a dönmeye karar verdi. Yaz sıcağı başlamak üzereydi. Biraz daha geç kalırsak Sahra'yı geçmek için bir dahaki yılı beklememiz gerekecekti. Onu yola çıkma kararından caydırmaya çalıştım. Bana altı ayda tamamlanması tasarlanan bir görev için iki yıl ülkeden uzak kalamayacağını, kendisine görev için verilen ödeneğe ek olarak kendi parasının da harcandığını eğer Ulu Tanrı onu çağırmak isterse, yabancı topraklarda değil, ailesi arasında olmayı yeğlediğini söyledi.

Haklı mıydı? Bunca yıl sonra bile kesin bir şey söyleyemiyorum. Geriye dönerken yolculuğun herkes için çok zor olduğunu söylemeliyim. Yedi gün sonra dayım deve üstünde oturamayacak denli güçsüz kalmıştı.

Hastalığından ötürü yola ara verebilirdik ama bunu yapmamıza engel oldu. Onu bir sedyeye yatırdık. Adamlarla muhafızlar onu sırayla taşıdılar. Tegaza'ya varışımızdan önce ruhunu teslim etti. Onu yolun kıyısında, kızgın kumlara gömmek zorunda kaldık. Tanrı rahmet eylesin ve onu Cennet bahçelerinde gölgelik yerlerde barındırsın!

VASİYETNAME YILI

Hicri 912

(24 Mayıs 1506 -12 Mayıs 1507)

Fas'tan, dayımın kervanında, onu izlemekten öte işlevi bulunmayan biri olarak ayrılmıştım. Onu dinlemiş, çok şey öğrenmiştim. Geriye, başsız bir kervan ve Numidya Çölü'nde yetişmiş en güzel kadınla döndüm. Göreve gelince, bitirilememişti.

Fakat en ağır yüküm bir mektuptu. Timbuktu'dan yola çıktıktan sonra dayımın bu mektubu yazdığını görmüştüm. En kısa süreli duraklarda bile kemerinden kalemini ve mürekkep hokkasını çıkarmış, yüksek ateşten bitkin bir durumda, titrek eliyle yazmıştı. Yol arkadaşlarımız onu uzaktan izlemişler, sultan için yolculuk izlenimlerini yazdığını sanmışlar, onu tedirgin etmekten kaçınmışlardı. Ölümünden sonra kâğıtlarını ayırırken bükülmüş ve sırma iple bağlanmış olan mektubu buldum. Şöyle başlıyordu:

Rahman ve Rahim olan, Kıyamet Gününün Efendisi; yaşamının sonuna yaklaşanlara, hem bedenlerinde, hem de akıllarında, O'nun göz kamaştırıcı yüzünü anlayıp görebilmeleri için işaretler gönderen Allah'ın adıyla başlıyorum.

Hasan, oğlum, adımı da küçük varsıllığımı da bırakamayacağım, ancak özlemlerimi, yanlışlarımı ve boş isteklerimi miras olarak bırakabileceğim yeğenim. Bu mektubu sana yazıyorum.

İlk isteği kervanla ilgiliydi. Kaynaklar tükenmekte; dönüş yolu daha uzun; kervanın komutanı ölüyor. Kervandakiler senin komutanı bekleyecekler. Doğru kararları sen vereceksin. En yerinde görüş senden çıkacak, onları sağlıkla ve güvenle evlerine sen döndüreceksin. Bu yolculuğun iyi bir biçimde sona ermesi için her türlü özveride bulunmaktan kaçınmamalısın.

İlk vahaya vardığımız zaman hasta olan üç deveyi değiştirmek, yiyecek-içecek almak, Sicilmase'de bizden ayrılan iki rehbere paralarını ödemek, kıpırdanmaya başlayan askerlere yolculuğun bu aşamasında bize eşlik etmeleri için biraz daha para verip onları susturmak, konakladığımız yerlerde bizi konuk eden seçkin kişilere armağanlar vermek zorundaydım. Ve bütün bu paraları dayımın, yolculuğumuzun bu bölümünde bize katılan Endülüslü bir tüccardan aldığı borçtan artakalmış on sekiz dinardan ödeyecektim. Ben kendim de ödünç para bulabilirdim fakat Timbuktu'dan öylesine apar topar ayrılmıştık ki, bize katılacak tüccar bulmak olanağı kalmamıştı. Böylece ben yolcular arasında en yoksul kalandım. Hâlî'ye yolda verilen armağanların kimilerini satmaya karar verdim. Özellikle Uarzazat beyinin verdiği iki köle yaklaşık kırk dinar getirdi.

Hiba'yı tutabilmek için, bilgim dışında benden gebe kaldığı dedikodusunu yaydım. Fakat pek işimize yaramayan, üstüne üstlük çölü geçerken bize ayakbağı olan atını sattım.

Dayım bana ikinci vasiyetini eskiden kalma bir meselle yaptı: Bedevi bir kadına bir gün en çok hangi çocuğunu sevdiğini sormuşlar. Kadın şöyle yanıt vermiş: "Hasta olanı iyileşene kadar, en küçüğünü büyüyene kadar, yolda olanı da eve dönene kadar." Hâlî'nin uzun süreden beri küçük kızı Fatma'nın geleceğini çok düşündüğünü biliyordum. Fatma biz Fas'a gelmeden bir yıl önce doğmuştu. Dayımın tek eşi olan annesi, doğum sırasında öldüğü için bebeği büyükannem büyütmüştü, büyükannemin ölümünden sonra da Fatma'ya annem bakmıştı. Dayım, eşinin ölümünden sonra, belki de üvey annenin kızına kötü davranacağından korktuğu için bir daha evlenmemişti. Babası öldüğünde on iki yaşında olan Fatma, hasta görünüşlü, hırçın, hiçbir çekiciliği olmayan bir çocuktu. Hâlî hiçbir zaman onunla evlenmemi doğrudan doğruya söylememişti fakat kızını bana vermek istediğini biliyordum. Ayrıca da toplumun kurallarından biriydi bu. Genç bir erkek, yakın akraba kızlarından biriyle, kimileyin en güzeliyle ama çoğunlukla yabancıdan kolaylıkla koca bulamayacak olanla evlenirdi.

Böylece dayımın en büyük dileğinin ölmeden kızlarının hepsini evlendirmek olduğunu bildiğim için Fatma'yla evlenmeye kendimi hazırladım. Dört büyük kızı için evde bir düzen kurmuştu. En büyük kıza evin en büyük odası verilir, kız kardeşleri hizmetçi gibi ona hizmet ederlerdi. Evlenene değin yalnız ona yeni giysiler, takılar alınırdı. O evlenince yerine sonradan gelen geçerdi. Böylece sırası gelen büyük odaya geçer, onurlandırılırdı. Yalnız Fatma'nın yaşı hem çok küçüktü, hem de benim için düşünülüyordu.

Son vasiyetim, benim gibi ikinci kez evlenmeyi düşünmediği için, on yıldır çatım altında bulunan annenle ilgili. Artık genç değil Baban onunla yeniden evlenirse çok mutlu olacaktır. Muhammet'in de bunu istediğini biliyorum, fakat baban yanlış kararlar alırken çok evecen, doğru kararlar içinse çok yavaştır. Sana daha önce söylemedim ama, yola çıkmadan bir gece önce gururu bir yana bırakarak konuyu ona açtım. Barıştığımızdan beri bunu kendisinin de pek çok kez düşündüğünü söyledi. Dahası bir imamla konuşmuş, imam da ona boşandığı karısı arada evlenmemişse, onu bir daha nikâhlayamayacağını anlatmış. Ben de ona arkadaşlarımız arasında Selma

için bir hülleci bulunabileceğini söyledim. Ona Endülüslü bir şehzadenin öyküsünü de anlattım.

Şehzade eski karısıyla yeniden evlenmek istiyormuş, ama onun bir başkasıyla göstermelik bile olsa, birlikte bulunması düşüncesine katlanamıyormuş. Umarsızlıkla bir kadıya başvurmuş. Kadı, bir hukukçudan çok, ozanlara yakışır bir çözüm bulmuş.

Kadın geceleyin deniz kıyısına inip soyunacak ve çırılçıplak denizin içine yatacak, dalgalar tıpkı bir erkeğin okşamaları gibi bedenini okşayıp geçecekmiş. Prens böylece, şeriatı çiğnemeden karısını geri almış, öykü bitince her ikimiz de kahkahalarla güldük.

Gülmek bir yana, mektup bitince oracıkta korkudan kalakaldım. Geçmişteki, çocukluğumdaki anıları bir bir kafamdan geçirirken annemle ve Sara'yla, kitap satıcısı yıldız falcısının evine gidişimiz gözlerimin önünde canlandı, sesi kulaklarımda çınladı:

Ölüm gelecek, sonra da denizin dalgaları,

Sonra da kadın, meyvesiyle birlikte geri dönecek

Fas'a döndüğümde annemle babam yeniden evlenmişlerdi. Benim şaşırmadığımı görünce düş kırıklığına uğradılar. Nikâhlarını nasıl tazelediklerini sormadım.

* * *

Hâlî'nin mektubu sürüyordu: Elçiliğimi de senin ellerine bırakıyorum. Gerçi yetki, bu görevi bana veren Sultanın. Bu görev dolayısıyla ona yaklaşmak umudundaydım, fakat babamı örten toprak beni de kucağına alacak Sultana yakın olmak isteyişimin nedeni ün ya da varsıllık kazanmak değil, aileme yardımcı olabilmekti. Kız kardeşini kurtarmak amacıyla şehzadeyle tanışma yollarını aramamış mıydım? Sultana hizmet ederken kız kardeşini de düşünmelisin. Huzura çıktığın zaman onun için verilmiş armağanları sun, sonra Ölçülü bir dille Timbuktu da edinmiş olduğun izlenimlerini anlat. Ona özellikle siyahların ülkesinde pek çok sultanlıklar bulunduğunu, sürekli olarak birbirleriyle savaştıklarını, fakat ilerlemek için

bir çabaları olmadığını anlat. Dikkatini çekip güvenini kazandıktan sonra onunla Meryem için konuş, eğer daha özgürlüğüne kavuşmamışsa elbette.

Sarayın kapısına beni karşılamaya gelen Harun'un dediğine göre Meryem daha özgür değildi. Kervanı kâhyaya bıraktım, armağanları ilgili görevliye verdim, sultan beni görmeden önce evin yolunu tuttum. Yanımda Harun vardı. Ona dayımın hastalığını ve ölümünü, Sicilmase ile Timbuktu'yu anlattım. Bu arada birkaç adım arkamdan gelen ve eşyalarımı taşımakta olan Hiba'yı anlatmayı da unutmadım. Gelincik de bana Fas'tan haberler verdi. Estağfurullah ve Berber Hamza ölmüşlerdi. Allah rahmetini onlardan esirgemesin! Topal Ahmet güney Marakeş'e gitmiş, ağabeyinin önderliğini yaptığı, Portekizlilere karşı savaşan mücahitlere katılmıştı.

Haberler kervandan önce Fas'a ulaşmış, Hâlî'nin evinde kadınlar karalara bürünmüştü. Selma da oradaydı. Dönüşüme çok sevinmişti; evlilik haberini kulağıma fısıldamak için sabırsızlanıyordu. Dayımın evinden ayrılmamıştı çünkü yeğenini yalnız bırakmak istemiyordu. Ayrıca da Verda ile aynı çatı altında bulunmaktan kaçınmıştı besbelli. Muhammet üç ev arasında gidip geliyordu. İki eşin bulunduğu evlerle köydeki bağ evi arasında.

Fatma'yı da gördüm. Yas onu ne daha az hırçın yapmıştı, ne de daha çekici. Gözleri yaşlarla dolu, benden yana baktı.

İçgüdüsel bir davranışla Hiba'nın arkamdan gelip gelmediğine baktım. Garip bir duygu, babamın hareketlerini tekrarlarken buldum kendimi; biri tatlı, ışıl ışıl bir köle kız, öteki gözyaşları içinde bir dayı kızı, iki kadın, arasında kalmış bir erkek.

Ertesi günü saraya gittim. Ailemin yitirmiş olduğu kişinin anısına saygı gösterilerek hemen o gün kabul edildim. Huzurda yalnız değildim. Sultanın yanında başka görevliler de vardı. Danışmanlar, yazıcılar, mühürdar, törenler sorumlusu, ve daha başka saraylılar... Hepsi de sultandan daha şatafatlı giyimliydiler. Çok etkilenmiştim. Özenle, ve önceden hazırladığım tümcelerle gördüklerimi, izlediklerimi anlatırken onlar da alçak sesle kendi aralarında konuşuyorlardı. Arada bir sultan kulağını bu fısıltılara veriyor, bana da eliyle anlatmayı sürdürmemi işaret ediyordu. Anlattıklarımın çok ilgi çektiğini görüyordum. Yapabildiğimce kısa keserek sözlerimi bitirdim ve sustum. Uzun süren fısıltılardan sonra sultan sözlerimin bittiğinin ayırımına vardı ve gençliğimi vurgularcasına yeteneğimden çok etkilendiğini belirtti. Dayıma ilişkin övücü sözler söyledi, ondan "Bize çok bağlı hizmetkârımız" diye söz etti ve başsağlığı dileklerini aileme iletmemi

istedi. Bir başka fırsatta beni görmek istediğini söyleyip sözlerini bitirdi. Ben yine de tören sorumlusunun kaş göz işaretlerini umursamayıp yerimden kıpırdamadım.

"Eğer bana bir dakika daha bağışlarsanız bir şey lütfetmenizi arz edecektim," dedim.

Yapabildiğimce çabuk çabuk ve "haksızlık" sözcüğünü sık sık kullanarak kız kardeşimi anlattım. Hâlî'ye verilen sözü anımsattım. Beni dinlemediğini düşünmeye başlamıştım ki bir tek sözcük gerçekte dinlemekte olduğunu kanıtladı.

"Cüzamlı mı?"

Saray kâtibi sultanın kulağına bir şeyler fısıldadıktan sonra yavaşça omzuma vurdu ve, "Ben ilgilenirim," dedi. "Düş kırıklığına uğramayacaksın. Haşmetmeap'ı bu sorunla tedirgin etmemelisin."

Sultanın elini öperek çekildim. Harun parmaklıkların dışında beni bekliyordu. "Biliyor musun ki, şu anda Tanrı yasalarına karşı suç işledin?" diye sordu.

Gülünç görünmek için yüz hareketleri yaptığımı hemencecik görmüş, kendi yöntemleriyle beni yatıştırmaya çalışıyordu. Tek sözcük söylemeden yürüyüşümü hızlandırdım. O ise sözünü sürdürdü.

"Yakın zamanda, çok bilgili bir şeyhin, hepsi değilse bile çoğu hükümdarın, gelirlerini Tanrı yasalarına uymayan vergilerle artırdıklarını, dolayısıyla birer hırsız ve tanrıtanımaz olduklarını söylediğini duydum. Demek ki onların sofralarında yemek yiyen, ya da onlardan en küçük bir armağan bile kabul edenler, ya da onlarla aile bağı kuranlar da hırsızlıklarına ve tanrıtanımazlıklarına ortaklık ediyorlar."

Ona yanıtım, çok büyük bir öfke patlaması oldu: "Böyle bir anlayış İslamı parçalayan bir dolu savaşın çıkmasına neden olmuştur. Şundan hiç kuşku duymamalısın ki sultan beni sofrasına çağırmadı, bana armağan vermedi, kızını da benimle evlendirmeyi düşünmüyor. Dolayısıyla Cehennem ateşlerinde yanmam tehlikesi söz konusu değil. Fakat kız kardeşim daha cüzamlılar arasında." Harun'un yüzü asıldı.

"Yakında onu görmeye gidecek misin?" diye sordu.

"Saray kâtibinden bir yanıt bekliyorum. İyi haberler alırsam onu görmeye giderim, diye düşünüyorum."

Daha sonraki haftalar Bu İnaniyye medresesindeki derslere gittim. Arkadaşlarıma yolculuklarımı, özellikle Siyahlar ülkesinde gördüğüm camileri, ermişlerin türbelerini anlatmam istendi. Birçok not almış olduğum için iki saat boyunca konuştum. Hocanın çok hoşuna gitti. Beni evine çağırdı. İbni Batuta ve öteki ünlü gezginler gibi gördüklerimi yazmam için beni yüreklendirdi. Tanrı isterse bir gün yazacağıma söz verdim.

Hoca ayrıca iş arayıp aramadığımı sordu. Kent "mansion"ının[2] yöneticisiydi.

Yazmanlık yapabilecek genç bir öğrenci arıyorlardı. Hastaneler ve düşkünler evleri hep ilgimi çekmiştir. O nedenle önerilen işi coşkuyla kabul ettim. İşe sonbaharda başlamam için anlaşmaya vardık.

* * *

Saray kâtibi, onu sıkboğaz ettiğimi düşünmesin diye saraya iki ay sonra gittim. Çok yakınlık gösterdi, beni haftalardır beklediğini söyledi, şurupla ağırladı, dayımın ölümünden ağlamaklı bir sesle söz etti, utku kazanmışçasına dört uzman kadının kız kardeşimi bir kez daha muayene etmesini sağlayabildiğini anlattı.

"Sultanımız ne denli güçlü olursa olsun, bu korkunç hastalığa yakalandığından kuşku duyulan bir kimsenin kente geri dönmesini sağlayamayacağını anlamalısın delikanlı. Eğer kız kardeşinin sağlıklı olduğu ve hiç bir iz taşımadığı saptanırsa, sultanın yazacağı bir mektupla hemen o gün kente dönebilir."

Bu çözüm bana pek akılcı göründü. Meryem'i görmeye ve ona yeni haberleri götürmeye karar verdim. Harun benimle gelip gelemeyeceğini sordu. Az da olsa şaşırmadım desem yalan olur ama önerisini hemen kabul ettim.

Meryem böylesine uzun bir yolculuktan sağlıkla döndüğüme sevindiğini söyledi fakat geçen görüşmemize göre daha uzak duruyor, olağanüstü solgun görünüyordu. Ona dik dik baktım.

"Nasılsın?" diye sordum.

"Buradakilerin birçoğundan daha iyiyim."

"Dönüşümde senin buradan kurtulmuş olacağını ummuştum."

"Burada yapacak çok işim vardı."

İki yıl önceki iğneleyici konuşması beni çok etkilemişti. Şimdi daha da etkiliydi.

"Andımı anımsıyor musun?"

"Eğer andına bağlı kalır da evlenmezsen, senin çocuğun, benim de yeğenlerim olmayacak!"

Harun arkamda duruyor, bir dereye, bir de bekçiye bakıyordu. Kız kardeşime çekingen ve belli belirsiz bir selam vermişti yalnızca; konuştuklarımıza hiç dikkat etmiyormuş gibi duruyordu. Birden boğazım gürültüyle temizleyerek Meryem'in gözlerinin içine baktı dik dik.

"Eğer tepkin böyle olursa, kendini umutsuzluğa kaptırırsan burada aklım kaçırırsın. O zaman da seni kurtarmanın anlamı kalmaz. Kardeşin sana iyi haberler getirmek için geldi, saraydaki çabalarının sonuçlarını anlatmaya geldi."

Harun'un sözleri üzerine Meryem biraz toparlandı, iğneleyici, alaylı tek sözcük etmeden beni dinledi. "Beni ne zaman muayene edecekler?"

"Çok yakında. Her an hazır olmalısın."

"Henüz sağlıklıyım. Tek leke bile bulamayacaklar."

"Hiç kuşkum yok. Her şey iyi olacak."

* * *

O uğursuz yerden ayrılırken dikkatle Harun'un yüzüne baktım. "Buradan kurtulacak mı dersin?"

Bana yanıt vermedi, bir süre düşünceli düşünceli yere bakarak yürüdü. Sonra birden durdu, ellerini yüzüne kapattı, sonra öne doğru uzattı. Gözlerini açmadan,

"Hasan, kararımı verdim. Meryem'in karım olmasını, çocuklarımın annesi olmasını istiyorum."

MARİSTAN YILI

Hicri 913

(13 Mayıs 1507 - 1 Mayıs 1508)

Fas hastanesinde altı hastabakıcı, bir alışveriş görevlisi, altı hizmetçi, iki aşçı, beş temizlik işçisi, bir yük taşıyıcı, bir bahçıvan, bir yönetici, bir yönetici yardımcısı, üç yazman var ve hepsi de dolgun ücret alıyor. Hasta sayısı da oldukça kabarık, fakat Tanrı tanığımdır ki hastanede bir tek hekim bile yok. Bir hasta geldiği zaman bir odaya alınır, bakılır, ya kendi kendine ölene, ya da iyileşene dek hiç bir sağaltım görmez.

Faslılar hastalandıkları zaman evlerinde bakılmayı yeğlediklerinden hastanedeki hastaların hiçbiri Fas'tan değildir. Akıl hastaları için ayrılmış birçok oda var. Ancak bu bölümdeki hastalar arasında Faslılara rastlanır. Çevreye ya da başkalarına zarar vermemeleri için akıl hastaları ayaklarından zincirle bağlıdır. Duvarları kaim kerestelerle sağlamlaştırılmış koridorun sonunda bekçi durur. Ancak deneyimli hizmetliler akıl hastalarının yakınma kadar giderler. Akıl hastalarının yemeklerini veren hizmetli yanında kaim bir sopa bulundurur. Hastalardan biri çok coşarsa ona bir güzel sopa çeker. Hasta ya bitkin düşer ya da yatışır.

Hastanede çalışmaya başladığım zaman bu acınası hastalar konusunda uyarılmıştım. Onlarla hiç konuşmamalıydım, oradaki varlıklarının hiç ayırımında değilmişin gibi davranmalıydım, filan... Kimileri için çok üzüldüm. Özellikle bir deri bir kemik kalmış, saçları yarı yarıya dökülmüş, zamanını dua ederek ve şarkı söyleyerek geçiren, çocukları onu görmeye geldikleri zaman onları sevgiyle kucaklayan yaşlı bir adam için çok üzüldüğümü anımsıyorum.

Bir gece geç saatte, üstlerine kazayla şurup döktüğüm kimi kâğıtları yeniden yazıyordum. İşimi bitirdikten sonra çıkarken gözlerimi bu yaşlı adamdan yana çevirdim. Odasının daracık penceresine dayanmış, kolları üstüne kapanmış ağlıyordu. Beni görünce gözlerini sakladı. Ona doğru bir adım attım. Çok sakin bir sesle, içinde Tanrı korkusu olan bir işadamı olduğunu, kendisini çekemeyen biri ona kara çaldığı için hastanede bulunduğunu, düşmanı çok güçlü olduğu ve sarayla yakınlığı bulunduğu için ailesinin onu buradan kurtarmayı başaramadığını anlattı.

Öyküsü bana çok dokundu. Yatıştırıcı sözcükler mırıldanarak ona yaklaştım, ertesi gün hastane yöneticisiyle konuşacağıma söz verdim. Ona

iyice yaklaştığımda birdenbire üstüme atladı; çılgınca çığlıklar atarak bir eliyle giysilerimi çekiştirirken, öteki eliyle yüzüme pislik sürmeye başladı. Bekçiler koşup yardım ettiler, bir yandan da saflığım için beni azarladılar.

İyi ki hastanenin çok yakınındaki hamam o saatte erkekler için açıktı. Tam bir saat hamamda yüzümü ve tüm bedenimi ovuşturup yıkadım, sonra da Harun'un evine gittim. Tedirginliğim daha geçmiş değildi. "Sonunda bir deli anlamamı sağladı," dedim. Sözlerim açık değildi.

"Bütün çabalarımızın neden sonuçsuz kaldığını şimdi anlıyorum," dedim. "Saray kâtibinin benimle konuşurken neden öylesine tatlı dilli, gülümseyişinin neden sıcak olduğunu, neden hiç tutmadığı sözler verdiğini şimdi anlıyorum."

Arkadaşım bir tepki göstermedi. Ben yine başladım.

"Bu kentte binlerce kişi suçsuz olduğunu savunduğu, ama gerçekte acımasız bir katil olan akrabasını kurtarmaya çalışır, ya da sağlıklı olduğunu savundukları bir yakınları bana saldıran adam gibi delidir, ya da cüzamı kesinkes geçirdiğini söylerler ama gerçekte hastalık tüm bedenlerini kemirmiştir. Bunları nasıl ayırmalı?" Gelincik'in her zamanki gibi bana karşı çıkmasını bekledim. Hiç karşı çıkmadı. Sessiz duruyor, kaşlarını çatmış, derin derin düşünüyordu. Sonunda yanıtı bir soru oldu: "Dediklerin doğru. Şimdi ne yapacağız?"

Tepkisi olağandışıydı. Meryem yalnızca arkadaşının kızkardeşiyken, benim duraksamalarımı umursamadan harekete geçiyor, olay yaratmak için Estağfirullah'a gidebiliyordu. Oysa şimdi, genç tutukluyla daha yakından ilgili olmasına karşın kendine güveni azalmış gibi görünüyordu. Gerçekten de kız kardeşimle evlenmek isteğini bana açıkladıktan sonra hiç vakit geçirmeden, Cuma giysilerini giyip babamı görmeye gitmiş, Meryem'i istemişti.

Muhammet başka koşullarda, iyi bir adı olsa da yoksul bir yük taşıyıcıyı iyi bir kısmet olarak görmezdi. Fakat Meryem on dokuz yaşındaydı. Fas'ta bu yaşta, birkaç köle kadından, ve orospulardan başka evlenmemiş kız olmazdı. Bu nedenle Harun beklenmedik bir kurtarıcıydı ve küçük düşürücü bir kısmet olarak görülmesi bir yana, bu kahraman nişanlının ellerini öpecekti babam neredeyse.

Birkaç gün sonra iki kadının imzasıyla evlilik sözleşmesi imzalandı; sözleşmeye göre gelinin babası gelecekteki damadına yüz dinar verecekti.

Hemen ertesi günü, haberleri ulaştırmak için Verda Meryem'i görmeye gitti. Meryem oraya götürüldüğünden beri ilk kez gülümsedi, ve bir kez daha umuda kapıldı.

Bu kez Harun'un gün geçtikçe neşesi, pırıltısı söndü. Yüzü hep kaygılıydı. O gece dostumun kafasından geçenleri anladım.

Benim de görüşümü almak istiyordu.

"Böyle de olsa Meryem'i sonuna dek cüzamlılar arasında bırakamayız. Bütün çabaların sonuçsuz kaldığına göre şimdi ne yapabiliriz?"

Hiç fikrim yoktu. Bu nedenle yanıtım öfkeli oldu.

"Meryem'i ve uğradığı haksızlık yüzünden dört yıldır çekmekte olduğu acıları düşündükçe Zervali'nin boğazına sarılıp boğasım geliyor. Onu da, işbirlikçisi cüzamlılar kethüdasını da."

Konuşurken bu adamları gerçekten boğuyormuş gibi yapmıştım. Harun en küçük bir tepki göstermedi "Attığın taş çok büyük!" Anlamadım. Sabırsızlıkla yineledi "Şunu söylüyorum. Attığın taş çok büyük. Çok, çok büyük. Sokakta öteki yük taşıyıcılarla birlikteyken sık sık birbirine bağıran, aşağılayıcı sözler söyleyen, çevrelerine kalabalık toplayan kişiler görürüm. Kimileyin biri yerden bir taş alır. Taş erik, ya da armut büyüklüğündeyse, birisi onun elini tutar çünkü taşı atarsa karşısındakini yaralayabilir. Fakat yerden aldığı taş karpuz büyüklüğündeyse yoluna gidebilirsin, çünkü adamın o taşı atmaya niyeti olmadığına güvenebilirsin. Yalnızca boş ellerinde bir ağırlık duymak istemiştir. Zervali'yle cüzamlılar kethüdasını boğmakla korkutmaksa, minare büyüklüğünde bir taştır. Sokakta olsaydım omuzlarımı silker, yürür giderdim."

Utançtan kızardığımı görmezlikten geldi. Sözlerini damıtarak söylüyormuş gibi tartarak ve yavaş yavaş konuştu.

"Meryem'i yeniden yakalanmak, ailesinin de başını derde sokmak tehlikesi olmadan kaçırmanın bir yolu olmalı. Elbette ki uzun bir süre Fas'ta yaşamayacak. Onunla evlenmek istediğime göre ben de kaçmalıyım." Onu, kafasında kimi tasarımların oluştuğunu, ve bu tasarımlar tam belirginleşmeden bana açmayacağını bilecek denli iyi tanıyordum. Ama yine de onu böyle davranmaya itekleyen nedeni anlayamıyordum. Dostluğumuz adına onunla açık konuşmalıydık.

"Kendi özgür istencinle, kentinden, aileden, loncandan ayrılıp bir suçlu gibi yakalanıp zincire vurulmak korkusuyla bir dağdan bir dağa kaçarak

yaşamayı nasıl seçersin? Yaşamında tek sözcük konuşmadığın bir kız için mi yapıyorsun bütün bunları?"

Gelincik, daha gençken, bana bir giz vereceği zaman yaptığı gibi sağ elini başınım üstüne koydu.

"Daha önce sana söyleyemediğim bir şey var. Şimdi de dinlediğin zaman bana gücenmeyeceğine and içmeni istiyorum."

Ailemin onurunu kıracak bir şey duymaktan korkmama karşın and içtim. Harun'un evinde, sundurmada, yerde oturuyorduk.

Gelincik o gün akmayan, taştan çeşmeye sırtını dayamıştı. "Kadınlar hamamına gizlice girdiğim günü anımsıyor musun?"

Yedi sekiz yıl geçmişti, fakat her ayrıntıyı, her yürek çırpıntısını anımsıyordum. Gülümseyerek başımı eğdim.

"Öyleyse, çok sıkıştırmana karşın hamamda gördüklerimi anlatmadığımı da anımsarsın. İçeriye örtülü olarak, yüzümde peçeyle girmiştim. Ayağımda nalınlar vardı, bir havluya sarınmıştım. O sıralar on bir yaşındaydım, daha bedenimde kıl yoktu, o nedenle erkek olduğum belli değildi. İçerde dolaşırken Verda'yla Meryem'e rastladım. Meryem'le göz göze geldik. Beni hemen tanıdığını anladım. Bizi sık sık birlikte gördüğü için yanılması olanaksızdı. Donakaldım. Meryem'in çığlık atmasını, oradaki kadınların beni yakalayıp dayak atmalarını bekliyordum. Fakat bağırmadı. Havlusunu alıp yavaşça vücuduna sardı, sonra da benimle suç ortaklığı yapıyormuşçasına gülümsedi. Sonra da bir neden uydurup annesini bir başka bölmeye sürükledi. Bir tehlikeden kurtulmuş olduğuma inanamadan orada kalakaldım. O gün Meryem'in kız kardeşim olmadığına üzülmüştüm. O günden ancak üç yıl sonra, yalnızca onun kardeşinin arkadaşı olduğumun ayırımına vardım, ve onu bir erkeğin bir kadını düşünebileceği gibi düşünmeye başladım. Fakat tam o sıralar uğursuzluklar sessizce kızcağızın başına yağmaya başladı."

Gelinciksin yüzü son tümceye kadar ışıl ışıldı. Son tümceyi söylerken yine karardı. "Bütün dünya ona karşı çıksa da ben onu yalnız bırakmam, ele vermem. Tıpkı onun beni hamamda ele vermediği gibi. Bu gün o benim eşim, onun beni kurtardığı gibi ben de onu kurtaracağım; ve bizi kabul eden topraklara kaçıracağım."

* * *

Harun bir hafta sonra veda etmek için beni görmeye geldi. Bütün eşyası yünden yapılmış iki keseden oluşuyordu. Birinde Meryem'in çeyizi olan altınlar, ötekinde ise kendisinin biriktirebildiği azıcık para vardı. "Küçük kese, mahallenin bekçisi için. Meryem kaçarken gözlerini kapatsın diye. Ötekisi ise Tanrı'nın yardımıyla bizi bir yıl geçindirecek olan para."

Rif'e gidecekler, bir süre, sultanlığın en eliaçık ve en yiğit insanlarının yaşadığı Beni Velid'de yaşayacaklardı. Beni Velid'liler çok varsıldı ve toprakları çok verimli olmasına karşın tek dirhem vergi ödemeyi kabul etmiyorlardı. Fas'ta haksızlık gören herkes orada konukseverlikle karşılanacağını, dahası kimi harcamalarının ödeneceğini, ve düşmanları onu izlerse dağlıların ona saldıracağını biliyordu.

Harun'a sıkı sıkı sarıldım. O ise, yazgısına doğru bir an önce koşmak için çarçabuk kollarımdan kurtuldu.

GELİN YILI

Hicri 914
(2 Mayıs 1505 - 20 Nisan 1506)

O yıl ilk evliliğimi yaptım. Böylece dayımın isteğiyle birlikte annemin beni Hiba'dan ayırma isteği de yerine geliyordu. Üç yıl boyunca Hiba'yı aşkla okşamış, sevmiştim ama ondan ne oğlum, ne de kızım olmuştu. Böylece gelenekler gereği dayımın kızı Fatma'yla evlendim. Biz gelin odasına girer girmez kapıda bir komşu kadın beklemeye başladı. İçerden uzatacağımız, gelinin o geceye değin eldeğmemişliğinin, damadın da gücünün kanıtı olan kan lekeli yatak çarşafını konukların burnuna tutacak, düğün böylece başlamış olacaktı.

Düğün hiç bitmeyecekmiş gibiydi Sabahın erken saatlerinden başlayarak temler, saç tarayıcılar, tüy temizleyiciler, ve yeri başkalarınca doldurulamayacak Sara, Fatma'nın çevresinde dolanıp durdular, yanaklarına al sürdüler, elleriyle ayaklarını siyaha boyadılar, iki kaşının arasına küçük, güzel bir üçgen, alt dudağının altına da bir zeytin yaprağı çizdiler. Herkes

ona bakıp hayran olsun diye bir kürsü üstüne oturttular. Bu arada onu giydirip hazırlayanlara yemekleri verildi. O gün öğleden sonra, arkadaşlar ve akrabalar Hâlî'nin evinin dışında toplandılar. Sonunda gelin oturduğu yerden kalktı. Çok tedirgindi, hemen her adımda düşecek gibiydi. Sekiz köşeli, tahtadan yapılmış, duvarları ipekler ve brokarla kaplanmış bir tür tahtırevana girdi. Tahtırevanı Harun'un arkadaşları olan dört yük taşıyıcı omuzları üstünde taşıdı. Sonra ziller, flütler, hastanede çalışanlarla medreseden arkadaşlarımın taşıdığı meşaleler eşliğinde düğün alayı ilerlemeye başladı. Önde arkadaşlarımla ben yürüyorduk. Bizi, gelinin tahtırevanı ile Fatma'nın dört ablasının eşleri izliyordu.

Alay önce çarşıdan geçti. Dükkânlar kapanmıştı, sokaklar boşalıyordu. Büyük Caminin önünde biraz durduk. Orada bizi bekleyen birkaç arkadaş üstümüze gülsuyu serpti. Düğünde dayımın yerini tutan en büyük bacanağım yanıma gelip kulağıma artık alaydan ayrılmam gerektiğini fısıldadı. Babamın evine gitmeden önce onu kucakladım. Gece için babanım evinde bir oda hazırlanmıştı. Orada bekleyecektim.

Alay bir saat sonra babanım evine geldi. Fatma anneme verildi, annem elinden tutup onu benim bulunduğum odanın eşiğine kadar getirdi. Selma bizi yalnız bırakmadan önce bana göz kırptı, böylece bir erkek olarak üstünlüğümü kanıtlamam için hemen yapmam gerekeni anımsattı. Böylece ayağımı bütün gücümle Fatma'nın ayağına bastırdım, fakat ayakkabısı tahtadan olduğu için ayağı acımadı.

Kapımız kapandı. Dışarıdan -kimileri çok yakından- bağrışına, kahkaha, ve düğünün ilk yemeği o gece verileceği için, tava, tencere, kapkacak sesleri geliyordu.

Fatma kırmızı ve sarı giysiler içinde, yüzü boyanmış olmasına karşın, bir ölü kadar solgun, kıpırdamadan, taş gibi, soluk bile almadan gülümsemek için büyük bir çaba göstererek karşımda durmaktaydı. Gözleri öylesine korkuluydu ki onu kucaklamaktan çok biraz rahatlatmak için kendime doğru çektim. Başını göğsüme koydu, arkasından da gözyaşlarına boğuldu. Dışarıdan duyulmasından korktum, onu biraz sarsarak susturmaya çalıştım. Kollarımın arasında, gözyaşlarını tutmaya çalışarak öylece kalakaldı. Bütün vücudu titriyordu. Sonra yavaş yavaş yere çöktü. Kollarıma tutunmuş, kaskatı kesilmişti.

Arkadaşlarım bana, düğün gecesi birçok kızın, bu alanda bilgisizliğini kanıtlamak için, çok şaşırmış veya korkmuş görünmek çabasına

giriştiklerini söylemişlerdi, fakat hiç kimse baygınlıktan söz etmemişti. Hastanede, dulların ya da kocaların ilgi göstermediği kadınların sık sık bayıldığı konuşuluyordu fakat on beş yaşındaki bir kızın kocasının kollarında bayılabileceğini hiç duymamıştım. Fatma'yı sarsıp ayağa kaldırmaya çalıştım; başı arkaya düştü. Dudakları yarı aralık, gözleri kapalıydı. Kapıyı açıp, "Yardım edin, gelin bayıldı," diye bağırsam, yaşamım boyunca herkesin gözünde gülünç biri olarak kalacağım korkusuna kapıldım. Bu kez ben titremeye başladım.

Dayımın kızını yatağa taşıyıp sırtüstü yatırmaktan, ayakkabılarını çıkarıp çenesinin altından bağlı duvağı açmaktan başka yapabileceğim bir şey yoktu.

Uyuyormuş gibi görünüyordu. Az önce düzensiz olan soluk alışverişi düzene girmişti.

Yanına oturup bu işin içinden nasıl sıyrılacağımı düşünmeye başladım. Elime bir iğne batırıp çarşafa kan damlatabilir, gerdek işini de yarına bırakabilirdim. Fakat beyaz çarşafa kanın nasıl damlatılacağını bilmiyordum. Kapıdaki kadın yüzlerce kez kızlığın bozulma durumuna tanıklık etmişti, oyunu anlardı. Umutsuzca, yalvaran gözlerle Fatma'ya baktım. Parlak, kızıl saçları yastığın üstüne yayılmıştı. Elimi saçları üstünde dolaştırarak avucuma bir tutam aldım, içimi çektim, sonra da yanaklarını gitgide daha hızlı ve daha sert tokatlamaya başladım. Dudaklarında bir gülümseme belirdi, fakat kendine gelemedi. Omuzlarından tutup iyice sarstım. Yine yararı olmadı; yüzündeki gülümseme bile yok olmadı.

Yorgun düşmüş olarak yatağa uzandım. Bir elimle mumluğu ovalayıp duruyordum. Çok kısa bir an, mumu söndürmeyi, uyumayı ve işi oluruna bırakmayı düşündüm. Fakat bir dakika sonra kapıdan, tırmalanıyormuş gibi gelen sabırsız, rastgele sesler -yoksa bana mı öyle geldi- görevimi anımsattı. Dışarıdaki sesler gitgide daha sabırsız, daha direngen olmaya başladı. Bu karabasan odasında kaç saat geçmiş olduğunu bilmiyordum. Elimi Fatma'nın göğsüne koyup yürek atışlarını duyumsadım. Gözlerimi kapadım, Timbuktu'daki zenci müziğini ve hafif amber kokusunu duyar gibi oldum. Hiba önümde, ay ışığında duruyordu; dansı bitmiş, kollarını açmıştı; teni nemli ve yumuşacıktı, denizden çıkmış kara amber kokuyordu. Dudaklarım Hiba adını mırıldanırken b harfi üstünde durdu, titredi, kollarım ona bir daha sarıldı, bedenim aynı çılgınlığa kapıldı, ellerim onun bedenindeki izleri ve gizli yerleri buldu.

Fatma baygınken kadın oldu. Kapıyı açtım, bitişik odadaki kadın büyük değer taşıyan kumaş parçasını aldı, geleneksel zılgıt başladı, konuklar sağda solda dolandı, müzik yükseldi, yer, dans edenlerin ayakları altında titredi. Az sonra birisi gelip şölene katılmamı söyledi. Gitmeliydim. Geleneklere göre yedi gün evden çıkmayacaktım, dolayısıyla karımı görmek için daha çok zamanım vardı.

* * *

Ertesi sabah uyandığım zaman Fatma bahçede, sakin sakin çeşmeye yaslanmış, iki adım ötede yere çömelmiş bakır bir kabı parlatmakta olan anneme bakmaktaydı. O gece düğünün ikinci şöleni vardı. Bu şölene yalnızca hanımlar çağrılır, hizmetçi kızlar şarkı söyleyip dans ederlerdi. Selma kaygılı ve alçak sesle konuşmaktaydı. Yaklaştığımı görünce sözünü birden kesti, kabı daha hızlı parlatmaya başladı. Fatma dönünce beni gördü. Sanki benimle olağanüstü güzel bir aşk gecesi yaşamış gibi tatlı tatlı gülümsedi. Yalınayaktı, üstünde bir gün önce giydiği giysi vardı, giysisi biraz buruşmuştu. Yüzü de bir gün önceki gibi boyalıydı ama biraz silinmişti. Yüzüm açıkça görünecek denli asıldı. Babamın oturduğu odaya geçtim, babam beni övünçle kucakladı ve yüksek sesle bir sepet meyve getirmelerini söyledi Meyve sepetini annem getirdi, sepeti yerine koyarken beni azarlarcasına kulağıma, "Kızcağıza karşı biraz sabırlı ol," diye fısıldadı.

Akşamleyin kadınlar için verilen şölene şöyle bir uğradım; bir ara gözüme Hiba çarptı. Daha bir hafta ondan ayrı kalacaktım. Yemekten ayrıldım. Hiç kuşkusuz annemin iteklemesiyle Fatma da arkamdan geldi. Elimi aldı ve birçok kez öptü.

"Dün akşam seni hoşnut edemedim," dedi.

Yanıt vermeden yatağın sol yanına uzanıp gözlerimi kapattım. Üstüme eğilip, zor duyulur bir sesle, ikircimli, kekeledi "Küçük kız kardeşimi ziyaret etmek ister misin?"

Kulaklarıma inanamadan yerimden sıçradım. Bu ülkede kimi kadınların, bedenlerinin gizli yerlerini kasıtla kullandıkları bu tümceyi bir kez Hiba, alaylı bir sesle söylemişti. Fakat bunu, daha dün gece yatak odasını görünce bayılıveren Fatma'nın ağzından duyacağımı nasıl kestirebilirdim? Ona doğru döndüm. Ellerini yüzüne kapatmıştı.

"Bunu sana kim öğretti?"

Utanmış ve korkmuştu. Ağlıyordu. Gülerek onu yatıştırdım ve kendime doğru çektim.

Bağışlanmıştı.

O hafta bir şölenle sona erdi. Dört bacanağım bana dört koyunla çömlekler dolusu şekerleme armağan ettiler. Ertesi günü ilk kez evden çıkıp düğün töreninin son aşaması için çarşıya gittim. Balık alıp eve getirdim, annem de onları sağlık ve bereket dileyerek gelinin ayakları dibine attı.

* * *

O yıl sonuna doğru Fatma gebe kalınca, hastanedeki işten daha iyi para getiren bir iş aramam gerekti. Bir kitapçının kızı olan annem kendi işimi kurmamı önerdi. Bu öneri yolculuğa düşkünlüğümden ötürü beni çok sevindirdi. Öneriyle birlikte, o günler beni sık sık gülümseten önsezisini de sözlerine ekledi:

"Birçok kişi varsıl olmak için dünyayı dolaşır. Oysa sen, oğlum, dünyayı dolaşırken varsıllığa rastlayacaksın."

VARSILLIK YILI

Hicri 915
(21 Nisan 1509 - 9 Nisan 1510)

Yazın sonuna doğru Fatma bana bir kız doğurdu. Kızıma Servet adını verdim, çünkü o yıl varsıllığımın ilk tohumları ekiliyordu.

Varsıllığım kısa sürdü ama yakınmaya hakkım yok. Çünkü, Tanrı'nın istenciyle elime nasıl geldiyse öyle gitti. Benim katkım yalnızca bilgisizliğim, böbürüm ve serüven merakım oldu.

İş kurmadan önce, Timbuktu'ya giderken tanıştığım Cenovalı tacir Bay Thomasso'yu görmeye gittim. Fas'ta yaşayan tüm yabancı tüccarlar içinde aklı ve doğruculuğundan ötürü en çok saygı gören Bay Thomasso'ydu. Ona danışmak, belki bir süre onunla çalışmak ya da yolculuğa çıkmak

istiyordum. Yatalak olmuştu, yine de beni büyük dostluk gösterisiyle karşıladı; dayımla ve kervanla ilgili anıları konuştu.

Ona gidiş nedenimi öğrenince derin derin düşünmeye koyuldu. Gözleriyle beni değerlendirmeye çalıştı, bakışlarım yeşil kadife başlığımda, özenle biçimlendirdiğim sakalımda, nakışlı sakomda, sakomun etkileyici geniş kollarında dolaştırdı. Beyaz göz kapakları ölçüp tartan ağırlıklardı tut ki. Sonunda ikircimliğini bir yana bırakması gerektiğine inanmış olmalı ki bana beklemediğim bir öneride bulundu.

"Seni bana Tanrı gönderdi, soylu dostum," dedi "İtalya ve İspanya'dan iki büyük siyah bornoz[3] siparişi aldım. Biri bin, öteki sekiz yüz parça. Sonbaharda teslim edilmeli. Bildiğin gibi Avrupa'da en çok aranan bornozlar Tafza'da yapılıyor. Sağlıklı olsaydım ben gidip alacaktım."

Yapılması gerekenleri anlattı. İki bin dinar alacaktım, bin sekiz yüz dinar malı almak için kullanılacaktı. Her bornoz için bir dinar ödenecekti. Paranın gerisi ise harcamalarım ve emeğimin karşılığı olacaktı. Eğer bornozları üreticiden daha ucuza alabilirsem aradaki fark da bana kalacaktı. Daha pahalıya alırsam farkı cebimden ödeyecektim. İyi bir anlaşma yapıp yapmadığımı bilmeden öneriyi coşkuyla kabul ettim. Parayı altın olarak verdi. Ayrıca bana bir at, iki uşak ve yolculuk için dokuz katır verdi, çabuk ve sağduyulu olmamı öğütledi.

Toplayabildiğim bütün parayı, kendi biriktirdiğimi, annemin parasını, Hâli'nin Fatma'ya bıraktığı paranın bir bölümünü bir araya topladım. Yaklaşık dört yüz dinarım olmuştu. Yük hayvanları boş gitmesin diye Faslıların Tafzalılara satageldikleri kılıçlardan dört yüz tane aldım. Çarşıdan dönüşte babama alışverişimi anlatınca neredeyse saçını başını yoluyordu.

"Bu kadar kılıcı küçük bir kasabada ancak bir yılda satarsın," dedi. "Ayrıca da acele dönmek istediğini anlayınca insanlar malım ucuza kapatmaya çakşırlar."

Sözleri doğruydu ama geri adım atmak için vakit çok geçti. Kılıçları toplamak için çarşıda kapı kapı dolaşmış, üstelik hepsinin parasını ödemiştim. İlk iş yolculuğumdan başarısızlıkla dönmeye kendimi alıştırdım. Kendi kendime kimse bir işi ellerini ya da kesesini örselemeden öğrenemez diyordum.

Yola çıkışımdan bir gece önce annem evecenlikle, biraz da korkmuş olarak hamamda duyduklarını bana ulaştırmaya geldi. Tafza'da ciddi şeyler

oluyordu. Fas ordusu orada düzeni yeniden kurmak için bir operasyon düzenlemişti. Annemin anlattıkları beni korkutacak yerde merakımı kışkırttı. Orada olanları öğrenmek için çaba göstermeye gerek duymadan ertesi gün, erkenden yola çıktım. O gün yolda olağanüstü bir şey olmadan Tafza'ya vardım. Gerçekten de kasabada bir tedirginlik vardı.

Daha kent kapısından girmeden çevreme bir kalabalık toplandı. Kimi bana saldırırcasına bağırıyor, kimi de durmadan sorular soruyordu. Sakin olmaya çalıştım. Hayır, Fas'tan bu yana doğru, gelen birlikler görmemiştim; evet, kimi dedikodular duymuştum fakat önemsememiştim. Kalabalık arasında kendime yol açmaya çalışırken şehzadeler gibi giyinmiş uzun boylu bir adam bana yaklaştı. Kalabalık sessizce iki yana çekilip ona yol açtı. Başıyla bana soylu bir selam verdikten sonra kasabanın seçimle başa gelmiş yöneticisi olduğunu söyledi. Tafza'nın bir cumhuriyet olduğunu, seçimle başa gelen bir grup tarafından yönetildiğini, kentte tek sultan veya göçer boy egemenliği olmadığını, vergi ya da fidye ödemediklerini, dünyanın her yerinde aranan yün bornozların satışından büyük kazanç sağladıklarını anlattı. Bir süre Önce kendileri gibi bornoz yapıp satan bir boyla aralarında anlaşmazlık çıktığını, ölümcül dövüşler ve çete savaşları yapıldığını, bu duruma son vermek isteyen kent meclisinin, kavgayı başlatan boyun ele-başlarını kentten sürgün etmeye karar verdiğini söyledi. Sürgün edilenler öç almak için Fas sultanına başvurmuşlar, Tafza'yı kuşatırlarsa kenti onlara teslim edeceklerine söz vermişlerdi. Kent halkı aniden bir baskın yapılmasından korkuyordu. Bu adama açıklamaları için teşekkür ettim, adımı söyleyip oraya gidiş amacımı belirttim, Tafza için duymuş olduğum çok az şeyi ona ilettim; orada çok kalmaya niyetim olmadığını, kılıçlarımı satıp bornozlarımı aldıktan sonra kentten ayrılacağım söyledim.

Yönetici kent halkının kaygılarını bağışlamamı istedi ve oradakilere Berberi dilinde, kente girmeme izin vermelerini, Faslı bir casus ya da haberci olmadığımı, bir Cenovalı adına çalışan Endülüslü basit bir tüccar olduğumu anlattı. Kente girip kalabileceğimiz bir han aramaya başladım. Bir ara iyi giyimli iki adamın bana dikkatle baktıklarını, bir yandan da yüksek sesle konuştuklarını gördüm. Yaklaştığım zaman ikisi birden evlerinde konuk olarak kendilerini onurlandırmam için yalvardı; uşaklarıma ve hayvanlarıma da bakacaklardı. Herhangi birine borçlu kalmak istemediğimden çağrılarını kabul etmedim, konukseverliklerine teşekkür ettim ve Fas'takilerle karşılaştırılınca hiç de iyi olmayan hana gittim. Fakat

hiç yakınmadım, çünkü gecelerce başımızın üstünde yıldızlı gökyüzünden başka bir şey görmemiştik.

Daha hana yeni yerleşmiştim ki kasabanın en varsıl kişileri odama gelmeye başladı. Biri dört yüz kılıçla sekiz yüz bornozu takas edebileceğini söylüyordu. Tam kabul edecekken bir başkası yanıma sokulup kulağıma dört yüz kılıca karşılık bin bornoz verebileceğini fısıldadı. Deneyimsizliğimden ötürü bunların nedenini anlamam uzun sürdü. Düşman ordusunun yaklaşmakta olduğunu duyan kent halkı, mallarını kentin kuşatılmasını izleyecek olan yağmadan kurtarmak istiyordu. Ayrıca da getirdiğim kılıçlar kente daha uygun bir zamanda girmiş olamazdı, çünkü herkes saldırıya karşı koymaya hazırlanıyordu. Böylece kendi koşullarımı rahatlıkla kabul ettirebilirdim. Kılıçlara karşılık bin sekiz yüz bornoz istedim. Bir tek eksiğini kabul edemezdim. Kısa bir tartışmadan sonra tüccarlardan biri, bir Yahudi, kabul etti. Kasabaya varışımın daha ilk gününde Bay Marino'nun istediği bornozları onun verdiği paraya hiç dokunmadan almış oldum.

Satacak bir şeyim olmadığı için ertesi günü yola çıkmaya karar verdim. Fakat talih, tıpkı bir sevgili gibi geceyarısı bana sarılıp gitmeme engel oldu. Tafza'nın büyük tüccarları bir kez daha beni görmeye geldiler. Bana ederlerinin onda birine çivit, misk, köle ve deri satmayı öneriyorlardı. Hepsini almaya kalksam taşımak için kırk katır gerekirdi. Kafamda sayılar dans etmekteydi. Daha ilk işimden zengin olmuştum.

Üçüncü gün çığırtkanlar Fas ordusunun geldiğini haber verdiler. Ordu iki bin hafif süvari, beş yüz okçu, iki yüz pistollü askerden oluşuyordu. Ordudan korkan kent halkı anlaşma yapılmasını istedi. Kentteki tek Faslı ben olduğum için bana çok eğlenceli bir iş düştü. Arabulucu oldum. Ordu komutanı daha ilk görüşmemizde benden hoşlandı. İyi eğitim görmüş bir adamdı, fakat kenti ve ileri gelenleri, düşman boya teslim etmek gibi korkunç bir görevle gönderilmişti. Onu bundan caydırmaya çalıştım.

"Sürgün edilenler hainlerdi. Bugün kenti sultana teslim ettiler, yarın sultanın düşmanlarına verirler. Bağlılığın, özverinin ve doğruluğun değerini bilen yürekli insanlarla anlaşmak daha iyidir." Gözlerinden beni evetlediğini anlıyordum ama kendisine verilen buyruk kesindi Kenti ele geçirmek, sultana başkaldıranları cezalandırmak, kenti sürgün edilmiş boyun egemenliğine vermek, ve onlara yardımcı olmaları için bir birliği kente bırakmak.

Yine de aramızda kulak ardı edemediği bir konuşma geçti. "Sultan bu koruma karşılığında ne kadar kazanacağını umut ediyor?"

"Sürgün edilen boy yılda yirmi bin dinar önerdi." Kafamda çarçabuk bir hesap yaptım.

Kent meclisinde otuz temsilci var. Kentte ayrıca on iki varsıl Yahudi tüccar yaşamakta. Her biri ikişer dinar ödese yılda seksen dört bin dinar eder." Komutan sözümü kesti.

"Sultanın geliri yılda üç yüz bin dinar. Bunun gibi küçük bir kentin bu parayı toplayabileceğini nasıl söyleyebiliyorsun?"

"Bu ülkenin varsıllığı düşleyemeyeceğiniz ölçüde. Fakat halk varsıllığını saklıyor. Ülke yöneticilerinin onları soymalarından korkuyorlar. Bu kentin Yahudilerinin cimrilikle suçlanması sizce nedendir? Çünkü en küçük bir harcama, en küçük bir gösteriş varsıllıklarını tehlikeye atar da ondan. İşte bu nedenlerdir ki birçok kentimiz yok olmakta, sultanlığımız yoksul düşmekte."

Sultanın görevlendirdiği bir adam, önünde böyle konuşmama izin veremezdi. Ana konuya gelmemi istedi "Eğer Tafza ileri gelenlerine hiçbir zarar gelmeyeceğine ve kesinkes törelerine saygı gösterileceğine söz verirseniz, söylediğim miktarın ödenmesini sağlayabilirim."

Komutandan söz aldıktan sora kentin temsilcilerini görmeye gittim. Önerimizi bildirdim. Kararsız kaldıklarını görünce onlara Fas'tan sultanın mührünü taşıyan bir mektup geldiğini, sultanın, kentin önderlerinin hemen öldürülmesini buyurduğunu anlattım. Bağrışmaya, ilenmeye başladılar. Afrika'nın Tanıtımı'nda anlattığım gibi iki gün içinde komutanın odasında seksen dört bin dinar toplanmıştı. Bu denli çok altını bir arada hiç görmemiştim. Sonradan sultan da ne kendisinin ne de babasının varsıllıkları arasında bu denli büyük bir miktar olmadığını söyledi.

* * *

Tafza'dan ayrılırken oranın önde gelenleri, kentlerini ve kendilerini kurtardığım için bana çok değerli armağanlar getirdiler. Komutan da bana, bu olağandışı olayda gösterdiğim yararlığı sultana anlatacağına söz verdi ve önemli bir miktar para verdi. Ayrıca Fas'a dönerken kervanıma eşlik etmeleri için yanıma on iki asker kattı.

Eve gitmeden önce Bay Marino'yu gördüm. Sipariş ettiği bornozları, yanıma verdiği uşakları, atı ve katırları bıraktım. Ona iki yüz dinar

değerinde türlü armağanlar verdim ve en küçük ayrıntılarını bile unutmadan yolculuğumu anlattım, bana verilenleri gösterdim. En az on beş bin dinar ettiklerini söyledi. En küçük kıskançlık izi taşımayan bir sesle, "Bu kadarını biriktirebilmek için ben on beş yıl çalıştım," dedi. Bütün dünyanın avucumda olduğu duygusuna kapıldım. Hiçbir şeye ve hiç kimseye gereksinimim yoktu. Artık yürümüyor, uçuyordum.

Cenovalı, yanından ayrılırken azdan öne doğru eğilerek elimi uzun uzun sıktı. Bense başımı kaldırarak, burnum havada dimdik durdum. Yaşlı adam elimi avucunda epey ve sıkı sıkı tuttu, doğrulmadan gözlerimin içine dik dik baktı.

Talih sana güldü genç dostum. Sanki oğlummuşsun gibi senin adına mutlu oldum. Fakat kendi kendine göz kulak ol. Çünkü varsıllık ve güç, sağduyunun düşmanıdır. Bir buğday tarlasında kimi başakların dik durduğunu, kimilerinin de boyun büktüğünü görmüyor musun? Dik duranların içi boştur. Öyleyse, seni bana getiren, ve böylece Tanrı'nın yardımıyla sana varsıllık yollarını açan alçak gönüllülüğü elden bırakma."

* * *

O yıl Kastilyalılar Mağrip'e çok büyük ve çok başarılı bir saldırıda bulundular. İki önemli kıyı kentinden biri olan Oran Muharrem ayında, Bicaye ise Ramazan ayında Kastilyalıların eline geçti. Trablus ve Berberistan ise bir yıl sonra düşecekti.

Bu kentlerden hiçbirini Müslümanlar geri alamadılar.

İKİ SARAY YILI

Hicri 916
10 Nisan 1510 - 30 Mart 1511

Yanaklarına iki gül kondurdum,

Dudaklarında açan bir gülücük yaptım.

Beni geriye itme, Yasa'mız açık,

Her erkeğin ektiğini
Toplama hakkı da vardır.

Bunlar, o zamanlar benim şarabıma ve köle kızlarıma hayran, parama açgözlü; her yemekte ya da her kervanın dönüşünde verilen şölende; ya da dostların, akrabaların, bana bağlı çalışanların tüccarların, evime uğrayan ulemanın, sarayımın yapımıyla görevlendirdiğim mimarlarla mühendislerin çevremde toplandığı her fırsatta, konuklarımı ve hepsinden çok da beni öven dizeler söylemeye can atan ozanın benim için yazdığı birkaç dize.

Tafza'ya yapmış olduğum yolculuktan sonra varsıllığım birçok katına çıkmıştı. Adamlarım Badis'ten Sicilmase'ye, Tlemsen'den Marakeş'e kadar Afrika'nın her yanında dolaşıyor, hurma, çivit, kına, yağ ve her türlü kumaş satıyorlardı; ben ancak çok büyük kervanlara katılıyordum. Yolculuğa çıkmadığım zamanlarda işlerimi evimdeki divandan yönetiyor, ya da elimde baston, kızımın doğumundan sonra efendisi olduğum, ve gün geçtikçe büyüyen varsıllığıma baktıkça gözüme daha küçük, daha sıkıntılı, daha değersiz görünen dayımın evinden uzak olmayan bir tepede yaptırmakta olduğum sarayıma bakmaya gidiyordum.

Benzeri bulunmayacak bir saray olmasını istiyordum. O nedenle, en iyilerini seçtiğim ustalarla boyuna konuşuyor, parayı hiç düşünmeden, her şeyin en iyisini kullanmalarını söylüyordum. Her geçen gün kusursuzluğa biraz daha yaklaşan sarayımda yaşayacağım günleri sabırsızlıkla bekliyordum. Tavanlar tahta oyma, kemerler mozaik kaplı, çeşmeler kara mermerden olacaktı. Harcamaları düşünmüyordum bile. Herhangi bir meblağ karşısında ikileme düştüğümü görse yanımdan hiç ayrılmayan ozanım hemen şöyle diyordu: "Yaş yirmi olursa, akıllıca davranmamak akıllılıktır." Sözleri benim için altın değerindeydi.

Sarayın yapımına başlandığı gün yaşamınım en olağanüstü günlerinden biriydi. Sabahleyin, gün doğarken yanımdakilerle yapının temelinin dört köşesine tılsımlarla, kızımın saçından dikkatle kesilmiş tutamlar gömmeye gittik. Her nasılsa kör inançlara ve büyüye kendimi kaptırmıştım ve bu davranışlarıma ilk şaşıran kişi de yine bendim. Belki de varsıl ve güçlü insanların yazgısıydı bu. Varsıllıklarını kazanmakta yetenekten çok talihin

etkili olduğunu görürlerse, talihe metresleriymiş gibi bakıp ona tıpkı totemmiş gibi saygı gösterirler.

Hâli'nin evinde bütün gece Endülüslü bir müzik topluluğunun şarkıları çınladı; yer, dansçıların ve o gece için özel olarak alınmış köle kızların ayakları altında titredi. Hiba'nın dans etmesini yasakladım, çünkü Timbuktu'dan beri insanları rahatlatan güzelliklerini sergilemesi düşüncesine bile katlanamıyordum. Onu yanımdaki en yumuşak yastıklardan birine oturttum, kolumu da ona doladım. Fatma, tam doğasına yakışanı yaptı, erkenden odasına çekildi.

Hiba'yı aylardan beri ilk kez mutlu ve tasasız gördüğüm için ben de mutluydum. Kızımın doğumundan beri kendisini küçük düşmüş gibi duyumsuyordu. Bir akşam odasına girdiğimde, gözündeki bir damla yaşı başörtüsünün ucuyla silmekte olduğunu görmüştüm. Parmaklarımı saçlarının arasına daldırmış, hafifçe kulağını okşarken beni kararlı bir incelikle geriye doğru itti, ve hiç alışık olmadığım üzgün bir sesle, "Benim ülkemde bir kadın eğer kısırsa, kocasının onu boşamasını, ya da bırakmasını beklemez. Kendisi uzaklaşır. Unutulmak için gözlerden uzak bir köşe bulur!" dedi. Kendisinin neşeli konuşmasını yansılayarak, "Bir dahaki Ramazana bana bir erkek çocuk doğurmayacağını nereden biliyorsun?" diye sordum. Gülümsedi.

"Daha ergenlik çağına gelmeden bizim boyun falcısı hiçbir zaman gebe kalamayacağımı, söylemişti. Ona inanmamıştım. Ama beş yıldır seninle birlikteyim ve senin bir başkasından çocuğun var."

Ne söyleyeceğimi bilemediğim için onu kendime çektim. O ise yüzü acıdan kasılmış olarak kendini kollarımdan kurtardı. "Beni özgür bırakacak mısın?"

"Bence, sen benim sevgilimsin, kölem değilsin. Ama senin hep bana ait olmanı istiyorum."

Bileklerini sıkı sıkı tuttum, avuçlarını öptüm.

"Timbuktu'da geçirdiğimiz geceyi, daha sonra birlikte olduğumuz bütün geceleri, ve birbirimizden hiç ayrılmamak için verdiğimiz sözleri unuttun mu?"

Açık pencereden giren hafif ve serin rüzgâr, bronz mumluktaki mumu söndürdü. İyice karanlıktı. Hiba'nın gözlerini göremiyordum. Sesi çölden gelen acı yüklü bir ses gibiydi ve çok uzaktı. "Sevgililer sık sık elele

tutuşurlar ve gelecekteki mutluluklarını düşlerler. Fakat elleri birbirine kenetlenmiş ve düşleri de bir tek olursa mutlulukları hiç mi hiç daha büyük olamaz, hep aynı kalır."

O gece yavaş yavaş bana kollarını açtı. Üzüntüden mi, görev duygusuyla mı, anıların etkisiyle mi, bilmiyorum; fakat o günden sonra bir üzünç buğusu gözlerinden hiç eksik olmadı.

O nedenle eğlence gecesi yeniden güldüğünü ve Endülüslü müzikçilerin müziğini dinlerken el çırptığını görmek beni çok sevindirdi. Yemeğin ortasında ozanım ayağa kalktı, onuruma yazmış olduğu şiirleri ezberden okudu. Daha ilk beyitten sonra sarayım Elhamra, bahçesi de Cennet oldu.

"Dilerim sarayın bittiği gün o cennete, omuzlarında sana varis olacak oğlunla girersin."

Ona dolanmış olan kolumla Hiba'nın titrediğini duyumsadım. Kulağıma, "Tanrım, o varisi sana verebilmeyi ne çok isterdim," diye fısıldadı, içini çekti.

Ozan Hiba'yı duymuşçasına ona acıyarak ve istekle baktı, dizelerini keserek doğaçlamadan iki dize söyledi: "Aşk, bir kuyunun kıyısında susuzluktur. Aşk çiçektir, meyve değil."

Hemen kesemi alıp ozana doğru fırlattım; sanıyorum içindeki para elli dinardan çoktu. Fakat Hiba'nın yüzüne yayılan gülümsemeye paha biçilemezdi. Geceyi o gülümsemenin meyvelerini toplamakla geçirdim.

* * *

Bu şölenden altı ay sonra saray muhafızlarından biri, sultanın hemen o gün, öğle uykusundan sonra beni görmek istediği haberini getirdi. Uygun giysiler giydim, şaşırmış fakat en küçük bir tedirginlik duymadan sarayın yolunu tuttum.

Sultan beni bir övgüler seliyle karşıladı, çevresindekiler yüzlerini ekşiterek, bir yandan da yaltaklanarak onu yansıladılar. Timbuktu'ya yaptığım ilk yolculuğu ve Tafza'dan ona, Fas'tan bütün bir yıl toplayamadığı kadar altın sağladığımı anımsadım. Dayıma, atalarıma ve Granada'ya övgüler yağdırdıktan sonra, çevresindekilere benim varsıllığımı, Fas'ın en iyi ve ünlü medresesinde yetiştiğimi ve bilgimin çok geniş olduğunu anlattı.

"Topal Ahmet'i medreseden tanırsın değil mi?" diye sordu.

"Evet efendimiz."

"Duyduğuma göre en iyi arkadaşlarından biriymişsin. Saygıyla ve dikkatle dinlediği tek kişi de senmişsin."

Birden bu beklenmedik çağrının ve sıralanan övgülerin nedenini anladım. Ahmet son zamanlarda önem kazanmaya başlamıştı.

Fas'ta ve Marakeş'te birçok öğrenci silaha sarılıp, yavaş yavaş bütün Atlantik kıyılarına yayılan ve korku salan Portekiz işgaline karşı onun yanında savaşmak için evlerinden ayrılmışlardı. Topal, ülkeyi bir baştan bir başa dolaşıyor, sultanın tutumunu eleştiriyordu. Bu nedenle sultan tedirgindi; bu tehlikeli düşmanla bir anlaşmaya varmak istiyordu. Niyeti beni arabulucu yapmaktı.

Gönlümde gömülü duran eski bir hesabı ortaya dökmeye karar verdim.

"Şerif Ahmet, ikimiz de medresede okurken sık sık bize gelirdi Kız kardeşim -Tanrı ona dirlik versin- cüzamlılar mahallesindeyken Topal Ahmet bana gerçek bir kardeş gibi davrandı.

" Sultan utancını gizlemek için boğazını temizledi.

"O talihsiz kadına ne oldu?"

"Çok değerli bir genç adam onunla evlendi ve sanki katilmişler gibi, bize nereye gittiğini söylemeden onu kaçırdı."

"Onlar için bir güvenlik belgesi ister misin? Bağışlandıklarını kanıtlayan bir belge? Yazıcı bir tane hazırlasın."

"İyiliğinizin sının yok efendim. Tanrım ömrünüzü uzun etsin!"

Bu içi boş, kalıp sözleri söylemek zorundaydım, işin arkasını bırakmak niyetinde değildim. Sultanın kulağına doğru eğildim.

"Dostum Şerif Ahmet, Zervali'nin haksız hıncının kurbanı olan acınası kardeşimin başına gelenlerle çok ilgilenmişti," dedim.

"O olayda bu adamın parmağı olduğunu duymuştum."

Sultanın olayın ayrıntılarını bilmesi beni şaşırttı. Benden yana kalmasını sağlamak amacıyla, ona niye zamanında gerekeni yapmadığını sormaktan kaçındım. Alçak sesle sözümü sürdürdüm.

"Ahmet'in gözünde Zervali, Fas halkının ahlakını bozan aşağılık bir adam, kötülüğün simgesi. Dahası, yaptığı uzun konuşmalarda bu adamın adını belirttiğini duydum." Topal'dan yana olduğumu sanmaması için, "Tanrı ona doğru yolu göstersin," diye ekledim.

Sultan biraz kendi kendine düşündü. İkilemdeydi. Sonra bir şey demeden sarığını düzeltti, tahtında biraz daha dikleşti.

"Ahmet'i görmeye gitmeni istiyorum," dedi. Dinlediğimi göstermek için başımı biraz eğdim.

"Onu biraz yatıştırmaya çalış. Benim için, hanedan için ve Fas için daha iyi duygular beslemeli. Tanrı Fas'ı inançsızlardan ve tutkulardan korusun. Şerife Portekizlilere karşı savaşması için asker ve silah yardımı yapmaya hazırım.

Eğer sultanlığımı savunmak için -ki savunma gücümüz son yıllarda zayıflamış durumda- savaşmak zorunda kalırsam çevremde barış olmalı. Tanca Portekizlilerin eline geçti. Arzila ve Ceuta da öyle. Laraş, Rabat, Şela, ve Sale kuşatmada. Anfa yakılıp yıkılmış, Anfakların her biri bir yere dağılmış. Kuzeyde ise İspanyollar kıyı kentlerini birer birer ele geçirmekte."

Beni kendine doğru çekti ve sesini alçalttı. Maiyetindekiler, kulak kesildilerse de kendilerini geriye çektiler.

"Birkaç aya kadar ordumu bir kez daha Tanca'yla Arzila'ya göndereceğim. Bu kez Ulu Tanrı bana zafer bağışlar inşallah.

Ahmet'in benimle bağlaşık olmasını istiyorum. Halkı Müslüman sultanlara karşı kışkırtacağına benimle aynı zamanda Portekizlilere saldırmalı. Çünkü her ikimiz de bu kutsal savaşın savaşçılarıyız. Bu görev için sana güvenebilir miyim?"

Elimden geleni yapacağım, çünkü benim için Müslüman birliği her şeyden daha önemli. Uygun gördüğünüz zaman Sus'a gidip Ahmet'i görür ve onu yumuşatmak için elimden geleni yaparım.

Sultan hoşnutluğunu göstermek için omzuma vurdu ve saray yazıcısına saltanat mührünü getirmesi için buyruk verdi.

"Hemen bu gece Zervali'nin evine haberci gönderecek ve en az iki yıllığına kentimizden gitmesini bildireceksiniz. Hacca gidecek, dönüşte de bir süre doğduğu köyde kalacak."

Saraylılar büyük bir dikkatle dinliyordu. Birkaç saat içinde haber ağızdan ağza yayıldı. Kimse sürgüne gönderilen Zervali'ye ne selam veriyor, ne de onu görmeye gidiyordu. Çok sürmeden evine giden yolu otlar bürüdü.

İleride ailemizde yeni mutsuzluklara neden olacağını bilmeden öcümün tadına varıyordum.

Sultan, yolculuğun parasal yönünü konuşmamız için ertesi günü yine saraya gitmemi buyurdu. O günden sonra her gün saraya çağrıldım. Sultan benimle saray görevlilerinin yanında konuştu, övgü dolu sözler söyledi, öyle ki saray ileri gelenlerinde kıskançlık belirtileri görmeğe başladım. Bu kıskançlıkları hiç umursamıyordum. İlkbaharda Sus'a doğru yola çıkacaktım.

Kervanı düzenlemekteydim. Her şeyin ötesinde sarayımı düşünüyordum. Sarayım gün geçtikçe kafamda daha da büyüyor, görkemli oluyor fakat yerden aynı oranda hızlı yükselmiyordu. O yıl hava çok yağmurlu ve soğuktu, o nedenle düşlerimi süsleyen sarayımın bulunduğu yer gerçekte bir çamur gölü görünümündeydi.

TOPAL ŞERİF YILI

Hicri 917
(31 Mart 1511 -18 Mart 1512)

O yıl daha önce tasarlandığı gibi Fas sultanı ve Topal Şerif Portekizlilere iki ayrı yönden saldırdılar. Fas sultanı Tanca'yı geri almayı, Topal'sa Agadir'i kurtarmayı amaçlıyordu. Her ikisi de, onurlarına yazılan şiirlerde hiç sözü edilmeyen büyük kayıplar vermişlerdi.

Bütün tasarılarımı çarpışmalar sırasında orada olacak, geceleri de izlenimlerimi yazacak biçimde yapmıştım. Yıllar sonra Roma'dayken bu yazıları okuduğumda çarpışmalara değgin tek satır yazmamış olduğumu görünce çok şaşırdım. Dikkatimi çeken tek şey, şehzadelerin ve yanlarındakilerin saldırılar sırasındaki tutumlarıydı. Ayrıca beni aralarına aldıkları için her şeyi yakından izlediğim göz önünde tutulursa yanılgıların da en aza indiği söylenebilir. O günlerde yazdıklarımı şöyle özetleyebilirim.

917 Rebiyülevvel ayının sondan bir önceki günü, Hıristiyan takviminde 1511 yılının 16 Haziran Çarşamba gününe denk geliyordu.

Tanca önlerinde şehit düşen üç yüz askerin cesetleri toplandı. Bu görünüm yüreğimi parça parça etti. Sultanın çadırına gittim. Saltanat mührünü taşıyan vezirle konuşmaktaydı. Beni görünce yanına çağırdı. "Vezirimizin bugün olanlara ilişkin görüşlerini dinle," dedi. Vezir benim için ikinci kez anlattı. "Efendimiz, bugün olanlar o denli kötü değil. Portekizlileri bizden öç almaya itekleyecek ölçüde bozguna uğratmadan tüm Müslümanlara, kutsal bir savaşa nasıl bir coşkuyla katılabileceğimizi gösterdik. " önce sanki bu düşüncesine katılmıyormuşum gibi başımı salladım sonra, "ölülerin sayısının yüzleri bulduğu doğru mu?" diye sordum. Sorumda biraz direngenlik biraz da alay sezen vezir bana yanıt vermedi. Yanıt veren sultan oldu. "ölenlerin çok azı atlı. ötekiler yaya askerler ve sultanlığımda yüzlercesi, binlercesi bulunan dilenciler, ayak takımı ve hiçbir işe yaramayan gereksiz adamlar. Hepsini silahlandırmam zaten olanaksız." Sesinin tınısı umursamazlıkla neşelilik arasında gidip geliyordu. Bahaneler uydurup izin istedim ve çadırdan çıktım. Dışarıda kir meşalenin ışığında, bir Öbek askerin yeni getirilmiş bir cesedin çevresine toplanmış olduğunu gördüm. Kızıl sakallı yaşlı bir asker çadırdan çıktığımı görünce yanıma geldi. "Sultana ölenler için ağlamamasını söyle, çünkü onlar Yargı Günü ödüllendirileceklerdir," dedi. Gözyaşları aktı, sesi boğuldu. "Büyük oğlum az önce öldü; efendimiz buyurduğu zaman ben de onu cennette bulmaya gideceğim." Kolumun yeninden umutsuzca yakaladı ve bu davranışıyla, dudaklarından dökülenden çok değişik olan bir öykü anlattı. Bir muhafız askeri geldi, sultanın danışmanını tedirgin etmemesi için onu uyardı. Yaşlı adam homurdanarak uzaklaştı, ben de çadırıma döndüm.

Birkaç gün sonra Ahmet'le bir daha görüşmek için Sus'a gittim. Yılın başında sultanın barış isteğini ona ulaştırmak için bir kez görüşmüştük. Bu kez sultan Ahmet'e, Tanrı'nın yardımıyla Portekizlilerin bizden daha çok kaybı olduğu haberini ulaştırmamı istiyordu. Sus'a vardığım zaman Topal Agadir'i yeni kuşatmıştı, adamları çok coşkuluydu. Bir çoğu, Mağrib'in değişik yerlerinden gelen, ve tıpkı gizemli bir sevgili ararcasına şehitliğe özlem duyan öğrencilerdi.

Üç gün geçmiş olmasına karşın savaş bütün gücüyle sürüyordu. Savaşanların - yürekleri kan, hınç ve özveriyle alev alevdi.

Ahmet birden herkesi şaşırtan bir buyruk verdi: Kuşatma kaldırılıyordu. Bu buyruğu onaylamayıp eleştiren genç bir Oranlının kafası anında

uçuruluverdi. Topal'ın bu denli çabuk pes ettiğini ve kuşatmayı kaldırdığını görmek beni çok şaşırtmıştı. Bunu ona sorduğumda omuzlarını kaldırdı ve, "Eğer sultanlarla bir arada olmayı bırakıp siyasete karışmak istersen, olayların görünüşüne aldanmamayı öğrenmelisin," dedi.

Sinirli kahkahası bana medrese günlerimizdeki uzun konuşmalarımızı anımsattı. Çadırda yalnız kaldığımız zaman beni şaşırtan tutumuna ilişkin soruyu açık açık sordum. Şöyle açıkladı:

"Bu yöre halkı, Agadir'i ve çevresindeki ovaları ellerinde bulunduran Portekizlilerden kurtulmak istiyorlar. Halk, tarlalarında çalışamıyor bile. Fas sultanı uzakta; Marakeş sultanı ise ancak haftada bir kez sarayından çıkıyor, o da ava gitmek için. Her ikisi de savaşmak için beni seçmişlerdir. Beş yüz atlıyla bir kaç bin yaya askeri silahlandırmaya yetecek parayı toplayıp bana verdiler.

Şimdi, buna göre Agadir'i kuşatıp saldırmak benim görevim ama ben bunu istemiyorum. Bunu yaparsam adamlarımdan bir çoğunu bu savaşta yitiririm, dahası Portekiz saldırılarına karşı koymam için yıllarca buralarda kalmam gerekir. Bugün yapabileceğim daha iyi işler var. Düşmana karşı savaşabilmek için kılıcımla ya da bahaneler uydurarak Mağrip'i harekete geçirmeli orada birliği sağlamalıyım."

Yumruklarımı bütün gücümle sıkıp yanıt vermemem gerektiğini düşündüm. Fakat daha yirmili yaşlarımın başlarındaydım.

Kendimi tutamadım. Anlamaya çalışıyormuşum gibi tane tane konuştum.

"Öyleyse," dedim, "Portekizlilere karşı savaşmak istiyorsun ama birliklerini onların önüne atmaktan kaçınıyorsun. Çağrına uyan bu adamlara Fas, Meknes ve Marakeş'i ele geçirmek için gereksinimin var." Benim iğneleyici konuşmamı hiç kesmeden dinledi, sonra omuzlarımdan tuttu. "Allah aşkına Hasan, olanları anlayamamış gibisin! Bütün Mağrip ateş püskürüyor, öfke dolu. Hanedanlar yok olacak, eyaletler silinip süpürülecek, kentler yerle bir edilecek. Bana bak! Dikkatli bak. Kollarıma, sarığıma dokun, çünkü yarın beni göremeyecek, parmaklarını yüzümde gezdiremeyeceksin. Bu eyalette kafa uçuran tek kişi benim. Adımı duyunca köylüler de kentliler de titriyorlar. Çok yakında bütün ülke ben geçerken diz çökecek, ve sen oğullarına Topal Şerifin dostun olduğunu, evine gelip gittiğini, kız kardeşinin yazgısıyla çok yakından ilgilendiğini anlatacaksın. Bense bütün bunları hiç anımsamayacağım."

Her ikimiz de titriyorduk; o sabırsız bir öfkeden, bense korkudan. Kendimi korkutulmuş gibi duyumsuyordum, çünkü onu ünlü olmadığı günlerden tanıdığım için beni bir tür malı gibi görüyordu. Sevdiği, tepeden baktığı, istemediği, dahası tiksindiği bir insandım. Tıpkı varsıl olduğum gün, yamalı, beyaz cübbemin gözüme göründüğü gibi. Böylece bu adamdan uzaklaşmanın zamanı geldiğine karar verdim. Bundan böyle onunla iki eşit kişi gibi konuşmamız olanaksızdı. Kalsaydım onun egemenliğine girecek, özsaygımı yitirecektim.

* * *

O yılın sonuna doğru, ayrıntılarını çok sonraları öğrenebildiğim, fakat ailemdeki bireylerin yaşamlarını çok etkileyen bir olay oldu. Parça parça olayları birleştirerek çıkarabildiğim öyküyü, hiçbir ayrıntıyı unutmadan anlatmaya çalışacağım.

Cinayetle cezayı birbirinden ayıran ince çizgiyi belirlemeyi Ulu Tanrıya bırakıyorum.

Zervali sultanın buyruğuna uyarak hac için Mekke'ye gitmiş, sonra da iki yıllık sürgün cezasını tamamlamak için Rif dağlarında doğmuş olduğu köye, Beni Zerval'a dönmüştü. Geçmişte onca soygun yaptığı yöreye dönerken korkuyordu. O nedenle belli başlı boyların beşleriyle bağlantı kurmuş, keseler dolusu para dağıtmış, yolculuğu süresince kendisini korumaları için kırk silahlı adam tutmuştu. Ayrıca yanında Fas kralının yoksul ve alkolik yeğenini de taşıyordu. Böylece dağlarda halk onun daha saraya yakın olduğunu sanacaktı.

Beni Zerval'a ulaşabilmek için kervanın Beni Velid'den geçmesi gerekiyordu. Orada iki çoban köyü arasında, kayalık bir yolda, yaşlı bir dilenci kadın beklemekteydi. Yoldan geçenlere, bu kara ve pis yığından dilenmek için bir el uzanıyor, avuç açıyordu. Zervali koşumlu bir at üstünde, yanında başına şemsiye tutan bir köleyle yaklaştığı zaman, dilenci kadın ona doğru birkaç adım attı ve zor işitilir bir sesle dualar mırıldanmaya başladı. Muhafızlardan biri dilenciye uzaklaşması için bağırdıysa da efendisi onu susturdu. Bir zamanlar soygunlar yaptığı bu topraklarda şimdi saygı uyandırmak istiyordu.

Kesesinden birkaç altın aldı, herkesin görebileceği biçimde ellerini birleştirip yakalayabilmesi için dilenciye uzattı. Bir saniye içinde dilenci Zervali'yi bileğinden yakaladı ve şiddetle çekti. Zervali atından düştü. Sağ ayağı üzengiye takılıp kalmış, gövdesi baş aşağı duruyor, sarığı yerde

sürünüyordu. Boğazına bir hançer dayanmıştı. Dilenci kılığındaki kadın erkek sesiyle, "Adamlarına kıpırdamamalarını söyle," dedi. Zervali söyleneni yaptı. "Onlara ötedeki köye kadar gitmelerini söyle."

Birkaç dakika sonra dağ yolunda yalnızca devinimsiz iki adam, sabırsız iki at ve eğri bir hançer kalmıştı. Adam Zervali'nin ayağa kalkmasına yardım etti, onu yaya olarak yabanıl bir hayvanın avını çenesine sıkıştırıp sürüklediği gibi kayaların arasına doğru götürdü. Az sonra ikisi de gözden yitti Ancak ondan sonra saldırgan, korkudan tir tir titreyen kurbanına kendini tanıttı.

Gelincik Harun, üç yıldan beri, onu kendilerinden bir parçaymış gibi koruyan Beni Velid dağlarında yaşıyordu. Onun bir haydut gibi davranmasına neden, öç alma isteği miydi yoksa, düşmanının, yakınlara yerleşince yine onun, Meryem'in ve iki oğlunun arkasına düşeceği korkusu muydu? Ne olursa olsun, kullandığı yöntem, öç almak isteyen birinin yöntemiydi.

Harun kurbanını eve doğru sürükledi. Onları gören kız kardeşim, Zervali'nin kendisinden daha çok korktu. Kocası ona ne bu tasarısından, ne de eski nişanlısının Rife geleceğinden söz etmişti. Ayrıca da kendisi yaşlı adamı hiç görmemiş olduğu için olanlardan bir şey anlamıyordu. Harun, "Çocukları burada bırak ve beni izle," dedi.

Harun avıyla birlikte yatak odasına girdi. Meryem arkalarından gelip kapı olarak kullandığı perdeyi çekti "Bu kadına bak Zervali."

Kız kardeşim bu adı duyunca ilendi. Yaşlı adam hançeri boğazında duyumsuyordu. Hiç ağzını açmadan belli belirsiz bir devinimle geri çekildi. "Soyun Meryem."

Meryem kulaklarına inanamadan, gözleri korku dolu Gelincik'e baktı. Harun bağırdı.

"Soyunmam söyleyen benim, kocan! Dediğimi yap."

Açması kız önce dudaklarını ve yüzünü örten örtüyü açtı, sonra saçlarını. Zervali gözlerini kapatarak başını iyice eğdi.

Bu kadının çıplak bedenini görürse başına gelecekleri biliyordu. "Ayağa kalk ve gözlerini aç."

Harun'un sözlerini, hançerin yukarı doğru hafifçe devinimi destekledi. Zervali doğruldu. Gözlerini sıkı sıkı kapalı tutuyordu.

Meryem bir eliyle giysilerini çıkarıyor, bir eliyle gözyaşlarını siliyordu. Harun, "Bak!" diye bağırdı.

Meryem'in giysisi yere düştü.

"Bu bedene bak! Hiçbir cüzam lekesi görüyor musun? Yakına git de incele."

Harun Zervali'yi bir öne Meryem'e doğru itiyor, bir geri çekiyor, şiddetle sarsıyordu. Sonunda yaşlı adam Meryem'in ayakları dibine çökekaldı. Meryem, "Yeter artık Harun, yalvarırım yeter!" diye bağırdı.

Kız kardeşim korku ve tiksintiyle ayakları dibindeki adama baktı. Zervali'nin gözleri yarı açık ama devinimsizdi. Harun kuşkuyla ona yaklaştı, nabzına, gözkapaklarına baktı, sonra hiçbir tedirginlik duymadan kalktı.

"Bu adam, kurbanları içinde en masum olanın ayakları dibinde köpek gibi ölmeyi hak etmişti," dedi.

Harun, gece basmadan Zervali'nin cesedini, giysilerini, ayakkabılarını ve takılarını çıkarmadan bir incir ağacının altına gömdü.

FIRTINA YILI

Hicri 918
(18 Mart 1512 - 8 Mart 1513)

O yıl eşim Fatma doğum yaparken öldü. Ölümüne üç gün boyunca, yaşarken onu hiç sevmemişim gibi çok ağladım. Erkek olan bebek de yaşamadı.

Ölümün kırkıncı gün törenlerinden az önce acele olarak saraya çağrıldım. Sultan Portekizlilere karşı düzenlenen yaz seferinden yeni dönmüştü; gerçekte pek çok tersliklere canı sıkılmasına karşın, onun ve saraylıların, saraya adım attığını andan başlayarak beni umursamayan yüzlerle selamlamalarına çok şaşırdım.

Sultanın kendisi bana düşmanca davranmadı ama sesi sıcaklıktan yoksundu ve anlamlıydı.

"İki yıl önce enişten yük taşıyıcı Harun'un bağışlanmasını istemiştin. Biz de lütufta bulunduk. Fakat davranışlarını düzelteceği, gönül borcu duyacağı yerde Fas'a dönmedi, yasalardan kaçarak Rif'te yaşamayı yeğledi ve Zervali'den öç alacağı fırsatı gözledi."

"Fakat efendimiz, Harun'un öldürdüğüne ilişkin hiçbir kanıt yok. Dağlar haydut do..."

Başvezir sultanınkinden de yüksek bir sesle sözümü kesti.

"Zervali'nin cesedi bulundu. Kız kardeşinin ve kocasının o günlerde yaşadıkları evin yakınında gömülmüş olarak. Askerler kurbanı tanıdı. Takıları alınmamış. Sıradan bir haydut böyle mi yapar?"

Şunu söylemeliyim ki daha dört ay önce, Zervali'nin ortadan yok olduğu haberleri Fas'a gelir gelmez, en küçük bir bilgim olmamasına karşın, Harun'un öç almış olabileceğini düşünmüştüm. Gelincik'in kinini sonuna dek sürdürebileceğini biliyordum ve neden Rif'in o bölgesinde yaşamayı seçtiğinin ayırımındaydım. O nedenle, onun suçsuz olduğunu savunmak benim için çok kolay değildi. Bir yandan da onu savunmak zorundaydım, çünkü kuşku uyandırabilecek en küçük davranışım onu mahkûm edebilirdi.

"Efendimiz, adalet konusunda, durumunu açıklamak olanağı bulunmayan bir adamı mahkûm etmeyecek denli titizdirler.

Özellikle yük taşıyıcılar loncasından çok saygı duyulan bir adamı." Sultan öfkelenmiş görünüyordu.

"Bundan böyle olay eniştenle değil, doğrudan doğruya seninle ilgilidir Hasan.

Zervali'nin sürgün edilmesini isteyen sendin. Senin isteğine uyularak köyüne sürgüne gönderildi; köyüne giderken öldürüldü. Ağır bir sorumluluk altındasın."

O konuşurken sanki bir zindanın karanlığındaymışım gibi gözlerim karardı. Varsıllığıma el konulduğunu, taşınmaz mallarımın dağıtıldığını, ailemin aşağılandığını, Hiba'mın bir köle pazarında satıldığını görür gibi oldum. Bacaklarım titremeye başladı; umarsızlığın neden olduğu soğuk ter. Zorlukla, bitkin bir durumda, konuşmak için çaba gösterdim.

"Ne ile suçlanıyorum?"

Gözle görülür korkumun daha da saldırganlaştırdığı başvezir bir kez daha gürledi. "Suça ortaklık etmekten Granadalı! Bir suçluyu bağışlatmaktan, kurbanını ölüme göndermekten, sultanın bağışlamasını kötüye kullanmaktan, efendimizin yüce gönüllülüğünü kötüye kullanmaktan."

Toparlanmaya çalıştım.

"Zervali'nin hacdan döneceği zamanı, ya da hangi yolu seçeceğini nasıl bilebilirdim?

Harun'a gelince, dört yıldır yüzünü görmedim. Bağışlandığını haber vermek olanağını bile bulamadım."

Gerçekte Gelincik'e haber üstüne haber göndermiştim fakat o direngenlikle yanıt vermemişti. Savunmam sultanı etkilemiş olmalı ki daha dostça bir sesle, "Elbette ki sen suçlu değilsin Hasan, fakat olayların görünüşü senin için kuşkular uyandırıyor. Ve adalet, hiç değilse bu dünyada, çoğunluğun gözünde, ancak görünüşlerdedir. Ayrıca da geçmişte sana görevler verdiğim zaman, büyük bir bağlılıkla yerine getirdiğini unutamam."

Sustu. Yüzünün anlamından yumuşamaya yatkın olduğunu, kafasındaki düşünceleri ölçüp tarttığını görebiliyordum.

Konuşmaktan kaçındım. Başvezir sultana doğru eğilerek onu etkilemeye çalıştı besbelli, fakat sultan kesin bir devinimle onu susturdu. Sonra bana döndü.

"Katilin yazgısını değil, kurbanınkini yükleneceksin Hasan!" dedi. "Tıpkı Zervali gibi sürgüne gideceksin. İki yıl boyunca bu saraya gelmeyecek, Fas'ta ya da benim sınırlarım içindeki topraklarda yaşamayacaksın. Recep ayının yirmisinden sonra bu topraklarda görünürsen buraya zincire vurularak getirileceksin!"

Son sözlerin sertliğine karşın rahat bir soluk aldığımı belli etmemeye çalıştım. Yok olmaktan ya da zindandan yakamı kurtarmıştım ya, iki yıl sürecek yolculuk gözümü yıldıramazdı. Ayrıca da işlerimi yoluna koymam için bir aylık bir süre tanınmıştı.

* * *

Fas'tan ayrılışım gerçekten gözalıcıydı. Başım dik, brokardan yapılmış giysilerle, gece değil fakat gün ortasında, arkamda kervanım, arı kovanı gibi işleyen sokaklardan geçerek sürgüne gitmek istiyordum. Kervanım yollarda

bekleyen haydutların cesaretini kıracak gibiydi. Yalnızca kendi cebimden ödediğim paralarla tuttuğum ve silahlandırdığım elli koruma görevlisinin eşliğinde, her türlü satılabilecek eşya ve yirmi bin dinar yüklü iki yüz deveden oluşuyordu. Fas içinde üç kez durdum. Bu insaniye medresesinin önünde, Endülüslüler camisinde ve kale duvarları altında, övgüler ve coşkulu alkışlar karşılığında gelip geçenleri altın yağmuruna tutmak için çömlekçiler çarşısında.

Böyle bir gösteri düzenlemekle kimi tehlikeleri göze alıyordum. Başvezirin kulağına fısıldanacak fitnece birkaç sözcük sultanın kulağına gidebilir ve sarayın verdiği cezayı hafife aldığım gerekçesiyle tutuklanabilirdim. Ama kendi saygınlığımın, ayrıca da babamın, annemin, kızımın ve tüm ailemin saygınlığının çiğnenmemesi ve ben sürgündeyken başları eğik yaşamamaları için bu tehlikeyi göze almak zorundaydım.

Elbette onlara yıllarca yaşayabilmelerini sağlayacak, yiyecek, yeni giysiler alabilecek ve hizmetçiler tutmalarına yetecek kadar para bırakmıştım.

Fas'tan iki mil uzaklaştığımızda, Sefru yolunda, tehlikenin geçmiş olduğuna güvenerek, Hiba'nın ipeklerle kaplı tahtırevanına yaklaştım. Kendimden çok hoşnut bir sesle, "Fas'ın tarihinde böylesine böbürlü ve parlak bir sürgün yaşanmamıştır," dedim. O ise kaygılıydı.

"İnsan, Yazgı'nın buyruklarına karşı gelmemeli, yazgısını zorlamamalı" dedi.

"Kimse zorlukları hafife almamalı."

Hiç mi hiç etkilenmeden omuzlarımı kaldırdım.

"Seni ailene götüreceğime söz vermedim mi? Bir ay içinde orada olacaksın. Benimle Timbuktu'ya ya da Mısır'a gelmek istemezsen elbette."

Yanıtı belirsiz, acı yüklü bir "İnşallah" oldu.

Dört gün sonra, ekim ayı için hiç beklenmeyecek ölçüde soğuk bir havada Kargalar Geçidinden ilerlemekteydik. Geceleyin durduğumuzda adamlar çadırları, Atlas'ın dondurucu soğuğundan korunuruz umuduyla, fakat isteksizce, iki tepe arasına kurdular.

Çadırları çember biçiminde yerleştirmişlerdi. Ortada, kumaştan yapılmış bir sarayı andıran, iç yüzüne çok güzel bir kaligrafiyle Kur'an'dan ayetler yazılmış benim çadırım vardı.

Hibâ'yla ben orada uyuyacaktık. Onunla yalnız kalacağımız anı coşkuyla, sabırsızlıkla bekliyordum. Ne var ki karanlık bastığında güzel gözdem çadırda uyumamak için ayak diretti. Görünürde bir neden bulunmamasına karşın öylesine direndi ki onunla tartışamadım. Çadırlardan yarım mil ötede bir mağara bulmuştu. Oradan başka bir yerde uyumayacağını söylüyordu.

Atlas dağlarında geceyi sırtlanlar, aslanlar, kaplanlar, dahası çevrede çok sayıda bulunduğu, dokunduğu zaman bile insanı kil gibi un ufak edecek kadar zehirli olduğu söylenen ejderhalarla bir mağarada geçirmek?... Hiba'yı bunlardan korkutmak olanaksızdı. O soğuk sonbahar gecesinde onu benim görkemli çadırımdan başka hiçbir şey korkutmuyordu.

İsteğine boyun eğmek zorunda kaldım. Kendi korkularımı yenmeye çalışarak, koruma görevlilerinin yalvarmalarını ve saygısızca göz kırpmalarını umursamadan mağaraya doğru yürüyen Hiba'yı izledim. Hiba'nın birkaç yün battaniye, bir fener, bir keçi tulumu dolusu deve sütü ve bir hevenk hurmayı da yüklenip götürdüğünü görünce saygınlığımın zedelendiği duygusuna kapıldım.

Barınağımızın derinlemesine bir mağaradan çok kayalar arasında bir çatlak oluşu, yabanıl bir hayvanın yaşamasına elverişli olmaması, tavana rahatlıkla dokunabilmek bana güven verdi. Gitgide daha olağandışı davranmakta olan benim gözü yılmaz Hibâ'm, taş toplayıp barınağımızın girişini kapatıp küçültüyor, toprağı dışarı atıyor, keçi tulumumuzla hurmaları donmaktan korumak için yünlü kumaşlarla sarıyor, bense tembel tembel oturuyordum. Onu neşelendirmeyi ya da kızdırmayı başaramadan zaman zaman alay ettim, zaman zaman azarladım. O ise hiç umursamadan karınca hamaratlığıyla çalışmasını sürdürdü.

Sonunda sustum. Yorgunluktan değil, rüzgârdan ötürü sustum. Rüzgâr birkaç dakika içinde hızlandıkça hızlandı, hızlandıkça hızlandı, öyle ki sağır edici bir fırtınaya dönüştü. Korkunç bir de tipi başlamıştı. Tipi, sarmallar yaparak mağaramızın içine kadar giriyordu. Hiba ise hiç tedirginlik duymadan oluşturduğu savunma düzenini gözden geçirmekteydi.

Olağanüstü Hiba! Onu sevmemin nedeni bugünkü tutumu değildi. Haremimin kaprisli, bir kucaklaşmadan ötekine zor elde edilir ve istenilir bir kadın olmayı başaran parlak mücevheri. Atlaslar'daki fırtınada ise bambaşka bir kadın vardı karşımda. Benim tek evim onun gözleri, dudakları ve elleriydi.

Oldum olası "Seni seviyorum" demeye utanmışımdır, fakat gönlüm sevmekten hiçbir zaman utanç duymamıştır. Fırtınaların ve durgun havaların yaratıcısı Ulu Tanrının izniyle Hiba'yı seviyordum, ileride benim tek varsıllığım olacağını bilmeden seviyordum. Ona "Benim servetim", "Hayatım" diyordum. Bunlar gerçekti, doğruydu, çünkü onun direngenliği ve el atmasıyla Tanrı beni ölümden korudu.

Rüzgâr iki gün iki gece durmadan uğuldadı, kar öylesine yükseldi ki, mağaramızın girişini kapattı.

Üçüncü gün, birkaç çoban karları temizlediler. Bizi kurtarmak için değil, yemeklerini yerken mağarada barınmak istediklerinden. Bizi gördüklerine hoşnut oldukları söylenemez. Davranışlarının korkunç nedenini az sonra öğrenecektim.

Beklemedikleri bir fırtınaya yakalanan koruma görevlileri ve develer soğuktan donmuşlar, ölmüşlerdi. Yaklaşınca eşyaları çapulcuların yağmaladığını, cesetleri ve hayvan ölülerini de akbabaların yemiş olduğunu gördüm. Kervanımın durak yeri bir yıkıntıdan başka bir şey değildi. Adamlarımın ölümüyle, varsıllığımın yok olmasıyla sanki ilgili değilmişim gibi görünmeyi düşünecek kadar kendimdeydim. Çobanların çapulculuğa yabancı olmadıkları daha ilk bakışta ayırt edilebiliyordu. Belki de yaralıların işini onlar bitirmişlerdi. Hiba'nın ya da benim ağzımızdan kaçıracağımız tek sözcük bizi ölüme götürebilirdi. Bu adamlara duyduğum kini bastırmaya çalıştım.

"Ulu Tanrı'nın isteği buymuş!" dedim. Çobanlar dediğimi onayladı. Ekledim:

"Yeniden yola çıkmadan önce konukseverliğinizden yararlanabilir miyiz?" diye sordum.

Göçerlerin ahlak anlayışlarını biliyordum. Bir kese para ya da bir binek hayvanı için inanç sahibi birini gözlerini kırpmadan öldürebilirlerdi, fakat konuksever yanlarına azıcık dokunmanız onları çok iyi birer ev sahibine dönüştürebilirdi.

Bir atasözü, ellerinde her zaman bir hançer bulunduğunu söyler, "ya boğazınızı ya da onurunuza bir koyun kesmek için."

* * *

"İki altın dinar, beş gümüş dirhem." Elimde kalan paraları birçok kez saydım, avucumda salladım ve tarttım. O büyük varsıllığımdan elimde

kalan yalnızca bunlar. Sahrayı geçmek, Nil kıyısına ulaşıp yaşama yeniden başlamak için elimdeki para yalnızca bu.

"İki altın dinar ve beş gümüş dirhem!" diye bağırdım bir kez daha. "Ne bir binek hayvanım var, ne de yolculuktan ötürü kirlenmiş olan üstümdekileri değiştirebileceğim giysim."

"Ya ben? Ben senin değil miyim? Elli altın ediyorumdur, belki de daha çok."

Bu sözleri söylerken gözünü öyle kırptı ki, söyledikleri köle sözleri değildi artık. Hiba, önümüzde Dara ırmağının iki yakasında uzanan, doğduğu köyün gerisindeki çivit ekili topraklara oraların efendisiymiş gibi bir havayla bakıyordu.

Kimi köylüler bize doğru koşuyordu. Arkalarından kara derili, yüz çizgileri yumuşak, ak sakallı biri geldi. Boyun başıymış. Aradan on yıl geçmiş olmasına karşın Hiba'yı tanıdı, onu büyük bir sıcaklıkla ve coşkuyla kucakladı. Benimle Arapça konuştu, yoksul evinde beni konuk etmekten onur duyacağım söyledi.

Hiba onu amcası, beni de, bulunduğumuz koşullarda hiç de öyle olmamasına karşın efendisi olarak tanıttı. Yapayalnız, yoksul ve onun boyunun insanları arasında değil miydim? Onun artık köle olmadığını anlatmaya çalışıyordum ki kaşlarını çatıp beni susturdu. Böylece sustum ve kendimi çok şaşırtıcı, bir yandan da çok hoş bir ortamda buldum.

Birlikte amcasının evine gittik. Uzun, alçak tavanlı bir odada yün kilimler üstünde oturmaktaydım. Çevremizde boyun yaşlıları vardı. Yaklaşık yirmi kişiydiler. Hiçbirinin yüzünde, böylesine bir buluşmayı kutlamaktan duyulacağı varsayılan sevinç belirtisi yoktu.

Hiba konuşmaya başladı. Beni Fas'ın ileri gelenlerinden, hukuk ve yazını çok iyi bilen, çok önemli biri olarak tanıttı.

Kendisini bana Uarzazat beyinin armağan ettiğini belirtti ve bütün varsıllığımı silip süpüren kar fırtınasını anlattı. Sonra da şöyle dedi:

"Beni oralardan geçen bir tüccara satabilecekken köyüme geri getirdi. Ona, yaptığına yerinmeyeceğine and içtim." Yukarıdan bakan bir öfkeyle, "Sen Abdullah, beni geri almak için ne ödeyeceksin?" diye sordu. Abdullah şaşaladı.

"Senin değerin, ödeyebileceğimin ötesinde," dedi ve ekledi. "On dinar verebilirim." Hiba gözlerini, ikinci kurbanını seçmek için oradakilerin üstünde gezdirdi.

"Ya sen Ahmet?"

Adı Ahmet olan kişi yanıt vermeden önce Abdullah'ı ayıplayan gözlerle baktı, sonra, "Otuz dinar," dedi. "Boyun onurunu temizlemek için otuz dinar."

Her kezinde verilen parayı artırmak için, aileler ve boylar arası kıskançlığı ve kavgaları körükleyerek böylece sürdürdü.

Söylenen paraları kafamda topluyordum. Dinarlarım on iki, kırk iki, doksan iki... çoğalıyordu. En son kişi Hiba'nın amcası olan boy başkanıydı. Boyun başı olarak onun herkesten çok para vermesi gerekiyordu. Orada toplanmış olanlara böbürle baktı ve, "İki yüz dinar," diye bağırdı.

Gözlerime inanamıyordum. O gece Hiba, amcasının geceyi geçirmem için gösterdiği odaya, bin sekiz yüz dinardan çok parayla birlikte beni görmeye geldi "Seni bu denli güzel yaratan Tanrı aşkına Hiba, olanları bana açıkla. Bu oyunun anlamı ne? Bu köyün insanlarında nasıl bu denli çok para bulunabilir? Dahası, niye bana para veriyorlar?"

"Beni geri almak için."

"Metelik vermeden de seni geri alabilirlerdi. Bunu sen de biliyorsun."

"Ayrıca geçmişteki kusurlarının bedelini ödeyip kendilerini bağışlatmak için."

Hiçbir şey anlamıyordum. Bunu görünce açıkladı: "Boyumuz kuşaklar boyu Sahra'nın batısında göçer olarak yaşardı. Ta ki büyükbabam kazanç sağlamanın çekiciliğine kapılıp da çivit yetiştirip satmaya başlayana değin. O zamandan beri bu köy halkı gereksinimleri için harcadıkları paradan daha çoğunu kazanmakta. Buradaki her kulübenin altında, Fas'taki en güzel evdekinden daha çok altın gömülüdür. Fakat halkım, yerleşik yaşamı seçtiğinden beri savaş becerilerini yitirmişlerdir. Bir gün, daha yeni ergen olduğum bir gün..." Yanıma oturup bana yaslandı.

"Genç, yaşlı, kadın, erkek, büyük bir kalabalık, buradan bir gün uzaktaki bir velinin türbesini ziyarete gidiyorduk. Birden Uarzazat beyinin üstümüze gönderdiği atlılarla karşılaştık. Dört kişiydiler. Bizse yaklaşık elli kişiydik. Aramızda yirmi silahlı erkek vardı. Ama hiçbiri silahını kullanmayı

düşünmedi, her biri bir yana kaçtı. Böylece dört atlının her biri istediği kızı alıp götürdü. Tanık olduğun olağandışı törende, yaşlılar, kendilerini ve oğullarını utançtan kurtarmak için borçlarını ödediler yalnızca." Başını omzuma dayadı.

"Bu parayı hiç kimse benim sevgili efendim kadar hak edemez. Utanç ya da çekingenlik duygusuna kapılmana hiç gerek yok."

Böyle diyerek dudaklarını benimkilere yaklaştırdı. Yüreğim çarpıyordu. Amcasının bulunduğu odayla benimkini ayıran ince perdeye kaygıyla baktım.

Hiba en küçük bir çekingenlik duymadan giysilerini çıkarıp abanoz renkli vücudunun kıvrımlarını bakışlarıma ve okşayışlarıma sundu.

"Şimdiye değin kölendim. Bugün beni özgür bir kadın olarak alıyorsun. Son kez!" diye fısıldadı.

* * *

Hiba'dan ayrıldıktan sonra tek amacım vardı. Timbuktu'da onun anılarını, dahası o odada ilk öpüşmemizin bir izini bulmak.

O yapı yerinde duruyordu. Kentin beyinin önemli konuklarını ağırladığı konukeviydi ama bir dinar kapıların bana açılmasını sağladı. Böylece Timbuktu'ya vardığım ilk gece, aynı pencereye yaslanarak dışarı bakıyor, bir zamanlar havanın taşıdığı amber kokusunu duymaya çalışıyor, az sonra sokakta belireceğine kesinkes inandığım zenci şarkıcıların şarkılarını bekliyordum.

Sonra bakışlarımı odaya çevirecek, Hiba'nın dans etmekte olan gölgesini görecektim. Perde güçlü bir esintinin etkisiyle önce uçtu, sonra dans eder gibi sallanmaya başladı.

Dışarıda koşmakta olan kalabalığın bulunduğum alana doğru yaklaştığının ayırımına vardım. Acaba anılarımdaki zenci çalgıcılar mıydı? Fakat bu denli gürültü neden? Şaşkınlığım kısa sürdü; pazar yeri sanki gündüzmüş gibi canlandı, çılgınca koşuşan ve bağrışan kalabalıkla doldu. Nasıl korkmazdım? Pencereden, başkalarından daha yavaş koşmakta olan yaşlı bir adama bağırdım.

Durdu ve soluk soluğa, yerel dilde birkaç sözcüğü zar zor söyleyebildi. Kendisini anlamadığımı görünce kendisi gibi yapmamı işaret ederek yeniden koşmaya başladı. Daha ne yapacağıma karar vermeden ilk

yalımların gökyüzündeki kızıl yansımalarını gördüm. Altınlarımı yoklayıp üstümde olduklarını görünce pencereden atlayıp koşmaya başladım.

Korkuya kapılmış insanların etkisinde kalarak belki üç saat sağa sola koştum, sözcüklerle ve işaretlerle bu felakete ilişkin haberleri öğrenmeye çalıştım. Timbuktu'nun yarısından çoğu yanmıştı. Rüzgârla, birbirine tehlikeli biçimde yakın olan kulübelere yayılan yangını söndürmek olanaksız gibi görünüyordu. Bu dev cehennemden yapabildiğimce çabuk uzaklaşmam gerekiyordu.

Bir gece önce, değişik yerlerden gelen tüccarların oluşturduğu bir kervanın kentin dışında konaklamış olduğunu ve gün doğarken yola çıkacağını duymuştum. Kervanı buldum. Kırk kişi, alçak bir tepe üstünde durup gitgide yükselmekte olan kıpkızıl yalımları büyülenmiş gibi izledik. Yanarak ölen insanların çığlıkları çok uzaktan da olsa bize kadar ulaşabiliyordu.

Timbuktu'yu her anımsayışımda bu cehennem görüntüsü gözümde canlanır. Biz ayrılmadan az önce bir yas bulutu onu bir duvak gibi örttü, gövdesi ise sonu gelmez çatırtılarla çöktü. En değer verdiğim anılarım yalımlar arasında kaldı.

* * *

Eski coğrafya bilginlerimiz siyahların ülkesinden söz ederken yalnızca Gana'yı ve Libya çölündeki vahaları belirtirler. Sonra yüzleri kapalı işgalciler, vaizler ve tacirler geldi. Bense gezginlerin sonuncusuyum ve altmış tane siyahlar krallığı biliyorum. O yıl Nijer'den Nil'e kadar on beş tane zenci krallığı gördüm. Kimilerinin hiçbir kitapta adı geçmez, fakat onları benim keşfettiğimi söylersem yalan olur. Çünkü ben yalnızca Cenne'den, Mali, Valata, ya da Timbuktu'dan Kahire'ye giden kervan yollarını izledim.

Nijerya'dan Gao'ya gitmek on iki günümüzü aldı. Gao'da savunma duvarları yoktu fakat Gao hükümdarı Askia Muhammet öylesine güçlü ve ünü yaygındı ki kente saldırmak kimsenin aklının köşesinden bile geçmiyordu. Askia Muhammet siyahların ülkelerinin hükümdarları arasında en güçlüsü olarak bilinirdi. Kervandaki tüccarlar Gao'da durduğumuza çok sevindiler. Dediklerine göre Gao halkında öylesine çok altın varmış ki Avrupa'dan ya da Berberistan'dan gelen şöyle böyle bir kumaş burada gerçek ederinin on beş, yirmi katına satılabilirmiş. Beri yandan et, ekmek, pirinç ve kabak öylesine çoktu ki yok pahasına alınabilirdi.

Gao'dan sonra birçok krallıktan geçtik. Bunlar arasında Vangara, Zagzag, Kano ve Bornu'yu sayabilirim. Bornu hepsinden daha önemli bir krallık olmasına karşın orada çok durmadık. Başkente varır varmaz karşılaştıkları talihsizlikleri anlatan tacirlerle karşılaştık. Bunları Afrika'nın Tanıtımı kitabımda ayrıntılarıyla anlattım. Bu ülkenin kralının çok olağandışı alışkanlıkları varmış. Varsıllığım kanıtlamak için sarayındaki bütün tabakları ve atlarının koşum takımlarını altından yaptırırmış; köpeklerinin tasmaları bile altındandı. Bunu kendi gözlerimle gördüm. Bu denli şatafata aldanan tacirler, eli açıklıkla gösteriş merakını birbirine karıştırma talihsizliğine uğramışlar. Fas'tan, Sus'tan, Cenova ve Napoli'den gelen bu tacirler burada satmak için mücevher kakmalı çok güzel işlenmiş kılıçlar getirmişler. Biri bana, "Kral çok hoşnut olmuşa benziyordu," diye anlattı. "Fiyatlar üstünde hiç konuşmadan hemencecik her şeyi aldı. Çok sevinmiştik. O gün bu gündür paramızın ödenmesini bekliyoruz. Bornu'ya geleli bir yılı geçti; her gün saraya gidip derdimizi anlatıyoruz. Bize sözler vererek avutuyorlar. Direndiğimiz zaman da tehdit ediyorlar. Bornu'dan sonra gittiğimiz Gaoga kralının tutumu böyle değildi Saygılarımı sunmak için sarayda bulunduğum sırada Damietta kentinden Mısırlı bir tacir krala çok güzel bir Türk kılıcı ile güzel bir at, bir zırh, bir alaybozan tüfeği, birçok ayna ve türlü bıçaklar, mercan boncuklar gösterdi. Hepsi elli dinar ederdi. Kral bütün bunları incelikle kabul etti, karşılığında da tüccara beş köle, beş deve, yüz tane koskocaman fil dişi, ülkesinin parasından beş yüz altın dinara denk para verdi.

Bu eli açık kraldan ayrıldıktan sonra Nil kıyısındaki büyük Dangola kentinin bulunduğu Nübye krallığına vardık. Beni Kahire'ye götürecek bir tekne kiralamayı düşünüyordum; fakat burada ırmağın böyle bir amaç için elverişli olmadığını, Assuan'a dek kıyıdan gitmem gerektiğini söylediler.

Assuan'a vardığım ilk gün bir gemici beni kendi gemisi ile götürmeyi önerdi. Altı düz olan gemisine çok miktarda tahıl ve daha başka gereksinim maddeleri alacaktı, fakat benim için rahat bir köşe hazırlayabileceğini söylüyordu.

Tekneye çıkmadan önce kıyıda yere uzanıp yüzümü Nil'in sularına gömdüm. Ayağa kalktığım zaman tüm varsıllığımı silip süpüren fırtınadan sonra Mısır topraklarında beni yepyeni bir yaşamın, tutkularla, onurla ve tehlikelerle dolu bir yaşamın beklediğini biliyordum.

Bu yaşamı yakalayabilmek için sabırsızlıkla öne atıldım.

III
KAHİRE KİTABI

Oğlum, Kahire'ye vardığım zaman, kent, yüzyıllardan beri bir imparatorluğun ünlü başkenti ve halifenin yaşadığı yerdi. Oradan ayrıldığım zamansa artık bir başkent değildi. Hiç kuşkusuz bir daha eski görkemine hiç mi "hiç kavuşmayacak.

Tanrı bu düşüşe ve düşüşten sonra gelen uğursuzluklara tanık olmamı istemiş. Daha Nil üstündeyken, serüvenler ve güzel bir gelecek düşlerken, talihsizliklerle karşılaştım. Talihsizliklere saygı göstermeyi ya da verdiği işaretleri çözümlemeyi henüz öğrenmiş değildim.

Geniş gemide başımı bir tahta parçasına yaslamış, tembel tembel uzanmış yatıyordum. Tayfaların, suların sesine karışan sesleri bana ninni gibi geliyordu. Uyukluyor, arada bir gözümü açıp, üç saat sonra Afrika yakasında batacak olan ve şimdiden kızıllaşan güneşe bakıyordum. Zenci bir tayfa bana, "Yarın gün doğarken Eski Kahire'de olacağız," diye bağırdı.

Onun gülümseyişi kadar geniş bir gülümsemeyle karşılık verdim. O andan sonra hiçbir şey beni Kahire'den ayıramayacaktı. Kendimi zamanın ve Nil'in karşı konulmaz akıntısına bırakmam yetecekti.

Tam uykuya dalmak üzereydim ki bir gemicinin sesi yükseldi, konuşmalar birden canlılık kazandı. Yerimde doğrulduğum zaman ırmağın yukarısına doğru yol alan ve bize yaklaşmak üzere bulunan bir başka gemi gördüm. Yaklaştığını görmediğim bu gemide bir olağanüstülük olduğunun ayırımına varmam için bir süre geçmesi gerekti. Gösterişli giysiler içinde bir dolu hanım, çocuklarıyla birlikte güverteye toplanmıştı. Cermin ortasında kokuları bana kadar ulaşan yaklaşık yüz koyun vardı. Hanımların kimilerinin alnında ipe dizilmiş değerli taşlar, başlarında başlıklar bulunuyordu.

Kimileyin gözünüze çarpan çok kısa bir görünümden bir ağlatı yükselir. Gemiciler yüzleri asık, elleri gökyüzüne açılmış olarak yanıma geldiler. Uzun bir sessizlik oldu. Sonra en yaşlılarının dudaklarından zar zor bir tek sözcük döküldü.

"Veba!"

SOYLU GÖZ YILI

Hicri 919
(9 Mart 1513 - 25 Şubat 1514)

Salgın o yılın başlarında, Kahirelilere Tanrı'nın gazabının işareti, verilecek bir cezanın uyarısı olarak gönderilen korkunç bir fırtınanın, selli taşkınlı bir yağmurun ertesinde ortaya çıkmıştı. Önce çocuklar etkilenmişti. Varsıllar ailelerini havanın çok sağlıklı olduğu Güney Sina'daki Tur'a, Yukarı Mısır'da evleri olanlar da oraya gönderiyorlardı. Kısa bir süre sonra yanımızdan acınası kalabalıklar taşıyan sayısız tekne geçmeye başladı.

Salgının yaygınlık derecesini bilmeden daha ileriye gitmek pek akıllıca olmayacaktı. Irmağın doğu kıyısında tenha bir yere yaklaşıp, taşımakta olduğumuz yiyecek maddelerinden yiyerek, soygunculara karşı her gece nöbetçiler koyarak, gerektiği kadar beklemeye karar verdik. Günde beş altı kez Nil'den geçenlere doğru kürek çekerek onlardan yeni haberler almaya çalıştık. Salgın, başkenti kasıp kavuruyormuş. Her gün doğum ve ölüm dairesine elli, altmış, yüz ölüm haberi veriliyormuş ve deneyimler gerçek sayının, bildirilenin en az on katı olabileceğini gösteriyormuş. Her gelen tekneden yolcular yeni bir sayı veriyordu; ve verilen sayılara ilişkin öyle haberler anlatılıyordu ki kuşkuya yer bırakmıyordu. Hıristiyanların yortusundan sonraki pazartesi günü üç yer sarsıntısı olmuş, ertesi günü iki yüz yetmiş dört kişinin canını yitirdiği öğrenilmiş. O hafta cuma günü, o güne değin o mevsimde hiç görülmemiş bir dolu fırtınası kopmuş, o gün de üç yüz altmış beş kişinin öldüğü öğrenilmiş. Doktorunun önerisi üzerine Çerkez Memluklarından olan Mısır sultanı Kansu, vebadan korunmak için

iki tane yakut yüzük takmış. Ayrıca esrar, şarap ve orospuluğa yasak koymuş. Kentin her yanında ölüleri yıkamak için yeni yerler yaptırmış.

Elbette ki artık kurbanlar yalnızca çocuklar ve hizmetçiler değildi. Askerler ve subaylardan da yüzlerce kişi ölmekteydi. Sultan hemencecik ölen askerlerin silahlarının ve zırhlarıyla atlarının kendisine verilmesi gerektiğini duyurmuş, ölen bir askerin dul kalan karısı eğer ordu silah deposuna gümüş kakmalı bir kılıç, bir zırh, bir miğfer, bir okluk, iki at, ya da iki at değerinde eşya veya para vermezse tutuklanacakmış. Dahası Kahire nüfusunun salgından ötürü çok azalmış olduğunu ve daha da azalacağını hesaplayarak yeni tahıl ürününün önemli bir bölümünün üç kat daha pahalıya Halep'e Şam'a satmış. Böylece Mısır'da ekmeğin ve tahılın değeri günden güne yükselmiş.

Yeni fiyat duyurularından hemen sonra, bir gün sultan sarayından çıkıp kendi adını taşıyacak olan okulun yapımım denetlemeye gitmiş. Okulun tasarımım kendisi çizmiş. Kubbe üçüncü kezdir ki çatlıyormuş. Sultan yoldan geçerken halk umarsızlıkla "Müslümanları açlıktan öldürenleri Allah kahretsin!" diye bağırmış. Bu sözleri sultan duymuş. Dönüşte hep kalabalık olan Zuveyla Kapısı'ndan değil, tenha sokaklardan geçip sarayına gitmiş.

Bu haberleri bize varsıl ve iyi eğitim görmüş genç bir tüccar ulaştırmıştı. Başkentten, ailesiyle birlikte özel gemileriyle kaçmaktaydılar. Kıyıda birkaç saat bizimle kaldılar. Benden çarçabuk hoşlandı, hangi ülkeden olduğumu ve yaptığım yolculukları sordu. Onun soruları, benim yanıtlarımdan daha bilgi ağırlıklıydı. Konu yeniden Mısır'a dönünce sakin ve yalnızca benim duyabileceğim bir sesle, "Çok şükür ki yöneticiler kimileyin çok ileri gidiyorlar, yoksa hiç düşmezlerdi," dedi.

Sözünü sürdürmeden önce gözleri parladı.

"Sultanların aptallığı, Yazgının akıllılığıdır," diye ekledi. Anladığımı sanıyordum.

"Yakında devrim mi olacak?"

"Biz böyle bir sözcük kullanmadık. Salgın zamanlarında bir alay askeri bir anda yok edebilen Tanrı'nın yanında sultan çok güçsüz kalacağından, sokaktaki insanların çok yürekli davrandıkları doğrudur. Fakat evlerde en küçük bir silah bile yok; peynir kesmek için bile bıçak bulamazsınız. Ayaklanma olsa da bir Memluk sultanın yerini bir başka Memluk alır."

Yoluna gitmeden önce bu tüccar bana, o anda eliaçıklığının ölçüsünü kestirememiş olmama karşın seve seve kabul ettiğim bir öneride bulundu:

"Birkaç ay süreyle doğduğum kent olan Asyutta kalacağız, fakat Kahire'deki evimin de uzun süre boş kalmasını istemiyorum. Ben yokken evimde siz kalırsanız onur duyarım."

Sevinçle geri çevirme isteği içimde çatışır ve ben bu çatışmayı açığa vuracak biçimde davranırken o bileğimden tuttu.

"Soylu yolcu! Size bir iyilik yapıyor değilim. Şu sırada evimin efendisi yok. Özellikle bu zor günlerde soyulmak tehlikesiyle karşı karşıya. Kabul ederseniz beni tedirgin eden bir sorunu çözümlemiş olur, size gönül borcu duyarım."

Bu koşullarda kabul etmekten başka yapabileceğim bir şey yoktu. Bir çözümü uzun süredir kafasında olgunlaştırmış bir kimsenin duyacağı güvenle, "Ben dönene dek evimi kullanabileceğinizi kanıtlayan bir belge yazacağım," dedi.

Kendi gemisinden kâğıt, kalem ve mürekkep almaya gitti. Geri döndüğü zaman yanıma bağdaş kurdu. Belgeyi yazarken adımı, soyadımı, işimi sordu. Verdiğim yanıtlardan hoşnut görünüyordu. Kâğıtla birlikte her birinin nereyi açtığını da anlatarak bana bir tomar anahtar verdi. Sonra çok kısa olarak evi nasıl bulacağımı ve nasıl tanıyacağımı anlattı.

"Eski kentin kuzeyinde, Nil kıyısında, hurma ve firavuninciri ağaçlarıyla çevrili beyaz bir yapı. Evde bir bahçıvan bıraktım, sizin hizmetinizde olacaktır."

Bunlar, ereğime ulaşmam için sabırsızlanmama neden oldu. Vebanın sonunun ne zaman geleceğini sordum.

"Geçmiş yıllarda salgınlar mesori'den önce bitiyordu."

Yanlış duymuş olabileceğimi düşündüm. Açıklamaya hazır olduğunu belirten bir gülümsemeyle, "Kıptilerin takviminde mesori Nil taşkınlarının en yüksek noktaya vardıkları aydır." Mırıldandım.

"Nil ve veba daha firavunların takvimini izliyorsa Mısır'ın Müslüman olması için çok zaman gerekli."

Gözlerini indirmesinden ve yüzüne yayılan gizemli gülümsemeden kendisinin Müslüman olmadığını anladım. Hemen sözü değiştirdi:

"Geç oluyor. Sanırım yelkenlerimizi açmanın zamanı geldi." Bir hurma ağacının çevresinde koşmakta olan çocuklarından birine seslendi "Sesostris, haydi gemiye binin. Yola çıkıyoruz." Son bir kez elimi sıkarken çekingen bir sesle, "Evde bir haçla bir ikon var. Hoşlanmazsanız onları duvardan indirip ben dönene kadar bir çekmeceye yerleştirebilirsiniz."

Ona, tam tersine evinde hiç bir eşyanın yerini değiştirmeyeceğime söz verdim ve inceliği için teşekkür ettim.

Ben Kıpti'yle konuşurken gemiciler uzakta durmuş, el kol devinimleriyle konuşuyorlardı. Genç tüccar gittikten sonra yanıma gelip ciddi bir sesle hemen ertesi günü başkente doğru yola çıkmak istediklerini söylediler. Hepsi de Müslüman olmalarına karşın vebanın mesori'den önce bitmeyeceğini biliyorlardı. Fakat başka geçerli nedenleri de vardı.

"Adam yiyecek fiyatlarının hızla yükseldiğini söyledi. Eski limana girip taşıdığımız yükü satmanın ve evlerimize dönmenin tam sırası."

Karşı çıkmayı usumdan geçirmedim. Ben de tıpkı, isteklerinin yöneldiği kişiden geceler boyu birkaç adım uzakta uyumak zorunda kalan bir âşık gibiydim.

* * *

Sonunda Kahire!

Başka hiçbir kentte insan yabancı olduğunu bu kentteki denli kolay unutamaz. Hiçbir yolcu bir dolu dedikodu duymadan, bir dolu söylentiye ve saçmalığa kulak vermeden bu kente giremez. En az yüz yabancı çevresini alır, kulağına bir şeyler fısıldar, onu tanıklığa çağırır, eğlenmek ve kahkahalar atmak amacıyla omzuna vurur, küfretmesi için kışkırtır. Bütün bunlardan sonra gizlere ortak edilir. Yeni gelen artık bu olağanüstü öykünün bir ucundan yakalamıştır. Bir dahaki kervanla, bir dahaki bayramda ya da bir dahaki taşkın zamanı gidecek olması bir şey değiştirmez. Öykünün geri kalan bölümünü de yaşamalıdır. Bu süre içinde bir başka öykü başlamıştır.

Kahire'ye vardığım yıl, yeni evimden bir mil uzakta, yorgun ve yıpranmış olarak karaya çıktığım sıralar bütün kent, vebadan yılmış olmasına karşın sultanın gözünü kasıtla "soylu göz"den söz ediyor, eğleniyor, gülüyordu. İlk uğradığım şerbetçi, bu konudaki bilgisizliğimin ayrımına varınca çok keyiflendi, susamış başka alıcıları küçümseyen bir tutumla geri iterek öyküyü bana anlatmayı kendine görev bildi. Daha sonraları kentin ileri gelenlerinin ve tüccarların bana anlattıkları bu şerbet satıcısının

anlattıklarından değişik değildi. Satıcı, "Her şey Sultan Kansu ve halifenin epey fırtınalı geçen görüşmesiyle başladı." diye söze başladı.

Halife etliye sütlüye karışmayan, zamanını hareminde geçiren barışçıl bir adamdı. Sultan ona çok kaba davranmıştı. Gözlerinin az gördüğünü, sol gözünün neredeyse kör olduğunu, bu nedenle halifelikten ayrılması gerektiğini söylemiş. Besbelli Kansu halifeyi korkutmak istemiş. Görevinden ayrılmamak uğruna kendisine birkaç on bin dinar ödeyeceğini hesap etmiş olmalı.

Fakat yaşlı adam oyuna gelmemiş. Bir kâğıt kalem almış, eli hiç titremeden, oğlunun halife olması için bir fetva yazmış. Bu olay öteki haksızlıklar gibi unutulup gidecekti belki, eğer sultan bir sabah uyandığında sol gözünde bir ağrı duymasaymış. Bu olay benim kente varışımdan yaklaşık iki ay önce olmuş. Vebanın en çok can aldığı günlerde. Fakat sultanın vebayı düşünecek durumu kalmamış. Sol göz kapağı gitgide kapanmaktaymış. Kısa bir süre içinde öylesine kapanmış ki görebilmek için parmağıyla gözkapağını yukarı kaldırıyormuş. Doktoru gözkapağı sinirlerinin felç olduğunu söylemiş ve kapağı yarmayı önermiş.

Adam bana bir bardak gül şerbeti verdi ve oturmam için tahta bir sandık gösterdi "Sultan bunu istemeyince doktor, aynı hastalığa yakalanmış olan bir binbaşıyı çağırtmış. Doktor onu ameliyat etmiş, adam bir hafta sonra tümüyle iyileşmiş olarak evine dönmüş."

Bunun da yararı olmamış. Sultan bir Türk kadın sağaltıcıyı yeğlemiş. Kadın onu ameliyatsız, ana maddesi çelik tozu olan merhemlerle iyileştirmeye söz vermiş. Üç günlük bir uygulamadan sonra hastalık sağ göze de sıçramış. Yaşlı sultan o günden sonra hiç sokağa çıkmamış, işleriyle uğraşmıyormuş. Mısırın son Memluk sultanlarının giydikleri yüksek bir başlık olan nuriyye'yi bile başında taşıyacak gücü kalmamış. Kendi subaylarının dediğine göre görüşünü tümüyle yitirmek üzereymiş. Dahası, yerine geçecek birini düşünmeye başlamış.

Benim Kahire'ye varışımdan bir akşam önce kente bu dedikodu yayılmış. Söylentiler sultanın da kulağına gitmiş olmalı ki gün batımından gün doğuşuna dek sokağa çıkma yasağı koymuş. Şerbetçi eliyle güneşin ufuktaki yerini gösterdi, "Yani eğer eviniz uzaktaysa acele etseniz iyi olur, çünkü yedi derece sonra sokakta yakalanan biri halk önünde kan akana değin kırbaçlanacak."

Yedi derecelik zaman süreci yarım saatten daha kısaydı. Çevreme bakındım. Sokak köşelerinde ikide bir batmakta olan güneşe bakan askerlerden başka kimse yoktu. Kuşku uyandırır korkusuyla koşmadan ve kimseye yolu sormadan evin kolay tanınabilir olmasını dileyerek hızlı adımlarla ırmağın kıyısından yürüdüm.

Soran bakışlar ve adımlarla iki asker bana doğru geliyordu. Sağımda bir yol gördüm. Hiç duraksamadan niye öyle yaptığıma bugün bile şaştığım bir duyguyla yola saptım. Ve kendimi evde buldum. Bahçıvan durağan bir yüzle, evin önünde yerde oturmaktaydı. Elimi sallayıp selam verdim ve gösterişli bir devinimle anahtarlarımı çıkardım. Tek sözcük söylemeden içeri girmem için kenara çekildi. Efendisinin evine bir yabancının gelişine şaşırmış görünmüyordu. Benim kendime güvenim, ona da güven verdi. Açıklama yapmak zorunluluğunu duydum. Kıpti'nin imzasını taşıyan kâğıdı çıkardım. Adam bakmadı bile. Okuması yoktu fakat bana güveniyordu. Yerinde durdu ve hiç kıpırdamadı.

* * *

Ertesi günü ben sokağa çıkarken o yine aynı yerdeydi, öyle ki geceyi orada mı geçirmiş olduğunu yoksa gün doğarken mi yerini aldığını bilemedim. Evin bulunduğu sokakta yürüdüm. Epey kalabalıktı. Gelip geçen herkes bana bakmaktaydı. Bütün gezginleri etkileyen, dahası kızdıran bu tutuma alışıktım gerçi, ama bu kez daha çok etkilendim. İnsanların yadırgayan bakışlarını Mağribi giysilerime yordum. Bir manav dükkânından çıktı, bana yaklaştı, "Sizin gibi bir insanın alçakgönüllülükle bu tozlu yolda yürümesi şaşkınlık yarattı," dedi.

Yanıtımı beklemeden bir eşek sürücüsüne bağırdı. Adam, üstünde güzel bir battaniye olan gösterişli bir eşeği, genç bir çocukla bana gönderdi.

Eşeğe bindim. Önce eski kenti dolaştım. Özellikle ünlü Amr Camisi önünde ve kumaşçılar çarşısında durdum. Sonra yine Kahire'yi dolaştım. Eve döndüğüm zaman kafam yepyeni dedikodularla doluydu. O günden sonra her gün, o günkü ruhsal durumuma bağlı olarak uzun ya da kısa gezintiler yaptım ve bu kentte neler yapabileceğimi kestirmeye çalıştım. Her sokağa çıkışımın verimli olduğunu söyleyebilirim. Kentin önde gelenleriyle, subaylarla, saray görevlileriyle tanışıyor, buluşuyor, iş yapıyordum. Daha ilk ayda Mağripli tüccarların kiraladığı bir kervanla gelen Tlemsen'li bir Yahudi tüccardan Hint kumaşları ve birçok baharat

almıştım. Benim isteğim üzerine Massa'dan bir kutu dolusu amber gönderdi.

İlk kez iş yaptıktan sonra insanlar bana güvenmeye başladı. Kente varışımdan bir hafta sonra sultanın ruhsal durumunun daha iyiye gittiğini öğrendim. Hastalığının Ulu Tanrı'nın cezası olduğuna inandırıldığından Mısır'ın dört büyük kadısını çağırıp, büyük günahlar işlemesine izin verdikleri ve kendisini uyarmadıkları için sitem etmiş. Söylendiğine göre kadıların önünde gözyaşlarını tutamamış, kadılar da söyleyecek tek sözcük bulamamışlar.

Sultan yapılı bir adamdı. Etkileyici değirmi sakallı, uzun boylu ve şişmandı. Yaşlı halifeye yaptıklarından ötürü çok pişman olduğuna yemin etmiş ve işlediği günahların bedellerini ödemeye söz vermiş. Ayrıca din adamları önünde bir duyuru yazdırmış. Kale komutanı bu duyuruyu hemen halka ulaştırdı. Yazı şöyleydi: Size sultanın selamlarını getiriyorum. O sultan ki kendini sizin dualarınıza bırakmış bulunuyor. Size karşı olan sorumluluklarının bilincinde, sizin sitemlerinizle karşılaşmak istemiyor. Kötücül bir itkiye karşı duramamıştı.

Yine o gün tüccarlar kethüdası kaleden indi. Önünde meşaleler taşıyan adamlarla kenti dolaştı ve sultanın şu buyruğunu duyurdu: "Haşmetmeap sultanın bildirisine göre, bütün haftalık ve aylık vergilerle dolaysız vergiler kaldırılmıştır. Ayrıca Kahire değirmenleri üzerindeki haklar da bundan böyle yürürlükten kaldırılmış bulunmaktadır."

Sultan, bedeli ne olursa olsun, Ulu Tanrı'nın verdiği dersten etkilenmiş, onun öfkesinden kurtulmaya çalışıyordu. Başkentte işsiz olan bütün kadın ve erkeklerin at meydanında toplanmalarını buyurdu, her birine sadaka olarak ikişer yarım faddi verdi. Verdiği para toplam dört yüz dinar ediyordu. Yoksullara, özellikle el-Ezher Camisinde, ve Karafa'nın mezar anıtlarında yaşayan yoksullara üç yüz dinar dağıttı.

Bütün bunları yaptıktan sonra Kansu, soylu gözünün iyileşmesi için, kadıları bir kez daha çağırdı. Kadıların, bütün camilerde gözü için dua edilmesini sağlamalarını istiyordu. Bu çağrıya kadıların üçü gelebildi. Maliki kadısı olan dördüncüsü o gün vebadan ölen oğlunu gömüyordu.

Kansu'nun bu duaları istemesinin nedeni, birden ameliyatı kabul etmesiydi, isteğine uyularak ameliyat bir cuma günü, öğle namazından sonra yapılacaktı. Ertesi cumaya kadar odasından çıkmadı. Sonra Eşrefiye'deki dükkânlara gitti, yargılanmayı bekleyen tutukluların sarayın

hapishanesi Arkana'ya getirilmesini buyurdu, özellikle halkın sevdiği, fakat her nasılsa saygınlığını yitirmiş olan birçok tutukluyu bağışladı. Bağışlananlar arasında ünü en yaygın olan Kemalettin adında biriydi.

Kemalettin berberbaşıydı ve adı birçok şakaya konu olarak bütün Kahire'de dolaşmaktaydı. Kemalettin yakışıldı bir gençti ve uzun süre sultanın gözdesiydi. Öğleden sonraları sultan uykuya dalana değin onun tabanlarını ovardı. Bir ara sultanın erbezleri hastalandı, yangılandı ve bir gün kanadı. Genç berber sultanın hastalığını bütün ayrıntılarıyla kente yayınca sultan çok öfkelendi ve berberi hapse attırdı.

Şimdi o da bağışlanmıştı. Sultan onu bağışlamakla kalmadı, kötü davrandığı için ondan özür diledi ve gözünün iyileştiğini kente yaymasını istedi. Gerçekte gözleri daha sargılıydı fakat görüşünü kazandığı için kendisini yine güçlü duyumsuyordu. Bu önemli olaylar dizisi gelip geçmişti. Bu sırada ardı arkasına Mekke Şerifi'nin bir elçisiyle Hint elçisi, aynı sorunu konuşmak için geldi. Portekizliler bu yakınlarda Kamaran adasına girmişler, Kızıldeniz'in girişini denetimlerine almışlar, Yemen kıyılarına asker yığmışlardı. Şerif, yolları Yenbu ve Cidde'den geçen hacıların saldırıya uğrayacaklarından korkuyordu. Hint elçisiyse büyük bir tantanayla gelmiş, kırmızı kadifelerle örtülü bir fili sultana armağan etmişti. Portekiz işgalinin etkisiyle Memluk İmparatorluğu'nun Hindistanla olan ticaret ilişkilerinin kesilmesinden kaygı duyuyordu.

Sultan da çok kaygılıydı. O yıl yıldızların Müslümanların karşısında olduğuna inanıyordu. Veba salgını, Kutsal yerlerin tehdit altında bulunması, kendi hastalığı hep aynı zamana rastlamıştı. Tahıl ambarları deneticisi Emir Kuşkadam'ın Hint elçisini Cidde'ye dek geçirmesini, bir süre orada kalıp Portekizlilerin tutumlarını öğrenmek için bir haber alma örgütü düzenlemesini buyurdu. Ayrıca, Tanrı sağlığını bağışlarsa bir donanma kurup kendisinin komutanlık edeceğine söz verdi.

* * *

Kansu ağır nuriyye'sini Şaban ayından önce giymedi. Nuriyye'yi giyebildiği zaman kesinkes iyileştiği anlaşıldı, kent, kutlama şenlikleri için buyruk aldı. Bir yürüyüş düzenlendi. Başta, büyük bir hükümdarın armağanı olan kenarları samur, kırmızı kadife kaftanlarıyla dört doktor yürümekteydi. Devletin yüksek rütbeli subayları sarı ipek pelerinler giymişlerdi.

Halk kutlamalara katıldığını göstermek için pencerelerden aynı renkte kumaşlar sarkıtmışlardı. Büyük kadılar kapılarını amber çubuklarıyla renklendirilmiş, işlenmiş muslinlerle süslediler. Sokağa çıkma yasağı kaldırılmış olduğu için, gün batımında kentin her yanında çalgılar çalındı, şarkılar söylendi. Karanlık iyice çöktüğü zaman ırmak kıyısında donanma fişekleri atıldı, halk büyük bir neşeyle bu cümbüşe katıldı.

Bu şenlikler sırasında Mısırlılar gibi giyinmek için karşı konulmaz bir istek duydum. Faslı giysilerimi dikkatle katladım, buradan ayrılacağım zaman gerekebilir diye kaldırdım; yeşil çizgili, göğüste kapanan, yerlere kadar dökülen Mısır giysisini üstüme geçirdim; ayaklarıma eski tip sandallar giydim, başıma Hint kumaşından yapılmış geniş bir sarık geçirdim. Bir eşek getirttim, sokağımın ortasında tahta çıkıyormuşum gibi eşeğe bindim, çevremde sokak halkından yaklaşık bin kişiyle şenliklere katıldım.

Bu kent, benim kentimmiş gibi duyumsuyordum. Bana iyi durumda olduğumu duyuruyordu. Birkaç ay sonra önem verilen gerçek bir Kahireli olmuştum. Bir eşekçim, bir manavım, ıtırcım, kuyumcum, kâğıt yapıcım vardı; büyük işler yapıyordum, sarayla ilişki kurmuştum ve Nil kıyısında oturuyordum.

Dupduru pınarların kaynağı bir vahaya ulaşmış olduğuma inanıyordum.

ÇERKEZ SULTAN YILI

Hicri 920
(26 Şubat 1514 -14 Şubat 1515)

O yıl, eğer bir kadın beni gizlerine ortak olarak seçmeseydi, sonuna dek Kahire'nin tatları ve zorluklarıyla yoğruluyor olacaktım. Bu kadının gizi ise, gizlerin en tehlikelisiydi. Bedeli yaşamım veya daha bile kötüsü olabilirdi.

Ona rastladığım gün çok kötü başlamış bir gündü. Eşekçi çocuk yeni kente girmeden önce, o güne değin hiç kullanmadığımız bir yola saptı. Kalabalıktan kaçmak istediğini düşünüp karşı çıkmadım. Fakat beni büyük

bir kalabalığın ortasına götürdü, sonra da yuları elime verip bir özür uydurdu, soru sormama fırsat bırakmadan kaçıverdi. Daha önce hiç böyle davranmamıştı; efendisiyle konuşmaya karar verdim.

Bu kalabalığın ve coşkunun nedenini sonra anlayabildim. Bir bölük asker, davulcular ve meşalelerle Salibe Caddesine doğru yürüyordu. Ortada gövdesi açıkta, kolları gerilmiş ve iple bağlanmış bir adam, bir atlının sürdüğü atan arkasında sürüklenmekteydi. Okunmakta olan açıklamada adamın bir uşak olduğu, geceleyin sarık çalarken yakalandığı, gövdesinin ikiye bölüneceği anlatılıyordu. Böyle bir ceza adam öldürenlere veriliyordu, fakat o günlerde çok hırsızlık olayı görüldüğünden tüccarlar, hırsızlara daha caydırıcı cezalar verilmesini istemişlerdi.

Acınası adam bağırmıyor, yalnızca kendi kendine homurdanıyor, bir yandan da başını sallayıp duruyordu. Birden iki asker üstüne atlayıp dengesini yitirmesine neden oldu. Adam yere düşmeden önce askerlerden biri onu koltuklarından, öteki de ayaklarından yakaladı. Cellat, iki eliyle birden tuttuğu ağır bir kılıçla yaklaştı ve bir vuruşta adamın bedenini belinden ikiye böldü. Başımı başka bir yana çevirdim. Böylesi bir acımasızlık karşısında midem kasıldı, bütün bedenime sanki inme indi, yere yığılacakmış gibi oldum. Bir el bana doğru uzanıp yardım etti, yaşlı bir erkek sesi, "İnsan bir başkasının ölümüne, bir hayvana binmiş olarak bakmamalı," dedi.

Eşekten inecek gücü bulamadığımdan, ona biraz daha sıkı tutundum, geriye döndüm. Geçerken orada toplananların görmesini engellediğim için öfkeli homurtular arasında oradan uzaklaştım. Kurbanın bedeninin üst bölümü bir sönmemiş kireç yığını üstüne dik olarak yerleştirilmişti. Son nefesini vermeden önce dehşetten açılmış gözlerle kalabalığa bakıyordu.

Bu olayı unutmak amacıyla işlerime dönmeye, kervanların geliş gidişlerini öğrenmeye ve kimi dedikoduları dinlemeye karar verdim. Fakat gitgide başımın ağırlaştığını, daha da ağırlaştığını duyumsadım. Başım dönüyordu. Oradan oraya, bir sokaktan ötekine, kızarmış peynir ve safran kokuları alarak, yarı bilinçli, bana şaşkın bakan sokak satıcılarının seslerini çok uzaklardan duyarak dolaşıp durdum.

İyi olmadığımın ayırımına varan bir tüccar, elimden yuları alıp bana bir bardak şekerli su verene dek bu böyle sürdü. Yasemin kokulu şekerli suyu içer içmez midem düzeldi. Hanü'l-Halili'deydim, bana yardım eden kişi de en varsıl tüccarlardan İranlı Ekber adında biriydi. Gerçek bir Ekber olduğu

kesin, Allah ona selamet versin! Beni oturttu, tümüyle iyileşene dek gitmeme izin vermeyeceğine andiçti.

En az bir saat orada kaldım. Kafam yavaş yavaş bulanıklıktan kurtuluyorken içeri Çerkez girdi, ilk kez beni ona doğru çeken neydi, bilmiyorum. Örtülü olmayan çok güzel yüzü mü? Başında kumral saçlarını örten siyah ipek bir örtü vardı. Yoksa, yalnızca çok beslenmiş tombul kadınların beğenildiği bu kentte, onun incecik bedeni ve beli miydi beni çeken? Ya da Ekber'in, çok üstüne basmadan, ama yine de onu başkalarından ayırarak söylediği, "Sultanım" sözü müydü?

Bu soylu kadını kentin varsıl kadınlarından ayırt etmek olanaksız görünüyordu. Yanında, sert çizgili bir köylü kadın olan hizmetçisi, yıpranmış bir bohçaya gelişigüzel sarılmış yassı bir nesne taşımaktaydı. Ona gözlerimi ayırmadan bakmış olmalıyım ki, Çerkez açıkça belli ederek başını çevirdi. Ekber bunu gördü. Özellikle törensel bir sesle, "Asaletti Nur Sultan, Büyük Türk'ün yeğeni Alaettin'in dul eşi," dedi.

Başka bir yana bakmak için kendimi zorladıkça merakım büyüyordu. Kahire'de herkes Alaettin'in acıklı öyküsünü biliyordu. Bayezit'in varislerini birbirine düşüren kardeşler arası savaşta yer almıştı. Dahası bir ara, Bursa'yı kuşattığı sıra, savaşı kazanır gibi olmuş, İstanbul'u ele geçirmekle tehdit etmişti. Fakat sonunda amcası Selim egemenliği eline geçirmişti. Amansız bir insan olan yeni sultan kardeşlerini boğdurmuş, ailelerinin de büyük bir bölümünü öldürtmüştü. Her nasılsa Alaettin kaçmayı başarmış, Kahire'ye sığınmış, orada çok iyi karşılanmıştı. Ona bir saray ve hizmetçiler verilmişti. Memluk İmparatorluğu'nun, İran şahının ve Anadolu'daki güçlü beyliklerin yardımlarıyla amcasına karşı bir ordu topladığı söyleniyordu.

Bu ortaklık, Yavuz Selim'den nasıl bir karşılık görecekti? Bu sorunun yanıtı hiçbir zaman bilinemeyecek, çünkü Alaettin Kahire'ye geldikten dört beş ay sonra vebadan öldü. Daha yirmi beş yaşında bile değildi. Muhafız subayı Çerkez'in güzel kızını sevmiş, onunla yeni evlenmişti. Mısır sultanı şehzadenin ölümüne çok üzülmüş, ona Kahire'de bilinmeyen Osmanlı geleneklerine göre çok gösterişli bir cenaze töreni yaptırmıştı. Alaettin'in atları kuyrukları kesilmiş, eyerleri ters çevrilmiş olarak önde yürümüş, tabutun üstüne sarığıyla kırılmış yayları konmuş.

Kahire sultanı, iki ay sonra Alaettin'e verdiği sarayı geri almış, halk bunu onaylamamıştı. Osmanlı gelinine sıradan bir ev verilmiş, ve öylesine az bir

aylık bağlanmış ki kadıncağız kocasından kalan birçok değerli şeyi satmak zorunda kalmış.

Bütün bunlar bana Önceden anlatılmış fakat o zaman pek ilgilenmemiştim. Aklımdan bunlar yeniden geçerken, Nurun insanın içine işleyen, saygın sesini dinliyordum.

"Sultan, sarayında kendi kendine bir şeyler tasarlıyor. Bilmiyor ki bir kulübede bir zanaatkârın parmakları onun için ağlar örmekte."

Bu sözleri Arapça söylemişti; Sultan da Memluk paşaları da aynı vurgulamayla konuştuklarından, vurgulaması, hiçbir Kahirelinin kulağından kaçamazdı.

Ben yanıt vermeden tüccar geri geldi ve Nur'un satmak istediği şeyin değerini söyledi.

"Yirmi beş dinar."

Çerkez kadının rengi bir anda uçuverdi. "Bu parçanın dünyada eşi yok."

Çok az bulunan, el işi, oymalı tahta çerçeveli bir duvar panosuydu. Bir kurt sürüsünün karlı dağlara doğru koşusunu gösteriyordu.

Ekber benim de tanıklığımı sağlamaya çalışarak, "Soylu sultanın söyledikleri doğru, fakat dükkânım satmak zorunda olduğum çok değerli eşyalarla dolu. Alıcı çok az," dedi.

İncelik olsun diye başımı hafifçe salladım. Güvenimi sağladığını sandı ve sözünü sürdürdü.

"Otuz yıl önce bu işe başladığımdan beri işler bu denli kötü gitmemiştir. İnsanlar paralarını saklamışlar, ellerinden alınır korkusuyla hiç para harcamak istemiyorlar. Geçen hafta bir şarkıcı hanım ihbar üzerine tutuklandı. Sultan onu sorguya çektirtti, muhafızlar ise ayaklarını ezdiler. Ondan yüz elli altın aldılar. Sultanımızın -Tanrı onu korusun- neden böyle davrandığını anlıyorum; bunu bilmenizi isterim. Artık limanlardan para gelmiyor. Portekizli korsanlar yüzünden Cidde'ye bir yıldan beri tek gemi uğramış değil. İskenderiye ise İtalyan tüccarlarla dolu. Öyle ki artık iş yapamıyorlar. İskenderiye'de eskiden altı yüz bin kişinin yaşadığını, on iki bin bakkalın karanlık basana değin açık durduğunu, din yasalarına göre kırk bin Yahudi'nin cizye ödediğini düşünürsek!... Bu gün ise İskenderiye, değerinin çok altında para getiriyor. Bunların sonucunu her gün

görmekteyiz. Ordu aylardan beri et yüzü görmemiş. Alaylar neredeyse başkaldıracak. Sultan altın bulabileceği her yeri zorluyor."

Bir müşteri girince sustu. Yeni gelenin elinin boş olduğunu görünce onun alıcı olduğunu düşünen Ekber, bizden kendisini bir dakikalığına bağışlamamızı istedi. Çerkez sultan da gitmeye hazırlandı. Onu alıkoydum.

"Bu parça için kaç para almayı umuyordunuz?"

"En az üç yüz dinar."

Duvar panosunu görmek istedim. Karârımı vermiştim ama görmeden alırsam sadaka vermiş gibi olmaktan çekindim. Ayrıca çok inceleyerek bakmaktan da kaçındım, çünkü pazarlık yapıyormuş gibi görünmek de istemedim. Şöyle bir göz attıktan sonra, doğal bir sesle, "Üç yüz dinar bence uygun bir fiyat. Alıyorum," dedim. Aldanmamıştı.

"Bir kadın, bir erkekten karşılığını ödeyemeyeceği bir armağan almaz," dedi. Sözleri kesindi, fakat sesi için aynı şey söylenemezdi. Bana haksızlık etmiş de karşı çıkıyormuşum gibi bir sesle, "Armağan değil, bu parçayı alıyorum, çünkü almak istiyorum," diye karşılık verdim.

"Niye almak istiyorsunuz?"

"Bir anı olsun diye."

"Fakat onu ilk kez görüyorsunuz."

"Kimileyin bir an görmek bile bir nesnenin yeri doldurulamaz olmasını sağlayabilir."

Kızardı. Bakışlarımız karşılaştı. Dudaklarımız aralandı. Dost olmuştuk bile. Hizmetçi kadın öncesine göre çok neşeli bir davranışla ve fısıldaşmamızı duymak umuduyla aramızdan geçti. Buluşmaya karar verdik. Cuma günü, öğleyin, Ezbekiye Alanında, eşekli soytarının önünde.

* * *

Mısır'a ayak bastığımdan beri hiçbir cuma namazını kaçırmamıştım. Fakat o gün hiç yüksünmeden cuma namazına gitmedim. Her şeyin ötesinde bu kadını bu denli güzel yaratan ve onu yolumun üstüne çıkaran Tanrı'ydı.

Camiler boşaldıkça Ezbekiye Alanı kalabalıklaşıyordu. Kahire'de cuma namazından sonra bu alanda toplanıp zar oynamak, meddahların öykülerini dinlemek, dahası çevredeki, kısa yoldan cennetteymiş gibi duyumsatan içki evlerinde kendini yitirircesine içmek gelenek-görenek olmuştu.

Daha Çerkez kadınımı görmüş değildim ama eşekli soytarı yerindeydi ve çevresini bir dolu boş gezen almıştı. Aralarına karıştım, çevremdeki herkesin yüzüne ve birkaç derece ilerledi mi diye güneşe dikkatle baktım. Soytarı, hayvanıyla birlikte çevresindeki kalabalığı eğlendirmek için elinden geleni yapıyordu. Eşeğin adımlarının soytarınınkileri mi, yoksa adamın adımlarının eşeğinkileri mi izlediğini kimse bilmiyordu. Sonra adam eşeğiyle konuşmaya başladı. Sultanın büyük bir yapı başlatacağını ve Kahire'deki bütün eşeklerin kireç ve taş taşımasını buyurduğunu söyledi. O anda eşek yere düştü, sırtüstü döndü, ayaklarını havaya kaldırdı, karnını şişirip gözlerini kapadı. Adam halkın önünde, eşeğinin öldüğünü söyledi, ağlamaya ve yeni bir eşek satın almak için para toplamaya başladı. Düzinelerle ufak para topladıktan sonra, "Eşeğimin ruhunu teslim ettiğine inanmayın. O bir açgözlüdür. Yoksul olduğumu bildiği için para kazanıp kendisine yiyecek alabileyim diye oyun oynuyor," dedi.

Uzun bir değnek aldı, hayvana bir güzel sopa çekti. "Haydi şimdi ayağa kalk bakalım," dedi.

Eşek kıpırdamadı. Soytarı bu kez, "Kahireliler, Sultan az önce buyruk verdi. Bütün halk yarın kente girişini kutlama törenlerinde hazır bulunacak, eşekler soylu hanımları törene taşıyacaktır."

Bu sözler üzerine eşek sevinç gösterileriyle ayağa kalktı. Sahibi de izleyiciler de kahkahalarla gülüyorlardı.

"Demek güzel kadınları seviyorsun," dedi eşekçi. "Burada birçok güzel hanım var. Hangisini taşımak istersin?"

Hayvan izleyiciler önünde bir kez dolaştı, duraksadı, sonra benden birkaç adım ötede uzun boylu biri önünde durdu. Peçesi öylesine kaimdi ki yüzü görünmüyordu. Fakat duruşundan onu hemen tanıdım. O ise bakışlardan ve gülüşmelerden ürküp bana yaklaştı ve kolumdan tuttu. Çarçabuk ve neşeli bir sesle, "Hayır, eşimi taşıyamazsın!" dedim. Bu sözlerin arkasından böbürlü bir havayla oradan uzaklaştık.

"Seni peçeli göreceğimi hiç beklemiyordum; eşek olmasaydı tanıyamazdım," dedim. "Tanınmamak amacıyla peçe taktım. Sokakta, dedikoducu bir kalabalığın arasındayız. Eşin olmadığımı herkes biliyor," diye karşılık verdi. Sonra şakacı bir sesle, "Bütün erkekleri sevindirmek istediğim zaman peçesiz gezerim, bir tek erkeği sevindirmek istersem peçe takarım," diye ekledi.

"Öyleyse yüzünün açık olmasından nefret ederdim," dedim.

"Yüzüme bakmayı hiç istemeyecek misin?"

Bir evde, ne onun, ne de benim evimde yalnız kalamayacağımız kesindi. Kent içinde, sokakta yanyana yürümekle yetinmek zorundaydık. O ilk buluştuğumuz gün Nur yasak bahçeyi görmeye gitmemiz için direndi.

"Bahçeye bu ad verilmiştir, çünkü yüksek duvarlarla çevrilidir. Sultan bir doğa harikasını korumak için bu bahçeye girilmesini yasaklamış; dünyada gerçek bir merhem üreten tek ağacı."

Bekçinin eline sıkıştırdığımız bir gümüş para içeri girmemizi sağladı. Nur merhem ağacına yaslanıp peçesini kaldırdı ve uzunca bir süre tek sözcük etmeden, büyülenmiş gibi, bir düşteymiş gibi sessiz durdu. Sanki kendi kendine konuşuyormuş gibi, "Bütün dünyada bir tek kök var. Çok ince, çok kırılgan, fakat çok değerli"

Görebildiğim kadarıyla ağaç, sıradan bir ağaçtı. Yaprakları üzüm yaprağını andırıyordu, belki biraz daha küçük. Bir su kaynağının tam ortasına dikilmişti.

"Değişik sularla sulanırsa hemen öleceği söyleniyor."

Nedenini anlayamıyordum ama bu bahçeye gelmekten çok etkilenmiş görünüyordu. Ertesi gün yine birlikteydik; daha mutlu ve daha ilgiliydi. Böylece her gün, daha doğrusu pazartesi ve salıların dışında her gün buluşuyorduk. Pazartesi ve salı günleri işi vardı, gelemiyordu. Ayın sonunda bir gün bunu söylediğim zaman tepkisi kesin oldu.

"Bir daha beni hiç görmeyebilirsin de. Ya da ayda yalnızca bir kez görebilirsin. Şimdi haftanın iki, üç, beş gününde seninle birlikteyim, görüşemediğimiz günler için yakınıyorsun."

"Seninle birlikte olduğum günleri saymıyorum ki. Benim için bitmez gibi görünen günler, seni görmediğim günlerdir."

Bir pazar günüydü, kadınlar hamamı yanında îbni Tulün Camisi önünden geçiyorduk. Nur hamama girecekti. Birden duraksayarak sordu.

"Hiç soru sormadan benimle içeri girer misin?"

"Gerekirse seninle Çin'e bile giderim."

"Öyleyse yarın iki deve ve su dolu tulumlarla beni Gize'deki Büyük Cami önünde bekle."

* * *

Nasıl olsa sözümü tutacağım için ona nereye gitmekte olduğumuzu sormadım bile; iki saat süren yolculuğumuz sırasında ancak birkaç sözcük konuştuk. Anlaşmamızın özüne aykırı olmadığına inandığım için, "Piramitler buradan çok uzak olmasa gerek," dedim.

"Evet, öyle."

Bu yanıt beni yüreklendirdi.

"Evet."

"Her hafta buraya o yuvarlak yapıları görmeye mi geliyorsun?" Uzun uzun bir kahkaha tufanına tutuldu. Öyle ki kendimi aşağılanmış gibi duyumsadım. Böyle davranmasından hoşlanmadığımı göstermek için devemi çöktürüp indim. Hemen geri dönüp yanıma geldi.

"Öyle güldüğüm için beni bağışla. Yuvarlak olduklarını söylediğin için güldüm."

"Bunu ben söylemiyorum. Büyük gezgin îbni Battuta onların 'yuvarlak biçimli' olduklarım söylüyor."

"Onları hiç görmemiş olduğu için öyle söylüyor. Ya da çok uzaktan, veya geceleyin görmüş olabilir. Tanrı onu bağışlasın, onu suçlama. Bir gezgin, gezip gördüklerini yazıp satmaya başlayınca, çevresine toplanan hayran dinleyicilerin kölesi olur.

Ondan sonra artık 'görmedim,' ya da 'bilmiyorum,' diyemez. Bunları söylerse küçük düşeceğinden korkar. Öyle yalanlar var ki onlardan ağızdan çok kulaklar sorumludur." Yeniden yola koyulduk.

"Piramitlere ilişkin daha neler söylüyor bu îbni Battuta?"

"Onları, yıldızların devinimlerini çok iyi bilen, tufanı önceden haber veren bir bilge kişinin yaptırdığını. Piramitleri şu nedenle yaptırmış: Sanatın ve bilimin bütün yapıtlarını buralarda saklayıp yok olmalarını önlemeyi amaçlamış."

Daha alay edilmemek için çarçabuk ekledim.

"Yine de îbni Battuta bunların varsayım olduğunu, bu yabansı yapıların tam ne amaçla yapıldığım bilmediğini yazıyor."

"Bence piramitler güzel ve etkileyici olsunlar diye, yeryüzünün ilk harikaları olsun diye yapılmışlardır. Bir işlevleri vardır kesenkes ama bunu

yalnızca o zamanın hükümdarları biliyordu."

Bir tepenin doruğuna ulaşmıştık. Ve piramitler işte orada, çevremizdeydi. Devesini durdurup kolunu doğu yönüne doğru öylesine duygulu bir biçimde kaldırdı ki kolu sanki saygınlık kazandı.

Evlerimiz, saraylarımız ve bizler yok olduktan çok uzun zaman sonra da piramitler olacak. Bu Ölümsüz Olan'ın gözünde de en yararlı oldukları anlamına gelmez mi?"

Elimi onunkinin üstüne koydum.

"Şimdi biz yaşıyoruz. Ve birlikteyiz, ikimiz yalnızız."

Çevreye bir göz attıktan sonra, "Evet, ikimiz yalnızız," dedi.

Devesini benimkine yaklaştırdı, peçesini kaldırdı, beni dudaklarımdan öptü. Tanrım, Kıyamet Gününe dek öylece kalabilirdim.

Dudaklarından ayrılan ben değildim. Benden ayrılan da o değildi. Develerimiz, çarçabuk birbirinden uzaklaştı; dengemizi yitirip düşmekten korktuk.

"Geç oluyor. Dinlensek."

"Piramitlerde mi?"

"Hayır, biraz daha ötede. Buradan birkaç mil uzakta beni büyütmüş olan dadımın köyü var. Her pazartesi akşamı beni bekler."

Köyün biraz dışında, az eğimli bir yokuşun sonunda, çamurla örtülü bir fellah kulübesi vardı. Nur kendisini izlememi söyleyip yolağa saptı. Evin önüne gelince içeri girdi. Bir hurma ağacına yaslanıp evden çıkmasını bekledim. Yanında rahat görünüşlü tombul bir köylü kadınla çıktığı zaman karanlık basmak üzereydi "Hadra, bu benim yeni kocam," dedi.

Yerimde sıçradım. Şaşkın bakınırken Nur'un kaşlarını çatarak bana işaret ettiğini gördüm. Dadı ise dualar ediyordu.

"On sekiz yaşında dul kaldı. Dilerim sultanım bu kez daha talihli olur."

Hemencecik, "Ben de," diye bağırdım.

Nur gülümsedi, Hadra dualar mırıldanarak bizi, kendisininkinin yanında, yine topraktan yapılmış, daha bile çarpık görünen bir kulübeye götürdü.

"Burası bir saray değil ama hiç değilse kuru bir yer. Kimse de sizi tedirgin etmez," dedi ve çekildi Kulübenin, titrek bir mumla aydınlanan bir tek odası vardı. Hafif bir buhur kokusu bizi sardı. Kepenksiz olan

pencereden ve uzaklardan bufaloların bağırtısı geliyordu. Çerkez'im kapıyı kapatıp mandalını indirdi ve kapıya yaslandı, önce toplanmış saçları döküldü, sonra giysisi yere düştü. Çıplak boynunda ortasındaki kocaman taşı göğüslerinin arasında duran yakut bir gerdanlık vardı. Çıplak belinde ise sırma ile işlenmiş güzel bir kemer. Gözlerim o güne değin böylesine varsıl giyimli bir kadın görmemişti. Yanıma gelip kulağıma fısıldadı:

"Başka kadınlar önce gizli takılarını satarlar. Ama ben onları satmıyorum. Evler, mobilyalar satılabilir fakat beden ve beden süsleri satılmamalı." Onu kendime çektim.

"Bu sabahtan beri bir şaşkınlıktan kurtuluyor bir başka şaşkınlığa düşüyorum. Piramitler, beni öpüşün, bu köy, evliliğimizin duyurulması, sonra bu oda, bu gece, takıların, bedenin, dudakların..." Onu istekle öptüm. Öpüşlerim, sürprizlerinin süreceğini söylemesine engel oldu. Yalnızca "Bismillah" sözcüğünü duydum, arkadan duanın kendisi geldi Büyük bir tat veren, sonu gelmez duamız gece bitene dek sürdü. Yanyana yatıyorduk. Öylesine yakındık ki fısıltılarından dudaklarım titremekteydi Bacaklarını bir piramit biçiminde kaldırmıştı. Birbirine yapışmış dizleri piramidin tepesini oluşturuyordu. Dizlerine dokundum, o anda kavga etmişler gibi ayrılıverdiler.

Çerkez'im benim. Ellerim bugün bile vücudunun çizgileri üstünde dolaşıyormuş gibi olurum. Dudaklarımsa hiçbir şey unutmadı.

* * *

Uyandığımda Nur ayakta, gecenin başlangıcında olduğu gibi kapıya yaslanmış duruyordu. Fakat kolları ağırdı.

Gözlerindeyse acı bir gülümseme vardı.

İşte, sanki bir utanç çocuğuymuş gibi sakladığım oğlum Bayezit dedi. Yanıma gelip, onu bir sunuymuş gibi kabule hazır kollarıma bıraktı.

BAŞKALDIRILAR YILI

Hicri 921
(15 Şubat 1515 - 4 Şubat1516)

"Bu çocuk benim kanundan değildi, fakat benim etimin yaptıklarını ödüllendirmek ya da cezalandırmak için ortaya çıkmış gibiydi. Sanki benim çocuğumdu, ve onu İnanç adına kurban etmek için İbrahim'in cesaretini taşımam gerekiyordu. Dinlerin birleştiği yer, Tanrı Dostunun kocaman bir ateşin üstüne doğru salladığı bir bıçağın ağzı değil midir? Her yıl Kurban Bayramında övgüyle andığım bu kutsal suçu işlemekten kaçınmadım. O yıl görev duygusu beni iş başına çağırdı, çünkü gözlerimin önünde bir Müslüman imparatorluk doğmaktaydı ve bu çocuk o imparatorluk için bir tehlikeydi "Bir gün Alaettin'in oğlu Bayezit Osmanlıları titretecek. Yalnız o, onun soyundan yaşamakta olan tek şehzade, Anadolu beyliklerini harekete geçirebilir. Ancak o, Çerkez Memluklarıyla İran'daki Safevileri yanına alıp Büyük Türk'ü alaşağı edebilir. Yalnızca o. Sultan Selim'in adamları onu bulup boğmazlarsa."

Nur oğlunun beşiği üstüne eğilmiş bunları söylüyordu. Bu sözlerin benim üstümdeki acı etkisinden habersizdi. Çöküşünü öngördüğü bu imparatorluk, dua etmeyi öğrendiğim günden beri dualarımı dolduran ve Granada'yı bize geri kazandıracağına inandığım imparatorluktu. Ve şimdi bu imparatorluk vardı, gözlerimin önünde kendini oluşturuyordu. İstanbul'u, Anadolu'yu almış, Suriye, Irak, Arabistan'ı ele geçirmiş, şimdi de Mısır'ı işgal etmişti. Yarın Berberistan, Endülüs, ve belki Sicilya'nın efendisi olacaktı. Bütün Müslümanlar, Emeviler zamanındaki gibi bir tek halifenin egemenliğinde birleşecekler ve inanmayanlara Müslümanlık yasalarını kabul ettireceklerdi. Kendimi düşlerimin düşü, umutlarımın umudu bir imparatorluğa hizmete mi adayacaktım? Onun yararına mı koşacaktım? Hayır, hiç değil. Ona karşı savaşmaya, ya da ondan kaçmaya yazgılıydım. Yavuz Sultan Selim'in, eli titremeden babasını, kardeşlerini ve kardeşlerinin oğullarını feda eden, yakında üç oğlunu da kurban edecek olan o tanrısal gazabın kılıcı karşısında, yetişkin bir erkek, bir komutan, bir imparatorluğu çökerten, soyunun yasalarına uyarak öldüren yetişkin bir erkek olana değin korumak, bağrımda büyütmek durumunda olduğum bir çocuk vardı. Bütün bunlar içinde hiçbir şeyi ben seçmiş değildim. Bunları benim için yaşam ve doğam seçmişti.

Bu durumda Bayezitle annesinin tehlike içinde bulundukları Mısır'dan ayrılmak zorundaydım. Nur gebeliğini Hadra'nın dışında herkesten gizlemişti. Bebeğin doğumuna Hadra yardımcı olmuştu. İlk günden beri ona Hadra bakmaktaydı. Yaşlı dadı ölürse, bebeği Kahire'ye getirmek zorunda kalırsak, kim olduğu hemen fark edilebilirdi. O zaman ne yapardık?

Selim'in Kahire'de çok sayıda bulunan casusları eline düşerdi hemen. Dahası Osmanlılardan pek çok korkan, ve çocuğun başını isterlerse hiç duraksamayacak olan Sultan Kansu'ya bile teslim edilirdi.

Çözümü çok kolay buldum. Nurla evlenecek, Fas'a giderek çocuğu kendi çocuğummuş gibi tanıtacak, yaşı onu ele veremeyecek kadar büyüyünce yeniden Mısır'a dönecektim.

Nur dul olduğu için düğünü çok sade yaptık. Aralarında Endülüslü bir kadının da bulunduğu birkaç arkadaşı yemek için eve çağırdım. Evlilik sözleşmesi imzalanırken kadı duvardaki ikonun ayırımına vardı, onu kaldırmamı istedi.

"Yapamam," dedim. "Ev sahibim dönene kadar ona dokunmayacağıma söz verdim."

Kadının canı sıkılmış gibi göründü. Konukların da öyle. Nur işe el koydu. "Onu indiremesek bile, bir örtüyle kapatmamıza hiçbir engel yok." dedi Yanıt verilmesini beklemeden ikonun üstüne Şam ipeği bir kumaş örttü. Kadı hoşnut kalarak nikâhı kıydı.

Evde ancak iki gece kaldık. Oradan üzülerek ayrıldığımı söylemeliyim. O evi karşıma yazgı çıkarmıştı. Orada iki yıl oturdum. Kıpti bu süre içinde ne dönmüş, ne de bir haber göndermişti. Yalnızca Asyut ve çevresinde bir veba salgınının halkın büyük bir bölümünü kırıp geçirdiğini duymuştum. Belki de ev sahibim vebanın kurbanlarından biriydi. İnşallah yanılıyorum, fakat Kıpti'nin yokluğunun, özellikle suskunluğunun başka bir açıklaması olamaz. Ayrılmadan önce anahtarı kuyumcum Halepli Davut'a bıraktım. Sultanın yakın arkadaşı, darphane müdürü Yakup'un kardeşi olan Davut, boş eve herhangi bir Memluk'un yerleşmesine engel olabilirdi.

Safer ayında, Hıristiyanların yortusundan bir gün önce yola çıktık. İlk durağımız Hadra'nın Gize yakınlarındaki kulübesiydi. Orada bir gece kaldık, o sırada on altı aylık olan Bayezit'i de yanımıza alıp Kahire'nin ırmak üstündeki limanı olan Bulak'a vardık. Yüklü bir bahşiş vererek sultanın İskenderiye'deki şeker fabrikasından şeker taşıyan bir cemre binmeyi başardık.

Bulak'ta pek çok gemi vardı, kimileri de çok daha rahat gemilerdi, fakat İskenderiye'ye sultanın bayrağını taşıyan bir gemiyle gitmeyi yeğlemiştim. Çünkü dostlarım gümrüklerde büyük zorluklarla karşılaşabileceğimi söylemişlerdi. Girişte de çıkışta da yolcuların eşyaları için para alındığını,

gümrük görevlilerinin çok haşin olduklarını ve yolcuları iç çamaşırlarına varana dek aradıklarını anlatmışlardı.

Kur'an'da da adından övgüyle söz edilen Büyük İskender'in kurdurduğu İskenderiye kentine hayran oldum. Bu büyük hükümdarın türbesi de burada. Şu sıralar kentin, eskinin yalnızca gölgesi olduğu da kesin. Kent halkı arasında Flanders, İngiliz, Biskay, Portekiz, Puglia, Sicilya, özellikle Venedik, Cenova, Ragusa ve Türk Yunanistanından yüzlerce geminin bu limana uğradığını anımsayan kişiler var. Bizim oraya vardığımız yıl limanı yalnızca anılar doldurmaktaydı.

Kentin ortasında, limanın tam karşısında bir tepe var. Eski zamanlarda bu tepe yokmuş, daha sonra yıkıntılardan oluşmuş. Kazıldığı zaman çok değerli vazolar ve daha başka gereçler bulunuyormuş. Bu tepenin üstüne küçük bir kule yapılmış. Kulede gece gündüz gelip geçen gemileri gözetleyen bir bekçi var. Gümrüğe haber verdiği her gemi için bir bono alırmış. Tersine eğer işinin başından ayrılır, ya da uykuya dalarsa ve o sırada limana bir gemi gelirse, haber vermediği her gemi için, aldığı bononun iki katı kadar para ödermiş.

Kentin dışında çok güzel, çok etkileyici kalıntılar var. Ortalarında yüksek ve kaim bir sütun yükselir. Eski kitaplar bu sütunu Ptolemaios adlı bir bilge kişinin yaptığını yazarlar. Ptolemaios sütunun tepesine çelikten kocaman bir ayna yerleştirmiş. Kıyıya yaklaşmaya çalışan düşman gemilerini bu ayna yardımıyla yakıyormuş.

Kentte görülmeye değer daha çok yerler vardı fakat oradan bir an önce ayrılmamız gerekiyordu. İçimizin rahat olduğu bir zamanda adamakıllı görmek için bu güzel kente yine gelmeye kendi kendimize söz verdik. Tlemsen'e gitmekte olan bir Mısır gemisine bindik, fakat yola çıkmadan önce gemide bir hafta geçirmemiz gerekti.

* * *

Fas'a girmeden önce bir kez daha Mağribi giysilerimi giymiş, yüzümü taylasanla örtmüştüm. Ailemle, babam, annem, Verda ve altı yaşındaki kızım Servetle görüşmeden önce kente geldiğimin duyulmasını istemiyordum. Harun'la Meryem'i belki göremezdim ama haberlerini alırım diye umuyordum.

Sarayımın arsası önünde durmaktan kendimi alamadım. Ayrıldığım zaman nasılsaydı öyle duruyordu. Yalnızca otlar büyümüş, bitmemiş

duvarları kaplamıştı. Gözlerimi ve katırımın başını çarçabuk, biraz ötede olan Hâlî'nin evine doğru çevirdim. Eve varınca kapıyı vurdum, içerden tanımadığım bir kadın sesi yanıt verdi. Annemin adını söyledim.

"Artık burada oturmuyor," dedi Benim sesimse daha soru soramayacak denli boğuktu.

Selma kapıda beni, Nur'u ve Bayezit'i uzun uzun göğsüne bastırdı, öpücüklere boğdu. Oğluma neden böyle bir ad verdiğimi ve çocuğun teninin neden böylesine beyaz olduğunu hiç merak etmedi Hiçbir şey söylemedi, yalnızca gözleri konuşuyordu.

Bakışlarından babamın ölmüş olduğunu anladım. Annemin yanaklarına dökülen bir damla gözyaşı düşündüğümün doğru olduğunun kanıtıydı. Fakat konuşmak istediği bu değildi.

"Çok zamanımız yok," dedi "Yeniden yola çıkmadan önce beni dinle."

"Fakat yola çıkmak gibi bir niyetim yok!"

"Beni dinlersen anlarsın."

Bir saatten daha uzun bir süre, belki iki saat, hiç ara vermeden, ve hiç duraksamadan konuştu. Sanki döndüğüm gün bana anlatmak istediklerini bin kez kafasından geçirmiş, yinelemişti.

"Harun'a lanet etmek istemiyorum fakat tutumu hepimizi küçük düşürdü. Fas'ta kimse onu Zervali'nin ölümünden ötürü ayıplamamıştı. Fakat Tanrım! Orada durmadı ki!..."

Benim sürgün edilişimden kısa bir süre sonra sultan Gelincik'i yakalatmak için iki yüz asker göndermiş fakat dağlarda yaşayan halk Harun'dan yana çıkmışlar, onu korumak için sopalarla askerlere saldırmışlar. Bir çatışmada on altı asker ölmüş. Haberler Fas'ta duyulunca sokaklarda duyurular okunmuş, Harun'un başı üstüne ödüller konmuş. Evlerimiz polis gözetiminde kalmış, gece gündüz kapımızda polis beklemiş, gelip giden herkesi sorguya çekmiş, en yakın dostlarımız bile yasadışı akrabalarımızdan dolayı bize gelmekten kaçınır olmuşlar. O zamandan beri Harun'la çetesinin her hafta bir kervana saldırdığı, bir başka kervanı soyduğu, ya da yolcuları öldürdüğü duyuruluyormuş.

"Bu doğru olamaz," dedim. "Harun'u iyi tanırım. Öç almak, ya da kendini savunmak amacıyla adam öldürmüş olabilir, fakat çalmaz, çalmak için kimseyi öldürmez."

"İşin gerçek yanı Tanrı'yı ilgilendirir. Bizi ilgilendiren insanların neye inandığı. Baban Tunus'a ya da başka bir kente göç etmeyi düşünüyordu. Geçen yıl Ramazan ayında birden kalbi durdu." Selma sözlerini sürdürmeden önce uzun bir soluk aldı.

"Birçok kişiyi iftara çağırmıştı, fakat kimse gelmedi. Yaşam baban için çekilmez bir yük olmuştu zaten. Ertesi günü öğle uykusundaydım; düşen bir şeyin sesiyle uyandım. Sabahtan beri avluda bir aşağı bir yukarı yürüyüp duruyordu. Düşmüştü, yerde yatıyordu. Başı havuzun kenarına çarpmıştı; soluk almıyordu."

İçim dayanılmaz bir ateşle yandı. Yüzümü sakladım. Annem bana bakmadan anlatıyordu.

"Felaketler karşısında kadınlar eğilir, erkekler kırılır. Baban 'ben'inin tutsağıydı, bense boyun eğmeyi öğrendim."

"Verda'ya ne oldu?"

"Muhammet'in ölümünden sonra bizden ayrıldı. Kocası ve kızı olmadan burada duramadı. Sanırım yaşamını kendi insanları arasında tamamlamak istedi, Kastilya'daki köyüne döndü."

Annem sesini alçaltarak, "Granada'dan hiç ayrılmayacaktık," diye ekledi. "Belki yine oraya döneriz." Yanıt bile vermedi. Yalnızca inatçı bir sineği kovmak istercesine elini gözlerinin önünden geçirdi.

"Bunu düşüneceğine önce kızını sor." Yüzü aydınlandı. Benimki de.

"Onu sormak için sözünün bitmesini bekledim. Seni sorgulamayacağım. Onu çok küçükken terk ettim."

"Tombul ve yaramaz. Şimdi Sara'yla birlikte. Kimileyin torunlarıyla oynasın diye onu alıp götürür."

Bir saat sonra geldiler. Beklediğimin tersine ilk önce boynuma sarılan Süslü Sara oldu, kızımsa uzakta durdu.

Tanıştırılmamız gerekiyordu. Annem çok duygulanmıştı, tanıştırma işini Sara üstlendi. "Servet, bu senin baban."

Küçük kız bana doğru bir adım attıktan sonra durdu.

"Neredeydin? Timb...?"

"Hayır, Timbuktuda değil, Mısır'daydım. Sana bir küçük erkek kardeş getirdim."

Onu dizlerime oturtup öptüm, boynunu okşadım, ipeksi kara saçlarını derin derin kokladım. Sanki yüz kez gördüğüm bir sahne yineleniyordu. Babam minderinde oturuyordu. Yanında kızkardeşim vardı. "Meryem'den haber var mı?" diye sordum. Yanıt veren Sara oldu.

"Kocasının yanında elinde kılıçla görüldüğü söyleniyor. Fakat onlara ilişkin öyle öyküler anlatılıyor ki!"

"Harun'un gerçekten bir haydut olduğuna inanıyor musun?"

"Her toplumda başkaldıranlar olur. İnsanlar herkesin içinde onlara lanet okur, kendi kendine kaldığı zamansa onlar için dua ederler. Yahudiler arasında bile. Bu ülkede haraç vermeyip de silahlanıp ata binen Yahudiler var. Onlara Karayim diyoruz. Belki biliyorsundur."

Başımı sallayıp evetledim.

"Yüzlercesi var. Marakeş yakınında, Hintata'da, Demensera dağlarında düzenli ordular gibi yaşarlar."

Fakat ben her şeyden önce Meryemle ve Harun'la ilgileniyordum. "Fas'ta, Harun ve Meryem için gizlice dua edenler olduğuna gerçekten inanıyor musun?"

Bu kez patlayan Selma oldu:

"Eğer Harun basit bir haydut olsaydı, böyle durmadan duyuru arkasına duyuru yapılarak kovalanmazdı. Zervali'yi öldürdüğü zaman neredeyse bir kahraman oldu. Fakat onun bir hırsız gibi tanınmasını istediler. Sıradan halkın gözünde altın, kandan daha kolay kirlenir."

Sonra, içindeki başka biri konuşuyormuş gibi bir sesle ve yavaş yavaş, "Enişteni temize çıkarmaya çalışmanın hiçbir yararı yok. Onu savunmaya kalkarsan sana yine suç ortağıymışsın gibi davranacaklar." dedi.

Annem, Harun ve Meryem'i savunma isteğinin beni yeni çılgınlıklara sürükleyeceğinden korkuyordu. Belki haklıydı fakat denemek zorundaydım. Sürgüne gönderilişimdeki tutumunu anımsayarak Fas sultanının beni şimdi dinleyeceği sanısına vardım.

Sultan o sırada Bulavan yakınlarında, Portekizlilere karşı savaş hazırlıkları yapmaktaydı. Aylarca dağlar tepeler aşarak ordunun arkasında dolaştım. Kimileyin silah kuşanıp küçük çatışmalarda yer aldım. Harun'la kız kardeşimin bağışlanmaları için her şeyi yapmaya hazırdım. İki çarpışma arasında sultanla, kardeşleriyle ya da vezirleriyle konuşuyordum. Fakat

sonuçlar bu denli düş kırıcıyken ayrıntılara girmenin ne anlamı var? Sonunda sultanın bir yakını, birçok suçun haksız yere Harun'a yüklendiğini kabul etti ve dostça bir içtenlikle ekledi:

"Eniştenizi yaptıklarından ötürü bağışlasak bile ona yüklediğimiz suçlar için nasıl bağışlayacağız?"

Bir gün birdenbire bütün çabalarımdan vazgeçmeye karar verdim. İstediğimi elde etmeyi başaramamış fakat fırsatlar gözleyerek yaptığım konuşmalardan istediğim bilgiyi edinmiştim. Fas'a döndüm; amacımı söylemeden, ve geriye dönüp bakmamaya kararlı olarak, Selma'yı, Nuru, Servet'i ve Bayezit'i alıp yola çıktım. Fas'ta tamamlanmamış bir yapıdan, üzüntülerle ve boş anılarla dolu bir yıkıntıdan başka hiçbir şeyim yoktu.

* * *

Yolculuğumuz haftalarca sürdü. Kimseye açıklamadığım ereğimse bir yer değil, bir kişiydi: Barbaros (Kızıl Sakal) denilen Oruç adında bir korsan. Harun'un onunla birlikte olduğunu öğrenmiştim. Doğruca Tlemsen'e gittik. Sonra da Oran ve Merzul-Kebir gibi Kastilyalıların elinde bulunan kentlerden uzak durmaya çalışarak kıyı boyunca uzanan yolu izleyip doğuya yöneldik.

Granadalılarla görüşebileceğim kentlere, örneğin Cezayir'de halkının çoğunluğunu Endülüs'ten gelen göçmenlerin oluşturduğu Şerşel'e uğradık.

Barbaros, üssünü geçen yıl Cenovalılardan aldığı küçük liman kasabası Cicil'de kurmuştu. Oraya varmadan önce Barbaros'un, Kastilya birliğini Bicaye'de kuşatmış olduğunu duymuştum. Bu kasaba yolumun üstünde olduğundan, ailemi birkaç mil ötedeki bir köyde imama emanet ettim; savaş alanına baktıktan sonra birkaç gün içinde geri dönüp onları alacağıma kendi kendime söz verdim.

Afrika'nın Tanıtımı'nda yazdığım gibi Barbaros'la Bicaye kasabasında karşılaştık. Gerçekten doğuştan kızıl bir sakalı vardı, fakat kınayla daha da kızıl görünüyordu. Ellisini biraz geçmişti ama daha yaşlı gösteriyor, savaşıp kazanmak tutkusuyla ayakta duruyordu. Çok kötü topallıyordu, sol kolu da gümüştendi. Kolunu başarısızlıkla sonuçlanan bundan önceki Bicaye kuşatmasında yitirmişti. Bu kez savaş daha iyi gidiyor gibiydi. Kentin eski kalesini kuşatmış, kıyıda Kastilyalıların çok iyi savundukları bir kaleyi ele geçirmişti.

Oraya vardığım gün savaşa ara verilmişti. Komutanın çadırı önünde biri Malagalı olan birkaç muhafız duruyordu. Harun'u çağırmaya o Malagalı gitti. Adamın saygıyla gidişinden Harun'un Barbaros'un yardımcısı olduğunu anladım. Gerçekten de Harun yanında iki Türk'le geldi; beni görünce onlara gitmelerini işaret etti, sonra da boynuma sarıldı. Uzunca bir süre birbirimize sarılı kaldık, birbirimizin omuzlarına vurduk, böylece dostluğumuzu, şaşkınlığımızı ve ayrı düşmekten ötürü üzüntümüzü belirttik. Harun beni çadıra soktu; Barbaros'a ozan, diplomat ve ünlü biri olarak tanıttı. Bu davranışının nedenini daha sonra anladım. Korsan tıpkı bir kral gibi, görünürdeki anlamları kesin, gizli anlamları kestirilmesi güç, kısa ve ölçülü tümcelerle konuşuyordu. Yavuz Selim'in başarılarını, halkın Kastilyalılara karşı artan hoşnutsuzluğunu anlattı, üzüntüyle Batı İslam güneşinin batmakta olduğunu söyledi, fakat bu güneşin Doğuda yükselmekte olduğunu ekledi.

İzin isteyip onun çadırından çıktıktan sonra Harun beni daha az etkileyici, daha az süslü, fakat en az on kişiyi barındırabilecek, bol bol meyve ve içki bulunan kendi çadırına götürdü. Gelincik'in olanları anlatması için benim soru sormam gerekmedi.

"Ben yalnız katilleri öldürdüm, hırsızları soydum. İçimden Tanrı korkusu hiç eksik olmadı. Benim tek yaptığım varsıllardan ve güçlülerden korkmamak. Burada bizim sultanlarımızın saygı gösterdiği inançsızlara karşı savaşıyor, onların yüzüstü bıraktıkları kentleri savunuyorum. Silah arkadaşlarım her ülkeden sürgünler, yasadışı ilan edilenler, ve yasaları çiğneyenlerdir. Amber de ispermeçet balinasının bağırsaklarından elde edilmiyor mu?" Bu sözcükler ağzından birbiri ardına dökülmüştü. Tıpkı Fatiha'yı okuyormuş gibi.

Sonra çok daha değişik bir sesle, "Kızkardeşin olağanüstü davrandı. Atlasların dişi aslanı. Şu sıralar üç oğlumuzla birlikte buradan altmış mil uzakta, Cicil'deki evimizde. En küçük oğlumun adı Hasan." Duygulandığımı göstermekten kaçınmadım. "Senden bir an bile kuşkulanmadım," dedim.

Çocukluğumuzdan beri Gelincikle yaptığımız tartışmalarda çarçabuk onun üstünlüğünü kabul ederdim. Fakat şimdi, eylemlerinin ailemizi nasıl etkilediğini uzun uzun anlattım. Yüzü bulutlandı.

"Fas'ta bulundukları sıra onlara işkence oldum. Burada koruyucuları olacağım," dedi.

Bir hafta sonra Cicil'de ailemin dağılmış bölümleri bir araya toplanmıştı. Bir korsanın çatısı altında on kaçak. O buluşma anı az bulunur bir mutluluktu. O mutluluğun uzun sürmesini çok isterdim.

BÜYÜK TÜRK YILI

Hicri 922
(5 Şubat 1516 - 23 Ocak 1517)

Bayezit'i Osmanlıların hıncından korumak için dünyayı dolaşan ben, o yıl kendimi karımla ve çocukla birlikte İstanbul'un göbeğinde ve en inanılmayacak bir durumda buldum. Beni onurlandırıcı sözler söyleyen, başını koruyucu bir tavırla sallayan Yavuz Selim'in ileri uzanmış eline doğru eğiliyordum. Avın, kendisini parçalamaya hazırlanan dişlerin çekiciliğine kendini kaptırdığı söylenir. Fakat o sıralar ben bunu bile görmüyordum. O günlerde olayların akışına göre sağduyumun gösterdiği yolu izliyor, ve henüz sınırdışı edilmediğim küçük bir toprak parçasında yeni bir yaşam kurmayı tasarlıyordum. Fakat her şeyin nasıl olduğunu sırayla anlatmalıyım.

Barbaros, gözlerimin önünde günden güne daha parlak başarılar elde ediyordu. Harun'sa onun gölgesindeydi. Bicaye'ye düzenlenen saldırı daha sonra başarısızlığa uğramıştı, fakat yılın ilk günlerinde korsan, Cezayir beyini, hamamda tellaklar onu keselerken, kendi eliyle öldürmüş, kenti ele geçirmişti.

Elbette Cezayir, Oran ve Bicaye denli büyük bir kent değildi; Tlemsen'in dörtte biri kadar bile yer kaplamıyordu ama yine de dört bin haneli, düzenli arastaları, iki yarımda güzel evlerin sıralandığı geniş caddeleri, hamamları, hasta bakımevleri, ve çok büyük taşlarla yapılmış, kıyıya doğru uzanan, geniş bir yer kaplayan olağanüstü güzel duvarlarıyla tam bir kent görünümündeydi. Barbaros Cezayir'i başkent yapmış, sultanlık unvanı almış, ve bütün İslam sultanlarının kendisini tanımasını istemişti.

Cicil'deki aile buluşmasından sonra bana yine yol görünmüştü. Dolaşmaktan yorgun, Kahire'den birdenbire ayrılmak zorunda kalışımızdan bitkindim. Tunus'ta en az bir buçuk yıl kalabilmeyi ummuştum. Hemen ülkenin giysilerini giydim, örtülü bir sarık taktım; biz de bazin ve kimileyin de bessis ile beslendik, dahası haşiş denilen, sarhoş edici, neşelendirici ve iştah açıcı, bir uyuşturucu -şeker karışımı kullanmaya başladım. Tunus hükümdarı Ebu Abdullah'ın çok kullandığı bu maddenin afrodizyak olduğu da belirtiliyordu.

Allah Harun'dan razı olsun, kentte birçok önemli kişiyle, özellikle ordu komutanıyla yakın ilişkileri olduğu için, kent dışında, Bağu l-Bahir'de kolaylıkla bir ev bulabildik. Bir iş kurabilmek için birçok kumaş yapımcısıyla görüşmeye başlamıştım bile.

Fakat iş kurmaya zamanım olmadı. Tunus'a varışımızın üstünden bir ay bile geçmeden bir akşam Harun, yanında Barbaros'un üç subayıyla bize geldi. Adamlardan biri Bicaye'de, korsanın çadırı önünde karşılaştığım Türk'tü. Gelincik bir yargıç kadar ciddiydi "Sana Muzaffer Kumandan, Haşmetmeap el-Ka'im bi-Emri'llah'tan bir haber getirdim," dedi.

Bu unvan, Barbaros'un Cezayir sultanını boğarak öldürdükten sonra, aldığı unvandı. İstanbul'a giderek sultana, Cezayir sultanlığının kurulduğunu, Cezayir'in Sultan Selim'in buyruğunda olduğunu, Cezayir'e giriş limanlarından birini ellerinde bulunduran Kastilyalıları kovmak için Osmanlı sultanından yardım dilediğini iletmemi istiyordu.

"Böylesine bir güvene layık görüldüğüm için onur duyarım. Fakat siz dördünüz varsınız. Neden bana gerek duyuldu?"

"Sultan Selim ozan olmayan, konuşurken onu öven şiirler söyleyemeyen birini elçi olarak kabul etmez."

"Sizin okumanız için bir şiir yazabilirim."

"Hayır. Bizler hepimiz savaşçılarız, sense bir elçilik görevi yapmış bulunuyorsun. Daha iyi bir görünüşün var ki, bu da çok önemli. Efendimiz bir sultan gibi görülmeli, bir korsan gibi değil."

Bu tehlikeli işten kaçmanın yollarını arıyordum. Sustum. Fakat Harun direngenlikle beni bu işe itekliyordu. Sözleriyle doğrudan doğruya duyuncuma sesleniyor gibiydi.

"Duraksamaya hakkın yok. Doğu'da büyük bir Müslüman imparatorluğu oluşuyor. Batıda olan bizler elimizi ona uzatmak zorundayız. Şimdiye değin

inanmayanlara boyun eğdik. İnançsızlar Granada'yla Malaga'yı, sonra Tanca, Melilla, Oran, Trablusgarp ve Bicaye'yi aldılar, yarın Tlemsen'le Cezayir'i, Tunus'u kuşatırlar. Onları durdurabilmek için Büyük Türk'e gereksinimimiz var. Senden bize yardımcı olmanı istiyoruz, bizi eli boş döndüremezsin. Burada yapmak isteyeceğin hiçbir iş bundan daha önemli olamaz. Ailen güvenlikte. Bütün harcamaların ödenecek, fazlasıyla ödüllendirileceksin."

Dudağının ucunda bir korsan gülümsemesiyle, "Ne ben, ne de arkadaşlarım Barbaros'a reddettiğini söylemek yürekliliğini gösteremeyiz," diye ekledi Ancak bir şahinin kovaladığı bir yavru kuş kadar kaçabilme olasılığım vardı. Nur'un gizini ele vermeden ikircimli tutumumun nedenlerini açıklamam olanaksızdı. "Ne zaman yola çıkmamız gerekiyor?"

"Bu gece. Filo bizi La Gulette'te bekliyor. Seni alabilmek için yolumuzu değiştirdik."

Ölüme yargılı birinin son dileği gibi Nurla konuşmak için izin istedim.

Nur'un davranışı olağanüstüydü. Bir tüccar eşi gibi değil, -evlenme yoluyla sonradan edindiği bir nitelikti bu- bir asker kızı gibi -bu ise doğuştan beri taşıdığı bir nitelikti- davrandı. Ayrıca da ileride olmayı umduğu bir sultan annesi gibiydi davranışı. Yatak odamızda yüzü ve saçları açık duruyordu; başı dik, bakışları kesindi. "Oraya gitmelisin?"

Sormakla, önermek arası bir tümceydi bu. Kısaca, "Evet" dedim.

"Bu bir tuzak olabilir mi dersin?" diye sordu. "Hiç ilgisi yok. Böyle olmadığını kanıtlamak için başımı bile koyabilirim."

"Tuzaklardan kaçınmamız gerekir. Fakat Harun'a bu denli güveniyorsan, hepimiz gidelim."

İyi anlayamadığımı sandım. Kararlı bir sesle açıkladı.

"Bayezit kentini ve sarayını gözleriyle görmeli. Gençliğinde belki orayı görme olanağı bulamayacaktır. Yolculuğun elbette tehlikeli yanları olacaktır fakat oğlum bunlara da alışmalı. Onu korumak ya da yok olmasına izin vermek Tanrı'nın işi."

Öylesine güvenle konuşuyordu ki ileri sürdüğü nedenleri tartışmaktan kaçındım.

"Harun, eşimle çocuğumu götürmemi kabul etmeyecektir."

"Sen onun önerisini kabul ediyorsan o da seninkini geri çevirmeyecektir. Onunla konuş. Sözcükleri seçmeyi iyi biliyorsun sen."

Gün doğarken Gammart'ı geçmiştik bile. Olanlara deniz tutması da eklenince kendimi bir karabasanın ortasına sürükleniyormuşum gibi duyumsadım.

* * *

Değişik bir kent İstanbul. Tarihle ağırlaşmış, bir yandan da yeni. Hem taşları, hem de insanları bakımından yeni. Türklerin eline geçeli daha yetmiş yıl olmamasına karşın kentin yüzü tümüyle değişmiş. Elbette Ayasofya yerinde duruyor; camiye çevrilmiş. Sultan cuma namazını orada kılıyor. Fakat kentin yeni sahipleri her yere yeni yapılar yaptırmışlar; bunlara her gün yenileri ekleniyor. Yeni saraylar, camiler, medreseler, dahası, göçer olarak yaşadıkları bozkırdan gelip İstanbul'a yerleşenlerin ahşap küçük evleri.

Kentten pek çok kişinin gitmesine karşın, kentin fatihleri başkentlerinde ötekiler arasında azınlıktalar; dahası hanedan ailesi dışındakiler, ötekilere göre çok etkili bile değiller. En güzel evler, çarşıdaki eri varsıl dükkânlar Ermenilerin, Rumların, İtalyanların, Yahudilerin. Yahudilerin bir bölümü Granada'nın düşüşünden sonra Endülüs'ten gelmişler. Gelenlerin sayısı kırk binden az değil. Hepsi de Büyük Türk'ün hakseverliğini övmekte ağız birliği ediyorlar. Çarşılarda Türklerin sarıkları, Hıristiyanların ve Yahudilerin takkelri hiçbir düşmanlık duygusu ya da hınç olmadan birbiriyle içice. Kentin birkaç sokağının dışındakiler dar ve öylesine çamurlu ki seçkin kişiler buralardan ancak başkalarının sırtında geçebilirler. Özellikle kente yeni gelip de daha iyi bir iş bulamayan binlerce kişi, sırtında insan taşıyarak geçimini sağlıyor.

Kente vardığımız gün dışarı çıkıp dolaşmak için çok yorgunduk. Yolculuğumuz yılın kötü bir dönemine rastlamıştı. Sultan ilkbahar seferine çıkmadan önce İstanbul'a varmak istemiştik. İlk geceyi, Barbaros'un uzaktan akrabası olan Kandiyeli bir Rumun işlettiği handa geçirdik. Ertesi sabah sultanın sarayına gittik. Nur demir parmaklıklı kapının dışında kaldı. Bayezit'in yaşını, sıkıntıdan homurdanmalarını ve zamansız gülüşlerini umursamadan kulağına, atalarının kanlı ve görkemli tarihini, kendisinin doğuşunu anlattığına hiç kuşkum yok.

Bana gelince uzun, ipekten yapılmış, altın ipliklerle işlenmiş bir kaftan içinde Büyük Kapı'nın öte yarımda, gemide iki deniz tutması arasında

yazdığım ve sultanın önünde okuyacağım şiiri arkası arkasına gözden geçirmekteydim. Çevremde binlerce asker, hizmetli ve kent halkından türlü görevlerden kişiler vardı; hepsi de sultana saygılarından büyük bir sessizlik içinde bekliyordu. Daha sonra gelmem gerektiğini söyleyeceklerine kesinkes inanmış olarak iki saatten daha uzun bir süre bekledim.

Bu sanının, Barbaros'un önemini ve Osmanlı'nın ona verdiği değeri küçümsemek demek olduğunu çok geçmeden anladım, çünkü, bir içoğlanı beni, Harun'u ve arkadaşlarını alıp divan'ın bulunduğu, çiçeklerle dolu, deve kuşlarının koşuştuğu geniş avluya açılan Orta Kapı'ya götürdü. Önümde, birkaç adım ötede, koşumlu atları üstünde bir dizi sipahi devinimsiz durmaktaydı.

Birdenbire gözlerim karardı, kulaklarım uğuldadı, boğazım tek sözcük edemeyecek kadar düğümlendi. Bu korku muydu? Yoksa yolculuğun neden olduğu yorgunluk mu? Yoksa sultana bu denli yakın olmak mıydı neden? Sipahileri geçtikten sonra yalnızca göz kırpan ışıklar gördüm. Önümsıra gitmekte olan içoğlanını izlerken adımlarımın doğal olması için çaba gösterdim fakat ayağımın sürçmekte olduğunun ayırımına vardım; düşeceğimden korktum. En büyük, korkumsa Yavuz Selim'in karşısında dilimin tutulmasıydı.

İşte orada, önümde, brokar minderler üstünde ipekten bir piramit gibi oturmaktaydı. Bekleyen ama apansız olmayan, gözlerimdeki sisi dağıtan ama korkumu yatıştırmayan soğuk bir bakışla... İlk andan sonra hareket eden bir makineden başka bir şey değildim. Çok dural olan sultanın kesin devinimleriyle yönettiği bir makine. Sonra şiirim dudaklarımdan, etkili olmayan bir biçimde, ama duraklamadan, belleğimden taşarcasına dökülüverdi. Çok çok çaba göstermemi gerektiren ve terlememe neden olan ikircimli devinimler eşliğinde... Sultan arada bir vezirleriyle birkaç sözcük etti, bir yandan da başını salladı.

Sakalsızdı. Gür bir bıyığı vardı. Hiç durmadan bıyığını buruyordu. Yüzü soluktu. Gözleriyse yüzüne göre çok büyük ve azdan şaşıydı. Sıkı sarılmış küçük sarığı üstünde altın bir çiçek içine kakılmış bir yakut vardı. Sağ kulağına ise armut biçiminde bir küpe takılıydı.

Şiirim bitti, soylu eli üstüne eğilip öptüm. Selim'in parmağında, sonradan öğrendiğime göre yıldız falcısının armağan ettiği kaba işlenmiş gümüşten bir yüzük vardı. Ayağa kalktığım zaman bir başka içoğlanı bana deve tüyünden bir kaftan giydirip kendisini izlememi söyledi. Görüşme bitmişti.

Konuşma bir başka odada vezirlerle yapılacaktı. Konuşmalara katılımım çok az oldu. Benim görevim temsil etmekti, konuşmak değildi. Kaldı ki konuşmalar Arapça başlamış, o sıralarda çok az bildiğim Türkçe'yle sürdürülmüştü. Türkçe'mi daha sonra, Roma'da bulunduğum sıralarda ilerlettim.

Yine de çok önem taşıyan bir bilgi edindim. Bunun için vezirlerden birine yaptığı yanlış dolayısıyla teşekkür borçluyum. Halife Ali, Tanrı onun yüzünü onurlandırsın, "Bir insan için dilinin sürçmesinden daha kötü bir şey olamaz," demişti. Bu vezirin ise dili pek sürçmekteydi. İnançsızların Cezayir kalesini ele geçirmeleri konuşulurken bu adam hep "Kahire kalesinden" konuştu, daha bile ileri giderek Kastilyalılâr yerine "Çerkezler" dedi; ta ki ondan daha genç olan bir vezir ona sert sert bakana değin. Yaşlı vezirin yüzü bembeyaz kesildi, başı omuzları arasına düştü. Sözlerden çok bu dil sürçmesiyle bu bakış ve yaşlı vezirin renginin uçuşu, çok ciddi olayların yer almakta olduğunu düşündürdü bana. Gerçekte sultan savaş hazırlıklarının o yıl İran şahına yönelik olduğuna inanılmasını istiyordu; dahası Kahire hükümdarına isyancılara karşı kendisinin yanında yer alması için çağrıda bulunmuştu. Fakat gerçekte Osmanlı sultanı Memluk İmparatorluğu üstüne yürümek istiyordu.

Görüşmeler biter bitmez bu olayı Nurla tartışmak için sabırsızlandım. Bence olay dil sürçmesinin çok ötesindeydi. Çerkez eşimin bu olaya tutkuyla sarılacağını, göstermese bile bu alevi yüreğinde duyacağını önceden kestirmem gerekirdi. Elbette ki arkadaşlarına kendilerini bekleyen tehlikeyi iletmek istedi.

"Sultan Kansu hasta; kararsız, yaşlı bir adam. Selim'in dostluk sözlerine, Osmanlı kılıcı hem kendi kafasını hem de bütün Çerkezlerin kafalarını uçurana değin inanacaktır. Gençliğinde kahraman bir askerdi belki, fakat şimdilerde, onu, gözkapaklarından ve halkından topladığı altınlardan başka hiçbir şey ilgilendirmiyor. İstanbul'un niyetleri konusunda uyarılmalı. Bundan yalnız bizim bilgimiz olduğuna göre, onu ancak biz uyarabiliriz."

"Bana ne önerdiğinin ayrımında mısın? Bir casus gibi davranmamı istiyorsun. Selim'in huzurunda konuşulanları gidip Kansu'ya aktarmak... Seninle benim aramda bu odada geçen konuşmaların başlarımızın uçurulması için yeterli olduğunu biliyor musun?"

"Beni korkutmaya çalışma! Seninle yalnızız ve çok alçak sesle konuşmaktayım."

"Mısır'dan senin için ayrıldım, şimdi oraya dönmemizi istiyorsun!"

"Bayezit'i kurtarmak için ordan ayrılmak zorundaydık; şimdi ise kardeşlerimi, ayrıca da oğlumun geleceğini kurtarmak için oraya dönmeliyiz. Bütün Çerkezler kılıçtan geçirilecek, Sultan Selim onları aymazlıkları içinde avlayacak; topraklarını ele geçirecek, öyle güçlü, öyle geniş bir imparatorluk kuracak ki oğlum onunla baş edemeyecek. Eğer bir çaba gösterilecekse, bunu ben yapacağım. Yaşamım pahasına olsa bile. Galata'ya gidip bulabildiğimiz ilk gemiyle İskenderiye'ye doğru yola çıkmalıyız. İki imparatorluk daha savaş durumunda değil. Yandaş bile sayılabilirler."

"Sana hayır desem."

"Bana hayır' de! 'Kendi soydaşlarım kılıçtan kurtarmak için çaba gösterme, oğlunun bir gün İstanbul'da hükümdar olması için savaşını verme' de. Ben de buna boyun eğerim ama o zaman yaşamanın ve sevmenin tadını yitiririm."

Hiçbir şey demedim. O sözlerini sürdürdü.

"Nasıl bir mayayla yoğrulmuşsun ki bir kentinizin ardından bir başkasının, bir anayurdun ardından bir başka anayurdun, bir kadından sonra bir başka kadının yitirilmesini, üstelik de uğurlarında hiç savaşılmadan yitirilmesini hiç yerinmeden, arkana bile bakmadan kabul edebiliyorsun?"

"Ayrıldığım Endülüs'le bana söz verilen Cennet arasındaki yaşam yalnızca bir geçittir. Ben hiçbir yere gitmiyor, hiçbir şey istemiyor, hiçbir şeye direngenlikle tutunmuyorum. Benim yaşam tutkumda mutluluk, ilahi takdir anlayışımda inanç var.

Bizi birleştiren de bu değil midir? Hiç duraksamadan bir kenti, bir evi, bir yaşam biçimini senin yolunu izlemek için, senin amansız saplantına hizmet etmek için bırakmadım mı?"

"Öyleyse şimdi beni izlemekten niye cayıyorsun?"

"Çünkü ben saplantılardan kaygı duyarım. Elbette ki seni burada, düşmanlarının arasında bırakamam. Seni, halkını uyarman için onların arasına götürürüm fakat orada yollarımız ayrılır."

İyi bir pazarlık yapıp yapmadığımı, ya da bu pazarlığa bağlı kalıp kalmayacağımı bilmiyordum. En azından içine sürüklenmeme izin verdiğim bir tehlikenin sınırlarını belirlediğime inanıyordum. Nur'a gelince, bir ışık

demetini andırıyordu. Ona karşı çıkmadıkça yolu üstünde durmadıkça, benim düşüncelerim onun için çok az önem taşıyordu. Benim ayrıntılarla dolu konuşmamdan, henüz açık açık söylemediğim "evet"i algılamıştı yalnızca. Ve daha ben Harun'a ayrılışımız konusunda ne yalanlar söyleyeceğimi kafamda tasarlarken, Nur gemilerden, teknelerden ve eşyamızdan söz etmeye başladı.

* * *

Nil topraklarına döndüğümüzde İskenderiye limanındaki görevliler, aramalar sırasında bana, Osmanlıların Suriye ve Mısır'ı işgale hazırlandıklarının doğru olup olmadığını sordular. Yanıtım, dünyadaki bütün kadınlara, özellikle de sarışın Çerkez kadınlara sövmek oldu. Sanki ileride yaşanacak talihsizliklerin açıklaması buymuş gibi adam yürekten bana katıldı.

Kahire'ye yolculuğumuz sırasında Nur hep alayla karışık sitemler etti. Fakat başkente vardığımızın dördüncü günü, onun, bu tehlikeli güdüsüne uymakta haksız olmadığını kabul etmek zorunda kaldım. Söylentiler öylesine çelişkiliydi ki, yalnızca kentteki sıradan insanların değil, Kaledekilerin bile beyninde bunların en korkuncu yer ediyordu. Sultan Suriye'ye gitmek ve Osmanlı ordusuyla birleşmek için Kahire'den yola çıkmaya hazırlanırken, güvence veren haberler alınca sefere çıkmaktan vazgeçmişti. Yola çıkmaları için buyruk verilen alaylar ikinci bir buyrukla çadırlarına dönüyordu. Halifeyle dört büyük kadıdan, Halep'e giderken sultana eşlik etmeleri istenmişti. Bu amaçla iki kez kaleye çağrılmışlar, iki kez yeniden evlerine gönderilmişlerdi.

Bütün bu kargaşadan sonra, büyük bir tantanayla gelen tam yetkili bir Osmanlı elçisi, sultana barış ve dostluk sözleri verdiler, ve inançsızlara karşı anlaşma yapmayı önerdiler. Bu bekleyiş ve kesin olmayan durum ordunun vuruculuğunu köreltti.

Belki Büyük Türk'ün gerçek amacı da buydu. Bu nedenlerle İstanbul'dan gelen haberlerin Kahire'deki yöneticilerin gözlerini açması çok büyük önem taşıyordu. Daha da önemlisi haberin kaynağının belirtilmeden verilmesi, bir yandan da inandırıcı olmasıydı.

Nur bir mektup yazıp gizlice saray kâtibi Tumanbay'ın evine bırakmayı düşündü. Tumanbay sultandan sonra ikinci, ayrıca da Mısır'da çok sevilen bir devlet adamıydı. Nur bir Çerkez kadının yazdığı bir mektubun hemen büyük Memluk'a ulaştırılacağına inanıyordu.

Daha o gece biri kapımı çaldı. Tumanbay yalnız gelmişti. Çok olağandışı bir şeydi bu, çünkü bu kentte, on askerin başı olan biri bile, yanında patırtılı gürültülü bir kalabalık olmadan adım atmıyordu.

Tumanbay kırk yaşlarında, uzun boylu, yakışıklı, temiz yüzlü, uzun Çerkez bıyıklı bir adamdı. Sakalı kısa fakat özenle biçimlendirilmişti Onu karşılamak için söylediğim birkaç sözden sonra yüzü bulutlandı. Dilimdeki vurgulama onu kaygılandırmıştı, çünkü Mısır'daki Mağriplilerin Osmanlı'dan yana oldukları çok iyi bilinen bir gerçekti. Hemen Nuru yanıma çağırdım. Nur yüzünü örtmeden geldi Tumanbay onu tanıdı. Soydaşı, ve Selim'e karşı olanlardan birinin dul eşi onda güven uyandırdı.

Böylece saray kâtibi törene gerek duymadan oturup öykümü dinledi. En küçük ayrıntıyı bile eksik bırakmadan ve hiçbir şey eklemeden, duyduklarımı ona anlattım. Sözlerimi bitirdiğim zaman bana güvence vermeye başladı.

"Önemli olan benim inanmam değil. Önemli olan yöneticilerin kendi kanılarıdır. Kararımı verdim. Şimdi duyduklarımdan sonra sultanın da benim gibi düşünmesini sağlamak için daha da çok çaba göstereceğim." Kararlı görünüyordu. Dudaklarında alaylı bir gülümseme belirdi. Özel bir görüşme yapıyormuş gibi bir sesle, "Fakat bir sultanla işler hiçbir zaman kolay değildir. Çok üstelersem onu Kahire'den uzaklaştırmak istediğimi sanacak, o zaman da hiç ayrılmak istemeyecek."

Bana duyduğu güvenden ötürü böbürlendim, yüreklendim.

"Niye siz kendiniz orduyla gitmiyorsunuz? Siz ondan otuz yaş daha genç değil misiniz?"

"Eğer kazanırsam ordunun başında dönüşümden korkacaktır."

Bakışlarını odada gezdirirken duvarda asılı duran Kıpti haçıyla ikonu gördü. Saklamaya gerek duymadığı bir şaşkınlıkla başını uzattı. Şaşırmakta haklıydı. Mısır giysileri içinde, bir Osmanlı şehzadesinin dul karısı olan Çerkez bir kadınla evli, evini bir Hıristiyan gibi döşemiş bir Mağripli! Evin nasıl elime geçtiğini ona anlatmak üzereyken sözümü kesti.

"Burada bu eşyanın bulunuşu beni tedirgin etmiyor. Tanrı'nın inayetiyle Müslümanım, fakat sultan gibi, bütün Memluklar gibi ben de Hıristiyan olarak doğdum ve vaftiz edildim." Bu sözlerden sonra ayağa fırladı, teşekkür etti ve gitti.

Odanın karanlık bir köşesinde oturmakta olan Nur konuşmalara hiç katılmamıştı, fakat sonuçtan hoşnut görünüyordu.

"Yalnız bu görüşme için bile buralara geldiğime pişman değilim." dedi.

Olaylar onun haklı olduğunu çok çabuk gösterdi. Sultanın sonunda gitmeye karar verdiğini öğrendik. Ordu at meydanından çıkıp Rumeyla Alanından geçti, Öküzler Tepesine ve Salibe Caddesine yöneldi. Ben de Salibe Caddesine gitmiştim. Sultan benden birkaç adım ötedeydi, halkı onu selamlıyordu. Sancak üstünde, Memlukların amblemi olan altın kuşun yerini altın bir hilalin almış olduğunu gördüm. Çevremdeki fısıldamalardan anladığıma göre Kansu'nun dinine ilişkin kuşkuları bulunan Osmanlılar bir mektupla bu değişikliğin yapılmasını buyurmuşlardı.

Sonu yokmuş gibi görünen yürüyüşün başında sultan, arkasında altın işlemeli örtülerle on beş sıra değişik renklerde kadifelerle örtülü deve yürüyordu. Sonra çelik zırhlar giyinmiş iki yüz atlı göründü. Onların da arkasından katırlar üstünde, hanedan bireylerini taşıyan sarı ipek örtülü tahtırevanlar geliyordu.

Bir gece önce Tumanbay çok geniş yetkilerle Mısır'ın ordu komutanlığına atanmıştı. Fakat söylentilere bakılırsa sultan, hazinedeki bütün altınları, milyonlarca dinarı, saray deposundaki bütün değerli eşyayı yanına almıştı.

Uğrunda çaba gösterdiği olayları yakından izlemesi için Nur'u da birlikte götürmeyi önerdim. O ise yalnız kalmak istediğini, kendini çok iyi duyumsamadığını söyledi. Halk arasında pek görünmek istemediğini düşündüm; kısa bir süre sonra da gebe olduğunu öğrendim. Çok sevindiğimi söyleyemem. Otuz yaşına gelmiş biri olarak kendi kanımdan bir oğlum olmasını çok istememe karşın, Nur'un durumu onu şimdilerde bırakmama engeldi; dahası sağduyum bana Kahire'den ayrılmamız gerektiğini söylemesine karşın bu durumda onunla bir yere gidemezdik.

Üç ay geçmişti. Sultanın orduyla Gazze ve Tiberias'tan sonra vardığı Şam'da küçük bir kaza atlattığı haberi geldi. Darphane Müdürü, Sadaka adlı bir Yahudi, sultan zaferle kente girdiği zaman ayaklarına yeni basılmış paralar atmış. Muhafızları paraları toplamak için koşunca, sultanın atı ürküp tökezlemiş. Kanşu neredeyse attan düşüyormuş. Sultan Şam'dan sonra Hama ve Halep kentlerine geçmiş. Ondan sonra sultandan üç hafta süresince hiçbir haber alınamadı.

Başlangıçta bu sessizliği bozan hiçbir dedikodu duyulmadı. Şaban'ın on altısına, 1517 yılının on dört Eylül'üne rastlayan cumartesi günü kaleden soluk soluğa, toz toprak içinde kalmış bir haberci geldi. Halep yakınlarında, Mercidabık'ta savaş vardı. Sultan küçük başlığı, beyaz pelerini, omzunda baltası, çevresinde halife ve dört büyük kadı ve Kur'an taşıyan kırk kişiyle birlikte savaşa katılmıştı. Başlangıçta Mısır ordusu üstün durumdaydı. Düşmandan yedi sancak, ve arabalar üstünde taşman büyük toplar ele geçirmişti. Fakat Osmanlılarla ilişkide olan Halep Valisi Karbak, sultana hıyanet etmişti. Sol kanada kumanda ederken birden geriye dönmüş, haber hemen bütün orduya yayılmış, askerin cesareti kırılmıştı. Olup biteni öğrenen Kansu, bir kalp krizi geçirmiş, atından düşmüş ve hemen ölmüştü. Herkes öyle şaşırmıştı ki cesedi örtülmemişti bile.

Kahire halkı şaşkındı. Osmanlıların, Mısırlıların gittikleri yolu kullanarak yaklaşmakta oldukları dedikoduları geliyordu. Önce Halep'i, sonra Hama'yı ele geçirmişlerdi. Kahiredeki Hanü'l-Halili'de Küçük Asyalı Türklerin ve Mağriplilerin dükkânları yağma edildi. Tumanbay gelen haberin etkisini hafifletmek için bütün vergileri kaldırdı, günlük gereksinim maddelerinin fiyatlarını düşürdü, böylece düzeni çarçabuk sağladı.

Saray Yazıcısı kentin denetimini elinde tutmasına karşın, kendini sultan ilan etmek için bir ay bekledi. Tumanbay'ın sultanlığını duyurduğu gün Şam Selim'in eline geçti. Yakında Gazze'yi de alacaktı. Tumanbay, elinde yeterli askeri olmadığı için, kenti savunmak amacıyla halktan milis kuvvetleri oluşturmaya karar verdi. Hapishaneleri boşaltarak, katilleri de kapsamak üzere milis güçlerine katılacakları bağışlayacağım duyurdu. Yılın son günlerinde Osmanlı ordusu Kahire'ye yaklaşırken Memluk sultanı ordusunu kentin doğusundaki Ridaniye'ye çekti. Uzun bir kuşatmaya karşı koyabilmek umuduyla uzun ve derin bir hendek kazdırdı, birçok fil ve birçok yeni top getirtti. Ama Osmanlıların niyeti bu değildi. Sina'yı geçmek uzun zamanlarını almıştı. O nedenle orduya iki gün dinlenme izni verildikten sonra Selim genel bir hücum için buyruk verdi. Sayıca çok üstün olan Osmanlı ordusunun top ateşi karşısında Mısır ordusu birkaç saat içinde dağıldı.

Böylece yılın en son gününde Büyük Türk Kahire'ye girdi. Ordudan önce çığırtkanlar İfriti dolaşıp, kimsenin canına zarar gelmeyeceğini, halkın ertesi günü işinin başına dönmesini duyurdular. Günlerden cumaydı. Suriye'de tutuklanmış olan halife kente Yavuz'un yanında girdi. Bütün

camilerdeki cuma hutbeleri, "Sultan oğlu sultan, iki kıtanın ve iki denizin hükümdarı, iki ordunun yok edicisi, iki Irak'ın hâkimi, kutsal yerlerin hizmetkârı, muzaffer padişah Selim Şah" adına verildi.

Nur'un gözleri kan çanağına dönmüştü. Büyük Türk'ün yengisinden öylesine etkilenmişti ki karnındaki bebek için kaygı duymaya başladım. Doğuma birkaç gün kalmıştı; o nedenle yataktan çıkmayacağına yemin ettirdim. Bana gelince, Nur iyileşince bu ülkeden ayrılmaya karar verdim. Bizim sokakta yaşayan seçkin kişiler değerli şeylerini ve bayraklarını yağmalanmaktan korumak için mahzenlere saklamışlardı.

O gün eşekçim, her günkü gibi beni kente götürmek için eşeğiyle birlikte kapının dışında belirdi. Oğlan biraz alayla bana eve gelirken yolda, bir Memluk askerinin kafası yüzünden tökezlediğini anlattı. Ben anlattıklarına gülmeyince, her şeyi çok ciddiye aldığım görüşünde olduğunu açıklamaktan çekinmedi. Bunun üzerine suratına bir tokat indirdim.

"Demek," dedim, babacan bir sesle, "kentin başkalarının eline geçerken, ülken işgal edilirken, yöneticileri sürgüne gönderilir veya öldürülürken onların yerini dünyanın bir ucundan gelen kişiler alırken, sen bana her şeyi çok ciddiye aldığım için sitem ediyorsun?"

Tepkisi omuzlarını silkip, yüzyıllardan beri söylenegelmekte olan şu atasözünü yinelemek oldu:

"Annemle kim evlenirse benim üvey babam olur." Sonra yine gülmeye başladı.

Ama bir kişi geri çekilmiyordu. Bu kişi Tumanbay'dı. Kahire tarihinin en kahramanca sayfalarından birini yazabilmek için elinden geleni yapıyordu.

TUMANBAY YILI

Hicri 923
(24 Ocak 1517 -12 Ocak 1518)

Kahire'nin yeni efendisi, her kutsal yeri, her köşeyi, her kapıyı, görmek, her korkulu bakışı unutulmaz gölgesiyle silmek istercesine kentin sokaklarında böbürle dolaşıyordu. Önü sıra, habercileri hiç durmadan ve yorulmadan, halkın cam ve malı için korku duymasının gereksiz olduğunu duyururken, sultanın birkaç adım gerisinde toplu öldürmeler ve yağmalar yer almaktaydı.

İlk kurbanlar Çerkezlerdi. Memluklar veya Memluk soyundan olanlar hiç duraksanmadan yakalanıyordu. Eski yönetimden yüksek rütbeli biri yakalandığı zaman, bir eşeğe ters bindiriliyor, başına mavi bir sarık takılıyor, boynuna küçük ziller asılıyor, öldürülmeden önce kent sokaklarında dolaştırılıyor, öldürüldükten sonra başı bir sopaya geçiriliyor, gövdesi ise köpeklere atılıyordu. Osmanlı askerlerinin bulunduğu yerlerde böyle sopalardan yüzlercesi, Selim'in dolaşmaktan hoşlandığı bir ölüler ormanı gibi yanyana yere çakılı duruyordu.

Başta Osmanlıların verdikleri sözlere kanan Çerkezler durumu kavrayınca, geleneksel kalpaklarını ya da küçük sarıklarını çıkarıp, geriye kalan halktan ayırt edilmemek için büyük sarıklar giymeye başladılar. Bunun sonucu olarak Osmanlı askerleri gelen geçeni yakalayıp kılık değiştirmiş Çerkezler olmakla suçladılar ve özgür bırakmak için fidye istediler. Sokaklar boş kalınca askerler bu kez evlere girdiler; kaçmış olan Memlukları aramak bahanesiyle çapulculuğa ve ırza geçmeye başladılar.

Yılın dördüncü günü, Sultan Selim Kahire'nin varoşunda, ordusunun en büyük bölümünün bulunduğu Bulak'taydı. Birçok subayın öldürülmesinde hazır bulundu, kampta yığılmış bulunan yüzlerce cesedin Nile atılmasını buyurdu, sonra da konuşlandıkları yere yakın bir camiye akşam namazına gitmeden önce hamama girip yıkandı.

Gün battıktan sonra ordugâha dönen Selim birçok yardımcısını yanına çağırdı. Toplantı yeni başlamıştı ki dışarıda olağanüstü bir gürültü koptu. Yanmakta olan meşaleler taşıyan yüzlerce deve Osmanlılar arasına dalmış, çadırlar yanmaya başlamıştı. Karanlık tümüyle basmıştı. Kargaşa sırasında binlerce silahlı kişi ordugâhı ele geçirdi. Başlarında Tumanbay vardı. Askerleri arasında düzenli birlikler de vardı ama çoğu halk milis güçlerine katılan sıradan insanlar, gemiciler, sakalar, eski katillerdi. Kiminin elinde kama, kiminin elinde ise sopa veya yaba vardı. Karanlığın ve şaşkınlığın yardımıyla Osmanlılardan çok kişi öldürdüler. Savaşın en kızıştığı sıra Selim her yandan kuşatıldı, ancak akıllı bir muhafızın yardımıyla kurtulup

başka bir yere gidebildi. Ordugâh artık Tumanbay'ın elindeydi. Tumanbay hiç zaman yitirmeden Kahire'nin her yanına dağılmalarını ve hiç tutsak almamalarını buyurdu.

Sokak sokak başkent geri alındı. Çerkezler halkın da yardımıyla Osmanlı askerlerini kovalamaya başladılar. Kurbanlar şimdi amansız cellatlara dönüşmüşlerdi. Kaçarlarken, camiye sığınan yedi Türkün nasıl öldürüldüğünü evimden gözlerimle gördüm. Yirmi Kahireli onları kovalıyordu. Camiye girip minareye çıktılar, oradan halka ateş etmeye başladılar. Sonra yakalandılar. Boğazları kesilip kanlı gövdeleri minareden aşağı atıldı.

Savaş salı akşamı başlamıştı. Perşembe günü Tumanbay, kendi askerlerinin elinde olan Salibe Caddesindeki Şeyhu Camisi'ne gitti. Kenti öylesine denetimine almış görünüyordu ki cuma hutbesi bu kez minberlerden onun adına verildi. Fakat üstünlüğü kalıcı değildi. İlk saldırının şaşkınlığından kurtulan Osmanlılar harekete geçtiler. Bulak'ı yeniden aldılar, Kahire'de benim sokağımın yakınına dek uzanan mahallelere yeniden girdiler, kenti adım adım yeniden ele geçirdiler. Tumanbay çarçabuk hendekler kazdırdığı ve barikatlar yaptırdığı daha kalabalık semtleri elinde tutabildi.

Tanrının yarattığı bütün günler içinde sancılanmak için Nur o cuma gününü seçti. Evden çıktım, bahçenin kıyılarından yürüyüp mahallenin ebesini çağırmaya gittim. Ebe, bir saat beni yalvarttıktan sonra altın karşılığında gelmeye kabul etti. Bebek kız olursa iki, erkek olursa dört dinar alacaktı.

Bebeğin şişmiş kalçaları arasında ince, pembe yarığı görünce sıkıntılı bir sesle bana, "İki dinar," diye bağırdı.

"Her şey iyi sonuçlanırsa dört dinarını alacaksın." diye yanıt verdim.

Bu eliaçıklığa sevindi, birkaç gün sonra gelip kızlık zarını deleceğini söyledi Böyle bir şey yapmasına gerek olmadığını, çünkü benim ülkemde böyle bir gelenek bulunmadığını anlattım. Çok şaşırdı, bir daha keyfi kaçtı.

Kızım bence en az annesi denli güzeldi. Teni onunki kadar beyazdı. Ona Hayat adını verdim, çünkü onun için de, bütün ailem için de en büyük dileğim, biri yengisinden ötürü esrikleşmiş, öteki ölmemeye kararlı iki imparatorluğun çatıştığı bu kentin ölümcül kargaşasından sağ olarak kaçabilmekti.

Sokaklarda savaş daha sürüyordu. Varoşları ellerinde bulunduran Osmanlılar kentin merkezine girmeye çalışıyorlar, ancak çok büyük kayıplar veriyorlar, çok yavaş ilerleyebiliyorlardı. Yine de savaşın sonunun ne olacağı belliydi. Askerler ve milis güçleri Tumanbay'ın ordugâhından kaçıyorlardı. Memluk sultanı çevresinde bir avuç inançlı yandaşı, tüfek kullanabilen birkaç kara askeri, ve Çerkez muhafızlarla bir gün daha savaştı. Cumartesi gecesi, kararlılığını yitirmemesine karşın kentten ayrıldı. Yakında bir orduyla gelip işgalcileri kovacağını söyledi.

Osmanlıların kente ikinci kez girdiklerinde yaptıklarını nasıl anlatabilirim? Bu kez durum, ilk yengilerinde olduğu gibi, kendilerine karşı çıkan Çerkezleri yok ettikleri durumdan değişikti. Şimdi bütün Kahire halkını cezalandıracaklardı. Büyük Türk'ün askerlerine sokaklara dağılıp soluk alan her şeyi öldürme buyruğu verildi. Hiç kimse bu uğursuz kentten çıkamıyordu, bütün sokaklar kesilmişti. Kimse kendine bir sığınak bulamıyordu çünkü camilerle mezarlıklar savaş alanına dönmüştü. Halk bu kasırganın geçmesi umuduyla eve kapanmıştı. Söylendiğine göre o gün, gecenin son çeyreğiyle güneşin doğuşu arasındaki sürede sekiz binden çok kişi öldürülmüş. Sokaklarda kan seli içinde kadın, erkek, çocuk, at, eşek ölüleri birbirine karışmıştı.

Ertesi gün Selim, öç alınmış olduğunu ve kıyımın durması gerektiğini göstermek için çadırının önüne biri beyaz, biri kırmızı iki bayrak diktirdi. Bunun tam zamanıydı, çünkü öç alma kıyımı hep o yoğunlukta daha birkaç gün sürseydi Büyük Türk'ün bu ülkede ele geçirdiği tek yer büyük bir ölüler çukuru olurdu.

Bütün bu kanlı günler boyunca Nur, Tumanbay'ın kazanması için hiç durmadan dua etti. Benim duygularım da onunkinden değişik değildi. Bir akşam evimde görüştüğüm Memluk sultanının gözüpekliğine Nur'dan bile çok hayran olmuştum. Her şeyin ötesinde Bayezit vardı. Er ya da geç bir kuşku, bir ihbar, bir iftira, onu da ailesini de Osmanlıların eline düşürebilirdi.

Kaçak çocuğun ve kentimizin güvenliği için Tumanbay'ın kazanması gerekiyordu. Pazar günü kesinkes yenildiğini öğrenince düş kırıldığı, korku ve öfkenin etkisiyle, böyle tehlikeli bir girişimde bulunmaması, halkı arkasından sürükleyip Selim'in öfkesini üstlerine çekmemesi gerektiğini söyleyerek ateş püskürdüm.

Daha çok güçsüz olmasına karşı Nur korkulu bir düşten uyanmışçasına birden yatağında doğruldu. Solgun yüzünde yalnızca hiçbir yere bakmayan gözleri görünüyordu.

"Piramitleri anımsa! Onları yapmak için kaç adam öldü. Daha kaç yıl çalışabilecek, yiyip içebilecek ve çiftleşebilecek kaç adam! Sonra arkalarında hiçbir iz bırakmadan vebadan öleceklerdi. Firavunun buyruğuna uyarak emeklerinin, acılarının ve en soylu amaçlarının anısını ölümsüzleştiren piramitleri yaptılar. Tumanbay bundan değişik bir şey yapmadı. Dört gözüpeklik günü, dört saygınlık, dört savunma günü, dört yüzyıllık bir boyun eğmekten ve bükülmekten, ve aşağılanmaktan daha iyi değil midir? Tumanbay Kahire'ye ve halkına verebileceği en güzel armağanı verdi: Başlamakta olan uzun gecenin karanlığında hep parlayacak olan kutsal alev."

Nur'un sözlerine ancak yarı yarıya katılıyordum ama ona karşı çıkmadım. Yalnızca kollarımı yavaşça dolayarak onu yatırdım. O halkının dilini konuşuyordu. Benimse, ailemle birlikte hayatta kalmaktan ve ilerde bir parça kâğıt üstüne Kahire'nin düşüşünü, imparatorluğu ve onun en son kahramanını yazmak için buradan kaçmaktan başka bir isteğim yoktu.

* * *

Nur yolculuk yapabilecek duruma gelene değin daha birkaç hafta Kahire'den ayrılamadım. Bu süre içinde Kahire'de yaşam gitgide daha zorlaşıyordu. Her istenilen bulunamıyordu. Peynir, tereyağı ve meyve bulmak olanaksızdı. Un ve kuru tahıl ürünleri çok pahalıydı. Tumanbay'ın, henüz denetiminde bulunan yerlerden Kahire'ye yiyecek gönderilmesini imlediği, böylece Osmanlı ordusunu açlıkla yüz yüze bırakmaya çalıştığı söyleniyordu. Ayrıca, herhangi bir Mısır yönetimine girmemiş göçer Arap kabileleriyle Kahire çevresine gelip atıklarını, çöplerini bırakmaları için anlaşmıştı. Tumanbay'ın iskenderiye'den savaş araç gereçleri, ok, yay ve barut getirttiği, yeni bir ordu toplamaya çalıştığı, yeni bir saldırı düzenleyeceği söyleniyordu. Piramitler yolunda, özellikle Gize yakınlarında çarpışmalar oluyordu. Oysa Bayezit'i almak için o yolu kullanmak zorundaydık.

Her şeye karşın Osmanlılara veya Memluklara yakalanmak ya da hırsızlarca ve yağmacılarca soyulmak tehlikesini göze alarak kaçmaya çalışmalı mıydık? Sultan Selim'in binlerce kişiyi İstanbul'a göndermeye karar verdiğini duyuncaya değin ne yapacağımızı kestiremedim. Önce

halife gönderildi. Sonra Memluk ileri gelenleriyle aileleri. Gönderilenlerin sayısı gitgide artıyordu. Duvarcı ustaları, dülgerler, anıt yapımcıları, yol ustaları, demirciler ve her türlü nitelikli işçi. Kısa bir süre sonra Osmanlı memurlarının kentteki Yahudilerle Mağriplilerin de çetelesini çıkardıklarını öğrendim. Onlar da İstanbul'a gönderilecekti.

Kararımı vermiştim. Üç gün içinde kentten ayrılacağıma kendi kendime söz verdim. Kimi işlerimi düzene sokmak için kente indiğim zaman kulağıma gelen kimi söylentilere göre bir bedevi kabile reisinin hıyanetine uğrayan Tumanbay tutuklanmıştı.

Öğleyin çığırtkanların sesleri ezan sesleriyle karıştı. Bir tek sözcük kulağıma ulaştı. Zuveyla Kapısı. Binlerce kişi, kadın, erkek, genç, yaşlı, koşar adımlarla o yöne doğru gitmekteydi. Ben de öyle yaptım. Kapıda gitgide artmakta olan kalabalığın sessizliği çok etkileyiciydi. Birden kalabalık aralandı, Osmanlı ordusundan yüz atlı, iki yüz yaya askerin geçmesi için yol verdi. Arkaları halka dönük olmak üzere tek merkezli üç çember oluşturdular. Ortada at üstünde bir adam vardı. Görünüşünden Tumanbay'ı tanımak çok kolay değildi. Başı açık, sakalı karmakarışıktı. Üstünde yalnızca kırmızı kumaş parçaları ve gelişigüzel giydirilmiş bir gömlek vardı. Ayaklarıysa mavi paçavralarla sarılmış birer yumruydu sanki Yenik imparator bir Osmanlı subayının buyruğu üzerine attan indi. Birisi onun ellerini çözdü, kılıçları hazır on iki asker birden çevresini aldı. Tumanbay kaçmaya çalışacak gibi görünmüyordu gerçi Bağları çözülmüş ellerini sallayarak, gözüpeklikle sevgi gösterisinde bulunan halkı selamladı. Sonra kendi gözleriyle birlikte herkesin gözleri ünlü kapıya ip yerleştirmekte olan cellada döndü.

Tumanbay şaşırmış göründü, fakat dudaklarından gülümseme eksik olmadı. Yalnızca bakışları keskinliğini yitirdi Halka, "Benim için üçer kez Fatiha okuyun," diye bağırdı.

Binlerce kişinin mırıltısı her an biraz daha yükselerek duyuldu.

"Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla. Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamdolsun.

Rahman ve Rahim. Din gününün sahibi..."

Son söz Amin, öfkeli, başkaldıran, uzayan bir çığlıktı. Sonra birden kesin bir sessizlik.

Osmanlılar kendileri de etkilenmişler, duraksamışlardı. Sonunda Tumanbay onları uyardı. "Cellat, görevini yerine getir!"

İp tutuklu adamın boynuna geçirildi. Birisi ipin öteki ucunu çekti. Sultan önce bir ayağını kaldırdı, sonra yere düştü. İp kopmuştu. Bir kez daha ip bağlandı. Gerilim doruğa, dayanılmaz bir noktaya erişmişti. Yalnızca Tumanbay eğleniyor gibi görünüyordu. Sanki kendini, yürekliliğin bir başka biçimde ödüllendirildiği bir başka dünyada duyumsuyordu. Cellat ipi üçüncü kez bağladı. Bu kez ip kopmadı. Bir gürültü yükseldi. İç çekişler, haykırışlar ve dualar. Zuveyla Kapısında serseri bir at hırsızı gibi asılan, Nil koyağını yöneten en yürekli kişi, Mısır'ın son imparatoru Tumanbay öte dünyaya göçmüştü.

* * *

Asılan adamın görüntüsü bütün gece gözümün önünden gitmedi. Ertesi gün, içim buruk, uykusuz ve tehlikeleri hiç umursamadan piramitlerin yolunu tuttum. Bilincinde olmadan kaçmak için en uygun zamanı seçmiştim. Düşmanlarının asılmasından sonra rahatlayan Osmanlılar, eskisi kadar dikkatli değillerdi. Tumanbay'ın yandaşlarıysa yenik düşmenin şaşkınlığı içinde kaçmışlardı. Elbette ki birçok soruya yanıt vermek için beş altı kez durdurulduk. Fakat ne saldırıya uğradık, ne de soyulduk.

Geceleyin kendimizi, aşkımızın ilk kulübesinde, Hadra'nın evinde sakin sakin yatarken bulduk. Orada yalın, ve hiç ummadığımız ölçüde mutlu birkaç ay geçirdik. Dadının, obur gözlerin dikkatini çekemeyecek denli küçük ve yoksul köyü bütün savaşlardan ve uğursuzluklardan uzaktaydı. Fakat benim için bu sessiz yer, uzun iki dönem arasında, yalnızca gölgeli bir vahaydı. Uzaktan gelen sesler beni çağırmaktaydı. Onların çekiciliğine sağır kalmamak alnıma yazılmıştı.

KAÇIRILMA YILI

Hicri 924
(13 Ocak 1518 - 2 Ocak 1519)

Köydeki yaşantımda hiçbir kesinlik yoktu. Günlerim düşünerek ve yürüyüşler yaparak geçiyordu. Kentler tehlikeli, bütün imparatorluklar yiyip yok edici, Tanrı'nın inayeti ise anlaşılmazdı. Beni rahatlatan şeyler, Nil'in taşkınları, yıldızların devinimleri, mandaların yavrulamalarıydı.

Yola çıkış saati geldiğinde Mekke'ye doğru yöneldim. Yaşamımda hacı olmam farzdı. Nur da biri bir, öteki dört yaşında olan iki çocukla bu yolculuğa istekli olduğundan Hadra'nın da bizimle gelmesini Önerdim. Hadra yaşamında Kutsal yerlere gidip hacı olmaktan daha büyük bir ödül beklemediğine ant içerek önerimi sevinçle kabul etti. Irmağın Afrika kıyısında, Gize'den yarım günlük yolda olan limanda bindiğimiz gemi bizi güneye götürdü. Gemi büyük bir susam üreticisinindi ve önemine göre bir limanda bir ya da iki gün durarak Yukarı Mısır'a yağ götürüyordu. Beni Suveyf ve el- Minye'de durduk. Daha sonra durduğumuz Menfelut'ta gemiye yaşlı bir adam bindi O gece çocuklar uyuduktan sonra sessizlikten yararlanarak yazmaya başlamıştım ki bu yeni yolcu beni çağırdı.

"Hey, sen. Gidip gemicileri uyandır. Suda büyük bir parça odun gördüm. Yarın ekmek pişirmekte işlerine yarayabilir."

Yeniçeri gibi konuşması, yabanil sesi, geceyarısı yaptığı öneri hiç hoşuma gitmedi. Yine de yaşını göz önünde bulundurarak ona saygısızca davranmadım.

"Vakit geceyarısı. Kimseyi uyandırmamak daha iyi. Fakat belki size ben yardım edebilirim," dedim.

İsteksizce kalemimi bıraktım, ona doğru birkaç adım attım. Alınmış olarak bağırdı.

"Kimseye gereksinimim yok. Kendi kendime yapabilirim."

Yüzmekte olan kütüğü yakalamak için elinde bir iple aşağı doğru eğildi. Birden sudan uzun bir kuyruk fırlayarak bedenine dolandı ve onu Nil'in içine çekti. Çılgınlar gibi bağırarak Öteki yolcularla gemicileri uyandırdım. Gemiyi durdurmak amacıyla yelkenler indirildi; gemi yaklaşık bir saat kıyıda bekletildi. Gözü pek gemiciler hemen suya atladılar ama boşuna. Herkes zavallı ihtiyarı bir timsahın yediğine inanıyordu.

Yolculuk boyunca Yukarı Mısır'ı korkulara salan bu dev sürüngenlerle ilgili, inanılmaz öyküler dinledim. Öyle görünüyor ki timsahların firavunlar, daha sonra Romalılar, daha da sonra İslam egemenliğinin ilk zamanlarında o denli büyük zararları olmamış. Fakat Hicret'ten sonra üçüncü yüzyıl

içinde inanılmaz olaylara tanık olunmuş. Menfelut yakınında bir mağarada, üzerinde firavunlara ilişkin işaretler bulunan, kurşundan yapılmış, gerçek boyutlarda bir timsah yontusu bulunmuş. O zamanki Mısır valisi îbni Tulün, bunun bir put olduğunu düşünerek kırılıp yok edilmesini buyurmuş. O günden sonra timsahların öfkesi gitgide büyümüş, insanlara saldırıp öldürmüşler, çevreye korku salmışlar. O zaman, yontunun, bu hayvanları ehlileştirmek amacıyla, astrolojik hesaplara dayanarak o mağaraya yerleştirilmiş olduğu anlaşılmış. İyi ki bu uğursuzluk yalnızca Yukarı Mısır'da kalmış. Aşağıda, Kahire'de timsahlar, belki de onları ehlileştiren yontu bulunamadığı için, insan eti yemezler.

Menfelut'tan sonra Asyut'tan geçtik, fakat orada durmadık, çünkü veba salgını olduğu haberi gelmişti. Daha sonra durduğumuz limanın adı el-Munsiye idi. Bu kentin Berberi olan yöneticisini görmeye gittim. Sonra polis şefinin dışında halkının tümü Hıristiyan olan, el-Hiam adında küçük bir limana uğradık. İki gün sonra Kina'daydık. Büyük bir ticaret kenti olan Kina kerpiçten duvarlarla çevriliydi. Duvarların üstünde üç yüz timsah başı sarkmaktaydı.

Buradan, Nil'le Kızıldeniz arasında hiç mi hiç su bulunmadığından yanımıza su dolu keçi tulumları alarak kara yoluyla Kızıldeniz kıyısındaki el-Kuseyr limanına gittik. Arap Çölünün limanı olan Yenbu'ya gitmemiz bir hafta sürdü. Yenbu'da Rebiüssani ayının ilk hilalini gördük. Bu, hac mevsiminin sonuna yaklaştığımız anlamına geliyordu. Altı gün sonra Cidde'deydik.

Eskiden çok ünlü olan bu körfezde görülmeye değer birkaç yer vardı. İki cami ve birkaç han dışında evlerin hepsi tahtadan yapılmış kulübelerdi Gösterişsiz bir kubbeyi de belirtmek gerekiyor; bütün insanlığın annesi Havva Anamızın burada birkaç gece geçirdiği söylenir. O yıl kentin yönetimi. Memluklara bağlı kaldığı için eski valiyi bir gemiden köpekbalıklarının çok bulunduğu bir yere atan Osmanlı amiralinin elindeydi. Çoğu yoksul olan halk, yeni yönetimin, Kızıldeniz'de ticareti engelleyen kâfirlere aman vermemesi beklentisi içindeydi.

Cidde'de, Mekke'ye gidecek bir kervan bulana değin, iki gün kaldık. İki kent arasında, yarı yoldayken giysilerimi çıkarıp tövbe edenlerin giysisi olan ihramı giydim, ihram, iki parça dikişsiz kumaştan oluşur. Bir parçası bele sarılır, ötekiyse omuzlara. Dudaklarım hiç bıkmadan hacıların haykırışlarını yineliyordu. "Lebbeyk Allahümme! Lebbeyk Allahümme!

Buradayım Tanrım!" Gözlerim çevremde Mekke'yi aramaktaydı fakat kutsal kenti görmemiz için daha epey yolumuz vardı. Ancak bir gün sonra kentin duvarlarına ulaşabildik. Peygamberin -Tanrının nuru onun üzerine olsun- doğduğu kent, onu düşman gözlerden koruyan dağlar arasındaki bir koyağın dibinde kurulmuştur.

Kente, üç kapıdan en az kalabalık olan el-Umre Kapısından girdik. Sokaklar çok dardı, evler birbirinin içine girmiş gibiydi ama yine de Cidde'den daha iyi yapılmışlardı, ve daha varsıl görünüyorlardı. Dükkânlar, çevrenin kupkuru görünüşüne karşın, taze meyveyle doluydu.

Attığım her adımda düşler dünyasına biraz daha yaklaştığımı duyumsuyordum. Böylesine temiz topraklarda kurulmuş bu kentin derin derin düşünmekten başka bir yazgısı olamazmış gibime geliyordu. İbrahim'in evi, Mescidü'l-Haram, Cami avlusunun ortasında ise çevresinde yorgunluktan bitkin düşene dek yürümek için can attığını Kâbe. Bu etkileyici yapının her köşesinin bir adı var. Irak Köşesi, Suriye Köşesi, Yemen Köşesi ve en çok önem verilen, doğuya bakan Kara Köşe. Hacerill-Esvedin, yani Kara Taşın bulunduğu köşe işte burasıdır. Bana anlatıldığına göre Kara Taşa dokununca insan Yaradan'ın sağ eline dokunmuş oluyor.

Genelde öyle çok insan taşa dokunup bastırıyor ki orada uzun süre düşünmek olanaksızdır. Fakat hacı olmaya gelen büyük kalabalıklar geçmiş olduğu için ben taşa uzun uzun dokunabildim, gözyaşları dökerek onu pek çok kez öptüm. Beni uzaktan izlemekte olan Nur, Taş'ın önünde yerini alınca ben bir kemer altında bulunan kutsal sudan, Zemzem suyundan içmeye gittim. O sırada Kâbe kapısının Özel biri için açılmış olduğunun ayrımına vardım, içeri girebilmek için koştum. İçeride namaz kılabilecek kadar kalabildim. İçerisi mavi ve kırmızı renkli mermerle, duvarlarsa siyah ipek örtülerle kaplıydı.

Ertesi gün oralara yine gittim. Büyük bir coşkuyla aynı şeyleri yineledim, çevremde olup bitenleri görmeyecek denli kendimden geçmiş bir durumda caminin duvarına yaslandım. Ruhum bir çiçeğin sabah çiyine açıldığı gibi Tanrı'nın özüne açıldı. Öylesine mutluluk duydum ki, bütün sözcükler, bakışlar, davranışlar bana bomboş göründü. Oradan her akşam üzülerek ayrıldım, her sabah büyük bir sevinçle oraya gittim.

Derin derin düşündüğüm bu saatler süresince Kur'andan ayetler, özellikle Kabe'ye çok değinen Bakara suresini anımsadım.

"Kutsal Evi, insanoğlunun güvenliği için, ve sığınağı olarak yaptık. Ve dedik ki: İbrahim'in yerinde yerini al, ve dua et."

Dudaklarım Ulu Tanrı'nın sözlerini Büyük Hatimde olduğu gibi hiç duraksamadan ve kekelemeden mırıldanıyordu. "De ki: Biz Tanrı'ya inanıyoruz. Onun bize gönderdiklerine de. İbrahim'e ve İsmail'e, İshak'a ve Yakub'a, on iki kabileye, Musa ve İsa'ya gönderilen kitaplara, peygamberlere, ve Tanrı'nın gönderdiği Kitaplara, aralarında hiç ayırım gözetmeden inanıyoruz. Biz Müslümanız. Kendimizi Tanrı'nın iradesine bıraktık."

* * *

Mekke'den, bir aşk gecesi kadar çabuk geçen bir ay sonunda ayrıldık. Gözlerim daha sessizlik doluydu; Nur çocukların gürültüsünü benden uzak tutuyordu. Kuzeye, Tanrı'nın elçisinin Medine'deki türbesini ziyarete gittik. Medine'den sonra Tebük, Akabe ve Gazze'ye geçtik. Gazze'de Sus'lu bir tüccar bizi gemisine almayı önerdi. Kentin batısında küçük bir koyda demir atmış hafif bir gemi. Bu tüccarla, yolculuğumuzun sonunda karşılaşmış, çoğunlukla birlikte dolaşmıştık. Adı Abbas'tı. Benim yaşımda, benim boyumdaydı ve o da benim gibi yolculuğu ve ticareti seviyordu. Yalnız benim coşku duyduğum yerde o çok ağırbaşlı duruyordu. Birkaç kitap okumuştu gerçi ama benim çok gençken kurtulmuş olduğum kimi bilgisizlikleri vardı.

Denize açıldığımız zaman Nur ilk kez olarak bana, "Nereye gidiyoruz?" diye sordu. Sorunun yanıtı benim için olduğu gibi onun için de açık olmalıydı. Tunus'ta annemle büyük kızımın beni beklemekte olduğu bir evim yok muydu? Gizemli bir biçimde gülümsedim, sesimi çıkarmadım. Nur direndi. "Arkadaşına ne dedin?"

"Gemisi Akdeniz'i geçtikten sonra Atlantik'e çıkıp Tanca'ya gidecek. Biz nerede istersek orada ineriz."

Nur coşkusunu göstermek yerine şarkı söyler gibi bir sesle, "Mısır'da değil, Suriye'de de değil, Kandiye'de hiç değil..."

Oyundan hoşlanmıştım. Sürdürdüm. "Fas'ta değil, Sus'ta da..." "Bursa'da ya da İstanbul'da değil..."

"Cezayir'de değil..."

"Çerkezistan'da değil..."

"Endülüs'te değil..."

Kahkahalar atarak uzun uzun güldük. Birbirimize göz ucuyla bakarak hangimizin, uzun ayrılık döneminin utanç verici özlemlerine kendisini daha önce kaptırdığını anlamaya çalışıyorduk bir yandan da. On gün sonra Nur'un, en derin korkularını açığa vuran, toz toprakla kararmış gözyaşlarına tanık oldum.

Yiyecek almak için İskenderiye'de durmuştuk; tam ayrılmak üzereydik ki bir Osmanlı görevli son bir denetim için gemiye çıktı. Görünürde bu olağan bir şeydi Adam belki de işinin gerektirdiği bir kuşkuya düşmüştü, fakat herkesin yüzüne öylesine bir dikkatle bakıyordu ki insan kendini suçluymuş, kaçıyormuş da tanınıp yakalanmış gibi duyumsuyordu. Birden Nur'un oğlu Hadra'nın elinden kurtulup askere doğru koştu. Dadı "Bayezit" diye bağırdı.

Bu adı duyan Osmanlı subayı çocuğa doğru eğildi, onu kollarından tutup kaldırdı, döndürdü, saçlarına, ellerine ve boynuna dikkatle baktı. "Adın ne?" diye sordu.

"Bayezit."

"Kimin oğlusun?"

İçimden Hadra'ya "Kahrolası kadın," diye kızıyordum. Nur'un iki kez oğluna Osmanlı şehzadesi Alaettin'in oğlu olduğunu anlattığına tanık olmuş, çocuğun bu yaşta kendi kendini ele verebileceğini söylemiş, onu uyarmıştım. Sözlerime karşı çıkmamış ama, çocuğun kim olduğunu bilmesi ve yazgısını şimdiden omuzlamayı öğrenmesi gerektiğini savunmuştu. Gizini oğluna açıklamak fırsatı bulamadan bu dünyadan göçeceğinden korkuyordu. Subay çocuğa sorular sorarken Nur'un titrediğinin ve boncuk boncuk terler döktüğünün ayrımına vardım. Ben de aynı durumdaydım. Bayezit, "Alaettin'in oğluyum," dedi.

Bunları söylerken de belli belirsiz bir biçimde benim oturduğum köşeyi gösterdi. Bunu görünce yerimden kalktım, bütün yüzümü kaplayan bir gülümsemeyle subaya doğru yürüyerek elimi uzattım. "Alaettin Hasan ibnül-Vezzan benim," dedim. "Fas'ta tüccarlık yapıyorum fakat Granadalıyım. Tanrı Osmanlı kılıcının yardımıyla orayı yine bize kısmet etsin!"

Çok korkmuş olan Bayezit kendini kucağıma attı, başını omuzlarıma gömdü. Subay onu bırakıp bana döndü.

"Güzel çocuk! Benim büyük oğlumun adı da Bayezit Onu görmeyeli yedi ay oldu," dedi.

Bıyığı titredi Yüzü artık korkutucu değildi Geri dönüp limana çıktı, Abbas'a yola çıkabileceği işaretini verdi.

Körfezden yarım mil kadar uzaklaştıktan sonra Nur kamaramıza koştu, o ana kadar tuttuğu gözyaşları sel gibi dökülmeye başladı.

* * *

Nur bir ay sonra Cerbe'de bir kez daha korkmuş olmalı, fakat bu kez ağladığını görmem olanaksızdı.

Bir geceliğine demir atmıştık. Abbas'la, ıslak tahtalar yerine kuru toprakta yürümekten çok hoşnuttum. Ayrıca da bu adada biraz dolaşıp bir şeyler görmek istiyordum. Halkının yumuşak, ince yaşama biçimi ilgimi çekmişti. Ada uzun bir süre Tunus'un egemenliğinde kalmıştı. Geçen yüzyılın sonunda ada halkı bağımsızlığını duyurmuş, onları anakaraya bağlayan köprüyü yıkmışlardı. Dışarıya yağ, yün, kuru üzüm satarak gereksinimlerini başka ülkelerden alıyorlardı. Ancak boylar arasında başlayan savaş toplu ölümlere neden olmuş, adayı kana boğmuş, ada yönetimi yavaş yavaş gücünü yitirmişti.

Ne var ki bütün bunlar Abbas'ın sık sık oraya uğramasını engellememişti. "Yaşamda neşe ve karışıklık birbirini tamamlar," diyordu. Çok güzel bir gemici meyhanesi biliyordu.

"Bu sulardaki en büyük balıkla en iyi şarabı veriyorlar," dedi.

Hac dönüşü ne tıkabasa yemeye ne de sarhoş olmaya niyetim vardı. Fakat denizde geçirdiğimiz uzun haftalardan sonra biraz eğlenmek hakkımızdı.

Kapıdan bakıp bir köşede oturabileceğimiz bir masa ararken kulağıma çarpan birkaç sözle irkildim. Bir denizci Oruç Barbaros'un kesik başının Oran'da bir alanda sergilendiğini görmüş. Limandan limana dolaşıp ölümcül izlerini bırakan Kastilyalılarca öldürülmüş.

Oturacak bir yer bulduğumuz zaman Abbas'a Barbaros için bildiklerimi, ordugâhındaki karşılaşmayı, onun adına İstanbul'a elçi olarak gittiğimi anlattım. Arkadaşım birden sesimi alçaltmamı işaret etti. "Arkanda biri yaşlı, öteki genç iki Sicilyalı var. Anlattıklarını büyük ilgiyle dinliyorlar," dedi.

Sezdirmemeye çalışarak dönüp arkama baktım. Masa komşularımızın görünüşü hiç de güven verici değildi. Konuyu değiştirdik, onların içkievinden çıktıklarını görünce de rahat bir soluk aldık. Bir saat sonra biz de çıktık. Neşeyle, mutlulukla ayın aydınlattığı kumlar üstünde yürüyorduk.

Balıkçı kulübelerine yeni gelmiştik ki önümüze kuşkulu gölgeler çıkıverdi. Bir anda ellerinde kılıçlar ve hançerlerle on adam çevremizi sarıverdi. Aralarında içkievindeki masa komşularımız da vardı. Biri çok kötü bir Arapça'yla buyruklar verdi. Eğer hançerlenmek istemiyorsak konuşmamamız ve kıpırdamamamız gerektiğini söyledi. Bir dakika sonra bizi yere yıkmışlardı. Anımsayabildiğim son şey gözlerimin önünde, Abbas'ın ensesine inen bir yumruk oldu. Sonra eziyetli bir gece başladı. Boğulur gibi oluyordum. Deniz tutmuştu.

Yolculuklarımın en ilgincinin böylece başlamış olduğunu nasıl kestirebilirdim?

IV

ROMA KİTABI

Bir daha ne karayı, ne denizi, ne güneşi, ne de yolculuğun sonunu gördüm. Ağzım tuzluydu, başım dönüyordu, ağrıyordu; beynim bulanıktı. Kapatıldığım yere fare ölüsü, küflü tahta ve benden önce yakalanmış insanların kokusu sinmişti.

Böylece oğlum, köleydim ve kanım köle olmanın utancını duyuyordu. Ataları Avrupa topraklarını fatih olarak çiğneyen ben, şimdi bir prense, Palermolu, Napolili veya Ragusalı varsıl bir tüccara satılacaktım. Daha da kötüsü, beni her an Granada'nın bütün küçük düşmüşlüğünü solumak zorunda bırakacak olan Kastilyalı birisi satın alabilirdi.

Yanımda, ağır zincirlerle bir top gibi, kölelerin en aşağılanmışı olarak yere, toz toprak içine çökmüş Abbas'ı gördüm. Ona, benim düşüşümü yansıtan bir aynaymış gibi baktım. Daha dün kendi gemisinin güvertesinde, deniz onun için yeterince geniş değilmiş, dalgalar yeterince öfke uyandırmıyormuş gibi böbürle dolaşıp kahkahalar atıyordu.

Yüksek sesle içimi çektim. Uyumakta olduğunu sandığım arkadaşım gözlerini bile açmadan bana yanıt verdi.

"Elhamdülillah! Elhamdülillah! İnayeti için Tanrı'ya şükredelim!"

Kendi adıma şükredebilmek için çokça kötü bir durumdaydım. Yalnızca, "O'na hep şükredelim. Ama şu anda O'na ne için şükretmemizi istiyorsun?"

"İniltilerini, soluklarını duyduğumuz şu forsalar gibi kürek çekmekten bizi koruduğu için O'na şükredelim. Yaşamamızı sağladığı, ve şu anda iki iyi arkadaşı birlikte bulundurduğu için O'na şükredelim. Bunlar Elhamdülillah demek için üç iyi neden değil midir?"

Oturduğu yerde doğruldu.

"Tanrı'ya beni uğursuzluklardan koruması için dua etmiyorum. Böyle durumlarda beni umutsuzluktan koruması için dua ediyorum. İnan, Tanrı bir elini bıraksa öteki elinden tutar."

Abbas doğru söylüyordu oğlum. Kendisinin sandığından da daha doğru. Ben Tanrı'nın sağ elini Mekke'de bırakmamış mıydım? Roma'da O'nun sol avcunda yaşayacaktım!

SANT ANGELO YILI

Hicri 925
(3 Ocak 1519 - 22 Aralık 1519)

Beni kaçıran adam Pietro Bovadiglia adında, dindarlığıyla ünlü Sicilyalı bir korsandı. Altmış yaşlarındaydı ve birçok kez adam öldürmüştü. Bir soyguncu olarak ruhunu teslim etmekten korkmuş, Tanrı uğruna bir şeyler yapıp günahlarından kurtulmak istemiş olmalı. Ya da Akdeniz'in bir yanında, Hıristiyanlığın babası, Roma hükümdarı, Tanrı'nın temsilcisi X. Leo'ya bir armağan vererek...

Papa için hazırlanan armağan bendim, ve 14 Şubat St. Valentin yortusunda sunuldum. Papa'ya sunulacağım bir gece önce bana söylenmişti. Gün ağarana dek gözümü uyku tutmadan sırtımı hücrenin duvarına yaslayıp karanlık sessizliği bozan bütün sesleri dinledim: Kentin uğultusunu, bir bekçinin kahkahasını, Tiber'e düşen bir nesnenin sesini, yeni doğmuş bir bebeğin ağlamasını... Roma'ya geldiğimden beri uykusuzluk çekmekteydim. Geceleri bu denli sıkıntılı yapan nedenleri bulmaya çalışıyordum. Özgürlüğün ve bir kadının yokluğundan çok bir müezzinin sesini duyamamak bana acı veriyordu. Daha önce hiç böyle yaşamamıştım. Haftalar boyu, boşluğu dolduran, duvarlara ve insanlara güven veren, zamanı belirleyen ezan sesini duymadan yaşamak...

Kaleye kapatılalı bir ayı geçmiş olmalıydı. Korkunç bir deniz yolculuğundan ve pek çok yerde durduktan sonra yalnızca ben, İtalya'nın en kalabalık kentlerinden olan Napoli'de karaya çıkarılmış, sonra arabayla

Roma'ya götürülmüştüm. Abbas'ı bir daha üç yıl sonra çok olağandışı koşullarda görecektim.

Zincirlerim daha duruyordu fakat Bovadiglia'nın benden özür dilemek gereğini duyması beni pek çok şaşırtmıştı.

'İspanya topraklarındayız. Askerler zincirsiz bir Faslı görürlerse kesinkes saldırırlar.' demişti.

Sesinin saygılı tınısı bundan böyle bana daha saygılı davranılacağı izlenimini veriyordu. Sant'Angelo Kalesine vardığımız zaman yanılmadığımı anladım. Silindirik yapısıyla etkileyici bir kaleydi. Kaleye sarmal bir yoldan girdik. Beni hapishaneden çok han odasını andıran ve içinde bir yatak, bir iskemle, tahtadan bir sandık bulunan küçük bir odaya götürüp, ağır kapıyı asma bir kilitle dışarıdan kapattılar.

On gün sonra biri beni görmeye geldi. Bekçilerin onu karşılayış biçimlerinden Papa'ya yakın biri olduğunu anladım. Ziyaretçim Francesco Guicciardini, Modena valisiydi ve Papa adına elçi olarak çalışıyordu. Özelliklerimi, adımı sanımı, etkinliklerimi, Timbuktu'dan başlayarak İstanbul'a kadar uzanan elçilik görevlerimi anlattım. Anlattıklarımdan hoşlanmış görünüyordu. Kastilya dilinde konuşuyorduk. Bu dili çok iyi anlıyor fakat güçlükle konuşuyordum. Bunun ayrımına varınca yavaş yavaş konuşmamı söyledi. Bu alandaki bilgisizliğimden ötürü özür dileyince büyük bir incelikle, "Ben bütün Akdeniz çevresinde konuşulmakta olan Arapçayı bilmiyorum," dedi. "Öyleyse ben de sizden özür dilemeliyim."

Bu ince davranışı beni yüreklendirdi, kaba İtalyanca, yani Toscana dilinde birkaç sözcük söyledim. Her ikimiz de kahkahalarla güldük. Dostça bir sesle, "Bir yıla kalmadan dilinizi konuşacağım. Sizin kadar değil elbette ama istediklerimi anlatabilecek kadar," diye söz verdim.

Başım hafifçe eğerken sözümü sürdürdüm.

"Kimi kurallara uyum sağlayabilmem için zamana gereksinimim olacak. Özellikle Avrupalıların bir kişiyle konuşurken sanki çok kişiyle konuşuyorlarmış gibi 'siz' demelerine, ya da orada bulunmayan bir kadın için ayrı bir adıl kullanmalarına... Bu gibi kurallar. Biz Arapça'da ister bir prens, ister uşak olsun 'sen' deriz."

Elçi dur aksadı; düşünmesi gereken çok şey olduğu için değil, fakat söylemesi gerekenleri toparlamak için. Odadaki tek iskemlede oturuyordu. Başının biçimini ortaya koyan başlığı ona bir işbirlikçi havası veriyordu.

Ben, ondan bir adım ötede, sandığın üstünde oturmaktaydım. Burnunu kesin bir tavırla olduğum yana doğru kaldırıp eğildi.

"Bay Hasan. Buraya gelişiniz çok, pek çok önemli bir nedene dayanıyor. Size bir açıklamada bulunamam, çünkü bu Kutsal Babamızın gizi. Bunu size ancak O, zamanı geldiğine karar verdiği gün açıklayabilir. Yalnız şunu bilin ki serüveniniz bir rastlantı, ya da bir korsanın kaprisi sonucu değil." Biraz düşündükten sonra, "Bovadiglia sizi bulmak için denizler aştı demek istemiyorum. Kesinlikle hayır. Fakat Kutsal Babamıza nasıl bir Faslı sunulması gerektiğini biliyordu. Bir gezgin, iyi eğitim görmüş bir adam. Fakat o daha iyisini buldu, bir elçiye rastladı. Biz bu kadarını ummuyorduk."

Bu denli iyi bir av olduğum için böbürlenmeli miydim? Ne hoşnutluk, ne de öfke gösterdim. Her şeyin ötesinde, büyük, karmaşık bir oyunun kurbanıydım ve bu oyuna ilişkin daha çok bilgi edinmek istiyordum. Fakat Guicciardini kalkmıştı bile. O çıkar çıkmaz bir subay odama gelip bir şey isteyip istemediğimi sordu. Temiz giysiler, bir küçük masa, bir lamba, kâğıt ve kalem istedim. Ondan sonra da günlerimi yazarak geçirdim. O günden başlayarak yemekler de değişti. Fasulye ve mercimek yerine et, lazanya ve hiç ölçüyü kaçırmadan içtiğim Trebbiato şarabı geliyordu.

* * *

Floransalı çok geçmeden yine gelip merak ettiğim haberleri getirdi. Pietro Bovadiglia beni Papaya sunacaktı. St. Valentin gününde korsanla diplomat birlikte geldiler. Papa bizi kalede kütüphanede bekliyordu. Bovadiglia büyük bir coşku ve saygıyla kendini Papanın ayakları dibine attı. Guicciardini onun yerden kalkmasına yardım etti. Böylece onu Papanın elini saygıyla ve kısaca öpmekle sınırlandırmış oldu. Sıram gelince ben de yaklaştım. X. Leo koltuğunda kıpırdamadan oturmaktaydı. Sakalı tıraş edilmişti. Yüzü yuvarlak ve sevimliydi. Çenesinde çukur vardı. Dudakları, özellikle alt dudağı kaimdi. Bakışları bir şeyler soruşturuyor gibiydi ama güven vericiydi. Parmakları hiçbir zaman elleriyle çalışmamış bütün insanlarınki gibi yumuşaktı. Arkasında çevirmenliğini yapan bir papaz durmaktaydı.

Papa her iki elini de açarak avuçlarını benim eğilmiş olan sırtıma koydu. Bu davranışın bir sevecenlik göstergesi mi yoksa sahip olma anlamına mı geldiğini anlayamadım. Sonra korsana teşekkür etmek için birkaç söz söyledi. Floransalı beni yakalayan adamı dışarı çıkarana değin, yeni

efendim özellikle diz çökmüş durumda kalmama göz yumdu. Korsanın dışarı çıkmasıyla onların gözünde salonda seyirci de kalmamıştı. Çevirmen çok belirgin bir Kastilya vurgulamasıyla Arapça olarak bana, Papa'nın sözlerini aktardı:

"Sanatı bilen ve iyi eğitim görmüş birinin aramızda her zaman yeri vardır. Bir köle olarak değil, korumamız altında olan bir kişi olarak. Buraya istenciniz dışında geldiğiniz doğrudur. İstenciniz dışında getirilmenizi biz de onaylayamayız. Fakat dünya öyledir ki çoğu zaman kusur, erdemin bir koludur. En iyi eylemler, en kötü nedenler uğruna ve en kötü eylemler de en iyi nedenler uğruna gerçekleştirilir. Selefimiz Papa Julius'un, Kutsal Kilisemizin kendisini güvenlikte duyumsayabileceği toprakları ele geçirmek için savaşa başvurduğu gibi."

Benim tümüyle yabancısı olduğum bir konuda konuşmakta olduğunun ayrımına vardı ve birden sustu. Görüşümü belirtmek için susuşunu fırsat bildim. Çekingenlikle, "Bence bunda utanç verici bir şey yok. Peygamberden sonra bütün halifeler ordulara kumanda etmişler, devleti yönetmişlerdir."

Papa çeviriyi beklenmeyen bir ilgiyle dinledi ve bana hemen şu soruyu yöneltti:

"Hep böyle mi oldu?"

"Sultanlar halifelerin ayağını kaydırana değin. Ondan sonra halifeler kendi saraylarına çekilmişlerdir."

"Bu iyi bir şey miydi?"

Papa benim görüşüme önem veriyor gibiydi. Görüşlerimi anlatmadan önce çok iyi düşündüm.

"İyi olduğunu sanmıyorum. Halifelerin devleti yönettikleri süre Müslümanlık bilgiyle, kültürle donanmıştı. Din bu dünyanın işlerine barışla egemendi. O zamandan sonra güç egemen oldu, inançsa sultanların elinde bir kılıçtan başka bir şey değil."

Papa öylesine hoşnut kalmıştı ki çevirmeni tanıklığa çağırdı.

"Çok değerli selefimin haklı olduğuna hep inanmışımdır. Papa, eğer kendi ordusu olmazsa güçlü bir kralın vaizi olur ancak. Kimileyin insan, bir anlaşma ortamı yaratabilmek için düşmanının silahlarım kullanmak zorunda kalır."

İşaret parmağını bana doğru uzattı.

"Söylediklerin bizi rahatlatıyor. Bovadiglia çok talihliymiş. Bize hizmete hazır mısın?"

Uysallıkla birkaç sözcük mırıldandım. Bunun ayrımına vardı. Azdan yüzünü ekşitti. Biraz da ironiyle, "Tanrı İradesinin buyruklarına boyun eğelim," dedi. Sonra da çabuk çabuk sözünü sürdürdü; Öyle ki çevirmen ona güçlükle yetişiyordu.

"Danışmanımız Bay Guicciardini senden beklediklerimizi kısaca anlatmıştır. Zamanı gelince bu konuyu seninle bir daha konuşacağız. Şunu bil ki bu kutsal kente tarihinin en zor anında ulaştın. Roma yıkılma tehlikesiyle karşı karşıya. Yarın kentte dolaşırken, gitgide büyümekte olduğunu, gitgide daha çekici olduğunu göreceksin. Tıpkı çok yaşlı bir ağacın içinden kurumuş olmasına karşın yeni tomurcuklar, birkaç yeşil yaprak ve ışıkta gözalıcı renklerle parlayan birkaç çiçek verdiği gibi. Her yerde en iyi yontucular, en iyi ressamlar, yazarlar, müzikçiler, zanaatkârlar... Hepsi bizim korumamız altında en iyi yapıtlarını yaratmaktalar. Bahar yeni yeni başlıyor fakat kış yaklaşmakta. Ölüm sırasını bekliyor. Her yanımızdan kuşatmış, bizi gözetliyor. Bize hangi yandan ulaşacak? Bizi hangi kılıçla vuracak? Bunu yalnızca Tanrı bilir, meğer ki O, dudaklarımızdan bu ölümcül kupayı geri çekmeyi dilesin." Hemen, "Tanrı uludur!" diye karşılık verdim. Papa ise neşeyle. "Tanrı bizi sultanlardan korusun!" dedi.

O gün konuşma burada bitti. X. Leo beni yine çağıracağına söz verdi. Hücreme döndüğüm zaman beni ilgilendiren yeni buyruklar verilmiş olduğunu gördüm. Karanlık basana değin kapım açık kalacak ve kale duvarları içinde kalmak koşuluyla istediğim gibi dolaşabilecektim.

Bir hafta sonra Papayı yine gördüm. Özellikle benim için ciddi bir program hazırlanmıştı. Zamanını öğrenmek ve öğretmekle geçecekti. Bir piskopos bana Latince, bir başkası kateşizm[4], bir üçüncüsü incil ve îbranice dersleri verecekti. Bir Ermeni papazdan her sabah Türkçe öğrenecektim. Bense yedi öğrenciye Arapça öğretecektim. Bu iş için bana her ay bir duka ödeyeceklerdi. Bu programa karşı çıkmayı hiç mi hiç düşünmedim. Koruyucum gülerek bunların incelikle işe zorlamak anlamına geldiğini, fakat bu programın kendilerinin bana duydukları büyük ilginin kanıtı olduğunu söyledi Teşekkür ettim ve bu ilgiyi hak ettiğimi göstereceğime söz verdim.

O günden sonra beni her ay bir kez, yalnız başıma, ya da öğrenip retmerilerimle birlikte çağırıp bilgimi, özellikle kateşizm alanında öğrendiklerimi denetledi. Kafasında vaftiz edileceğim günü de, bana vereceği adı da belirlemiş bulunuyordu.

* * *

Tutuklu olduğum yıl bedensel hiçbir sıkıntı çekmediğim, zihinsel olarak çok şey kazandığım bir yıldı. Günden güne yalnızca çalıştığım konularda değil, fakat bana ders veren öğretmenlerimle ve öğrencilerimle yaptığım konuşmalarla da bilgim genişledi. Öğrencilerimden ikisi Aragon'dan iki papaz, ikisi Fransız, ikisi Venedikli, biri de Saksonyalı bir Almandı. Luther adında bir rahibin X. Leo'ya karşı büyük bir kavga başlattığını ilk kez bu Saksonyalıdan duydum. Luther'in başlattığı savaş, Avrupa'nın bütününe yayılmak, her yeri ateşe ve kana boğmak eğilimi gösteriyordu ki bu Roma için uğursuzlukların en büyüğü anlamına geliyordu.

PAPALIĞA BAŞKALDIRANLARIN YILI

Hicri 926
(23 Aralık 1519 -12 Aralık 1520)

"Papanın yararı ne? Kardinaller ne işe yarıyor? Kendini debdebeye ve her zevke kaptırmış Roma, Tanrı'ya nasıl tapınıyor?"

Augustin mezhebinden olan öğrenci Hans hep bunları soruyor, beni X. Leo'nun bulunduğu salona götürürken rahip Luther'in ilkelerini kabul ettirmeye çalışıyordu. Ben de ona günlerini kazıkta geçirmek istemiyorsa konuşmaması gerektiğini söylüyordum.

Sarışın, kemikli, zeki ve direngen olan Hans, her dersten sonra çantasından çıkardığı bir kitapçıkta ya da bir parça kâğıtta yazılı olanları bana çeviriyor, direngenlikle bu konuda ne düşündüğümü soruyordu. Benim yanıtımsa hiç değişmiyordu.

"Benim duygularım ne olabilir ki? Koruyucuma hainlik edemem."

Hans düş kırıklığına uğruyor fakat yürekliliğini yitirmiyor, ertesi gün dersten sonra yine aynı şeyi yapıyordu. Onu, hiç kızmadan dinlediğimin ayırımına varmıştı. Sözlerini kanıtlamak için Peygamber Muhammet'in -salat ve selam üzerine olsun!- hadislerini bana anımsatıyordu. Luther de kutsal yerlerdeki bütün heykellerin birer put olduğunu, kaldırılmaları gerektiğini söylemiyor muydu? Tanrı Elçisi bir hadisinde, "Köpeklerin ve figüratif resimlerin bulunduğu yere melekler girmez," demişti. Luther de Hıristiyanlığın bir inananlar topluluğu olduğunu, kilisedeki hiyerarşik düzenin Hıristiyanlığın yüksek amaçlarını küçülttüğünü söylemiyor muydu? Kutsal Kitabın inancın tek temeli olduğunu belirtmiyor muydu? Rahiplerin evlenmeme andını gülünç bulmuyor muydu? O da, kimsenin Tanrının kendisi için belirlediği yazgıdan kaçamayacağını söylemiyor muydu? Peygamber de Müslümanlara değişik şeyler söylemiyordu. Bütün bu benzerliklere karşın, bu konuda kendi eğilimlerimi izlemem olanaksızdı. X. Leo'yla Luther arasında amansız bir çatışma vardı ve beni kanadı altına alıp babammış gibi davranan birine karşı, tanımadığım bir adamdan yana çıkamazdım.

Elbette ki Papanın "oğlum" dediği bir tek ben değildim ama bana bir başka türlü "oğlum" diyordu. 6 Ocak 1520 günü, yeni, ve henüz bitmemiş Aziz Pietro bazilikasında hem kendisinin iki adını, hem de çok seçkin olan ailesinin adını verdi, Giovanni Leone Medici. Kardinallerin, piskoposların, elçilerin, Papa X. Leo'nun koruması altında olanların, ozanların, ressamların, yontucuların bulunduğu, brokarların, incilerin ve değerli taşların pırıl pırıl parladığı bir tören düzenlendi. Urbino'lu Raffaello bile oradaydı. Hayranlarının tanrısal Raffaello dedikleri bu adam üç ay sonra onu götürecek olan hastalıktan ötürü güçsüz düşmüş görünmüyordu.

Papa, üç katlı papalık tacı altında bir utku kazanmış gibi oturuyordu.

"Bu yortu gününde, İsa'nın Vaftizci Yahya'nın elleriyle vaftiz edildiği günü kutlarken ve ayrıca geleneğe göre, Arabistan'dan gelen üç Müneccim Kral'ın[5] Efendimize hayran oluşlarını anarken, bizim için, Berberi ülkesinin uzak köşelerinden kendini Petrus'un Evi'ne adamak için gelmiş yeni bir Müneccim Kral'ı Kutsal Kilisemizin koynuna almaktan daha mutluluk verici ne olabilir?"

Mihrabın karşısında diz çökmüş, uzun, beyaz, yünlü bir giysi içinde, buhur kokusundan başım hafifçe dumanlanmış ve hak edilmemiş bunca onurla sarsılmış olarak bekliyordum. Bu törene katılan herkes Müneccim

Kral'ın bir yaz gecesi Cerbe'de bir korsanca tutuklanıp Roma'ya bir köle olarak getirildiğini biliyordu. Benim için söylenen ve bana yapılan her şey öylesine anlamsız, öylesine abartmalı ve öylesine soytarılığa varan bir gülünçlükteydi ki! Kötü bir düşün, bir ılgımın kurbanı değil miydim? Her cuma olduğu gibi bu gün de Kahire'de ya da Timbuktu'da bir camide değil miydim? Gece gördüğüm kötü bir düşten etkilenmiş olmalıyım, kafam karışmış olmalı! Ben bu kuşkular içindeyken Papa'nın sesi yükseldi. Bu kez bana sesleniyordu.

"Sen, Bizim çok sevgili oğlumuz, Giovanni Leone, Tanrı İradesinin bütün insanlar arasından seçtiği..."

Giovanni Leone! Johannes Leo! Ailemde kimse bu adı taşımamıştı. Tören bittikten sonra, çok sonra bile, bu harfleri, heceleri zihnimden geçiriyor, bir Latince, bir İtalyanca olarak yineliyordum. Leo, Leone. İnsanlar, yabansı bir alışkanlıkla, kendilerini korkutan hayvanların adını alırlar, kendilerine bağlı olan hayvanların adlarını hiç almazlar. İnsanlar kendilerine kurt denmesinden hoşlanırlar da köpek denmesinden hoşlanmazlar. Hasan adını unuttuğum bir gün aynaya baktığımda, kendi kendime, "Leo, gözlerinin altında gölgeler belirmiş," mi diyeceğim? Yeni adıma alışabilmem için onu Arapçalaştırdım. Johannes Leo, Yahya el-Esed oldu. Roma'da ve Bologna'da yazdığım kitaplarımdaki imza budur. Papalık sarayına gelen ve geç doğmuş, esmer, kıvırcık saçlı bir Medici karşısında şaşkınlığa düşen ziyaretçiler, dinsel olarak evlat edinildiğimi belirtmek için adımın sonuna Africanus (Afrikalı) adını eklediler. Bana bu adı vermelerinin nedeni belki de papanın beni kardinal yapmasını önlemekti, çünkü papa, birçok yeğenini daha on dört yaşındalarken kardinal olarak atamıştı.

Vaftiz gecesi Papa beni yanına çağırdı. Bundan böyle özgür bir insan olduğumu, dışarıda bir ev bulana dek kalede yaşayabileceğimi, fakat çalışmalarımı ve öğretmenliğimi eskisi gibi sürdürmemi istediğini söyledi. Sonra masadan bir kitap alıp, sanki ev sahibiymiş gibi açık olan ellerime bıraktı. Kitabı açtığım zaman Arapça yazılmış olduğunu gördüm.

"Yüksek sesle oku oğlum!" dedi.

Sayfaları dikkatle çevirip dediğini yaptım:

Her saat okunacak duaların kitabı. Fano kentinde, Kutsal Peder Papanın himayeleriyle hazırlanmış ve 12 Eylül 1514'te tamamlanmış...

Koruyucum titreyen bir sesle okumamı kesti.

"Bu, Arap dilinde, matbaada basılmış ilk kitaptır," dedi. "Halkının arasına dönerken bu kitabı da birlikte götür."

Bakışlarından, bir gün onlardan ayrılacağımı çok iyi bildiğini anladım. Öylesine duygulanmış görünüyordu ki gözyaşlarımı tutamadım. Elini öpmek için eğildim. Beni kendine doğru çekti ve öz babammış gibi kucakladı. Tanrım, onu o andan başlayarak, bana uyguladığı bütün törensel kurallara karşın sevdim. Bu denli güçlü, Avrupa'daki ve başka yerlerdeki Hıristiyanların böylesine saygı gösterdiği, bir Yahudi basımcının dükkânında basılmış Arapça küçük bir kitapla böylesine duygulanabilen bu adam bana, çöküş döneminden önceki halifeler kadar, örneğin Harun Resifin oğlu el-Memun kadar değerli geldi. Ulu Tanrı hiçbirinden şefaatini esirgemesin!

Bu görüşmenin ertesinde, ilk kez hapishanemin duvarlarının dışına çıktım; özgür olarak, kollarımı sallaya sallaya Sant'Angelo köprüsünden Ponte'ye doğru yürürken artık tutukluluğum için ne acı, ne de kırgınlık duyuyordum. Ağır zincirler taşıdığım birkaç hafta, yumuşak, ince bir biçimde ağırlandığım birkaç ay sonra, bundan önce bir süre bulunduğum, çalıştığım, onur kazandığım, mutlu olduğum öteki ülkelerde olduğu gibi bir gezgin, yaradılıştan göçmen. Bir yıl boyunca Romanın yalnızca Sant'Angelo kalesinin silindir biçimindeki kulesini ve kaleyi Vatikan'a bağlayan sonu yokmuş gibi uzun geçidi gören ben, şimdi bütün anıtları ve sokakları görmek, bütün kadınları ve erkekleri tanımak için büyük bir istek duyuyordum.

* * *

İlk gezintimde Hans'ı yanıma almakla belki de yanlış davranmıştım. Via de Banchi Vecchi'den sonra sola, ünlü Via del Pellegrino'ya döndük ve buradaki ipek kumaş ve kuyumcu dükkânlarının vitrinlerine hayran kaldım. Orada saatler geçirebilirdim fakat Alman arkadaşım sabırsızlanıyordu. Arada bir karnı acıkmış bir çocuk gibi kolumu çekiştirip duruyordu.

Kendimi zorluyordum. Coşkum için özür bile diledim. Çevremizde hayranlıkla seyredebileceğimiz anıtlar, saraylar ve kiliseler yok muydu? Ya da beni, bulunduğumuz yere çok yakın olan Piazza Navona'ya götüremez miydi? Orada günün her saatinde seyredilecek bir şeyler olduğu, en azından takla atan güvercinlerin seyredilebileceği söyleniyordu.

Hans bunların hiçbirini istemiyordu. Beni çöp tümseklerinin üstünden atlayarak ilerleyebildiğimiz dar sokaklardan geçirdi. Sonunda çok karanlık ve son derece kötü kokan bir yerde duruverdi. Çevremizde üstü başı pislik içinde, iskeleti andıran insanlar dolaşıyordu. Bir pencereden sarkan bir kadın birkaç quattrini karşılığında kendisine arkadaşlık edebileceğimizi söyledi. Çok kötü oldum, fakat Hans kıpırdamadan bekledi. Kendisine dikkatle baktığım zaman açıklama yapmak gereğini duydu.

"Gözünüzün önündeki bu düşkünlüğün, bu perişanlığın beyninizde yer etmesini istiyorum. Kilisenin prenslerinin nasıl yaşadıklarını görüyorsunuz! Kardinallerin her birinin üçer sarayı var. Sefahatin her türlüsünün yaşandığı debdebeli saraylar, birbirleriyle yarış içindeler. Arka arkaya on iki türlü balığın, sekiz türlü salatanın, beş türlü tatlının yendiği şölenler düzenliyorlar. Peki ya Papanın kendisi? Portekiz kralının armağan ettiği fille böbürlenerek sokaklarda dolaştığını hiç görmediniz mi? Onun dalkavuklarına altınlar saçtığına hiç tanık oldunuz mu? Magliana'daki topraklarında avlanırken, uzun deri çizmelerini giymiş olarak at üstünde, çevresinde altmış sekiz köpeğiyle yaban domuzu kovalayışını hiç izlediniz mi? Altın karşılığında Kandiye'den ve Ermenistan'dan getirttiği atmacaları gördünüz mü?" Duygularını anlıyordum ama davranışı beni sinirlendirmişti.

"En iyisi sen bana Roma'nın anıtlarını, Cicero'yla Livius'un konuşmalar yaptıkları alanları göster!" dedim.

Genç arkadaşım bir yengi kazanmış gibi görünüyordu. Tek sözcük söylemeden yürümeye başladı. Öylesine hızlı yürüyordu ki ona güçlükle yetişiyordum. Yarım saat sonra biraz durmaya karar verdiği zaman, insanların yaşadıkları sokakları epey geride bırakmıştık. Geniş, boş bir alanın ortasında durmaktaydık.

"Burası Romalıların Forum Alanı. Eski kentin cıvıl cıvıl sokaklarının çevrelediği kent merkezi. Bugün buraya Campo Vaccino diyorlar. Önümüzde Monte Palatino, doğuda Coliseum'un arkasında Monte Esquilino. Görüyor musunuz? Buraları yıllardır bomboş duruyor. Roma bugün görkemli bir kentin dışına taşmış bir ticaret kentinden başka bir şey değil. Bugünkü nüfusunun kaç olduğunu biliyor musunuz? Sekiz bin kişi, bilemediniz dokuz bin!"

Bu sayı Fas'ın, Tunus'un ve Tlemsen'in nüfuslarının çok altındaydı.

Kaleye geri döndüğüm zaman güneş daha epey yüksekteydi, o nedenle arkadaşıma San Pietro'ya doğru yürümemizi önerdim. Güzel bir semt olan

Borgo'dan geçip bazilikanın önüne geldiğimizde Hans bir kez daha çılgınca eleştirilerine başladı.

"Papanın bu kilisenin yapımını ne yolla bitirmeyi tasarladığını biliyor musunuz? Almanlardan aldığı parayla."

Oradan gelip geçenler çevremizde toplanmaya başlamıştı.

"Bugün yeterince anıt gördüm, bir başka gün yine geliriz," diye ricada bulundum. Ve onu bir an bile beklemeden eski hapishaneme sığınmak için koşarken, Roma'yı bir daha Luther yanlısı biriyle dolaşmamaya karar verdim.

İkinci kez çıkışımda yol arkadaşı olarak Modena'ya yaptığı uzun yolculuktan dönmüş olan Guicciardini'yi seçtim. Campo Vaccino'yu gördükten sonra uğradığım düş kırıklığını anlattım. Etkilenmiş görünmedi.

'Ölümsüz kent Roma. Fakat günahlarıyla ölümsüz.' diye bilgece bir açıklamada bulundu. "Kutsal kent, fakat Tanrı'ya saygısızlık edenlerle dolu. Tembel, fakat her gün dünyaya yeni bir başyapıt armağan eden kent," diye ekledi.

Guicciardini'yle dolaşmak, onun izlenimlerini, yorumlarını dinlemek, gizlerini paylaşmak insanı çok keyiflendiriyordu. Ama kimi zorlukları da vardı. Sant'Angelo kalesinden Kardinal Famesinin yeni sarayına dek olan bir milden daha kısa yolu tam iki saatte alabildik; arkadaşım öylesine tanınmış bir kişiydi. Kimileri geçerken onu selamlıyor, kimileri onunla uzun uzun konuşmak için attan iniyordu. Bunların elinden zor kurtulan Floransalı yanıma gelip özür diliyor, "son zamanlarda Roma'ya yerleşmiş bir dışarlıklı," ya da "bu da son derece sözü geçen bir bürokrat," diye açıklamada bulunuyordu. İki kez de "bu Kardinal falancanın piçi." dedi.

Şaşkınlık göstermedim. Hans bana papaların başkentinde, din adamları, her ülkeden rahibeler ve hacılarla dolu bu kentte, Kilise prenslerinin metreslerinin sarayları ve hizmetçileri olduğunu, çocuklarının en yüksek düzeydeki görevlere aday olduklarını, rahiplerin de, sokaklarda hiç utanmadan böbürlenerek gezen gözdeleri ve odalıkları bulunduğunu anlatmıştı.

Guicciardini sanki kafamdan geçenleri anlamış gibi, "Kösnüllük, tantanalı yaşamdan daha az zararlı," dedi, ve ekledi: "Roma'nın üst düzey din adamlarının yaşam biçimleri için pek çok para harcanmakta, oysa yalnızca Kiliseye türlü alanlarda hizmet edenlerin yaşadığı bu kentte hiçbir

şey üretilmemektedir. Her şey Floransa, Venedik, Milano, ya da daha başka yerlerden satın alınmakta. Harcamaları karşılıyabilmek için papalar dinsel rütbeler satmaya başlamışlardır. Kardinallik on bin, yirmi bin, otuz bin dukaya satılmakta. Burada her şey satılıktır. Kâhyalık bile. Bunlar yetmezmiş gibi acınası Almanlara günah çıkarma senetleri satılıyor. Para öderseniz günahlarınız bağışlanıyor. Kısacası Kutsal Baba, Cenneti satmak istiyor. Luther'le kavga böyle başladı."

"Öyleyse bu rahip haklı."

"Bir bakıma öyle. Yalnızca böyle kuşku uyandıran bir yolla da olsa toplanan paranın San Pietro Kilisesi'nin tamamlanmasına harcandığını, bir bölümünün yalnızca şölenlere değil fakat insan ruhunun yükselmesi uğrunda harcandığını düşünmekten kendimi alamıyorum. Roma'da yüzlerce yazarla sanatçı her gün, eskileri kıskançlıktan şaşkına çevirecek düzeyde başyapıtlar yaratmakta. Yeni bir dünya doğmakta, yeni bir görüş, yeni bir güzellik! Ve bu dünya burada, şu sıralar, Tanrıya saygısız, her şeyin satın alınabildiği, kokuşmuş Roma'da, Almanlardan sömürülen parayla doğmakta. Bunlar çok yararlı harcamalar değil mi?"

Ne düşüneceğimi "bilmiyordum. İyi ve kötü, doğru ve doğru olmayan, güzellik ve çürümüşlük kafamda karmakarışıktı. Fakat belki de X. Leo'nun Roma'sı, Afrikalı Leo'nun Roma'sı buydu. Guicciardini'nin sözlerini beynime kazınmalarını istercesine yineledim.

"Aylak kent... Kutsal kent... Ölümsüz kent..." Birden umutsuz bir sesle sözümü kesti. "Ayrıca da Lanetlenmiş Kent."

Bir açıklama bekleyerek ona bakarken cebinden buruşuk bir kâğıt çıkardı. "Luther'in Papaya yazdığı mektuptan birkaç satır kopya ettim," ve alçak sesle okudu.

"Sen, Leo, uğursuzların en uğursuzu, tahtların en tehlikeli olanında oturmaktasın. Roma önceleri Cennet'e açılan Kapıydı, şimdilerde ise Cehennemin Gayya Kuyusu!"

DÖNMENİN YILI

Hicri 927
(13 Aralık 1520 - 30 Kasım 1521)

O yılın 6 Nisan Cumartesi günü yaşamımda ne büyük bir mutluluk günüydü! Papa çok öfkelenmişti, bekleme odasının çift kapıları beni onun öfkesine hedef olmaktan koruyordu ama öylesine yüksek sesle bağırıyordu ki bir an kıpırdamadan durakaldım. Fakat yanımdaki İsviçreli, buyruğa uymak zorundaydı. Çalışma odasının kapısını vurmadan açtı ve beni içeri doğru iterek arkamdan kapıyı kapadı.

Papa beni görünce bağırmayı kesti. Fakat kaşları çatık, alt dudağı titremekteydi. Masaya sinirli sinirli vurmakta olan yumuşak parmaklarıyla yaklaşmamı işaret etti. Önce onun, sonra da sağında durmakta olan kişinin eline doğru eğildim.

"Leo, yeğenimiz Kardinal Julius'u tanıyor musun?"

"Roma'da yaşayıp da kendilerini tanımamak olası mı?"

O koşullarda verilebilecek en uygun yanıt bu değildi. Julius de Medici kesinkes Kilisenin en şatafatlı prenslerinden biriydi, ayrıca da Papanın güvenini kazanmıştı. Ne var ki gösteriş düşkünlüğü, serüvenleri, ancak külhanbeylere yaraşan aşk öyküleri onu Luthercilerin baş hedefi yapıyor, dolayısıyla Papanın kendisini azarlamasına yol açıyordu. Beri yandan Guicciardini onun için iyi şeyler söylemişti.

"Julius'ta bir beyefendinin bütün nitelikleri var. Sanatçılara arka çıkar, hoşgörülüdür, arkadaşlığı iyidir. Ondan niye bir din adamı yapmak istediler anlamıyorum."

Papanın yeğeni, kırmızı pelerini ve alnında takkesinden taşan kara saçlarıyla, derin düşüncelere dalmış görünüyordu.

"Kardinal seninle konuşacak oğlum. Şuradaki iskemlelere oturabilirsiniz. Benim okumam gereken şeyler var."

Papanın o gün konuştuklarımızdan tek sözcük bile kaçırmadığını söylersem yanılmış olmam. Çünkü elindeki kâğıtlardan bir tekini bile çevirdiğini görmedim.

Julius sıkılmıştı. Gözlerimde bir yandaşlık arıyor gibiydi. Boğazını temizledi.

"Genç biri cemaatime katıldı. Erdemli ve güzel. Ayrıca çok zeki Kutsal Baba sana tanıştırmamı, senin de onu eş olarak almanı istiyor. Adı Maddalena."

Gözle görülür bir çabayla bu sözleri söyledikten sonra konuyu değiştirdi. Geçmişimi, yolculuklarımı, Roma'daki yaşantımı sordu. Bilgi edinmeye Papa kadar meraklı olduğunu anladım. Timbuktu, Fas ve Kahire'nin sözü edildiğinde aynı ilgiyi gösterdi. Fikirlere aynı ölçüde saygılıydı. Bir gün gezilerimi yazacağıma söz vermemi istedi ve ilk okuyucum olacağını söyledi.

Bu görüşmenin bana verdiği büyük tat, yapılan öneri için kuşkular duymamı engellemedi. Doğruyu söylemek gerekirse, Romalı dedikoducuların ağızlarını kapatmak için, gebe kalmış bir genç kızın evlendirildiği koca olmak istemiyordum. Ama Papa'ya ve yeğenine tek sözcükle "Hayır" demem çok zordu. Duygularımı anlatmak için dolaylı bir yol seçtim.

"Kendimi, bedenim ve ruhum için yararlı olanı daha iyi bilen Kutsal Babamızın ve seçkin Kardinalin ellerine bırakıyorum."

Papanın attığı kahkaha beni yerimden sıçrattı. Kâğıtları elinden bırakıp yüzünü bize döndü.

"Leo kızı bu gün, Requiem ayininden sonra görecek," dedi.

* * *

O gün, X. Leo'nun korumasındakiler arasında en değer verdiği kişi olan Urbinolu Raffaello'nun ölümünün birinci yıldönümü dolayısıyla Sistin Kilisesinde bir ayin yapılacaktı. Papa Raffaello'yu sık sık, içtenlikli bir üzüntüyle anımsardı. Onun bu davranışı, Raffaello'yu çok az tanıdığım için üzülmeme neden olurdu.

Uzun süren tutukluluğumdan ötürü Raffaello'yla ancak iki kez karşılaşmıştık. Biri Vatikan koridorlarında ve çok kısa bir süre için, ikincisiyse benim vaftiz törenimde. Törenden sonra daha başkaları gibi, beni yanında durduran Papayı kutlamaya gelmiş, dudaklarını neredeyse yakan bir soru sormuştu.

"Ülkenizde ne ressam, ne de yontucu olmadığı doğru mu?"

"Resim ya da yontu yapan kişiler var ama figüratif resimler ya da yontular yapmak haramdır. Yaradan'a meydan okumak olarak kabul edilir."

"Yaratılışı yansıladığı için bizim sanatımızı onurlandırır bu."

Kaşlarını şaşırmış, biraz da alçakgönüllülük gösteriyormuş gibi çatmıştı. Yanıt vermek gereğini duymuştum.

"Michelangelo'nun, Musa'nın yontusunu yaptıktan sonra ona yürümeyi ve konuşmayı buyurduğu doğru değil mi?"

Raffaello biraz alaylı gülümsedi.

"Öyle derler," dedi.

"Ülkemin insanları işte bundan kaçmıyorlar. Bir insan, kendini, Yaradan'ın yerine koymak isteyebilir diye."

"Peki, başkalarının yaşamasına ya da ölmesine karar veren sultan bir ressamınkinden daha büyük bir sövgüyle kendini Yaradan yerine koymuyor mu? Ya da köleleri olan, onları alıp satan biri?" Ressamın sesi yükselmişti. Onu yatıştırmaya çalıştım.

"Bir gün stüdyonuzda sizi görmek isterdim."

"Eğer portrenizi yapmak istesem bu bir sövgü olur mu?"

"Kesinlikle olmaz. Bu tıpkı en usta ozanımızın benim için kaside yazması gibi olur." Karşılaştırabileceğim daha iyi bir şey bulamamıştım. Yanıtım onu hoşnut etmişti.

"Çok iyi. İstediğiniz zaman gelin," dedi.

Gitmeye kararlıydım, fakat ölüm benden önce davrandı Raffaello'ya ilişkin birkaç sözcük, kaş çatışı ve bir sözden oluşan bir anım vardı. O anma gününde onu düşünmek görevimdi. Fakat daha tören bitmeden düşüncelerim Maddalena'ya kaydı.

Saçını, sesini, görünüşünü kestirmeye çalıştım. Onunla hangi dilde konuşacağımı, söze nasıl başlayacağımı kendi kendime sordum. Ayrıca Papa X. Leo'nun ve yeğeninin beni çağırmadan önce neler konuşmuş olduklarını kestirmeye çalıştım. Belki de Papa, yeğeninin çevresindekilere genç güzel bir kızın daha katıldığını duymuş, yeni olaylar çıkmasını önlemek için kesin bir tutumla kızdan kurtulması gerektiğini söylemişti. O zaman kimse Kardinal Julius'un kızla ilgili utanılası tasardan olduğunu söyleyemezdi. Kardinalin tek amacının yeğeni Afrikalı Leo için bir kız bulmak olduğu sanılırdı.

Kiliseden çıkarken tanıdık bir papazın kıza ilişkin verdiği bilgiler varsayımlarımın doğruluğunu gösterdi. Maddalena uzun süredir bir

manastırdaydı. Bir ziyareti sırasında Kardinal onu görmüş, o günün sonunda kızı manastırdan eşyasını taşıyan arabasına aldırmıştı. Bu davranışı dedikodulara neden olmuş, X. Leo olanları duymuş, hem Kilisenin, hem de Medici ailesinin başı olarak tepki göstermişti.

Şimdi artık olayların özünü bildiğime inanıyordum ama benim elimde çok az şey vardı.

* * *

"Sizin de benim gibi Granadalı olduğunuz ve yine benim gibi dönme olduğunuz doğru mu?"

Daha güçlü ve daha serinkanlı olduğumu sanırdım. Kardinalin beni oturttuğu, yere halı serili küçük odaya girdiği anda, dudaklarından dökülecek sözcükler beni uzaklaşmak zorunda bırakır korkusuyla, ona soru sorma isteğim tümüyle yok oldu. Artık benim için Maddalena'ya ilişkin tek gerçek, yalnızca Maddalena'ydı. Tek isteğim vardı: Sonsuza değin onun devinimlerine, onun renklerine bakmak, onu izlemek. Roma'daki tüm kadınlardan daha narindi. Duruşuyla, konuşmasıyla öylesine nazenindi ki görenlerin gönlünü anında çeler, içini erinçle doldururdu. Saçları kapkaraydı. Ancak Endülüs'ün, gölgelerinin serinliğiyle yanık topraklarının büyülü karışımım damıtarak var ettiği o koyu kara saçlar... Eşim olmadan önce kız kardeşimdi, soluk alıp verişiyle bile tanışıktım.

Daha oturmadan önce öyküsünü, öyküsünün tümünü anlatmaya başladı. Ona sormamaya karar verdiğim sorulara kendisi yanıt verme kararı almıştı. Büyük babası, yoksul düşmüş ve unutulmuş geniş bir Yahudi ailesinden, Abrabanel'lerdendi. Doğduğum kentin güneyindeki Need semtinde demircilik yapan bu adam, ülkeden çıkmaları gerektiğinin ilan edildiği son ana değin aileyi tehdit eden tehlikenin ayırımına varamamıştı. Altı çocuğuyla göç ettiği Tetuan'da yoksulluk içinde yaşamışlar; büyükbabanın tek mutluluğu, oğullarının biraz bilgi edindiğini, kızlarının da büyüdükçe güzelleştiklerini görmek olmuş. Kızlardan biri benim dönmenin annesiymiş.

"Annemle babam Ferrara'ya yerleşmeye karar vermişler," diye anlattı. "Orada varsıl akrabaları vardı. Fakat bindiğimiz gemide veba baş gösterdi. Yolcular da gemiciler de hastalıktan kırılıyordu. Pisa'da demir attık. Orada kendimi yapayalnız buldum. Annem, babam ve erkek kardeşim ölmüşlerdi Sekiz yaşındaydım.

Yaşlı bir rahibe beni aldı, baş rahibe olduğu manastıra götürdü. Hemen vaftiz ettirdi ve bana Maddalena adını verdi. Annemle babamın verdiği ad Judith'ti. En sevdiklerimi yitirmekten ötürü büyük acı çekmeme karşın, karnım doyduğu, okuma yazma öğrendiğim ve hiçbir nedenle kırbaçlanmadığım için yazgıma lanet etmemeye çaba gösteriyordum. Ta ki koruyucum ölene değin.

Onun yerine, İspanyanın soylu bir ailesinden olan, ailenin günahlarından kurtulması için manastıra gönderilen, bu güzel yeri kendisi ve başkaları için bir tür Araf gibi gören biri geçmişti. Ama manastırın başıydı, ödüllendirmek ya da cezalandırmak onun elindeydi. Bana hep yüreğinin en kötü yanını gösterdi. Yedi yıl boyunca Hıristiyanlığa bağlılığım hep artmıştı. Oysa ona göre ben hep bir dönmeydim, kanı saf olmayan ve manastırın başına binbir uğursuzluk getirebilecek olan bir dönme. Haksız yere yapılan aşağılamalar doğuşumdaki inanca dönmeme neden oldu. Yediğim domuz eti midemi bulandırmaya başladı. Gecelerim acıyla doluydu. Kaçmak için tasarılar yapmaya başladım. Tek girişimim başarısızlıkla sonuçlandı. Hiçbir zaman hızlı koşamadım. Hele hele rahibelik alışkanlıklarıyla. Bahçıvan beni yakaladı, sanki tavuk hırsızıymışım gibi kolumu bükerek manastıra geri götürdü. Bir zindana atıldım, kan sızana dek kırbaçlandım."

Kırbaç izlerinden bazıları daha duruyordu fakat bunlar ne güzelliğini ne de vücudunun kusursuzluğunu bozuyordu.

"İki hafta sonra zindandan çıkarıldığımda, tutumumu değiştirmeye karar verdim. Sanki büyük pişmanlık duyuyormuşum gibi yaptım, dine çok bağlıymışım, aşağılandığımı unutmuşum gibi davrandım. İyi bir fırsat bekliyordum. Fırsat Kardinal Julius'un manastıra yaptığı ziyaretle doğdu. Başrahibe, gücü yetseydi onu kazığa bile gönderebilirdi ama Kardinali törenle karşılamak zorundaydı. Kimileyin bizleri kilise prenslerinin günahlarının bağışlanması için duaya çağırırdı ve herkes arasında olmasa bile 'Medicilerin uygunsuz yaşamından' kınayarak söz eder, rahibeler de kimin kastedildiğini hemen anlarlardı. Bu kardinale güvenmemi sağlayan belki de onun sapınçlarıdır." Onayladım.

"Erdem, eğer bazı kabahatlerle yumuşatılmazsa sağlıksız, inanç kimi kuşkularla gölgelenmezse acımasız olur," dedim.

Maddalena hafifçe omzuma dokunarak bana duyduğu güveni gösterdi, sonra öyküsünü anlatmayı sürdürdü.

"Kardinal geldiği zaman hepimiz elini öpmek için sıraya girdik. Sıramı sabırsızlıkla bekliyordum. Tasarımım hazırdı. Kardinal iki yüzükle süslü elini bir prense yaraşır biçimde uzattı. Parmaklarını avucuma aldım, gerektiğinden daha çok salladım ve iki saniye daha uzun tuttum. Bu davranışım dikkatini çekmeme yetmişti. Yüzüme bakabilmesi için başımı kaldırdım. İsteğimin resmi olabilmesi için öteki kardinallerin ve baş rahibenin duyabileceği bir sesle, Size günah çıkartmak istiyorum" dedim. Başrahibe yapmacıklı, tatlı bir sesle, 'Geriye çekil çocuğum, Kardinal hazretlerini tedirgin ediyorsun. Ayrıca kız kardeşlerin de bekliyorlar,' dedi. Bir anlık bir duraklama oldu. Benden öç almak için yaşamımın sonuna dek zindana mı attıracaktı? Yoksa bir kurtarıcının eline tutunabilecek miydim? Soluğumu tutmuştum, gözlerimle yalvarıyordum. Beklediğim yanıt sonunda geldi 'Beni burada bekle. Sonra günah çıkaracağım. 'Gözyaşlarım dökülerek mutluluğumu açığa vurdular. Günah çıkartmak için diz çöktüğüm zaman sesim eski gücünü kazanmıştı. Hiç yanlış yapmadan, kendi kendime yüzlerce kez yinelediğim şeyleri anlattım. Kardinal sessizce, yalnızca beni yüreklendirmek için arada bir başını sallayarak, benim uzun umutsuzluk çığlıklarımı dinledikten sonra, Kızım, manastır yaşamının sana uygun olmadığına inanıyorum' dedi O sözlerden sonra özgürdüm artık."

Bunları yeniden anlatırken gözleri yaşlarla doluyordu. Elimi eli üstüne koyup sevecenlikle sıktım, o öyküsünü bitirmek için söze başlayınca geri çektim.

"Kardinal beni yanında Roma'ya getirdi. Bu bir ay önceydi. Başrahibe beni göndermek istemediyse de Kardinal ona kulak asmadı. Başrahibe koruyucumdan öç almak için İspanyol kardinallerle bir oyun hazırladı. Roma'ya gelir gelmez İspanyol kardinaller Papaya gidip Kardinal Julius ve benim için korkunç suçlamalarda bulundular..."

Hemencecik sözünü kestim. Bu iftiraları Maddalena'nın güzel ağzından dinlemek bile istemiyordum. Böyle duyumsamam doğru muydu, değil miydi, bilmiyorum? O anda önemli olan tek şey benim ve dönmenin gönlünde uyanan aşktı. Bana hoşça kal demek için kalktığında gözlerinde bir ürkeklik sezinledim. Benim çarçabuk gitmek isteyişim onu korkutmuş olmalıydı. Utangaçlığını yenerek, "Bundan sonra, ara sıra birbirimizi görebilecek miyiz?" diye sordu. "Yaşamımın sonuna dek."

Dudaklarım onunkileri buldu. Gözleri bir kez daha ürkek ürkek bakıyordu, fakat bu kez ürkekliği mutluluktan ve baş döndürücü umuttandı.

HADRİANUS YILI

Hicri 928
(1 Aralık 1521 - 19 Kasım 1522)

Papa Leo o yılın ilk günü ülserden Öldü. Benim için öylesine düşünceli olan babalığını bu dünyadan göçtükten sonra hiç de konuksever olmayan Roma'dan gitmem gerektiğine karar verdim. Tanrı Papa Leo'yu nurundan yoksun bırakmasın!

Kentten ayrılmak isteyen yalnızca ben değildim. Kardinal Julius Floransa'ya göçmeye karar vermiş, Guicciardini Modena'ya yerleşmişti. Çevremdeki herkes, yüzlerce yazar, ressam, yontucu ve tüccar, aralarında en ünlüleri de olmak üzere, sanki veba salgını başlamış gibi kentten ayrılmaya hazırlanıyordu. Kentte küçük çapta bir salgın vardı fakat gerçek, vebanın bir başka türlüsüydü. Bu salgının adı, Borgo'dan Piazza Novana'ya dek, hiç değişmeyen bir hoşnutsuzluk çığlığı olarak söylenmekteydi:

Barbar Hadrianus.

Kardinaller onu sanki pişmanlıklarını dile getirmek için seçmişlerdi. Ölen papanın görevi süresince papalık pek çok suçlamanın hedefi olmuştu. Almanlar Luther'in savlarını benimsemişlerdi ve bunun sorumluluğu Papa X. Leo'ya yüklenmekteydi. O nedenle Kilisenin yüzünün değiştirilmesi amaçlanıyordu. Kendi lüks ve güzellik anlayışlarını Roma'ya yerleştiren Floransalı Medicilerden gelme papanın yerini, altmış üç yaşındaki, hoşgörüsüz, "aziz, erdemli, sıkıcı, kel kafalı, ayrıca da pinti" bir Felemenk almıştı. Bu tanımlamayı, Hıristiyanlığın yeni papasından hiç mi hiç hoşlanmamış olan Maddalena yapmıştı.

"Beni zindana attıran başrahibeyi anımsatıyor. Papa da tıpkı onun gibi dar görüşlü; tüm yaşamı, kendisininkiyle birlikte başkalarının da yaşamını sürekli bir oruca çevirmek istiyor."

Başlangıçta benim yeni papaya ilişkin görüşüm pek kesin değildi. Koruyucuma her zaman bağlılık duymama karşın, Roma'daki yaşam, inançlarımda yaralar açmıştı. Örneğin bir papanın, tıpkı Hadilanus gibi, "Ben yoksulluktan tat alırım." demesinden ben hoşnutsuzluk duymuyordum. Papalık tahtına çıkışından bir hafta sonra çevresindekileri

öylesine eğlendiren öykü beni hiç te kahkahalara boğmadı. Sistina Kilisesine giden yeni papa, Michelangelo'nun süslediği tavana bakmış ve "burası kilise değil çıplaklarla dolu bir hamam," diye bağırmış, ve bu uygunsuz resimlerin beyaz boya ile kapatılmasını buyurmuş. Tanrım, ben de benzer şeyi söylerdim. Romalılarla bir arada bulunmak, resme, çıplak resimlerine ve yontuya karşı önyargımı bir yere kadar silmişti. Fakat kutsal yerlerde bunların bulunmasına karşıydım. VI. Hadrianus'un tahta çıktığı günlerde duygularım bunlardı. V. Karl'ın[6] öğretmenliğini yapmış olan bu adamın, Roma'ya gelmeden önce Aragon ve Navarra'da engizisyon başkanı olduğunu bilmiyordum. Birkaç hafta içinde, doğuşumdan getirdiğim kanı değiştirmese bile, isteklerimin ve amaçlarımın soyluluğu bakımından beni tam bir Medici yaptı.

Yeni Papa, X. Leo'nun bağlattığı bütün aylıkları, bu arada benimkini de kesti. Ayrıca resimler, heykeller, kitaplar ve yeni yapılar için imzalanmış bütün arılaşmaları bozdu. Her vaazında sanata, Eskilerin sanatıyla[7] birlikte çağdaş sanata, şölenlere ve savurganlığa ateş püskürdü. Roma gitgide, hiçbir yapıtın yaratılmadığı, yapılıp satılmadığı ölü bir kent durumuna geldi. Papa, kendini doğrulamak için, kendisinden önceki papanın borçlar yaptığını ve paranın boşa harcandığını ileri sürdü. Hadrianus'un çevresindekiler, "San Pietro'nun yeniden yapımı için çarçur edilen paralarla Türklere karşı bir Haçlı Ordusu kurulabileceğinden, Raffaello'ya verilen parayla bir atlı alayının kurulup silahlandırılabileceğinden" söz ediyorlardı.

Roma'ya vardığımdan beri sık sık Haçlılardan söz edildiğine, X. Leo'nun da bu konuda konuştuğuna tanık olmuştum. Fakat bunun pek anlam taşımayan, yalnızca sık sık yinelenen bir söz olduğuna inanıyordum. Tıpkı Müslüman sultanların bağnazlıkları yatıştırmak, ya da kendilerine karşı olanları susturmak için cihattan söz etmelerine benziyordu. Fakat Hadrianus için durum başkaydı. Tanrı ona da bütün din yobazlarına da uğursuzluklar yağdırsın. Hıristiyanlığı Müslümanlara karşı harekete geçirmekle Luther yandaşlığının yayılmasının önleneceğine, İmparator Karl'la Fransa Kralının aralarını bulabileceğine inanıyordu.

Aylığımın kesilmesi, bütün dünyaya kan dökmek için yaratılan çağrılar benim bu yeni papayı onaylamamı engelliyordu. Bir an önce Roma'dan ayrılıp Floransaya gitmem için Kardinal Julius da beni yüreklendiriyordu.

Eğer Maddalena bebek bekliyor olmasaydı Floransa'ya göçecektim. Pontine mahallesinde üç katlı bir ev kiralamıştım. En üst katta mutfak,

ikinci katta oturma odası vardı. Benim çalışma masam bu odadaydı. Zemin kattaki büyük yatak odamız bir sebze bahçesine açılıyordu. Oğlum bir temmuz akşamında işte bu odada doğdu. Ona Giuseppe, yani Yusuf adım verdim. İsa'nın babasının, Yakub'un oğlunun, Sultan Salahattin'in adını. Mutluluğum sonsuzdu. Dakikalarca bebeği ve annesini okşuyor, günlük yaşamlarında onları izliyordum. Özellikle annenin bebeği emzirmesi beni çok duygulandırıyordu. O nedenle onları yolculuğun zorluklarına sürüklemek istemiyordum. Ne Floransa'ya ne de o yıl bana inanılmaz koşullarda önerildiği gibi Tunus'a doğru yola çıkamazdım.

* * *

Kardinal Julius daha Toscana'ya gitmeden bir gün evinde oturuyorduk ki genç bir ressam geldi. Sanıyorum adı Manolo'ydu, Napoli'den gelmişti. Orada iyi bir ünü vardı. Yaşadığı kente dönmeden önce resimlerini satmak istiyordu. Uzaktan gelen ressamların Medicilerin kapılarını çalmaları olağandışı değildi, çünkü kimsenin eli boş dönmediği bilmiyordu. Bu Napolili de rulo yaptığı, bence hepsi de aynı derecede iyi olmayan resimlerini açıp gösterdi Dalgın dalgın resimlere bakarken birden yerimden sıçradım. Manolo bir portreyi çarçabuk bir yana ayırıyordu. "O resmi bir daha görebilir miyim?" dedim.

"Elbette, ama satılık değil. O resmi yanlışlıkla getirdim. Bir tüccar ısmarlamıştı. Ona götürmeliyim."

Yuvarlak çizgiler, esmer yüz, sakal, o her zaman her şeyden hoşnut gülümseme...

Yanılmış olamazdım, yine de sordum.

"Bu adamın adı ne?"

"Bay Abbado. Napolideki en varsıl gemi sahiplerinden biri." "Yakında onu görecek misiniz?"

"Mayısla eylül arasında hep yolculuğa çıkar ama kışın Santa Lucia yakınındaki evinde bulunabilir."

Bir parça kâğıt aldım, dostuma birkaç satır yazdım. İki ay sonra Abbas bir arabayla, yanında üç uşağı evime çıkageldi. Eğer kardeşim olsaydı onu kucaklarken daha çok mutluluk duyamazdım.

"Seni bir geminin dibinde, zincirli olarak bırakmıştım. Şimdi ise varsıl, göz kamaştırıcı bir durumda görüyorum."

"Elhamdülillah, Elhamdülillah! Tanrı bana karşı çok eliaçık davrandı."

"Hak ettiğinden daha çok değil! En zor durumdayken bile Tanrı'ya karşı tek sözcük etmediğine ben tanığım." İç tenlikliydim.

Merakımı yenemeden sordum.

"Nasıl bu denli çabuk kurtulabildin?"

"Bunu anneme borçluyum - Allah rahmet eylesin! Bana hep şöyle derdi: 'Eğer bir insanın ağzında dili varsa, hiçbir zaman umarsız değildir,' Bunu hiç aklımdan çıkarmam. Ayaklarımda zincire asılı bir top, ellerim zincirle bağlı, köle olarak satıldım. Beni bir tüccar satın aldı. Ona büyük bağlılıkla hizmet ettim, Akdeniz çevresindeki deneyimlerimi anlatıp önerilerde bulundum. Önerilerime kulak verdiği için öyle çok para kazandı ki bir yılın sonunda beni azat etti ve işine ortak aldı."

İşlerin bu denli kolay yürüdüğüne şaştığımı görünce omuzlarını silkti.

"Bir insan bir ülkede varsıl olabiliyorsa, bir başka ülkede de olabilir. Bizim işimiz bu gün Napolideki en kazançlı iş.

Elhamdülillah. Her limanda bir acentamız, on ayrı yerde şubemiz var. Hepsini belirli aralıklarla dolaşırım."

"Tunus'a da gidecek misin?"

"Oraya yazın gideceğim. Gider aileni görürüm. Onlara burada mutlu olduğunu söyleyeyim mi?"

Yeniden varsıl olmasam da tutukluluğun sıkıntılarına katlanmak zorunda bulunmadığımı açıkladım. Roma'nın bana iki bakımdan büyük tat verdiğini söyledim. Yeniden doğmakta olan, güzellikle esrimiş bir kent, ve sevdiğim kadının dizlerinde uyumakta olan oğlum.

Dostum açıklamalarımdan hoşnut görünüyordu. Yine de şunları söyledi: "Eğer bir gün bu kent sana tat vermez olursa evim, sana da ailene de açıktır. Gemilerimse sizi istediğiniz yere götürecektir."

Roma'dan ayrılmak istediğimi yadsıdım. Abbas'a Tunus'tan dönüşünde onuruna bir şölen vereceğimi söyledim.

* * *

Arkadaşımın önünde yakınmak istememiştim ama Roma'daki yaşantım kötüye gidiyordu. Hadrianus sakal uzatanlara karşı bir eylem başlatmıştı. "Yalnızca askerler sakal bırakabilir," diye kilisedeki bütün çalışanlara

sakallarını kesmeleri buyruğunu vermişti. Ben doğrudan doğruya bu buyruğa uymak zorunda değildim, ama sık sık Vatikan sarayına giden bir insan olarak sakalım küstahça, papaya meydan okurcasına, saygısızlığımı açığa vurmak istermiş gibi Granadalı soyumu anımsatıyordu.

Karşılaştığım İtalyanlar arasında sakallılar pek yoktu. Ancak ressamlar yabansılık olsun diye sakal bırakırlardı. Kimilerine çok yakışıyordu ama kimilerinki taşkınlık olarak göze çarpıyordu. Kimi kimseler sakallarına çok alışmışlardı; kimileri ise saraya karşı çıkmak yerine sakalını kestirmeye hazırdı. Sakal sorunu benim için onlarınkinden ayrı bir anlam taşıyordu. Benim ülkemde herkesin sakalı vardı. Sakal olmaması, hele bir yabancının sakalı bulunmaması hoş görülebilirdi.

Bunca yıl sakallı olan birinin sakalını tıraş etmesi küçük düşürücü, onur kırıcıydı. Bunu göze almaya hiç niyetim yoktu.

O yıl sakalım uğruna ölmeye hazır olduğumu söylesem kimse bana inanır mı? Ve yalnızca sakalım için değil, Papanınki gibi benim de kafamı karıştıran savaşımlar uğruna da ölebilirdim. Kilise çalışanlarının sakalları, Sistina Kilisesi'nin tavanındaki çıplak göğüsler, şimşekler çakan öfkeli bakışları ve titreyen dudaklarıyla Musa heykeli...

Ben hiç istemeden Hadrianus'a karşı çıkışın simgesi ve merkezi oluvermiştim. Böbürlenerek parmaklarımı ensemdeki gür saçlarım arasında dolaştırıp geçerken, saç sakal tıraşı olmuş Romalılar hayranlıklarını gizlemeden bana bakıyorlardı. Papayı yermek için yazılan bütün yazılar kentin seçkin kişilerinin kapıları altına gizlice bırakılmadan benim elime geçiyordu. Kimi yazıları yalnızca aşağılamalardan oluşuyordu. "Barbar, pinti, domuz" ve daha başkaları, daha kötüleri. Kimileri Romalıların onurundan söz ediyordu. "Bundan sonra İtalyan olmayan kimse Pietro'nun tahtına oturamayacak!"

Öğretmenliği ve bütün çalışmalarımı bırakıp kendimi tümüyle savaşıma verdim. Çok iyi ödüllendirildim doğrusu. Kardinal Julius bana büyük paralarla birlikte yüreklendirici mektuplar da gönderiyordu. Durum iyiye gittiği zaman gönül borcunu daha iyi ödeyeceğine söz veriyordu.

Durumun iyiye gitmesini dört gözle bekliyordum, çünkü Roma'daki koşullar güvenilirliklerini yitirmişlerdi. Çok ateşli bir yazı yazan bir papaz dostum, beni görmeğe geldikten iki saat sonra tutuklanmış, Sant'Angelo Kalesine kapatılmıştı. Bir başkasına da İspanyol rahipler saldırmışlardı. Gözaltında olduğumu duyumsuyordum. Ancak çok gerekli alışverişler için

sokağa çıkıyor, evin yakınlarından öteye gitmiyordum. Bunlar dışında evden ayrılmıyordum. Her gece Maddalena'nın yanında son yatışımmış gibi bir duyguya kapılıyor, ona daha sıkı sarılıyordum.

SÜLEYMAN YILI

Hicri 929
(20 Kasım 1522 - 9 Kasım 1523)

O yıl Büyük Türk bir kez daha gözümde değer kazandı. Elbette ki o bunu hiç bilmedi ama bilmese ne değişir ki? Çatışma benim içimde yer almıştı, yine benim içimde çözümlenecekti.

Bir çocuğu, kana susamış bir sultanın hıncından korumak için İslam dünyasının en güçlü imparatorluğundan kaçmak zorunda kalmış, Hıristiyan Roma'da ise, Bağdat'ta ya da Cordoba'da gölgesinde yaşayabilmeyi çok istediğim halifeyi bulmuştum. Kafam bu karmakarışıklığı büyük bir tatla evirip çevirirken, bir yandan da duyuncumu susturamıyordum. Onlarla böbürlenmeden, kendimde olanlarla övünebileceğim kadar zaman geçmiş miydi?

Sonra Hadrianus gelmişti. Sonra da Süleyman. Hepsinin de önemlisi, Abbas beni bir daha görmeye geldi. Tunus'tan dönüşünde, sözünü tuttu, bana haber getirdi. Daha ağzını açmadan gözlerinin bana acıyarak baktığım, beni üzmemek için öğrendiklerini iletmekte ikircimli davrandığım görünce onu rahatlatmak istedim. "Kimse, yazgının elçisine sitemde bulunamaz," dedim. Sonra da dostça gülümseyip ekledim: "Eğer bir insan ailesinden yıllar boyu ayrı yaşamışsa, onlara ilişkin iyi haberler almayı bekleyemez. Bana Nur'un yakında bir çocuğu olduğunu söylesen bile, bu talihsizlikten başka bir şey olamaz."

Şakayı daha uzatmanın konuşmasını güçleştireceğini düşünmüş olmalı ki anlatmaya karar verdi.

"Karın seni beklememiş. Tunus'taki evinde ancak birkaç ay kalmış."

Ellerim terlemişti.

"Oradan ayrılmış, sana da bunu bırakmış."

Bana mühürlü bir mektup uzattı. Mührü açtım. Mektup dikkatle yazılmış, belki bir mektup-yazıcıya yazdırılmıştı. Fakat anlatım Nur'undu.

Eğer yalnız kendi mutluluğum söz konusu olsaydı seni uzun yıllar, gecelerin yalnızlığı içinde, saçlarım ağırana dek beklerdim. Fakat ben yalnızca oğlum ve onun, Tanrı isterse, bir gün kesinkes meyve verecek olan yazgısı için yaşıyorum. O zaman seni de, tehlikeleri bizimle paylaştığın gibi, onurlarımızı da paylaşman için yanımıza aldırırız. Şimdi İran'a gidiyorum. Orada Bayezit'in dostları bulunmasa da, onu öldürmek için arkasına düşenlere karşı olanlar var.

Hayat'ı sana bırakıyorum. Sen benim gizime ortak oldun, ben sana bir kız çocuk doğurdum. Şimdi herkes kendine ait olanı almalı. Kimileri benim iyi bir anne olmadığımı söyleyeceklerdir. Fakat sen de biliyorsun ki onu kendi iyiliği için, beni ve ağabeyini bekleyen tehlikelerden korumak amacıyla geride bırakıyorum. Onu sana, döndüğün zaman bulacağın bir armağan olarak bırakıyorum. Büyüdüğü zaman bana benzeyecek ve her an sevdiğin ve seni çok seven, gideceği yaban ellerde de seni yüreğinin en derinlerinde saklayıp sevecek olan kumral bir sultanı anımsatacak. Ölsem de kazansam da, yüreğinde bana ilişkin anıların kirlenmesine izin verme.

Abbas, gözümden akan ilk damlayı gördüğü zaman dirseklerini pencereye koyup yaslandı ve bahçede gördüğü bir şeye dalmış gibi yaptı. Gözlerim karardı, çevremdeki boş iskemleleri göremeden yere düştüm. Sanki Nur karşımdaymış gibi ona öfkeyle söylendim.

"Bir insan piramitlerin yakınındaki bir kulübede mutluluğu bulabilmişşse, niye bir sarayın düşlerini kurar!"

Birkaç dakika sonra Abbas yanıma gelip yere oturdu.

"Annenle kızların iyiler. Harun her ay onlara para ve yiyecek gönderiyor."

İki kez daha içimi çektikten sonra mektubu ona uzattım. Geri itti, okumak istemedi ama direttim. Çok derin düşünmeden mektubu okumasını istiyordum. Belki de Nur'u suçlamasını engellemek amacıyla yapıyordum bunu. Belki de kendimi düşündüğümden. Beklemekten yorulup bırakıp giden bir kadının kocası olmak durumundan kurtulmak, bana acımasını önlemek için. Ya da belki, şimdiden sonra tek başına taşıyacağım bir gizi

bir dostumla paylaşmak istiyordum. Böylece kendimi ona, Çerkez Nur'un öyküsünü, Hanü'l-Halilideki bir tüccarın dükkanındaki ilk karşılaşmamızdan başlayarak bütün ayrıntılarıyla anlatıyor buldum.

"Şimdi İskenderiye limanında Türk subayı Bayezit'i kucağına alınca neden öyle telaşlandığını anlıyorum," dedi.

Güldüm. Abbas dikkatimi başka bir yana çekmekten hoşnut, "Bir Granadalının, onlara bir gün kentlerini geri kazandıracaklarına söz veren Osmanlılardan niye böylesine korktuğunu anlayamamıştım." dedi.

"Maddalena da anlayamıyor. Osmanlıların her utku haberi geldiğinde Yahudi ya da Müslüman bütün Endülüslülerin kendisi gibi sevinmesini bekliyor. Benim soğuk duruşumu anlayamıyor." "Şimdi ona bir ipucu verecek misin?"

Abbas bunu çok alçak sesle sormuştu. Ben de alçak sesle yanıtladım. "Ona her şeyi, yavaş yavaş anlatacağım. Nur'un varlığını ona daha önce söyleyemezdim."

Yüzümü dostuma döndüm. Sesim yine güçsüz ve düşünceliydi.

"Bu ülkeye geldiğimizden beri ne çok değiştiğimizin ayrımında mısın? Fas'ta en yakın arkadaşıma bile eşlerimden böyle söz edemezdim. Etseydim, sarığımın ucuna dek kıpkırmızı kesilirdim. O da." Abbas gülerek beni onayladı.

"Komşumun eşinin sağlığını sorarken ben de kendi kendime bin bir özür sıralıyorum. O da yanıt vermeden önce, onuru için kaygılanarak, kimsenin duymadığından emin olmak istiyor."

Uzun uzun kahkahalar attık, sonra sustuk. Birkaç saniye süren bir sessizlikten sonra arkadaşım bir şey söylemek istedi fakat çekindi, sıkıldı sustu.

"Ne söylemek istiyorsun?"

"Belki de zamanı değil!"

"Sana pek çok gizimi anlattım, oysa sen düşündüklerinin yarısını benden saklıyorsun!"

Açıkladı:

"Şunu söylemek istiyordum. Bundan böyle Osmanlıları sevebilirsin çünkü artık Bayezit oğlun değil, karın da Çerkez değil. Roma'da ise, seni

kanadı altına almış kişinin yerine bir engizisyoncu geçmiş durumda. İstanbul'da Yavuz Selim öleli iki yıl olmuş, şimdi yerinde Süleyman var."

Abbas'ın söyledikleri bir bakıma doğruydu. Bundan sonra duygularımda, coşkularımda özgürdüm. Maddalena sevindiği zaman ona katılabilirdim. Dünyadaki olayların arasına neşeyle, üzüntüleri ayıracak bir çizgi çizebilseydik ne iyi olurdu! Böyle bir mutluluk bana göre değildi, doğama aykırıydı. Abbas bana baktı, "Fakat seni iyi tanırım. Hiçbir şeyin doya doya tadına varamazsın sen," dedi. Biraz düşündükten sonra ekledi.

"Prensleri gerçekte sevmiyorsun. Sultanları daha bile az seviyorsun. Biri bir utku kazandı mı sen hemen onun düşmanları yanında yer alıyorsun. Çılgının biri onlara saygı gösterirse bu senin onları küçük görmene yeter"

Abbas belki haklıydı. Kendimi savunmak çabasında olmadığımı görünce biraz daha yüklendi.

"Süleyman'a niye düşmanlık duymalıymışsın?"

Benimle öylesine dokunaklı bir içtenlikle konuşuyordu ki gülümsedim. Tam o anda odaya Maddalena girdi. Arkadaşımın söylediği son sözleri duymuştu. Abbas hemen İtalyancaya çevirdi sözlerini. "Süleyman'a niye düşman olacakmışsın ki?"

Daha yerde, birbirine Nisa suresini okuyan çocuklar gibi sırtımızı duvara yaslamış oturuyorduk. Maddalena yavaş yavaş bize doğru yürüdü. Abbas dilinin ucunda söylemek istediği bir şey varmışçasına doğruldu. Bense düşünceli ve şaşırmış, olduğum yerde kaldım. Maddalena düşüncelerime katılmak istercesine Büyük Türk için tutkulu bir övgüye girişti.

"Süleyman tahta çıktığından beri babasının kanlı eylemlerine son vermiş bulunuyor. Ne bir kardeşini, ne oğlunu ne de bir yeğenini öldürtmüş! Mısır'dan götürülen kişiler, geri, evlerine gönderildiler. Hapishaneler boşaltıldı. İstanbul, genç hükümdarın yaptıklarını sabah çiyiyle karşılaştıran şarkılarla övüyor. Kahire artık yas ve korku içinde yaşamıyor."

"Öldürmeyen bir Osmanlı sultanı!"

Sesim kuşku doluydu. Abbas, beni düzeltti.

"Her prens ya da sultan öldürmelidir. Yeter ki önceki sultan gibi bundan tat almasın. Süleyman elbette ki Osmanlı soyundandır. Utkuları babasınınkinden aşağı kalmıyor. İki aydan beri İslam'ın en büyük donanmasıyla Rodos adası şövalyelerini kuşatmakta. Subayları arasında

enişten Harun da var, yanında da büyük oğlu, ilerde dayısının kızıyla, kızın Servet'le evlenecek. İstesen de istemesen de ailen o savaşla yakından ilgili. Onlara katılmasan da savaşı kazanmalarını dilemeyecek misin?"

Arkadaşımın sözlerini zevkle dinlemekte olan Maddalena'ya döndüm. Ciddi ciddi, "Çocuğumuzu alıp Tunus'a gitme zamanı geldi diye karar alsam ne dersin?" diye sordum.

"Sen karar verirsen yakana yapışmak için fırsat gözleyen bu engizisyoncu papanın kentinden gitmekten mutluluk duyarım." Üçümüz içinde en coşkulanan Abbas'tı.

"Sizi burada hiçbir şey alıkoyamaz. Hemen benimle gelin!" Onu yatıştırdım.

"Aralık ayındayız. Deniz yoluyla gideceğimize göre daha üç ay beklemek zorundayız," dedim.

"Benim Napoli'deki evime gelin. Baharın ilk günlerinde gemiyle yola çıkarsınız."

Düşünceli bir biçimde, "Bu olabilir," dedim ve ekledim. "Bunu düşüneceğim."

Abbas tümcenin son bölümünü dinlememişti. Kabul edişimi kutlamak ve kararımdan caymamı önlemek için pencereden iki uşağını çağırdı. Birini en iyi cins iki şişe Yunan şarabı alması için gönderdi, ötekine de pipo hazırlamasını söyledi "Yeni Dünyadan gelen bu tatlı zehiri hiç tattın mı?" diye sordu.

"Bir kez, iki yıl önce. Floransalı bir kardinalin evinde."

"Roma'da satılıyor mu?"

"Belirli içkievlerinde. Fakat tütün satan tabacchinilerin kentte ünleri çok kötü."

"Yakında bütün dünya 'tabacchini'lerle dolacak, ünleri de bakkallarınkinden ya da koku satıcılarınkinden daha kötü olmayacak. Ben Sevilla'dan çuvallar dolusu tütün alıp Bursa'da ve İstanbul'da satıyorum."

Bir nefes çektim. Maddalena kokladı fakat denemek istemedi. "Dumandan boğulmaktan korkarım," dedi. Suslu ona su ısıtıp tütün demlemesini ve şekerle içmesini önerdi.

* * *

O gün Abbas bizden ayrıldıktan sonra Maddalena kollarını boynuma doladı. "Gidersek mutlu olurum. Buralarda sallanıp durmayalım," dedi.

"Sen hazırlığını yap. Arkadaşım döner dönmez yola birlikte çıkarız."

Abbas, on gün sonra döneceğini söyleyip iş için Ancona'ya gitmişti. Sözünü tuttu, söz verdiği gün döndü, ne var ki göz yaşları içinde bir Maddalena'yla karşılaştı.

Bir gün önce, 21 Aralık Pazar günü, San Giovanni dei Fiorentini Kilisesi'nin kapısında tutuklanmıştım. Fransız rahibin cebime koyduğu bildiriyi akılsızlık edip üstümde bırakmıştım.

Rastlantı mı, yoksa küçük düşürmek amacıyla mı, beni yaklaşık iki ay geçirdiğim Sant'Angelo kalesindeki aynı odaya kapattılar. Fakat o zamanlar tutuklu bulunmaktan başka bir sıkıntım yoktu, oysa şimdi yargılanıp cezamı uzaklarda bir tutukevinde, ya da bir gemide forsa olarak geçirmek tehlikesiyle karşı karşıyaydım.

Yola çıkmaya karar vermemiş olsaydım o denli etkilenmeyecektim belki de. Her neyse, tutukluluğumun ilk günlerinde korktuğumdan daha az sert davrandılar. Şubatta Abbas'tan o koşullarda çok büyük sayılabilecek bir armağan bile aldım: Bir yün pelerin, bir hurmalı kek, ve bir mektup. Abbas mektubunda üstü kapalı sözlerle Süleyman'ın Rodos'u aldığını yazıyordu. "Deniz, bizimkileri, kayaların doruğuna çıkardı, yeryüzü zafer çığlıklarımızla çınladı." Hücremde bu olay bana Hadrianus'tan ve onun Haçlı düşlerinden alınan öç gibi göründü. Daha sonraki aylarda cezamın ağırlaştıkça ağırlaştığı, okumama ve yazmama izin verilmediği, kalemin, mürekkebin, dahası hücreme daha öğleden sonra çökmeğe başlayan karanlığı azıcık aydınlatacak bir kandilin bile elimden alındığı, dışarıyla bütün ilişkimin kesildiği, kapımdaki bekçinin Almancanın alışılmamış bir lehçesinden başka dil anlamıyormuş gibi davrandığı günlerde, Abbas'ın mektubunu çok değerli bir andaç gibi gördüm ve Rodos'un alınışıyla ilgili sözlerini bir büyüymüş gibi yineleyip durdum.

Bir gece bir düş gördüm. Süleyman'ın sarığı altında bir çocuk yüzü vardı. Bayezit'in yüzü. Beni kurtarmak için bir dağın yamacını yıkmış. Süleyman bana ulaşamadan uyandım. Hücremde, düşün sonunu görebilmek için boş yere uyumaya çalıştım.

Karanlık, soğuk, uykusuzluk, umutsuzluk, sessizlik... Çıldırmamak için çocukluğumun Tanrı'sına günde beş kez namaz kılmaya başladım.

İstanbul'dan, beni kurtaracak elin uzanmasını bekliyordum. Fakat kurtarıcım daha yakındaydı. Ulu Tanrı şimdilerde, ondan, yazgısının gerektirdiği işkencelerde yardımını esirgemesin!...

BAĞIŞLAYICININ[8] YILI

Hicri 930
(10 Kasım 1523 - 28 Ekim 1524)

Koşuşan adımlar, sevecen sesler, sonra kapının kilidinde yüz kere dönen anahtarın soğuk sesi ve kapının paslı menteşeler üstünde sallanarak açılışı. Yatağımın yanında durup gözlerimi ovuşturdum, dışarıdan sızan ışıkta belirmeye başlayan kişilere dikkatle baktım.

İçeri biri girdi. Guicciardini'yi tanıyınca boynuna sarılmaya hazırlanarak ona doğru bir adım yaklaştım, fakat birden durdum; dahası, görülmeyen bir gücün etkisindeymişim gibi geri bile çekildim. Belki onun mermer gibi duruşundan, bana çok uzun gelen bir iki saniyelik suskunluğundan, ya da katı gibi görünen bakışından... Yarı aydınlıkta dudaklarında hafif bir gülümseme görür gibi oldum, fakat konuştuğu zaman sesi çok uzaktı. Abartılı denecek kadar suçlu.

"Kutsal Papa sizi görmek istiyor."

Üzülmeli mi sevinmeli miydim? Hadrianus beni niye görmek istesin? Niye beni çağırtmak için Guicciardini'yi seçmişti?

Floransalının yüzü güven vermediği gibi soru sormama da yer bırakmıyordu. Gökyüzüne baktım. Sabahın altısı ya da yedisi olmalıydı. Günlerden neydi acaba? Hangi aydaydık? Vatikan'a doğru giderken koridordaki bir bekçiye sordum. Yanıt veren

Guicciardini oldu. Olabildiğince kısa bir yanıt:

"20 Kasım 1523, Cuma."

Küçük bir kapıya varmıştık. Kapıya vurup içeri girdi, benim de kendisini izlememi işaret etti odada yalnızca üç kırmızı koltuk vardı. Benim de oturmamı söylemeden kendisi koltuklardan birine oturdu.

Davranış biçimini anlayamıyordum. Öylesine yakın dostum olan, gizlerimizi paylaştığımız, bildiğim kadarıyla benimle bulunmaktan hoşlanan, uzun ve coşkulu söyleşiler yaptığımız, sıcak bir dostluk kurduğumuz Guicciardini!

Aniden ayağa fırladı.

"Kutsal Babamız, tutuklu burada!"

Papa arkamdaki kapıdan sessizce içeri girmişti. Ona bakmak için döndüm.

"Tanrım! Tanrım! Tanrım!"

Başka bir şey söyleyemiyordum. Dizlerimin üstüne çöktüm ve elini alıp öpecek yerde alnıma, gözyaşlarımla ıslanmış yüzüme, titreyen dudaklarıma sürdüm. Yavaşça, incelikle kendini benden kurtardı.

"Şimdi ayine gitmeliyim. Bir saat sonra yine buraya geleceğim," dedi.

Beni yerde bırakıp çıktı. Guicciardini o çıktıktan sonra kahkahalar atmaya başladı. Yerden kalkıp öfkeli bakışlarla ona doğru yürüdüm.

"Seni kucaklamalı mıyım, yoksa yumruk yağmuruna mı tutmalıyım?"

Daha çok kahkaha atmaya başladı. Oturmamı söylemedi ama ben kendimi külçe gibi bir koltuğa attım.

"Söyle Francesco, düş mü görüyorum? Bu odaya giren beyazlar içindeki adam gerçekten Kardinal Julius muydu? Az önce öptüğüm gerçekten onun eli miydi?"

"Artık Kardinal Julius de Medici yok. Dün, Pietro'nun tahtı için o seçildi. Dünden beri Clementius adını taşıyor. Bu adı taşıyan yedinci papa."

"Tanrım! Tanrım!"

Gözyaşlarımı tutamıyordum. Hıçkırıklarım arasında, "Ya Hadrianus?" diye kekeledim "Onun yokluğunun seni böyle ilgilendireceğini hiç düşünmemiştim," dedi.

Omzuna bir yumruk indirdim fakat hak ettiğini bildiği için kaçma eğiliminde bile bulunmadı.

"Papa Hadrianus bizi iki ay önce bırakıp gitti. Zehirlenmiş olduğu söylentileri var. Ölüm haberi yayıldığı zaman birçok kişi doktorunun kapısına Roma'yı kurtardığı için teşekkür etmek amacıyla çelenkler asmış."

Sonra olardan onaylamadığını gösteren bir şeyler mırıldandı.

"Yeni papayı seçmek için toplanan Kardinaller Kurulunda Kardinal Farnese ile Kardinal Julius için kavga çıktı. Başlangıçta oyların çoğunu Kardinal Farnese aldı, fakat görüşmelerden sonra prensler bu kentin Medicilerin eliaçıklığından yararlanması gerektiğine karar verdiler. Oylama sonucunda bu kez dostumuz kazandı. Hemen sokaklarda kutlamalar başladı. Yeni Papanın ilk düşündüğü sen oldun, ben buna tanığım. O seni hemen özgürlüğüne kavuşturmak istedi ama ben bu oyunu önerdim. Beni bağışlayacak mısın?"

"Epey zor!"

Onu dostça kucakladım.

"Maddalena ve Giuseppe'nin bir şeye gereksinimleri yok. Onları görmeğe gitmelisin derdim ama Papayı beklemeliyiz."

Floransalı, tutuklanmamdan sonra geçen süre içinde olup bitenleri anlatırken VII. Clementius geri döndü. Hiç tedirginlik duymamamız gerektiğini söyleyip çok sade bir biçimde, kendisi için boş bıraktığımız koltuğa oturdu.

"Roma'nın en iyi şakalarını yakında yitirdiğimiz Kardinal Bibbiana yapıyordu sanırdım. Oysa Bay Guicciardini'nin buluşları anımsanmaya değer."

Koltuğunda hafifçe doğruldu, yüzü birden ciddileşti, özellikle benim yüzüme baktı.

"Dün gece Francesco'yla uzun uzun konuştuk. Din konusunda bana önerilerde bulunamıyor, fakat Papalık bana, dine ek olarak, devlet yönetimini ve Pietro'nun tahtını laik güçlerin saldırısından koruma sorumluluğu da yüklemekte. Francesco'nun bu alandaki düşünceleri benim için çok önemli. Seninkiler de Leo." Bakışıyla sözü diplomata bıraktı.

"Niye Roma'ya kaçırıldığını sık sık sorardın, Leo. İyi eğitim görmüş bir Mağripli'nin Berberi limanında Pietro Bovadiglia'ca tutuklanıp getirilmesine niye karar vermiştik? Bunun arkasında Papa Leo'nun sana

anlatmaya fırsat bulamadığı bir tasarı vardı. Bu gün bunu açıklamanın sırası geldi."

Guicciardini sustu, bu kez sözü Clementius aldı. Sanki ikisi aynı yazıyı okuyor gibiydiler.

"Yaşadığımız dünyaya şöyle bir bakalım. Doğuda bizim olmayan bir inançtan esinlenen, düzene ve körükörüne boyun eğmeye dayanan çok güçlü, topları ve donanmaları olan bir imparatorluk var. Askerleri Avrupa'nın içlerine dek uzanmakta. Buda ve Peşte tehdit altında, yakında Viyana da tehdit edilecek. Batıda ise bir başka imparatorluk var. Hıristiyanlar daha az güçlü ama daha az korkulur değil, çünkü Yeni Dünyadan Napoli'ye dek uzanmakta ve bütün dünyayı ele geçirmeyi düşlemekte. Her şeyin ötesinde Roma'yı da avucuna almak istiyor. Engizisyon bu imparatorluğun İspanya toprakları üstünde. Luther'in ortaya attığı dine aykırı düşüncelerin yayılmakta olduğu Almanya da bu imparatorluğun sınırları içinde."

Diplomat konuştukça Papa başını sallayarak onu onayladığını gösteriyordu. Papanın bu davranışından yüreklenen Guicciardini daha açık konuştu.

"Bir yandan İslam halifesi, genç, istekli, sınırsız gücü olan, babasının işlediği cinayetleri unutturmaya çalışan, iyi niyetli Sultan Süleyman var. Öte yanda ise İspanya Kralı Carlos. Süleyman'dan daha genç ve daha az istekli değil; küçük bir varsıllık ortaya koyarak kendini Kutsal Roma İmparatorluğu tahtına seçtirmeyi başarmış. Bu iki adamla karşılaştırıldığı zaman Papalık dev haçı ve cüce kılıcıyla dünyanın en güçlü devleti."

Kısa bir duraksamadan sonra ekledi "Elbette ki Kutsal Papalık bu durumda korkuya kapılan tek devlet değildir. Krallığını parçalanmaktan korumak için savaş veren Francois var. Ayrıca İngiltere kralı Henry Papalığa çok bağlı ama yardımcı olmasını umamayız, çünkü çok uzakta."

Benim gibi sıradan bir insanın taçlılardan oluşan bir samanyolunda ne gibi yararı olabileceğini daha anlamış değildim.

Fakat Floransalının sözünü kesmeyi uygun bulmadım.

"Kutsal Babamız Leo'nun senin de bulunduğun bir yerde üstü kapalı anlattığı bu hassas durumu, Kardinal Julius'la ben sık sık görüşüyorduk. Bu gün her ikimiz de tehlikeleri Papalıktan uzak tutmak için etkili çalışmalar yapmak zorunda olduğumuza inanıyoruz. Her şeyden önce, François'yla

uzlaşmayı sağlamamız gerekiyor ki, kolay bir iş değil bu. Otuz yıldan beri Fransa kralları İtalya'yı ele geçirmeyi amaçlıyorlar. Yarımadanın yüzyüze kaldığı uğursuzlukların sorumlusu olarak onlar görülmekte, salgın hastalıkların bu ülkeye Fransız askerleri aracılığıyla girdiğine inanılmakta. Venedik, Floransa ve Milano'nun da kendi kavgalarını unutup imparatorluğa karşı birleşmelerini sağlamalıyız."

Benimle bir gizi paylaşmak istediği zamanlar yaptığı gibi sesini alçaltıp bana doğru eğildi.

"Osmanlılarla da görüşmelere başlamamız gerektiğine inanıyoruz. Fakat nasıl? Bunu bilmiyoruz. Ayrıca onlardan ne elde edebileceğimize ilişkin fikrimiz de yok. Yeniçerilerin Orta Avrupa'daki Hıristiyan topraklarına akınlarını yavaşlatmak mı? Belki de. Akdeniz'de yeniden barış mı? Korsanların yağmalarına son verilmesi mi?"

Sorduğu her soruya yine kendisi kuşkulu bir kaş çatısıyla yanıt veriyordu.

Konuşmayı Clementius sürdürdü.

"Kesin olan Roma'yla İstanbul arasında bir köprü kurulması gerektiği. Fakat ben bir sultan değilim. Çok çabuk davranırsam İspanya ve Almanya'daki meslektaşlarım bana eleştiriler yağdırırlar." Dil sürçmesine gülümsedi.

"Kardinaller demek istiyorum. Çok dikkatli davranmamız, fırsatları gözlememiz, Fransızların, Venediklilerin, ve öteki Hıristiyan güçlerin ne yaptıklarını görmemiz gerekiyor. Bir kurul oluşturacaksınız. Leo Arapça ve Türkçe biliyor. Her şeyin ötesinde Osmanlıları iyi tanıyor, onların düşünce ve eylem biçimlerini biliyor. İstanbul'a daha önce elçi olarak gitti. Francesco ise Bizim politikamızı biliyor, Bizim adımıza konuşabilir." Kendi kendine konuşuyormuş gibi ekledi.

"Yalnız elçilerden birinin rahip olmasını isterdim..." Sonra yüksek, biraz da alaya bir sesle, "Bay Guicciardini din adamı olmayı reddetti. Fakat sen Leo, Bizim sevgili kuzenimizin, ünlü selefimizin, sana kendini dine adamanı neden önermemiş olduğuna şaşıyorum."

Çok şaşırdım. Maddalena'yı bana tanıştıran kimse neden böyle bir soru soruyordu? Guicciardini'ye baktım; kaygılı görünüyordu. Papanın beni Müslümanlar arasına görevle gönderirken dinsel inançlarımı öğrenmek istediğini sanıyorum. Yanıt vermekte ikircimli davrandığımı görünce bir daha denedi.

"Senin gibi sürekli öğrenen ve öğreten bir adam için din en iyi yaşam yolu olmaz mıydı?"

Kaçamaklı bir yanıt verdim.

"Kutsal Babamızın önünde din konuşmak, insanın babasının önünde sevgilisinden konuşmasına benzer."

Clementius gülümsedi. Benim konuşmama fırsat vermedi. "Peki, baba orada olmasa sevgili için neler söylerdin?"

Daha çok kaçamak yapmayı gereksiz buldum.

"Eğer Kilisenin başı beni dinliyor olmazsa, dinin alçakgönüllü olmayı öğrettiğini, fakat bunun da bir şey olmadığını, bütün dinlerin iyi duyunçlu azizler olduğu kadar, katiller de yetiştirdiğini, bu kentin yaşamında Clementius'un egemenliğinin yanında Hadrianus'un da egemenliği elinde bulundurduğu yıllar olduğunu, oysa dinîn bu iki kişi arasında seçim yapmamıza olanak tanımadığını söylerdim."

"Müslümanlık daha iyi bir seçim yapılmasına olanak tanıyor mu?"

Neredeyse "Biz" diye söze başlayacaktım, kendimi tuttum.

"Müslümanlar, en iyi kişinin insanlara en yararlı kişi' olduğunu öğrenirler. Kimileyin en çok yanlış yapan ama en çok çaba gösteren kişi, gerçek hayır sahiplerinden daha çok ödüllendirilir."

"Peki, bütün bunlar arasında gerçek nerede?"

"Bu artık kendime sormadığım bir soru. Ben gerçekle yaşam arasında seçimi yapmış bulunuyorum."

"Ama bir tek gerçek inanç olmalı!"

"İnsanları birleştiren, pek öyle birlikte katıldıkları ayinler değil!" dedim.

"Öyle mi?"

Papanın sesinden duygularını anlamak olanaksızdı. Bana vermek istediği görevi bir daha mı gözden geçirecekti? Guicciardini böyle olacağından korkmuş olmalı ki, yapabildiğince geniş bir gülümsemeyle çarçabuk araya girdi.

"Leo, gerçeğin yalnızca Tanrı'ya ait olduğunu, insanoğlunun onu ancak bozduğunu, değerini düşürdüğünü ya da ona boyun eğdiğini söylüyor."

Onaylamışçasına, fakat duyulabilecek bir sesle bir şeyler mırıldandım. "Gerçeği bilenler bunu açıklasalar!"

Clementius bir tuhaf güldü. Sonra, "Şimdi toparlayalım," dedi. "Kardeş Leo, dinsel buyruklar almayacak. Yalnızca diplomat olacak, tıpkı Kardeş Francesco gibi."

Sonuçtan kuşkusu kalmayan Francesco kaşlarını çatıp, biraz da takılarak ellerini çırptı.

"Eğer Kardeş Leo'nun gerçek konusunda korkusu varsa korkmasına gerek yok. Bizim kardeşliğimizde böyle bir durumla sık sık yüzyüze kalmayacaktır." Ben de aynı tonda, "Amin!" diye karşılık verdim.

* * *

Hapisten kurtuluşumu kutlamak için bir dolu arkadaş evimizi doldurmuştu. Özgür bırakıldığım haberi sabahın etken saatlerinden başlayarak yayılmaktaydı. Komşular, öğrencilerim, dostlarım tutuklu olarak geçirdiğim bir yılda pek değişmediğimi söylüyorlardı. Yalnızca Giuseppe beni tanıyamadı. Surat asıp durdu, ancak üç gün sonra bana yaşamında ilk kez "baba" dedi.

Abbas, eve döndüğümü duyar duymaz Napoli'den beni görmeye, ve vakit geçirmeden bizi Roma'dan götürmeye geldi. Bence artık gitmek için bir neden yoktu.

"Bir dahaki kez gitmek istediğinde yine Sant'Angelo kalesine kapatılmayacağından emin misin?" diye sordu.

"Burada kalacağıma ya da gideceğime Tanrı karar verecek," dedim. Abbas'ın sesi ciddileşti.

"Tanrı kararını verdi. İnanmayanların topraklarında kendi istencinizle kalmayın, demiyor mu?"

Ona baktım, sitem doluydu. Hemen özür diledi.

"Ne yapman gerektiğini söylemeye hakkım yok, biliyorum. Ben ki Napoli'de yaşıyor, San Gennaio Kilisesine yılda iki kez armağanlar veriyorum. Biskaylı ve Kastilyalı ortaklarım var. Fakat Kitap çarpsın ki senin adına korkuyorum! Bizimle hiç ilgili olmayan bir çatışmaya karıştığını sezinliyorum. Bir papayla birlikte savaşa giriyorsun, öte yandan ancak bir papanın ölümüyle kurtulabildin."

"Bu kent artık benim kentim, burada tutuklu olarak yaşamak onun ve onu yönetenlerin yazgısına daha sıkı bağlanmamı sağladı. Onlar beni dost olarak görüyorlar, ben de onlara Rumilermiş gibi davranamam."

"Fakat senin ailen başka bir yerde. Ve sen, yaşamının ilk otuz yılıyla birlikte onlar da sanki hiç olmamışlar gibi davranıyorsun."

Bana son haberlerini vermeden önce biraz dur aksadı.

"Annen bu yaz öldü," dedi.

Maddalena daha önceden biliyor olsa gerek, çünkü yanıma gelip, üzüntümü paylaşmak için elimi eline aldı ve öptü. Abbas anlatıyordu.

"Son hastalığı sırasında Tunus'taydım. Senin yanında olmanı istedi."

"Tutuklu olduğumu söyledin mi?"

"Sana sitem edeceğine senin için üzülmesinin daha iyi olacağını düşündüm."

Abbas, bir kez daha kötü haber taşıyıcısı olmasını bağışlatmak için Tunus'tan, gezilerimle ilgili tuttuğum ciltler dolusu notlarımı getirmişti. Böylece Roma'ya geldiğimden beri benden isteneni yapıp Afrika'yı ve oradaki ilginç şeyleri yazmaya karar verdim.

Fakat daha bir satır bile yazmadan yazmak için ayırdığım zaman, eski öğrencim Hans'ın, hapisten çıkışımdan bir ay sonra önerdiği saçma ama ilginç bir çalışmayla doldu. Hans Saksonya'ya gitmeye karar vermişti; bana vedaya ve kendisine öğrettiklerim için teşekkür etmeye gelmişti. Ayrıca da kendisi gibi Saksonyalı olan ve on beş yıldan beri Roma'da yaşamakta olan yayıncı bir arkadaşını benimle tanıştırmak istiyordu.

Hans'ın tersine bu adam Lutherci değildi. Guicciardini'nin bana daha önce sözünü ettiği bir düşünürün, Erasmus'un öğrencisiydi Onun ortaya attığı bu deli saçması fikri bu adam benimsemişti.

Proje şuydu: Çok büyük bir sözlük hazırlanacaktı. Bu sözlükte bir sözcüğün birçok dilde, Latince, Arapça, İbranice, Yunanca, Sakson Almancası, İtalyanca, Fransızca, Kastilce, Türkçe ve daha başka birçok dilde karşılığı bulunacaktı. Kendi adıma Latince sözcüklerin çok uzun bir listesinin Arapça ve İbranice karşılıklarını bulma işini yüklendim.

Yayıncı etkileyici bir istekle konuşuyordu.

"Bu tasarı belki de hiç gün ışığına çıkmayacak, en azından benim ömrüm buna yetmeyecek, ya da istediğim biçimde çıkmayacak. Yine de yaşamımı da, paramı da bu işe bağlamaya hazırım. Bir gün dünyada herkesin birbirini anlayabilmesi için çalışmak ideallerin en soylusu değil midir?"

Bu görkemli düşe, bu olağanüstü deliliğe, Saksonyalı yayıncı Anti-Babil adını vermişti.

FRANSA KRALI YILI

Hicri 931
(29 Ekim 1524 -17 Ekim 1525)

Ölümün ve bozgunun soğuk habercisi kar, o yıl üçüncü kez yolumu kapattı. Çocukluğumda Granada'da, daha sonra Atlas Dağları'nda bütün varsıllığımı yitirmeme neden olan o aniden esen fırtına. Yazgının uğursuz fısıltısı.

Guicciardini'yle birlikte, pek çok önemli, ayrıca da Kilise prensleri için Papadan başka kimsenin bilmediği, ancak Fransız kralının önceden uyarıldığı çok gizli bir görevi yerine getirmiş, Pavia'dan geri dönüyorduk.

Görünüşte VII. Clementius, Floransalıya arabuluculuk görevi vermişti. Son aylar çok kanlı geçmişti. İmparatorun orduları Marsilya'yı almaya çalışmış, yüzlerce top kenti ateşe tutmuştu. Başarı sağlanamamıştı. Kral François bu kez Milano'yu almış, Pavia'yı kuşatmıştı. İki ordu Lombardia'da birbirini karşılamakla tehdit etmişti. Kanlı bir savaşı önlemekse Papanın göreviydi. Ama Papa gerçekte bu olayla pek ilgili değildi, çünkü iki Hıristiyan güç arasındaki çatışma Kutsal Görüş'e daha çok devinim olanağı sağlıyordu. "Barışın: sağlanmayacağından emin olmak için biz arabulucu olmalıyız."

Benim de yer aldığım öteki görev daha da önemliydi. Papa, Büyük Türk'ün elçisinin Fransa kralıyla görüşmek üzere yola çıktığını öğrenmişti. Bu, Osmanlılarla bir ilişkiye girmek için uzun zamandan beri beklenmekte olan bir fırsat değil miydi? Böylece Guicciardini ve ben Pavia duvarlarının içine bu elçiyle aynı zamanda girecek ve ona VII. Clementius'un haberini ulaştıracaktık.

Soğuğa karşın, bir haftadan daha kısa bir süre içinde Fransızlara ulaşabildik. Bizi önce, yüksek rütbeli, yaşlı, Mareşal Chabannes adında, La

Palice Senyörü, Guicciardini'yi çok iyi tanıyan biri karşıladı. Ziyaretimize şaşırmış görünüyordu, çünkü Papanın bir başka elçisi, muhasebeci Matteo Giberti bir hafta önce gelmişti. Guicciardini hiç şaşırmadan, yarı sevimli, yarı şakacı bir sesle, "Vaftizci Yahya da İsa'dan önce gönderilmişti," dedi.

Guicciardini'nin böbürlenmesi işe yaramış olmalı ki Floransalı hemen o gün Kral tarafından kabul edildi. Ben görüşmeye alınmamıştım ama Kralın elini öpebilmiştim. Bunu yapmak için, benden ancak bir karış uzun olması nedeniyle, başımı hafifçe eğmem yetti. Bakışları beni tepeden tırnağa süzdü. Tıpkı ulaşılmaz binlerce ışına ayrılan bir kamışın gölgesi gibiydi bakışı.

Bense büyülenmiş olarak onun yüzündeki tek bir noktaya bakıyordum. Çok yumuşak olan bıyıklarını korurcasına dudaklarının üstüne doğru sarkan kocaman burnuna. François'nın en ciddi olmaya çalıştığı anda bile gülümsüyormuş gibi görünmesi belki de yüzünün çizgilerindendi.

Guicciardini toplantının yapıldığı yuvarlak çadırdan hoşnut çıktı. Kral Osmanlının ertesi gün geleceğini doğrulamış, Roma'nın İstanbul'la ilişki kurma girişimine sevinmişti. Floransalı, "Kendisi inançsızlarla anlaşma imzalarken, Kutsal Babanın onu kutsamasından daha iyi nasıl bir umudu olabilir?" dedi.

Beni hazırlıksız yakalamaktan mutlu, sözünü sürdürdü.

"Burada olduğunu ve Türkçe bildiğini söyledim. Majesteleri, ona çevirmenlik yapabilir misin, diye sordu bana."

Ne var ki Osmanlı elçisi gelip de konuşmaya başladığı zaman dilim tutuldu sanki. Ağzımı açamıyor, boğazımı bile temizleyemiyordum. Kral bana ölümcül bir bakış fırlattı, Guicciardini öfkesinden ve şaşkınlıktan kıpkırmızı kesildi. Allahtan elçinin kendi çevirmeni vardı, üstelik de çevirmen François'nın dilini biliyordu.

Orada bulunanlar içinde benim sıkıntımı anlayıp da paylaşan bir tek kişi vardı. Görevi, hiç değilse temsilci olarak yapması gerekeni bitirene değin, bunu açıklamasına engeldi. Ancak sultanın mektubunu okuyup kralla karşılıklı birkaç şey konuştuktan sonra yanıma gelip yüksek sesle, "Bu ordugâhta arkadaşlarla ve dostlarla karşılaşacağımı biliyordum ama yıllardır yitirmiş olduğum bir kardeşi de bulacağımı hiç ummamıştım," dedi, Osmanlı çevirmeni bu sözleri aktardığı zaman oradakilerin hepsinin

bakışları bana döndü, Guicciardini de rahat bir soluk aldı. Bense şaşkındım, gördüğüme inanamıyordum. Yalnızca, "Harun!" diyebildim.

Bir gece önce Büyük Türk'ün elçisinin adının Harun Paşa olduğunu söylemişlerdi gerçi. Fakat ben bu adla, benim en iyi dostum, en yakın akrabam, neredeyse kardeşim olan Harun arasında en küçük bir ilişki kuramamıştım.

Yanındakilerin onun için kurdukları görkemli çadırında yalnız kalabilmemiz için akşamı beklememiz gerekti. Gelincik Hazretlerinin başında, beyaz ipekten, tavus tüyü ve kocaman bir yakutla süslü bir sarık vardı. Fakat bir an önce kurtulmak istercesine sarığını çıkardı. Saçları dökülmeye ve kırlaşmaya başlamıştı. Hiç beklemeden merakımı gidermek için anlatmaya başladı.

"Birlikte İstanbul’a gidişimizden sonra birçok kez, Allah rahmet eylesin, Oruç Reis'ten sonra kardeşi Barbaros Hayrettin'in elçisi olarak Babıali'ye gittim. Türkçeyi ve saray dilini öğrendim. Orada dostlar edindim. Cezayir'in Osmanlı topraklarına katılması sırasında elçilik yaptım. Kıyamet Gününe dek bundan onur duyacağım!"

Eliyle, havada bir şeyi süpürüyormuş gibi bir devinim yaptı.

"Şimdilerde İran sınırından Mağrip kıyılarına, Belgrad'dan Yemen'e bir tek Müslüman imparatorluğu var. Bu imparatorluğun efendisi gösterdiği güvenle beni onurlandırıyor."

Saklamaya çalışmadığı bir sitemle sordu.

"Bunca yıl sen ne yaptın? Papalık sarayında çok önemli bir kişi olduğun doğru mu?"

Ona, onun sözleriyle yanıt verdim.

"Kutsal Baba gösterdiği güvenle beni onurlandırıyor." Her sözcüğün üstüne basa basa eklemeyi uygun buldum.

"Beni buraya sizinle görüşmem için gönderdi. Roma ve İstanbul arasında bir bağ kurmayı umuyor."

Eğer çok resmi sözlerime karşılık bir sevinç gösterisi, bir şaşkınlık beklemiş olsaydım çok büyük bir düş kırıklığına uğrardım. Harun birden, giysisinin dalga dalga inen kolu üstünde bir lekenin ayrımına varmış gibi, sanki bu lekeyi ovuşturup temizlemeye koyuldu. Sonunda dindarca bir alayla, yanıt verme alçakgönüllülüğünü gösterdi.

"Roma ve İstanbul arasında mı dedin? Ne amaçla?"

"Barış için. Akdeniz çevresinde Müslümanlarla Hıristiyanların savaş ya da korsan korkusu olmadan yaşaması ve alışveriş yapması için; bir Sicilyalının beni kaçırma tehlikesi olmadan İskenderiye'den Tunus'a ailemin yanına gidebilmem olağanüstü güzel bir şey değil mi?"

Bir kez daha kolunun üstündeki o inatçı leke. Bana hiç de iyi olmayan bir bakışla bakmadan önce o lekeyi bir kez daha ve daha hızlı ovuşturup üfledi.

"Beni dinle Hasan! Eğer dostluğumuzu, okuldaki günlerimizi, ailemizi, oğlumla kızının yakında yapılacak düğününü konuşmak istersen gel, bunları bir masada oturup konuşalım. Tanrım, böyle bir konuşmayı her şeyden daha çok istiyorum. Fakat sen Papanın, ben Sultanın elçisiysek, başka türlü konuşmamız gerek." Kendimi savunmaya çalıştım.

"Niye beni azarlıyorsun? Ben yalnızca barıştan söz ediyorum. Kitap'tâ dinlerin birbirini öldürmemesi gerektiği anlatılmıyor mu?" Sözümü kesti.

"Şunu bilmelisin ki, İstanbul ve Roma, İstanbul ve Paris arasında inanç ayırıcı öğedir. Çıkar ise ister basit, ister soylu olsun, birleştiricidir. Kitap'ın barışından bana söz etme, çünkü şimdi sorun o değildir; efendilerimizin de düşündükleri Kitap'ın barışı değildir."

Çocukluğumuzdan beri Gelincikle tartışamazdım. Yanıtım bir türlü silah bırakmaydı.

"Her neyse, senin efendinle benim efendimin ortak bir ilgileri olduğunu görüyorum. Ne biri, ne de öteki V. Karl'ın bütün Avrupa'ya ve Berberistan'a yayılmasını istemiyor." Harun gülümsedi.

"Şimdi aynı dili konuştuğumuza göre neden geldiğimi sana söyleyebilirim. Krala armağanlar, sözler ve onun yanında savaşacak yüz tane gözüpek atlı getirdim. Savaşımız aynı; Fransız birliklerinin çok yakında, Barbaros'un ölümünden önce, benim Cezayir önlerinde bozguna uğrattığım Moncada'lı Ugo'yu yakaladığını biliyor musun? İmparatorluk orduları Marsilya'yı bir kez daha almak girişiminde bulunursa ordumuza müdahale emri verildiğini biliyor musun? Efendimiz bu noktaya varana kadar Kral François'yla anlaşma imzalamaya, dahası da dostluk gösterilerinde bulunmaya hazır."

"Peki krala, Osmanlıların Avrupa içlerine yürümeyecekleri konusunda da söz verebilecek misiniz?"

Harun saflığım karşısında çileden çıktı.

"Macar kralı İmparator Karl'ın kayınbiraderi olduğuna göre Macaristan'a saldırırsak Fransa kralı bize öfke duymaz. Viyana'yı kuşatırsak da aynı şey, çünkü orada da İmparatorun öz kardeşi egemen."

"Hıristiyan topraklarının bu yolla işgal edilmesine izin verirse Fransız kralı eleştirilmeyecek mi?"

"Belki, fakat efendimiz karşılık olarak Kudüs'teki kiliseleri ve Doğu Akdeniz'deki Hıristiyanları onun korumasına bırakmaya hazır."

Bir an, her birimiz kendi düşüncelerimize dalıp sessiz kaldık. Harun arkasını oymalı bir sandığa dayayıp gülümsedi.

"Fransa kralı kendisi için yüz atlı getirdiğimi söylediğim zaman sıkıldı. Bir an onların, yanında savaşmalarına izin vermeyeceğini sandım; fakat daha sonra candan teşekkür etti. Ve ordugâhta bu atlıların sultanın Hıristiyan kullarından olduğu haberini yaydırdı." Birden durup sordu:

"Ailene ne zaman döneceksin?"

"Bir gün kesenkes döneceğim," dedim. "Roma benim için ilginç olmaktan çıktığı zaman."

"Sus'lu Abbas, Tunus'ta görüştüğümüz zaman Papanın seni bir yıl kalede hapsettiğini söylemişti."

"Onu çok eleştirmiştim." Harun birden keyiflendi.

"Sen Hasan, Granadalı Muhammet'in oğlu, Roma'nın orta yerinde Papayı eleştirdin ha! Abbas bana o papayı yabancı olduğu için de eleştirdiğini söylemişti."

"Tam öyle değil! Fakat papanın bir İtalyan, olabilecekseydi Floransa'dan bir Medici olmasını yeğlerdim."

Böyle ciddiyetle konuşmam karşısında arkadaşımın dili tutulmuş gibi kalakaldı. Sonra, "Aa, Medici'yi yeğlediğini söylüyorsun. Peki, İstanbul'a döner dönmez halifeliğin Osmanlılardan alınmasını, Abbasi soyundan birine verilmesini önereceğim."

Dikkatle yakasını düzelttikten sonra bir nakarat gibi yineledi. "Bir Medici'yi yeğlediğini söylüyorsun,"

Ben Harun'la konuşurken Guicciardini kendi kendine olağanüstü tasarılar yapmaktaydı. Büyük Türk'ün elçisiyle yakınlığımın, papalık diplomasisine

büyük yararı olabileceğine inanıyordu. Coşkusunu yatıştırmak için özellikle eniştemin bu konudaki kayıtsızlığını anlatmak zorunda kaldım. Fakat Floransalı benim karşı çıkışlarıma, elinin bir devinimiyle aldırmadığını belirtti.

"Harun Paşa elçilik yeteneğiyle bizim girişimlerimizi Büyük Türk'e kesenkes anlatacaktır," dedi. "İlk adım atılmıştır. Yakında Osmanlı elçisini Roma'da karşılayacağız. Belki senden de İstanbul'a gitmen istenir." Fakat her şeyden önce Papaya görevimize ilişkin rapor vermemiz gerekiyordu.

* * *

Roma'ya bir an önce varmak isterken Bologna'nın birkaç mil güneyinde kar fırtınasına yakalandık. Fırtına başlar başlamaz Atlaslardaki fırtınayı anımsadım. O korkunç dakikaları bir kurt süngüyle kuşatılmışım gibi, ölümle kuşatılmışım gibi yeniden yaşadım; yaşamla tek bağımın elini çılgınca tuttuğum Hiba olduğunu duyumsadığım o korkunç günü anımsadım. Kendi kendime Numidyalı güzel kölemin adını, kalbimdeki yerini başka hiçbir kadın almamış gibi birçok kez yineledim.

Rüzgârın hızı iki katına çıkmıştı. Koruma görevlilerimiz olan askerler atlarından inip bir korunak aradılar. Guicciardini'yle ben de benzer şeyi yaptık. Fakat Guicciardini'yi göremiyordum. Çığlıklar, çağırışlar, bağırtılar duyar gibi oldum. Zaman zaman kar içinden geçen bir gölge görüyor, izlemeye çalışıyordum. Fakat gölgeler her kezinde sis içinde yitiyordu. Kısa bir süre sonra atım kaçtı. Hiçbir şey görmeden koşarken bir ağaca tosladım. İki büklüm olarak ve titreyerek ağaca tutundum. Fırtına dindikten sonra biri beni kara gömülmüş ve baygın, sağ bacağım da çılgına dönmüş bir at tarafından çiğnenmiş olarak bulmuş. Bacağımı kesmek zorunda kalmadıklarına göre kar içinde uzun süre yatmamışım besbelli. Fakat göğsüm yanıyor, yürüyemiyordum.

Guicciardini'yle Bologna'ya döndük. Arkadaşım beni İspanyol Okulu yakınlarında bir hana yerleştirip on gün içinde iyileşeceğimi ve onu papalık sarayında bulabileceğimi söyleyip gitti. Fakat bu sözleri kendimi biraz daha iyi duyumsamam içindi. Roma'ya varır varmaz Maddalena'ya haber vermiş, en erken zamanda Giuseppe'yi de alıp yanıma gelmesini, gelirken notlarımı ve kâğıtlarımı da getirmesini, yatakta sıkılmamam için yazmamın iyi olacağını söylemiş. Gerçekten de kıpırdamamaya alışamıyordum. O günler hep huysuzdum, bütün gün boyunca kara ve yazgıma, bana çok sabırla hizmet eden hanaya sövüp durdum.

O yılın sonuna dek yatak odamdan çıkamadım. Zatürree olmuştum. Tam iyileşirken bu kez bacağım beni yine tedirgin etmeye başladı. Duygusuzdu ve şişmişti. Kesileceğinden korktum yine. Öfkeden ve umutsuzluktan gece gündüz çalıştım, çalıştım. Bu arada Saksonyalı yayıncıya söz verdiğim Arapça ve İbranice çevirileri bitirdim. Ayrıca Afrika'nın Tanıtımı'nın ilk cildini de o yıl bitirdim. Birkaç ay sonra hiç dışarı çıkmadan yazan, zaman zaman pişmanlıklar duyan bir gezgin olarak, yeni durumumun serüvenlerine alıştım, küçük ailemin sevinçlerine katılmayı öğrendim. Fakat çevremde olup bitenlere meraklı gözlerle bakmaktan geri durmadım.

Mart ayında, Maddalena bana İtalya'yı sarsan haberleri ilettiği zaman hastalığım daha geçmemişti. İmparatorluk ordusu, Fransa kralının ordusunu Pavia önlerinde bozguna uğratmıştı. Başlangıçta François'nın öldürüldüğü haberi gelmişti; sonradan yalnızca tutuklanmış olduğunu öğrendim. Durum çok kötüydü. Kralın sonu ne olursa olsun, Fransızların, İmparatorun yolu üzerinde duramayacakları kesindi.

VII. Clementius'u düşünüyordum. François'ya çok güvenmişti. Attığı yanlış adımın sorumluluğundan şimdi nasıl kurtulacaktı? V. Karl'ın gazabından kurtulmak için onunla barış imzalayacak mıydı? Yoksa otoritesini kullanıp, çok güç kazanan ve hepsi için çok tehlikeli olmaya başlayan imparatora karşı, Hıristiyanlığın öteki prenslerini birleştirme yolunu mu seçecekti? Papayla konuşabilmek için çok şey verirdim. Guicciardini'yle de. Özellikle yaz başında ondan aldığım bir mektupta taşlamasının arkasında korku gizleyen şu tümceyi okuduktan sonra: Roma'yı şimdi ancak bir mucize kurtarır, ve Papa bu mucizeyi benim başarmamı istiyor!

KARA ÇETE YILI

Hicri 932
(18 Ekim 1525 - 7 Ekim 1529)

Karşımda duruyordu; etten ve demirden bir heykel; güçlü kahkahalar ve korkunç öfke nöbetleriyle. "Ben Kilisenin silahlı gücüyüm."

Halk ona "Ulu Şeytan" diyordu ve, onu bunun için seviyordu. Yılmaz, yenilmez, öfkeli, kadınları ve kaleleri fırtınalarla ele geçiren bir adamdı. Ondan korkuyorlar, Tanrı'ya onu koruması ve uzakta tutması için yakalıyorlardı.

Paralı askerlerin komutanı[9] ve ayrıca bir Medici olan bu adamın ünü bütün İtalya'ya yayılmıştı. Komuta ettiği birlikler de onun gibiydiler; rüşvet almaya yatkın ama bir yandan da eliaçık; hem acımasız hem de halktan yana; ölüm karşısında kayıtsız... O yıl Papa'nın hizmetine girmişlerdi. Adları Kara Çete'ydi; komutanları da artık Giovannidi Medici değil Kara Çeteli Giovanni diye anılıyordu.

Onunla Bologna'da karşılaştık. İlk sokağa çıkışımda, hastalığım süresince bana çok incelikli davranan, sık sık para, kitap ve giysiler gönderen, kentin saygıdeğer beyefendilerinden Bay Jacopo Salviati'nin sarayına gitmeye karar verdim.

Guicciardini bu saygıdeğer beyefendiden beni korumasına almasını rica etmişti. O da bunu babaca bir özenle yerine getirmiş, her hafta kısa bir mektupla sağlığımı sormuştu. Salviati, Bologna'nın en seçkin kişisiydi ve ancak Medicilere denk bir debdebe içinde yaşıyordu. Eşi Papa Leo'nun kızkardeşinden başkası değildi; kızı Maria ise Kara Çeteli Giovanni'yle evliydi.

Yazık ki Maria kocasını çok seyrek, ancak iki savaş, kent dışına iki yolculuk, ya da iki iş arasında görebiliyordu.

O gün, Giovanni karısından çok altı yaşındaki oğlunu görmek için eve gelmişti Maddalena'nın omzuna yaslanmış, Salviati Sarayına doğru yürüyordum ki, kulağımızın dibinde yürüyüş sesleri duyduk. Komutanın yanında kendisine çok bağlı kırk atlı vardı. Yoldan geçenlerin kimileri adını mırıldandı, kimileri onu alkışladı, kimileri de adımlarını sıklaştırdı. Yürüyüşüm daha çok yavaş ve düzensiz olduğu için o geçinceye değin yana çekilip beklemeyi yeğledim. Epey uzaktan bağırdı: "Cosimo."

Birinci kat pencerelerinden birinde bir erkek çocuğu göründü. Giovanni atını dört nala sürdü, pencerenin altına gelince kılıcını çıkarıp çocuğa doğru tuttu ve bağırdı. "Atla."

Maddalena neredeyse bayılacaktı. Gözlerini kapattı. Ben olduğum yere çakılmış gibi kalakaldım. Damadını karşılamak için dışarı koşan Bay Jacopo hiçbir şey demedi. Çok kızmış gibi görünüyordu ama öfkesi sanki böyle olağandışı bir oyuna değil de, günlük, sıradan bir tatsızlığaydı. Küçük Cosimo ne korkmuş, ne de etkilenmiş görünüyordu.

Ayağını duvar kabartmasının üstüne koydu ve boşluğa doğru sıçradı. Son anda babası kılıcını attı, kollarını uzattı ve onu tam başının üstünde yakaladı. "Benim prensim nasıl?"

Baba-oğulla birlikte askerler de güldü. Jacopo Salviati gülümsemek için kendini zorladı. Yaklaşmakta olduğumu görünce beni damadına tanıştırmayı, gerginliği yatıştırmak için fırsat bildi.

"Bay Giovanni Leone, coğrafyacı, ozan ve papalık sarayında diplomat."

Komutan atından yere indi. Adamlarından birinin getirdiği kılıcım kınına sokarken büyük bir neşeyle kendini tanıttı. "Ben de Kilisenin silahlı gücüyüm."

Saçları kısaydı. Yanları kesilmiş, kahverengi, kısa, gür bıyıkları vardı. Beni bir neşterden daha kolay delip geçen bakışlarla süzdü. O zaman bu adamdan hiç hoşlanmamıştım. Fakat, salona girer girmez savaşçı ruhundan şaşılacak denli çabuk sıyrılıp bir Floransalı, şaşırtıcı bir incelik ve iç zenginliğiyle bir Medici oluveren bu adam karşısında benim de fikirlerim değişti.

"Pavia'da olduğunuzu duydum," dedi.

"Bay Guicciardini'yle birlikte birkaç gün orada kaldık," diye yanıt verdim.

"Ben de uzaklardaydım. Milano yolundaki birliklerimi denetlemeye gitmiştim. Pavia'ya vardığımda Osmanlı elçisi ayrılmıştı. Siz de ayrılmış olmalısınız."

Gülümseyişi yanıtı bildiğini gösteriyordu. Bense gizimi ele vermemek kaygısıyla sessiz durmayı yeğledim, gözlerimi ondan ayırdım. O sözünü sürdürdü.

"Paris'in İstanbul'a gönderdiği son haberi duydum. Francois Türklerin Macaristan'a saldırmasını ve V. Karl'ın dikkatini İtalya'dan oraya çekmesini istemiş."

"Fransa Kralı İspanya'da tutuklu değil mi?"

"Papayla ve Sultanla haberleşmesine, ya da şimdilerde krallığı yönetmekte olan annesine yönergeler göndermesine engel olamıyorlar."

"Fakat ölümün eşiğinde olduğu söylenmiyor muydu?"

"Artık değil. Ölüm fikir değiştirdi."

Kendi görüşümü belirtmeyip sorular sormayı sürdürünce Giovanni doğrudan doğruya, "Çok olağandışı bir ortaklık gibi görünmüyor mu? Papa, Büyük Türkle anlaşmış olan François'yla anlaşıyor!" dedi.

Büyük Türk için duygularımı mı öğrenmek istiyordu? Yoksa Harun Paşa ile neler olup bittiğini mi merak ediyordu?

"Bence Büyük Türk İtalya'da bir savaşın çıkıp çıkmayacağına karar verecek durumda değil. Savaşta yer alan yüz adam, anakaranın öte ucundaki yüz bin askerden daha önemlidir."

"Sizce İtalya'da en güçlü kimdir?"

"Pavia'da bir savaş oldu, o savaşa bakarak bir sonuca varabiliriz."

Yanıtımdan hoşnut kaldığı açıkça görülüyordu. Sesi dostçaydı, dahası hayranlık duyguları taşıyordu.

"Bu sözleri duyduğuma sevindim çünkü Roma'da Papa kararsız. Dostumuz Guicciardini onu Karl'a saldırıp François'yla anlaşmaya itekliyor. Şu sıralarda bile Fransa Kralı, İmparatorun elinde tutukluyken. Benim durumumda olan biri için, korkuyormuş gibi görünmeden imparatorlukla savaşa ilişkin görüşlerini anlatmak olanaksız; fakat yakında göreceksiniz, bu çılgın Giovanni, akıldan tümüyle yoksun biri değil ve şu hikmet sahibi Guicciardini büyük bir delilik yapma noktasına gelecek, Papayı da buna sürükleyecek."

Çok ciddi şeyler konuştuğunu düşünmüş olmalı ki en son çıktığı yaban domuzu avıyla ilgili kısa ve gülünç öykücükler anlatmaya başladı. Sonra birdenbire, 'Düşüncelerinizi Papaya anlatmalısınız. Niye benimle Roma'ya gelmiyorsunuz?" dedi.

Gerçekte Bolognada zorunlu olarak çok uzun kalmıştık. Kendi kendime Giovanni'nin yanında yolculuğun çok eğlenceli ve tehlikelerden uzak olacağına karar vererek önerisini kabul ettim. Hiçbir haydut böylesi yolculara saldıramazdı. Böylece ertesi günü kendimi Maddalena ve Giuseppe'yle birlikte yolda buldum. Çevremizde Kara Çetenin korku salan

savaşçıları vardı. Fakat her biri yol boyunca çok dikkatli birer yol arkadaşı oluverdiler.

* * *

Üç gün süren bir yolculuktan sonra Giovanni'nin İl Trebbio adındaki olağanüstü güzel kalesine vardık. Geceyi orada geçirdikten sonra ertesi sabah Floransa'ya gittik. Komutan, "Bu kenti bilmeyen tek Medici siz olmalısınız," dedi.

"Guicciardini"yle birlikte Paviaya giderken burada durmak istedik ama zamanımız kısıtlıydı."

"Floransa'yı görmenizi engelleyen şu 'zaman' bir barbar olmalı!" dedi ve ekledi.

"Zaman şimdi de engelleyici ama size kenti göstermezsem kendimi hiç mi hiç bağışlayamam."

Daha önce bir ordunun yol göstericiliğiyle bir kent gezmemiştim. Via Larga'dan Medici Sarayına gidip sütunlu avluya girene değin gerçek bir tören yürüyüşüyle ilerledik. Bir uşak bizi içeri almak için geldi, fakat Giovanni kısaca reddetti.

"Bay Alessandro yok mu?"

"Uyumakta olduğunu sanıyorum."

"Bay îppolito?"

"O da uyuyor. Onları uyandırayım mı?"

Giovanni küçümseyerek omuzlarını silkti, geri döndü. Avludan çıktı, sağda, birkaç adım ötede yapılmakta olan bir yapı gösterdi.

"San Lorenzo Kilisesi. Michelangelo Buonarroti şimdi burada çalışıyor ama sizi götürmek istemem, çünkü bizi kapı dışarı edebilir. Medicileri pek sevmez, ayrıca da huysuz bir insandır. Gerçekte Floransa'ya dönüşünün nedeni bu. Büyük ressamlarımızın çoğu Roma'da. Fakat onca yetenekli kişiyi çevresinde toplayan X. Leo, Michelangelo'yu buraya göndermeyi ve ona burada iş vermeyi yeğlemiştir."

Duomo'ya doğru gittik. Yolun iki yanındaki evler çok güzeldi, hepsi de zevkle süslenmişti fakat Roma'daki debdebe burada yoktu. Yol göstericim, "Ölümsüz kent sanat yapıtlarıyla doludur, fakat Floransa'nın kendisi bir sanat yapıtıdır. Her alanın en iyilerini Floransalılara borçluyuz" diye açıkladı.

Sanki bir Faslıyı dinliyormuşum gibi bir duyguya kapıldım.

Piazza della Signoriaya vardığımız zaman uzun giysisi içindeki seçkinlerden biri Giovanni'ye yaklaşınca çevrede toplananlar "Pallet Pallet" diye bağırmaya başladılar. Bu bir Medici şakasıymış. Giovanni onları selamlayarak bana döndü.

"Ailenin tüm bireylerinin böyle selamlandığını sanmayın sakın. Floransalılarla bağ kurmaya çalışan benden başka Medici yok," dedi. "Örneğin eğer akrabam Julius, Papa Clementius demeliydim, bir gün buraya gelse yuhalarla karşılanır, itilip kakılır. Kendisi de bunu çok iyi biliyor ya."

"Fakat burası sizlerin doğup büyüdüğünüz kent değil mi?"

"Ah dostum. Floransa Mediciler için yabansı bir metrestir. Uzakta olduğumuz zaman var gücüyle bizi çağırır, geldiğimiz zaman da bize küfreder."

"Bugün ne istiyor?"

Kaygılı görünüyordu. Bir sokağın ortasında Ponte Vecchiortun girişinde atını durdurdu. Halk iki yana açılarak geçmesi için yol açtı, kimileri onu alkışlayarak selamladı.

"Floransa kendisini bir prensin yönetmesini istiyor, cumhuriyet kurulması koşuluyla. Atalarımızdan bunu kim unutmuşsa sonunda acı bir pişmanlığa düşmüştür. Bugün Medici ailesinin temsilcisi şu küstah Alessandro. Daha on beş yaşında fakat bir Medici ve Papanın oğlu olduğu için Floransa'yı, kadınları ve her şeyi kendi malı sanıyor."

"Papanın oğlu mu?"

Şaşkınlığım gerçekti. Giovanni kahkahalarla güldü.

"Roma'da yedi yıl yaşayıp da Alessandro'nun Clementius'un piçi olduğunu bilmediğini söyleme!" dedi.

Bilmediğimi söyledim. Beni büyük bir zevkle aydınlattı.

Geriye dönmüş, Palazzo Pitti'ye doğru gidiyorduk. Az sonra Porta Romana'dan geçerken halk Giovanni'yi yine alkışladı.

Fakat bu kez düşünceye dalmış olduğu için kendisini alkışlayan kalabalığa karşılık vermedi. Onun yerine halkı ben selamladım. Bu oğlum Giuseppe'yi çok eğlendirdi, ve yol boyunca hep o devinimleri yapmamı istedi, her kezinde de kahkahalarla güldü.

* * *

Daha Roma'ya varır varmaz Kara Çeteli Giovanni, Papaya birlikte gitmemiz için direndi. Onu Guicciardini'yle özel bir toplantıda bulduk. Guicciardini bizi görmekten pek hoşlanmadı. Belki de Papayı bir karar almak için tam inandırmak üzereydi.

Giovanni'nin onun fikrini değiştireceğinden korkuyordu. Kaygısını gizlemek ve bizim niyetlerimizi öğrenmek için yapmacıklı, şakacı bir sesle, "Bundan böyle Floransalıların aralarında bir Mağripli olmadan toplantı yapmaları olanaksız!" dedi.

Papa sıkıntılı bir biçimde gülümsedi. Giovanni gülümsemedi bile. Bense tıpkı Guicciardini gibi, Öfke izi taşıyan, yapmacıklı bir neşeyle yanıt verdim.

"Mediciler, başkaları da bize katılmazsa toplantı yapamazlar," dedim.

Bu kez Giovanni'nin kahkahası kırbaç gibi sakladı, büyük bir dostluk gösterisiyle kucaklar gibi elini sırtıma indirdi. Guicciardini de gülerek konuşmakta oldukları konuya döndü.

"Az önce çok önemli bir haber aldık. Francois Kül Çarşambasından[10] önce İspanya'dan ayrılıyormuş."

Giovanni'yle benim çekine çekine V. Karl'a ilişkin düşüncelerimizi ortaya koyduğumuz bir tartışma başladı. Boşuna. Papa, tümüyle, onu bir "Sezar" ve anti-emperyal ortaklığın ruhu olmaya itekleyen Guicciardini'nin etkisi altındaydı.

* * *

22 Mayıs 1526'da Fransa'nın Cognac kentinde "Kutsal Bağlaşma" imzalandı. Francois ve Papayla birlikte Milano Düküyle Venedikliler de anlaşmaya imza attılar. Savaş Romanın görüp görebileceği en korkunç felaketti. François'yla yazılı bir anlaşma yapmışlardı fakat Fransız kralı Pireneler'i aşar aşmaz anlaşmayı geçersiz saymıştı. İmparator, Pavia'da uzlaşmaya varılmış olmasına karşın hem François'yla hem de, anlaşma bozan Fransız kralına arka çıkan Papayla olan sorunları sonuçlandırmaya kararlıydı. İmparatorluk orduları İtalya'da, Milano, Trente ve Napoli yakınlarında toplanmaya başlamıştı. Clementius'unsa tek hareketli güvencesi Kara Çeteydi. En büyük tehlikenin kuzeyden geleceği sanıldığından Giovanni birlikleriyle Mantuaya gitti. Orada, düşmanın Po Irmağını geçmesine engel olacaktı.

Heyhat! V. Karl'ın da yandaşları vardı. Papalık sınırları içinde bile imparator yanlıları vardı; kendilerine "La imperialista" diyen bu kişiler güçlü bir kardinal olan Pompeo Colonna'nın çevresinde toplanmışlardı. Kardinal eylül ayında Kara Çete'nin uzakta oluşundan yararlanarak bir çapulcular çetesinin başına geçip Borgo ve Trastevere'ye girdi. Çapulcular birçok evi yakıp yıktılar ve halka, "Romayı Papanın acımasızlığından kurtaracaklarını" söylediler. VII. Clementius, tezine Sant'Angelo kalesine sığındı. Colonna'nın adamları San Pietro sarayını yağmalarken kaleden ayrılmadı. Maddalena ve Giuseppe'yi de kaleye götürmeyi düşünmüştüm ama o koşullarda Sant'Angelo Alanını geçmek büyük akılsızlık olacağından bu fikrimden caydım. Kendi evime gidip o zor günlerde işi oluruna bıraktım.

Gerçekte Papa, Colonna'nın büyük isteklerini kabul etmek zorundaydı. İmparatora karşı Kutsal Bağlaşma'dan çekileceğine, ve suçlu kardinale karşı hiçbir yaptırım uygulamayacağına değgin bir belge imzaladı. Elbette ki saldırganlar gider gitmez, zorlama ve terörün etkisiyle, ve kutsallığa böylesine saygısızlık edildiği koşullarda imzaladığı belgenin hiçbir geçerliği olamayacağını halka duyurdu.

Bu kötü olayın hemen ertesi günü, Clementius daha İmparatora ve onun yandaşlarına ateş püskürürken Roma'ya, Sultan Süleyman'ın Mohaçta utku kazandığı ve İmparatorun kardeşi olan Macar kralının öldüğü haberi geldi. Papa görüşümü almak için beni çağırttı. Türkler Viyana'yı kuşatırlar mıydı, daha sonra Almanya ya da Venedik'e yürürler miydi? Bu konuda en küçük bir fikrim olmadığını söylemek zorundaydım. Kutsal Baba bu konuyla çok ilgiliydi. Guicciardiniye göre yenilginin tek sorumlusu İmparatordu. Hıristiyan topraklarını Türklere karşı savunacağına, ya da Almanya'yı yıkıma götüren ilkelere karşı savaşacağına, İtalya'yı savaşa sürüklüyor, Fransa Kralına saldırıyordu.

"Almanlar Macarlara niye yardıma gitsinler? Luther gece gündüz onlara 'Türkler Tanrı'nın bize gönderdiği bir cezadır. Onlara karşı çıkmak Yaratan'ın isteklerine karşı çıkmak anlamına gelir' derse..."

VII. Clementius onaylarcasına başını salladı. Guicciardini büyük sevincini paylaşmak için dışarı çıkmamızı bekledi.

"Osmanlıların yengisi tarihin akışını değiştirecek. Belki de beklediğimiz mucize budur."

* * *

O yıl Afrika'nın Tanıtımı'nı bitirdim. Sonra da bir gün bile dinlenmeden kendi yaşamımı, gördüklerimi ve katıldığım olayları yazmaya başladım. Maddalena'ya göre çılgınca çalışmam kötüye işaretti. "Sanki yaşadığımız dönem kaçıp gidiyormuş gibi.' diyordu.

Ona güven verebilmeyi çok isterdim ama beynime saplanmış bir konu vardı. Roma sönüp gidiyordu. İtalya'daki yaşantım sona eriyordu ve bir daha ne zaman yazmaya vakit bulacağımı bilmiyordum.

ALMAN PİYADELERİ YILI

Hicri 933
(8 Ekim 1526 - 26 Eylül 1527)

Böylece kırkıncı yaşım geldi; son umudum, son kaçışım.

Kara Çeteli Giovanni, papaya, papalık yönetimine ve tüm Roma'ya güven verici haberler ulaştırıyor, çok uzakta olduğu ve orada kalacağı izlenimini veriyordu. İmparatorun güçleri Po'nun kuzeyindeler; ırmağı geçmeyi hiç mi hiç başaramayacaklar, diyordu. Trastevere'den Trevi'ye kadar halk Medici ve adamlarının kahramanlıklarıyla övünüyordu. Ölümsüz Kente her zaman, herkesin de bildiği gibi kıskançlık, açgözlülük ve anlayışsızlıkla bakan "şu barbar Almanlar" için Romalılar düşmanca tutumlarında birbiriyle yarışıyordu.

Ben bu çılgınca kendine güvene katılamıyordum. Granada'nın son günlerinin öyküleri belleğime öylesine kazınmıştı ki, babamın, annemin, Sara'nın ve herkesin, yakında ülkelerinden gidecek olan herkesin, sonucun iyi olacağına öylesine inandırılmışken, birdenbire utku kazanacak olan Kastilya için herkes aynı küçümseyici duyguları beslerken, yakında gelecek olan yardımlar konusunda sorular soranlara kuşkuyla bakarkenki yüzlerini anımsıyorum. Kendi ailem içindeki talihsizlikleri bildiğim için görünüşe aldanmıyordum. Herkes aynı görüşü paylaşırken ben yüzümü başka yana çeviriyordum; gerçeğin başka bir yerde olduğu kesindir çünkü.

Guicciardini de benzer tepkiyi gösteriyordu. Papaya bağlı birliklere general olarak atandıktan sonra Giovanni'yle birlikte İtalya'nın kuzeyine gitti. Giovanni'ye öfkeyle hayranlık duyguları taşıyordu: Çok gözüpek bir adam fakat en küçük bir çarpışmada bile kendi yaşamını tehlikeye atmaktan çekinmiyor. Fakat ona bir şey olursa imparatorluk ordusunu durdurmak olanaksızlaşır, diyordu, Papaya yazdığı bir mektupta. Bu yakınmalar artık anlamlarını yitirdikleri zaman gün ışığına çıktı. Kara Çete komutanına bir şahinci topu mermisi çarpmış, bacağı paramparça olmuş. Bacağının kesilmesi zorunluymuş. Karanlıkmış, doktor kemiği bir bıçkıyla keserken meşaleyi Giovanni kendisi tutmakta direnmiş. Çok acı çekmiş olmalı. Ameliyattan az sonra ölmüş.

Tanıdıklarım içinde en gözü pek kişiler hiç kuşkusuz Çerkez Tumanbay'la Kara Çete Komutanı Giovanni'ydi. Birinciyi Doğu Sultanı, ikincisini de Batının İmparatoru öldürmüştü. Birincisi Kahire'yi, ikincisi ise Roma'yı, onları bekleyen acılardan kurtaramamıştı.

Ölüm haberi gelir gelmez kentte panik başladı. Düşman ancak birkaç mil ötedeydi ama şimdi sanki kent kapılarına dayanmışlar da Giovanni'nin yokluğu bütün surların yıkılmasına, ırmakların kurumasına, dağların düzleşmesine neden olmuş gibiydi.

Gerçekte, yaklaşmakta olan dalgayı hiçbir şey durduramazdı. Kara Çete komutanı, sağlığında iki güçlü imparatorluk ordusunun güçlerini bileştirmemeleri için umutsuzca elinden geleni yapmıştı. İki ordudan birisi Milano yakınlarındaki Kastilya ordusu, öteki daha uzakta ama daha tehlikeli olan ve hemen hemen tümü Bavyeralı, Saksonyalı, Frankonyalı Luther yanlılarından oluşan Alman piyadeleriydi. Tanrısal bir görev için seçilmiş oldukları inancıyla ve Hıristiyanlığı bozmakla suç işlemiş olan Papayı cezalandırmak amacıyla Alpleri aşmışlar, Trentino'yu ele geçirmişlerdi. Papalık kurallarına başkaldırmış denetlenmesi olanaksız on bin kişi, Katolik bir imparatorun kumandasında Papaya doğru yürümekteydi. O yıl İtalya'yı pençesine alan uğursuzluk böylesine büyüktü.

Giovanni'nin ölümünden sonra Kara Çete askerleri geri çekilmeye başlayınca İmparatorluk güçleri birleşmiş, Po'yu geçebilmişlerdi. Niyetleri San Pietrö Sarayına kadar gitmekti. Kötü giyinmiş, kötü beslenen, iyi ödenmeyen otuz bin dolayında asker vardı ve niyetleri ülkeyi sömürmekti. Önce Bologna'ya girdiler. Bologna onlardan kurtulmak için yüklü bir fidye ödemek zorunda kaldı. Sonra sıra Floransa'ya geldi. Çok kısa bir süre önce

kentte veba salgını başlamıştı. Buna karşın yağmadan kurtulabilmek için Floransa da ağır bir fidye ödedi. Bu görüşmelerde yer almış olan Guicciardini Papaya benzer bir anlaşmaya varmasını önerdi.

Bir kez daha bir iyimserlik rüzgârı esti; barış olasılığından söz ediliyordu. 25 Mart 1527'de imparatorun özel elçisi, Napoli valisi Charles de Lannoy, anlaşma yapmak için Roma'ya geldi. Ben de San Pietro Alanında, valiyi karşılamak için toplanan kalabalık arasındaydım. Olağanüstü bir ilkbahar günüydü. Hava çok güzeldi. Vali yanında muhafızlarıyla geldi. Tam Vatikan'ın kapışma vardığı anda şimşekler çaktı, arkasından da, dünyanın sonunun geldiğini haber veriyormuşçasına korkunç bir gürültüyle bardaktan boşanırcasına bir yağmur başladı. İlk şaşkınlığı atlattıktan sonra yağmurdan korunmak için kapıya doğru yürüdüm. Kapının çevresi çamur denizine dönüşmüştü.

Yanımda bir kadın bağıra bağıra bu uğursuz yağmura ileniyordu. Onu duyunca annemin -Allah rahmet eylesin- anlattıklarından bildiğim Granada'daki fırtınayı anımsadım. Bu fırtına da o günkü gibi Tanrı'nın bir uyarısı, uğursuzlukların habercisi miydi? O gün Tiber taşmadı, yıkıcı seller olmadı, büyük bir zarar görülmedi. Akşama doğru barış anlaşması imzalandı. Kentin zarar görmemesi için Papa büyük paralar ödeyecekti.

Birinin bana anlattığına göre para, altmış bin duka, gerçekten de ödenmiş; ayrıca da VII. Clementius iyi niyet gösterisi olarak paralı askerleri terhis ettirecekti. Fakat bunlar imparatorluk askerlerini durdurmaya yetmedi. Geri çekilmekten söz eden subaylar, kendi askerlerinin eliyle öldürülmekle korkutuluyordu. Bir kavga sonunda yaya askerlerin komutanı inme olunca yerine Fransa kralının yeğeni ve onun yeminli düşmanı Bourbon valisi getirildi. Yeni komutan iyi bir yönetici değildi.

İmparatorluk ordusunu yönetmek yerine izliyordu. Bu başıboş orduyu artık kimse denetliyemiyordu; İmparator bile. Kaldı ki imparator İspanya'daydı. Denetlenemez, yönlendirilemez, karşısına çıkan her şeyi yıkan bir ordu, barış umudunun korkuya dönüştüğü ve korku nedeniyle gitgide daha da çılgınlaşan Roma'ya doğru yaklaşıyordu. Özellikle kardinaller, varsıllıklarıyla birlikte ya saklanmayı ya da kaçmayı düşünüyorlardı.

Papa, elçiyle imzaladığı anlaşmanın son anda olsa bile yürürlüğe gireceğine direngenlikle inanıyordu. Nisan ayı sonunda İmparatorluk birlikleri, Kutsal Papanın savunmasını örgütlediği yere, kentin birkaç mil

uzağına kadar geldi ve Tiber kıyısında konuşlandı. Vatikan'da kasalar bomboş olduğu için Papa altı varsıl tüccarı kardinalliğe atadı, böyle bir ayrıcalık tanınmasının karşılığında iki yüz dukayı aşkın para sağladı. Bu parayla iki bini İsviçreli, iki bini Kara Çeteden, dört bini de Romalı gönüllülerden oluşan sekiz bin kişilik bir ordu kurdurdu.

Kırk yaşında biri olarak silah kuşanmayı göze alamadım. Ama Sant'Angelo kalesinde silah ve öteki savaş araç gereçlerinin yönetimini gönüllü olarak üstlendim. Gece gündüz iş başında bulunmam gerektiği için sürekli olarak kalede kalmaya, Maddalena'yla Giuseppe'yi de oraya aldırmaya karar verdim. Gerçekte kentin en iyi savunulan bölümü kaleydi ve sığınmacıların akınına uğruyordu. Önceki odama yerleştim. Yeni gelenlerin aileleriyle birlikte koridorlarda barınmak zorunda kaldıklarına bakılırsa biz çok iyi durumdaydık.

Mayısın ilk günlerinde bu geçici yerleşim biriminde, en inanılmaz coşkuların gelişip büyümesine çok elverişli bu ortamda olağanüstü bir hava esti. Papalık orkestrasının flütçüsünün sesi çıktığı kadar haykırarak, soluk soluğa, koşa koşa geldiğini hiç unutmayacağım.

"Bourbon'u öldürdüm! Bourbon'u öldürdüm!"

Floransalı Benvenuto Cellini'ydi bu. Kardeşlerinden biri Kara Çetede savaşmıştı, ama işinden ötürü bir madalyayla ödüllendirilmiş olan flütçü orduda hiç bulunmamıştı. İki arkadaşıyla Porta Trittone yakınlarında savaşmaya gittiğini söylüyordu.

"Çok yoğun sis vardı," diyordu. "Ama komutanı at sırtında gördüm. Arkebüzümü[11] ateşledim. Birkaç dakika sonra sis açıldı. Bourbon'u yerde yatarken gördüm. Ölmüştü besbelli."

Bunları duyunca omuz silktim. Ötekilerse onu kıracak denli ağır şakalar yaptılar.

Savaş surlarda, özellikle Borgo yakınlarında çok şiddetliydi. Silah sesleri hiç bu denli yoğun olmamıştı. Kentten savaş gürültüsü, acı ve korku çığlıkları yükseliyordu; boşuna böbürlenmenin zamanı değildi. Fakat daha gün sona ermeden haber doğrulandı. Gerçekten de Bourbon Porta Trittone yakınında öldürülmüştü. Bir kardinal, yorgun yüzünde geniş bir gülümsemeyle bize bu haberi ilettiğinde utku çığlıkları yükseldi. Yanımda duran adamsa hiçbir sevinç gösterisinde bulunmadı. Kara Çete'nin eski askerlerindendi, ve öfkeden köpürüyordu. "Bu günlerde savaşlar böyle mi

yapılıyor? Bu lanet olası tüfeklerle kahraman bir atlı, bir flütçünün uzaktan ateş etmesiyle ölebiliyor. Bu şövalyeliğin sonudur. Onurlu savaşçıların sonudur."

Ne olursa olsun Floransalı flütçü çoğunluğun gözünde kahramanlığa yükseldi. Ona içkiler veriliyor, nasıl ateş ettiğini bir daha anlatması isteniyor, oradan oraya dolaştırılıyordu. Kutlama gereksizdi, çünkü Bourbon'un ölümü, imparatorluk ordularını bir an bile durdurmamıştı.

Tam tersine, komutanın yokluğu birliklerin daha büyük bir öfkeyle ilerlemesine neden olmuştu. Sant'Angelo kalesindeki toplar sisten ötürü kullanılamıyordu. Bundan yararlanan yaya askerler birçok yerden kentin duvarlarına tırmanmışlar, sonra da sokaklara dalmışlardı. Kaçabilenler, gözleri korku dolu, kaleye sığmıyordu. Daha olayların başlangıcındaydık.

Bütün dünyayı dolaşmama olanak sağlayan Tanrı, bana Kahire'deki ve Granada'daki işkenceleri gösterdi; fakat böylesi bir yabanıllığa, nefrete, böylesi kanlı bir yok etmeye, toplu ölümlerden, yok etmekten ve kutsal şeylere saldırmaktan böylesine tat alındığına hiç mi hiç tanık olmamıştım.

Askerlerin, kahkahalar atarak kiliselerin mihraplarında rahibelere tecavüz ettikten sonra boğduklarını söylesem inanır mısınız? Manastırların yağmalandığını, rahiplere alışkanlıklarının bıraktırıldığını, kırbaç zoruyla haçları çiğnettiklerini, lanetlenmiş şeytana taptıklarını söylemek zorunda bırakıldıklarını, kütüphanelerdeki eski el yazmalarının, çevresinde askerlerin dans ettikleri kocaman ateşlerde yakıldığım, hiçbir parmağın, sarayın, evin yağmalanmaktan kurtulamadığını, çoğu yoksul sekiz bin kişinin öldürüldüğünü, varsılların ise fidye ödenene değin tutsak edildiğini söylesem inanır mısınız?

Kalenin duvarı üstünde, kentten sayıları hızla artmakta olan yangınlardan yükselen dumanlara bakıp düşünüyor, Papa Leo'nun daha ilk görüşmemizde bir öngörüyle söylediği şu sözleri anımsıyordum: "Roma yeniden doğmakta fakat ölüm ona doğru yaklaşmakta!" Ölüm oradaydı; gözlerimin önünde bu Ölümsüz Kentin gövdesini sarmaktaydı.

Zaman zaman birkaç milis. Kara Çete'den kalan birkaç kişi, kavşakları tutuyor fakat kısa bir süre sonra onlar da saldırganların seline kapılıp gidiyordu. Borgp semtinde ve özellikle Vatikan sarayı çevresinde İsviçreli askerler övgüye değer bir kahramanlıkla direniyor, onlarcası, yüzlercesi, her sokak, her yapı için kendilerini feda ediyorlar, imparatorluk askerlerinin

ilerlemesini birkaç saat geciktiriyorlardı. Fakat onlar da değişik yönlerden gelen güçler karşısında eridiler.

İmparatorluk askerleri San Pietro Alanını ele geçirdiler. "Papa Luther! Papa Luther!" diye bağırıyorlardı.

VII. Clementius daha tehlikeden habersiz özel tapınağındaydı. Bir piskopos yanına gidip, töreni filan umursamadan giysisinin kolundan tutup çekti.

"Papa hazretleri! Papa hazretleri! Buradalar! Sizi öldürecekler."

Papa diz çökmüştü. Ayağa kalkıp Sant'Angelo'ya giden geçide doğru koştu. Piskopos arkasında ayağı takılıp düşmesin diye eteğini tutuyordu. Bir pencerenin önünden geçerlerken bir imparatorluk askeri dışarıdan ateş etti fakat papa isabet almadı.

Piskopos, "Papa hazretleri, beyaz giysiniz ele verici," dedi ve daha az göze çarpıcı olan kendi açık mor pelerinini Papanın omzuna sardı.

Kutsal Papa kaleye vardığı zaman sağdı, fakat yıpranmıştı, toz içindeydi, yorgundu ve yüzü asıktı. Kaleye girilmesini önlemek için parmaklıklı kapıların indirilmesini buyurdu, sonra da dua etmek için, belki de ağlamak için kendi bölmesine kapandı.

İmparatorluk askerlerinin eline geçen kentte yağma daha birkaç uzun gün sürdü. Fakat Sant'Angelo Kalesi etkilenmiyordu. İmparatorluk birlikleri kaleyi her yandan kuşatmışlar fakat saldırmayı göze alamamışlardı. Savunma duvarları çok sağlamdı. Kale pek çok top ve daha birçok silahla çok iyi savunuluyordu. Savunucuları ise, yenilmiş bir vatandaşın yazgısını yaşamaktansa ölmeyi yeğleyen savaşçılardı.

İlk günler süresince taze güçlerle gelecek yardımlar beklendi. Kutsal Bağlaşıklardan Urbino Dükü Francesco Delia Rovere'nin Roma'dan çok uzakta olmadığı biliniyordu. Bir piskopos yanıma gelip Büyük Türk'ün altmış bin kişilik bir orduyla Alpleri aştığını, imparatorluk güçlerine arkadan saldıracaklarını kulağıma fısıldadı. Haberler doğrulanmadı. Bağlaşık ordusu da işe karışacağı benzemiyordu. Oysa kendilerini tümüyle içkiye, sefahate ve çapulculuğa kaptırmış olan imparatorluk ordusunu alaşağı etmek çok kolaydı. Yandaşlarının korkaklığı ve kararsızlığından cesareti kırılan Papa, anlaşmalardan yardım ummaya başladı. 21 Mayıs'ta imparatorluk ordusundan bir heyeti kabul etti.

İki gün sonra bir başka elçi heyeti kısa bir görüşme için geldi. Kalenin yolundan çıkarken bu elçinin birçok küçültücü adlarla anıldığına tanık oldum. Elçi, Colonna ailesinin önde gelenlerinden biriydi, Kardinal Pompeo'nun da yeğeniydi, Floransalı bir kardinal onu küçültücü şeyler söyledi, orada bulunanlar susarak onu onayladılar. Gerçekte bu adamın çok doğrucu bir insan olduğunu, bu kenti saran uğursuzluktan kesinkes hoşnutluk duymayacağını, ailesinin sorumlu olduğu hayınlıktan en çok kendisinin pişmanlık duyduğunu, Roma ruhundan ve Papanın saygınlığından ne kaldıysa kurtarıp ailesinin yanlışlarını düzeltmek için elinden geleni esirgemeyeceğini tıpkı benim gibi daha bir çokları biliyordu.

Colonna'nın gelişi beni hiç şaşırtmadı. Öte yandan elçinin Papayla görüşürken benden söz edeceğine ilişkin hiçbir bilgim yoktu. Onunla daha önce hiç karşılaşmamıştık. Milislerden biri gelip Papalık bölümünden çağrıldığımı haber verdiği zaman, niye çağrıldığımı anlayamadım.

Colonna'yla Papa kitaplıkta birbirine yakın birer koltukta oturuyorlardı ve ikisi yalnızdılar. Papa Clementius yas tutmak ve son günlerdeki yazgısını protesto etmek için iki haftadan beri tıraş olmuyordu. Oturmamı söyledi ve beni ziyaretçisine, "Çok sevgili bir oğul, çok değerli ve bağlı bir dost" olarak tanıttı. Colonna'nın benim için bir tür alçakgönüllülükle getirdiği bir haberi verdi.

"Sakson orduları vaizi benden, size olan dostluğunu ve sizi hep gönül borcu duyarak anımsadığını iletmemi istedi."

Afrikalı Leo'yu tanıyan bir tek Sakson vardı. O anın koşullarında tatsız kaçtı belki ama adı bir utku çığlığı gibi dudaklarımdan döküldü. "Hans!"

"Eski öğrencilerinizden biri sanırım. Ona büyük bir sabırla öğrettiğiniz her şey için teşekkür etmek istiyormuş. Gönül borcunu ödemek için eşiniz ve çocuğunuzla kentten ayrılmanıza yardım edecekmiş." Daha ben tepki göstermeden Papa söze karıştı:

"Kararın ne olursa olsun ben elbette ki karşı çıkmayacağım. Ancak seni uyarmak isterim. Kentten ayrılmak istersen kendin ve eşinle çocuğun için çok ciddi tehlikeleri göze alman gerek." Colonna bir açıklama yaptı.

"Kaleyi kuşatan birlikler arasında Papaya yakın herkesin acı sonunu isteyen bir dolu çılgın var. Özellikle Luther'in kışkırttığı aşırı görüşlüler var. Allah öfkesini sonsuza dek Luther'in üstünden eksik etmesin! Kimileri ise Hıristiyanlığı aşağılayan bu kuşatmaya son vermek ve soruna bir çözüm

aramaktan yana. Eğer Papa hazretleri bu gün karadan gitmeye kalksa bütün birliklerin kendilerini durdurmak ve en ağır işkenceleri yapmak için bir an bile duraksamayacaklarını biliyorum."

Clementius'un rengi attı, Colonna ise sözünü sürdürdü:

"Ne ben, ne de İmparator Karlın kendisi buna engel olabilir. Daha uzun görüşmeler yapmalıyız, onları inandırmak ve anlaşma sağlamak için bütün yolları denemeliyiz. Bugün beklenmedik bir şeyle karşılaştık. Bu Lutherci vaizden sizi kuşatmadan kurtarma önerisi aldık. Kendisi gibi çılgın bir bölük Saksonla sizi bekliyor, buradan iyice uzaklaşana dek size eşlik edebileceklerini söylüyor. Eğer her şey yolunda giderse, yarın bütün ordu, Sakson bir vaizin Sant'Angelo'da kuşatılmış olanlardan birini kaçırdığını duyarsa, birkaç gün, ya da birkaç hafta sonra başka kişilerin de özgürlüğe kavuşmasını isteyebiliriz, belki Papa hazretlerinin bile saygınlığının ve güvenliğinin korunmasını sağlayabiliriz."

VII. Clementius yine söze karıştı.

"Yineliyorum, bütün tehlikeleri bilmelisin. Kardinal bana bu aşırı görüşlü askerlerin seni de, aileni de, korumacılarınızı da, bu vaizi de gözlerini kırpmadan parça parça doğrayabileceklerini anlattı. Bu konuda karar vermek hiç kolay değil. Ayrıca da düşünecek zaman yok. Kardinal gitmek üzere. Siz de onunla birlikte gideceksiniz." Doğam gereği, bu kalede kalıp, her an ateşe verilip içindekilerin kılıçtın geçirilmesini beklemek yerine, kısa bir sürede baş gösterebilecek bir tehlikeyi göze almaya karar verdim. Yalnızca Maddalena ve Giuseppe için ikircimliydim. Benim kendi özgür istencimle onları katiller ve yağmacılar sürülerinin arasına atmak kolay değildi. Fakat yanlarında ben olsam da olmasam da onları Sant'Angelo'da bırakmak güvenliklerini sağlamak anlamına gelmiyordu. Colonna üsteleyerek sordu:

"Hangi yolu seçtiniz?"

"Kendimi Tanrı'nın ellerine bırakıyorum. Eşime buradaki çok az eşyamızı toplamasını söyleyeceğim."

"Yanınızda hiçbir şey götürmeyeceksiniz. En küçük bohça, askerleri, kan kokusu almış yabanıl hayvanlar gibi harekete geçirir. Olduğunuz gibi, kollarınızı sallaya sallaya gideceksiniz."

Tartışmayı gereksiz buldum. Bir ülkeden bir başka ülkeye, tıpkı yaşamdan ölüme gider gibi, altınsız, takısız, yanımda Tanrı'ya olan

bağlılığım dışında hiçbir varsıllık olmadan gitmek alnıma yazılmıştı.

Olanları birkaç kısa sözcükle anlattığım zaman Maddalena ayağa kalktı. Her zamanki gibi yavaş yavaş, fakat hiç duraksamadan, sanki bir gün ona gideceğimizi söyleyeceğimi çok öncelerden beri biliyormuş gibi... Giuseppe'yi elinden tuttu ve papaya gitmek için arkamdan yürüdü. Papa bizi kutsadı, yürekliliğimizi övdü ve bizi Tanrı'ya emanet etti. Elini öptüm, bütün yazdıklarımı ona verdim. Yalnızca daha bitmemiş olan bu kitabı kıvırıp kuşağımın altına yerleştirdim.

Hans bizi Regola'da kollarını açarak karşıladı. Eskiden buralarda çok dolaşmıştık, şimdi ise çevremiz yıkık dökük bir yangın yeriydi. Üstünde kısa bir giysi, ayaklarında rengi atmış sandallar, başında miğfer vardı. Beni kucaklamak için miğferini çıkardı. Savaş saçını sakalını zamanından önce kırlaştırmıştı, yüzü ise eskiye göre daha köşeli görünüyordu. Çevresini çuval gibi bol giysiler içinde, başlıklarında parçalanmış tüyler bulunan bir düzine yaya asker almıştı. Onları bana kardeşleri olarak tanıttı.

Birkaç adım atmıştık ki Kastilyalı bir subay adamlarıyla yolumuzu kesti. Hans kıpırdamamamı işaret etti, subayla onu kışkırtmayacak biçimde fakat kesin bir sesle konuştu. Sonra cebinden bir mektup çıkardı, subay mektubu görür görmez yolu açtı. Varacağımız yere ulaşana dek daha birçok kez durdurulduk. Belki yirmi, belki otuz kez. Fakat Hans hiçbirinde hazırlıksız yakalanmadı. Bütün yolculuğu, hayran olunacak denli kusursuz ve ayrıntıları düşünerek tasarlamıştı. Elinde Napoli Genel Valisinden, Kardinal Colonna'dan ve birçok komutandan almış olduğu bir tomar imzalı geçiş tezkeresi vardı. Ayrıca yanındaki Sakson "kardeşleri", sağlam yapılı, güçlü ve sokaklarda dolaşıp olay çıkarmaya çalışan sarhoş askerleri bir anda yere yıkabilecek kişilerdi.

Yol hazırlıklarının yeterliliğine güvenebileceğini görünce Hans bana savaşı anlattı. Düşünceleri, onun bende bıraktığı izlenimden çok değişikti. Olayların akışının, beklenilenin dışında oluşuna kızıyor, Roma'da geçirdiği yılları özlemle anıyor, kentin yıkılıp yağmalanmasını lanetliyordu. Önceleri üstü kapalı konuşuyordu. Fakat üçüncü gün, Napoli'ye yaklaşırken bir ara atını benimkine öylesine yakın sürdü ki ayaklarımız birbirine değdi.

"İkinci kez güçler denetimimizden çıktı. Birincisi, Luther'in öğretişinden etkilenen Saksonyalı köylülerin başkaldırısı sırasındaydı. Lanetlenecek, ayıplanacak bir durumdu. Şimdi de Roma'nın yakılıp yıkılması."

Söze Arapça başlamış, sonra da iyi bildiği İbraniceye döndürmüştü. Bir şey, kesindi:

Yanındaki askerlerin, pişmanlığını ve kuşkularını görmelerini istemiyordu. Bence Lutherci bir vaiz olarak son derece tedirgindi. Öyle ki Napoli'ye vardığımız zaman benimle birlikte Tunus'a gelmesini önermek zorunluğunu duydum. Acı acı gülümsedi.

"Bu benim savaşım" dedi. "Bu savaşı çok istedim, kardeşlerimi, yeğenlerimi, piskoposluk bölgemdeki gençleri buna ben sürükledim. Artık bu savaştan kaçamam, beni sonsuz bir lanet beklese de kaçamam. Bu savaşa karışmak yazgının oyunu."

Napoli'de bir çocuk bizi Abbas'ın evine götürdü. Ancak Abbas gelip kapıyı açtıktan sonra Hans bizden ayrıldı. Bu koca dünyada bir gün onunla yine karşılaşmak dileğimi söylemeyi döşündüm, sonra caydım. Bu adama duyduğum gönül borcunu, böyle anlamsız bir kalıpla ucuzlatmak istemedim. Yalnızca onu dostça kucakladım, giderken de arkasından biraz babaca bir sevecenlikle baktım.

Şimdi beni kucaklamak sırası Sus'lu Abbas'ındı. Aylarca her gün buraya gelmemizi beklemişti. Bizsiz bir yere gitmeyeceğine ant içmiş olduğundan o yıl bütün yolculuklarını iptal etmişti. Şimdi artık hiçbir engel kalmamıştı. Güzel bir banyo, iyi bir yemek ve uykudan sonra, yeni giysilerimizi giymiş, güzel kokular sürünmüş olarak limandaydık. Abbas'ın en güzel gemilerinden biri bizi Tunus'a götürmek için bekliyordu.

Son sayfaya son birkaç söz, ve yeniden Afrika kıyıları.

Gammart'ın beyaz minareleri, Kartaca'nın soylu kalıntıları. Beni onların gölgelerinde unutuş beklemekte; yaşamımsa bunca bozgundan sonra onlara doğru sürüklenmekte. Kahire'nin felaketinden sonra Roma'nın yıkılışı, Granada'nın düşüşünden sonra Timbuktu yangını: talihsizlikler mi beni çağırıyor, yoksa ben mi talihsizlikleri çağırıyorum?

Bir kez daha oğlum, bütün gezilerimin tanığı olan ve şimdi de seni ilk kez yabana götüren bu denizin kıyısında yeniden doğuyorum. Sen Roma'da "Afrikalı'nın oğluydun; Afrika'da "Rumî'nin oğlu" olacaksın. Nereye gidersen git, birileri sana derinin rengini ve dualarını soracak. Onların itkilerini hoşnut etmekten uzak dur! Oğlum, çoğunluk önünde boyun eğmekten kaçın! İster Müslüman, ister Hıristiyan, ister Yahudi olsunlar, seni olduğun gibi kabul etmeliler, ya da seni yitirmeyi göze almalılar. İnsanların görüşünü dar bulduğun zaman kendi kendine Tanrı'nın ülkesinin çok geniş olduğunu söyle; O'nun elleri çok geniştir, O'nun yüreği de çok geniştir. Uzaklara gitmek, denizler, sınırlar, ülkeler, inançlar aşmak fırsatı çıktığı zaman hiç duraksama.

Bana gelince, ben gezilerimin sonuna vardım. Kırk yıl süren yolculuklar adımlarımı yavaşlattı, soluğumu ağırlaştırdı. Bundan böyle aile yuvamda barış içinde uzun yaşamaktan öte bir dileğim yok. Ve bütün sevdiklerim arasında ilk göçen ben olmak isterim. En son yere, Yaradan'ın gözünde kimsenin yabancı olmadığı ülkeye doğru.

SON

Notlar

[←1] Orjat: arpa, badem ve şekerle yapılmış alkolsüz içki. (Ç.N.)

[←2] Arapça: "hastane" (ÇN.)

[←3] Arapça: (bumus) Arapların giydiği kukuletalı cüppe (Ç.N.)

[←4] Hıristiyanlık kurallarının tümü (ÇN.)

[←5] Müneccim Krallar: Bey tlehem yıldızını izleyerek bebek İsa'yı görmeye giden ve ona armağanlar götüren üç bilge kral (Ç.N.)

[←6] Şartken (Ç.N.)

[←7] Antik sanat kastediliyor (Ç.N.)

[←8] Yeni papanın Latince adı olan "Clementius" (Fransızca'sı "Clement"), "bağışlayıcı" anlamına geliyor. Bölüm başlığında böyle bir sözcük oyunu var (Ç.N.)

[←9] Avrupa'da özellikle 14. ve 15. yüzyıllarda prenslerin ve devletlerin hizmetine giren paralı askerler vardı (Ç.N.)

[←10] Paskalyadan önceki perhizin ilk çarşambası (Ç.N.)

[←11] Bir tür çakmaklı tüfek (Ç.N.)